

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ВАРЦАБА В.І., ЗАСЛАВСЬКА О.І.

СУЧАСНЕ БАНКІВНИЦТВО: теорія і практика

Навчальний посібник

Ужгород — 2018

УДК 336.71 (075.8)

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Протокол № 15 від 21.12.2017 року)

Рецензенти:

Пантелєєва Н.М. — доктор економічних наук, доцент, заступник директора Черкаського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи», доцент кафедри фінансів і банківської справи;

Гісем М.В. — голова правління ПАТ «КОМІНВЕСТБАНК».

Варцаба В.І., Заславська О.І.

Сучасне банківництво: теорія і практика: Навч. посібник. — Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. — 364 с.

ISBN 978-617-7333-52-3

У навчальному посібнику розкрито сутність банківської системи та особливості її функціонування в умовах ринкових відносин. Досліджено історичні етапи становлення та розвитку банківської системи України. Розглянуто напрями діяльності та організаційну структуру центральних банків. Викладено теоретичні та практичні основи діяльності комерційних банків: формування банківських ресурсів; організацію грошового обороту в банках; кредитну діяльність банків; операції банків в іноземній валюті; діяльність банків на ринку цінних паперів; нетрадиційні банківські операції та послуги. Приділено увагу питанням регулювання банківської діяльності у контексті забезпечення фінансової стійкості банків та стабільного розвитку банківської системи. Розглянуто сучасні інформаційні технології та інноваційні послуги комерційних банків, а також зарубіжний досвід ведення банківської діяльності.

Посібник містить базовий лекційний матеріал та навчально-методичне забезпечення до кожної теми, яке включає такі складові: плани семінарських занять; тестові завдання; розв'язки типових задач; завдання для самостійної роботи студентів; перелік питань для підсумкового контролю знань; порядок і критерії оцінювання знань студентів; глосарій та перелік рекомендованої літератури. У додатках наведено зразки документів, які використовуються у сучасній банківській практиці.

Навчальний посібник призначений для студентів, аспірантів та викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також для економістів, банкірів та клієнтів банківських установ.

ISBN 978-617-7333-52-3

УДК 336.71 (075.8)

© Варцаба В.І., Заславська О.І., 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ	6
Тема 1. Теоретичні основи функціонування банківської системи	6
1.1. Сутність і функції банківської системи	6
1.2. Структура банківської системи та принципи її функціонування	9
1.3. Становлення та розвиток банківської системи України	12
1.4. Міжнародні стандарти ведення банківського бізнесу	20
Тема 2. Статус та основні напрями діяльності центральних банків	25
2.1. Передумови виникнення центральних банків	25
2.2. Статус і принципи організації центральних банків	27
2.3. Основні напрями діяльності центральних банків	30
2.4. Національний банк України — центральний банк держави	33
2.5. Стратегія реформування діяльності Національного банку України	40
Тема 3. Організація діяльності комерційних банків	46
3.1. Сутність, функції та види комерційних банків	46
3.2. Порядок створення, реєстрації та ліцензування банків	48
3.3. Організаційна та функціональна структура комерційних банків	52
3.4. Загальна характеристика операцій комерційних банків	56
3.5. Сучасні інформаційні технології у банківській сфері	58
Тема 4. Формування ресурсної бази комерційних банків	64
4.1. Загальна характеристика банківських ресурсів	64
4.2. Власний капітал банку, його структура та формування	66
4.3. Формування залучених коштів банку	69
4.4. Формування запозичених коштів банку	72
4.5. Ризики ресурсного забезпечення банківської діяльності	77
Тема 5. Організація грошового обороту у комерційних банках	82
5.1. Характеристика грошового обороту та платіжної системи	82
5.2. Сутність та принципи організації безготівкових розрахунків	84
5.3. Касові операції комерційних банків	89
5.4. Порядок відкриття та обслуговування банківських рахунків	92
5.5. Міжбанківські розрахунки. Система електронних платежів НБУ	96
5.6. Організація безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток та ризики їхнього застосування	99
Тема 6. Кредитна діяльність комерційних банків	106
6.1. Сутність, принципи та функції кредиту	106
6.2. Класифікація банківських кредитів	109
6.3. Процес банківського кредитування	113
6.4. Ціна банківського кредиту. Позичковий відсоток	121
6.5. Методи управління проблемними кредитами банку	123
6.6. Ризики кредитно-інвестиційної діяльності банків	128

Тема 7. Операції комерційних банків в іноземній валюті	133
7.1. Організаційні основи здійснення операцій банків в іноземній валюті	133
7.2. Відкриття та обслуговування рахунків в іноземній валюті	136
7.3. Неторговельні операції банків в іноземній валюті	138
7.4. Торговельні операції банків в іноземній валюті	142
7.5. Операції комерційних банків на валютному ринку	146
7.6. Концепція нової моделі валютного регулювання в Україні	150
Тема 8. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів	154
8.1. Характеристика фондового ринку та цінних паперів	154
8.2. Цілі та функції комерційних банків на ринку цінних паперів	158
8.3. Емісійна діяльність банків на ринку цінних паперів	161
8.4. Інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів	163
8.5. Посередницька діяльність банків на фондовому ринку	167
Тема 9. Нетрадиційні банківські операції та послуги	171
9.1. Лізингові операції банків	171
9.2. Факторингові операції банків	175
9.3. Форфейтингові операції банків	179
9.4. Трастові послуги. Послуги банків зі зберігання цінностей	182
9.5. Діяльність банків на ринку дорогоцінних металів	185
9.6. Банківське страхування (bancassurance) як перспективний напрям банківських послуг	188
Тема 10. Забезпечення фінансової стійкості банків	192
10.1. Фінансова стійкість банку: сутність та фактори впливу	192
10.2. Доходи та витрати банку. Фінансова звітність банків	198
10.3. Регулювання банківської діяльності	203
10.4. Методи забезпечення фінансової безпеки банків	214
РОЗДІЛ 2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	219
2.1. Плани семінарських занять та завдання для перевірки знань	219
2.2. Методи навчання та контролю знань	258
2.3. Перелік питань для підсумкового контролю знань	260
2.4. Ключі відповідей до тестів та розв'язки практичних завдань	263
ГЛОСАРІЙ	279
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	295
ДОДАТКИ	305

ВСТУП

В умовах глобалізації економічних процесів та інтеграції України у світове господарство важливе місце посідає проблема формування ефективної банківської системи, адекватної вимогам і потребам сучасного фінансового ринку. Динамічна зміна кон'юнктури та зростаюча конкуренція у банківському бізнесі вимагають перегляду традиційних підходів як до стратегії розвитку банківської системи, так і до спектру банківських операцій та послуг.

Протягом останніх років банківська система України, як і держава загалом, перебуває у складних умовах фінансово-економічної кризи та потребує термінових ефективних реформ. Скорочення виробництва, девальвація національної валюти, інфляційний тиск на економіку та зниження інвестиційної активності ускладнили функціонування банківського сектору економіки. Негативно впливає на здатність банків забезпечувати економіку фінансовими ресурсами й відсутність сучасних стратегій розвитку, спрямованих на вирішення проблеми стабільного функціонування банківської системи та підвищення її ролі у забезпеченні сталого розвитку реального сектору економіки та соціальної сфери.

Серед причин негативних явищ у фінансово-кредитному секторі української економіки не останнє місце займає незадовільний стан банківського менеджменту. За таких умов першочергового значення набуває постійне підвищення вимог до підготовки спеціалістів із банківської справи з високим рівнем знань у сфері банківських інформаційних технологій та фінансових інновацій. Якість банківського менеджменту є одним із ключових факторів, що визначають конкурентоспроможність та фінансову стійкість як окремих банків, так і ефективність та стабільність розвитку банківської системи загалом.

Навчальний посібник «Сучасне банківництво: теорія і практика» орієнтовано на формування у студентів системи теоретичних знань про функціонування банківської системи, принципи організації роботи центрального банку, сутність та методику здійснення операцій комерційних банків. Важливим завданням є надання студентам практичних навичок роботи у різних сферах банківського бізнесу: операційній діяльності, банківському менеджменті та маркетингу, управлінні банківськими ризиками, а також у володінні новітніми банківськими технологіями. Навчальний посібник розроблено відповідно до чинного законодавства України та діючих нормативних актів Національного банку України з урахуванням сучасної банківської практики. Посібник може бути корисним для студентів, аспірантів та викладачів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, а також для економістів, банкірів та клієнтів банківських установ.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ТЕМА 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1. Сутність і функції банківської системи

Рівень розвитку ринкових відносин у країні значною мірою залежить від рівня розвитку її фінансової системи, яка відіграє ключову роль у забезпеченні господарства фінансовими ресурсами, створюючи передумови суспільного відтворення. Важливою складовою фінансової системи є кредитна система, до якої відносять банківську систему (центральний банк і комерційні банки) та спеціалізовані кредитно-фінансові установи (страхові товариства, кредитні спілки, пенсійні фонди, інвестиційні фонди, фінансові компанії, лізингові компанії тощо). Такий поділ кредитних установ зумовлений різними методами діяльності, різними способами участі у процесах перерозподілу капіталів та забезпечення руху коштів між різними суб'єктами ринкових відносин.

Спеціалізовані кредитно-фінансові інститути зосереджують свою діяльність на окремих сегментах фінансового ринку, обслуговують обмежене коло клієнтів або виконують вузький спектр операцій. Тому основу кредитної системи складає банківська система, яка відіграє ключову роль у кредитно-фінансовому обслуговуванні економіки:

- через банківську систему проходять грошові рахунки і платежі господарюючих суб'єктів та населення;
- банківська система виконує важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових коштів і перетворення їх у позиковий капітал, здійснюючи різноманітні кредитні, інвестиційні та інші операції і забезпечуючи, таким чином, потреби економіки у додаткових ресурсах.

Становлення банківської справи історично пов'язано з потребою ринку у посередницькій діяльності з розміну та обміну цінностей, що виконували функції грошей при обмінних і торговельних операціях. Банківництво виникло одночасно з появою грошей та видозмінювало свої форми залежно від рівня розвитку суспільства. Відомо, що ще у III ст. до н. е. у стародавньому Єгипті та Греції збереженням та обміном грошей, прийманням вкладів та наданням позик займалися храми, що були своєрідними банківськими установами. На території сучасної України банківською справою займалися «лихварі» ще за часів Київської Русі, через яку проходив знаменитий торговельний шлях «із варяг у греки», що значною мірою стимулювало розвиток торгівлі, обіг грошей і становлення банківських операцій у сучасному розумінні.

Отже, банківська справа і банки, як особливий вид підприємницької діяльності виникли на певній стадії товарно-грошових відносин, коли з'явилася потреба у спеціальних закладах, які би регулювали грошовий обіг і здійснювали кредитні операції. При цьому важливо, що банки надавали у позику не власні, а чужі кошти, які вони залучали на певних умовах від їх власників, що було і залишається визначальною рисою банківської справи.

За етимологічними словниками, слово «**банк**» походить від італійського **banco** — «стіл», на якому середньовічні міняйли розкладали свої монети. Французьке слово «**banque**» означає «скриня», тобто вказує на функцію збереження чогось цінного. Багатьма мовами світу слово «банк», завдяки єдиному кореню, має аналогічне значення: bank (англ., нім.), banco (італ., ісп.), banque (фр.), банк (укр.). Міняйли були представниками грошово-торгового капіталу, вони приймали грошові вклади від купців і обмінювали гроші різних міст і країн. З часом міняйли стали використовувати ці вклади та свої кошти для надання позики і отримували за це відсотки, що означало перетворення міняйл на банкірів. Банкірами називали міняйл у Генуї (Італія) ще у XII ст. На думку ряду вчених, перші банки з'явилися у XIV–XV ст. в Італії. Перший банк, у сучасному його розумінні, був створений у Генуї в 1407 році.

Формування та розвиток банківської діяльності викликані об'єктивними економічними передумовами, а саме:

- на певному етапі суспільного розвитку з'явилася потреба у специфічній формі підприємницької діяльності, яка пов'язана із нагромадженням та розподілом тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку;
- розвиток товарного виробництва і розширення торгівлі обумовили зростання обсягів грошових потоків, що спричинило необхідність їх організації і технічного обслуговування.

Таким чином, *банки — це установи, які здійснюють особливий вид підприємницької діяльності, пов'язаної з рухом позикових коштів, їх мобілізацією і розподілом; вони виникли у період розвитку товарно-грошових відносин, коли була потрібна мережа спеціальних закладів, що регулювали би грошовий обіг і здійснювали кредитні операції.*

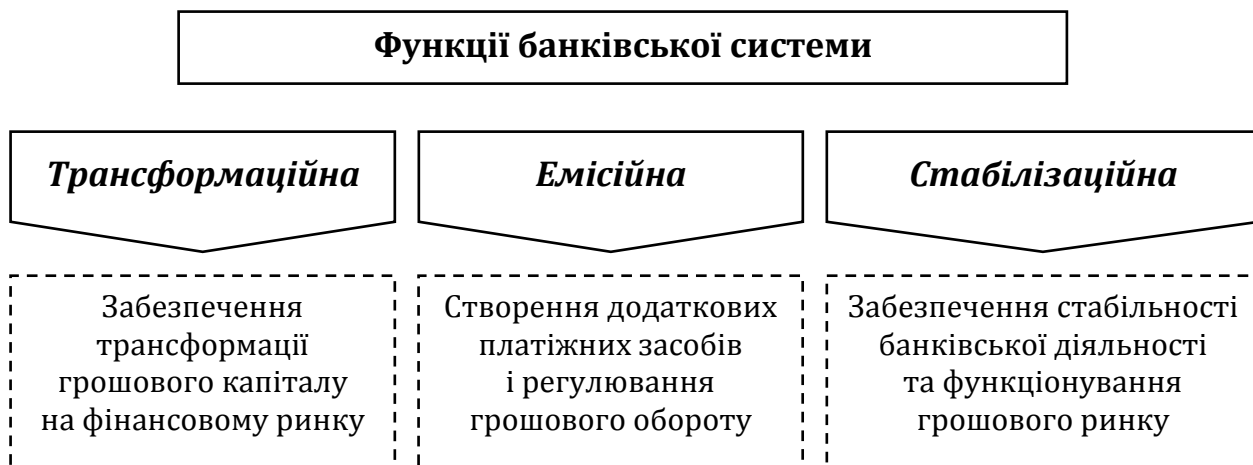
Банківська система не є простою сукупністю банків, що функціонують в економіці країни. Вона будується за заздалегідь визначеною концепцією, має своє призначення та свої специфічні функції.

Банківська система — це законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані у самостійну економічну структуру.

Цілі та функції банківської системи та окремих банків принципово різняться. Якщо головною метою діяльності окремих банків є отримання прибутку, то стосовно банківської системи дана ціль є другорядною. Основними цілями створення та функціонування банківської системи є такі:

- забезпечення суспільного нагляду та регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами;
- забезпечення надійності і стабільності функціонування банківської системи загалом з метою стабілізації грошей та безперебійного обслуговування економіки.

Реалізація цілей банківської системи здійснюється через виконання нею таких функцій: трансформаційної, емісійної та стабілізаційної (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Функції банківської системи

Трансформаційна функція зумовлена посередницькою діяльністю банків. Вона полягає у тому, що банки, мобілізуючи вільні кошти одних економічних суб'єктів і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати величину та терміни грошових капіталів і фінансові ризики. Отже, трансформаційна функція банківської системи базується на аналогічній функції окремих банків. Проте у масштабах системи виникає якісно нова функція трансформації — більш масштабна і ефективна. Це зумовлено такими обставинами:

- у трансформаційний процес активно включається центральний банк. Як банк банків він активно здійснює всі види трансформаційних процесів на міжбанківському рівні. Через механізми рефінансування центральний банк трансформує ресурси грошового ринку за строками, розмірами та ризиками у більших масштабах, ніж окремі комерційні банки. Він завершує трансформаційні процеси у межах усього грошового ринку;
- система істотно підвищує трансформаційний потенціал вузькоспеціалізованих банків. Як складові системи вони мають можливість виконувати цю функцію у співпраці з універсальними банками і забезпечувати весь комплекс трансформації грошового капіталу на ринку.

Емісійна функція, як ключова функція банківської системи, полягає у створенні додаткових платіжних засобів і регулюванні грошового обороту. Банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до змін попиту на гроші. Іншими словами, банківська система регулює пропозицію грошей. У виконанні емісійної функції беруть участь усі ланки системи — центральний банк та банки другого рівня. Вона стосується усіх напрямів банківської діяльності, насамперед кредитних операцій. Ця функція банківської системи якісно відрізняється від аналогічної функції окремого банку. Кожен банк потенційно спроможний брати участь у формуванні пропозиції грошей і зацікавлений розширювати цю діяльність, оскільки вона дає йому додаткові доходи. Втім, тільки система може визначити межі цієї діяльності, що адекватні попиту на гроші, і ввести в ці межі емісійну функцію кожного банку. Це досягається методами та інструментами грошово-кредитної політики центрального банку.

Стабілізаційна функція, як функція забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку, пов'язана з високим ризиком діяльності банків. Банки, на відміну від інших економічних суб'єктів, криють у собі підвищену загрозу дестабілізації власної діяльності, розладу усього грошового ринку, провокування загальноекономічної кризи. Як посередники на грошовому ринку банки функціонують переважно за рахунок чужих капіталів — акціонерного капіталу, залучених коштів вкладників та позичок інших банків. Здійснюючи кредитно-інвестиційну діяльність, банки повинні брати на себе всю відповідальність перед вкладниками за економічні ризики своїх позичальників. Завдяки широким масштабам своєї діяльності, банки потенційно здатні диверсифікувати ці ризики і максимально пом'якшити їх для інвесторів. Проте, реального успіху у цьому можна досягти лише за умови, що це завдання вирішуватиметься зусиллями всієї банківської системи. Тільки банківській системі загалом під силу створити дійовий механізм страхування банківських ризиків і банківських депозитів.

Виконання банківською системою стабілізаційної функції проявляється у прийнятті ряду законів та інших нормативних актів, які регламентують діяльність усіх її ланок, та у створенні діючого механізму державного контролю і нагляду за дотриманням банками цих законів та за їхньою діяльністю загалом.

Механізм забезпечення стабільності банківської діяльності включає:

- страхування банківських ризиків, передусім кредитних;
- страхування банківських депозитів, насамперед вкладів фізичних осіб;
- створення внутрішньобанківських резервів для покриття збитків від кредитних ризиків;
- створення механізму обов'язкового резервування банківських депозитів;
- централізоване встановлення економічних нормативів із тих напрямів банківської діяльності, які пов'язані з найбільшими ризиками;
- створення централізованого нагляду і контролю за банківською діяльністю;
- створення механізму централізованого рефінансування комерційних банків;
- узаконення різних механізмів централізації банківського капіталу (створення консорціумів, картелів, трестів, концернів, холдингів).

У цих заходах проявляється організаційно-правове забезпечення стабілізаційної функції банківської системи. Кожен із них реалізується лише в межах системи і є специфічним інфраструктурним елементом, що перетворює сукупність банків у якісно нове явище — банківську систему.

1.2. Структура банківської системи та принципи її функціонування

Структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов і у різних країнах розвивається залежно від рівня розвитку ринкового господарства й історичних особливостей становлення банківської справи. Банківська система як самостійна складова економічної системи держави взаємодіє з іншими системними структурами, такими як бюджетна система, податкова система, валютна система тощо. Порівнюючи банківську підсистему з іншими, можна виявити риси, які є спільними для них усіх, що

підтверджує її системний характер, а також — суто специфічні риси, які підкреслюють її банківську специфічність.

До загальних рис банківської системи належать такі:

- поєднання багатьох однотипних елементів, які підпорядковуються однаковим цілям. У банківській системі такими елементами є окремі банки, основною метою діяльності кожного з них, за винятком центрального банку, є отримання прибутку;
- динамічність, що характеризує розвиток банківської системи, яка, адаптуючись до зміни економічної ситуації у країні, удосконалюється у міру нових вимог економіки, зокрема, коли змінюються методи та інструменти банківської діяльності, розширюється коло банківських операцій;
- закритість банківської системи визначається концентрацією уваги її суб'єктів переважно на специфічній діяльності, пов'язаній з грошовою сферою, виконанням суто банківських операцій. Значний обсяг інформації, згідно з національним законодавством, є банківською таємницею і не може розголошуватися чи передаватися в інші системи;
- саморегуляція банківської системи полягає у тому, що у випадку банкрутства одного з банків інші банківські установи займають його нішу. Якщо змінюється економічна ситуація в країні, у банках адекватно змінюються методи діяльності, наприклад, вони перетворюються зі спеціалізованих на універсальні.

До специфічних рис банківської системи можна віднести такі:

- дворівнева структура, характерна для сучасної ринкової економіки;
- централізоване регулювання діяльності кожного банку окремо і банківської діяльності загалом;
- гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості банківської системи зі збереженням повної економічної незалежності та відповідальності за результати діяльності кожного банку;
- наявність загальносистемної інфраструктури, що забезпечує ефективне функціонування окремої банківської установи, а також взаємодію банків. Прикладом може слугувати система кореспондентських відносин між банками з використанням новітніх технологій.

Дворівнева структура — ключовий принцип побудови банківської системи у ринковій економіці та вирішальна якісна ознака, що відрізняє її від інших систем.

Перший рівень такої структури представляє один банк (або декілька банків, об'єднаних спільними цілями і завданнями). Такому банку надається статус центрального банку. На нього покладається відповідальність за вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері і, перш за все, — забезпечення стабільності національних грошей та забезпечення ефективного функціонування банківської системи. Центральний банк законодавчо наділяється відповідними повноваженнями. Він реалізує грошово-кредитну і валютну політику, здійснює емісію грошей, являється банком держави та всіх інших кредитних установ.

На другому рівні знаходяться комерційні банки різної форми власності, спеціалізації та сфери діяльності, які безпосередньо забезпечують процес кредитно-розрахункового і фінансового обслуговування економіки. Вони акумулюють значну частину фінансових ресурсів і надають своїм клієнтам повний комплекс фінансових послуг, включаючи кредитування, залучення депозитів, розрахункове обслуговування, випуск та розміщення цінних паперів. Комерційні банки будують свою діяльність на комерційних засадах заради отримання прибутку.

Дворівневий принцип побудови банківської системи ґрунтується на організації відносин між банківськими установами як по горизонталі, так і по вертикалі. **Відносини по горизонталі** — це відносини рівноправного партнерства між комерційними банками, які є економічно самостійними і конкурують між собою на грошовому ринку. **Відносини по вертикалі** — це відносини між центральним банком як керівним і управлінським центром та комерційними банками.

Однорівнева банківська система, на відміну від дворівневої, передбачає горизонтальні зв'язки між банками. При здійсненні уніфікованих операцій усі банки перебувають на одній ієрархічній лінії. Однорівнева структура можлива за умов адміністративно-командної економіки, якщо у країні немає центрального банку або ж усі банківські операції виконує лише один банк. Центрального банку також може не бути в умовах перехідних економік, коли ще не сформувалася повноцінна банківська система.

В Україні банківська система має класичну дворівневу структуру, основи якої було закладено Законом України «Про банки і банківську діяльність», прийнятим у 1991 році. На першому рівні знаходиться центральний банк держави — Національний банк України, на другому рівні — комерційні банки різних форм власності, спеціалізації та територіального статусу (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Структура банківської системи України

Функціонування сучасної банківської системи базується на загальновизнаних у світовій практиці принципах, основними серед яких є такі: — принцип дворівневої структури, що реалізується шляхом чіткого законодавчого поділу функцій центрального банку та комерційних банків;

- принцип комерційної спрямованості банків другого рівня, який виражається у тому, що основною метою діяльності банків є отримання прибутку;
- принцип здійснення банківського регулювання і нагляду центральним банком;
- принцип конкуренції на фінансовому ринку;
- принцип сегментування, коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку;
- принцип універсальності, коли будь-які обмеження щодо діяльності банків на грошовому ринку знімаються;
- незалежність центрального банку від державних органів виконавчої влади;
- здійснення діяльності банків у межах реально наявних ресурсів, коли банки повинні забезпечувати кількісну і якісну відповідність між своїми ресурсами і кредитно-інвестиційними вкладеннями;
- повна економічна самостійність, що передбачає економічну відповідальність банку за результати своєї діяльності.

Ефективне функціонування банківської системи на таких засадах дає можливість забезпечити зростання її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках банківських послуг та вирішення однієї із найгостріших проблем — забезпечення розвитку реального сектора економіки.

1.3. Становлення та розвиток банківської системи України

Банківська система України почала своє існування, становлення та формування задовго до проголошення незалежності сучасної Української держави. Ще за часів Київської Русі, територією якої проходив знаменитий торговельний шлях «із варягів у греки», розвивалась діяльність лихварів, що значною мірою стимулювало розвиток торгівлі, обіг грошей і становлення, в сучасному розумінні, банківських операцій. Внаслідок цього на різних етапах розвитку суспільства поступово почала розвиватись і самовдосконалюватись банківська система, яка в модернізованому вигляді дійшла до наших днів.

Становлення банківської системи у незалежній Україні бере початок від 20 березня 1991 р., коли було ухвалено Закон України «Про банки і банківську діяльність». Цей закон став юридичною підставою для створення дворівневої банківської системи на чолі з Національним банком України (НБУ), створеним на базі Українського республіканського банку Державного банку СРСР. Цим Законом декларувалася ліквідація державної монополії на банківську справу, а державний контроль і нагляд за банківською діяльністю покладалися на Національний банк України, який визнавався повністю незалежним від органів виконавчої влади держави.

Формування сучасної банківської системи України відбувалося у кілька етапів (табл. 1.1)

Таблиця 1.1

Етапи становлення та розвитку банківської системи України

Період	Характерні риси етапів становлення та розвитку банківської системи України
<i>1</i>	<i>2</i>
1 етап <i>1988–1990 рр.</i>	Початок реорганізації банківської системи адміністративно-командного типу у СРСР. Створення та реєстрація українських банків у складі банківської системи Радянського Союзу.
2 етап <i>1991–1993 рр.</i>	Прийняття Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 873–ХІІ від 20.03.1991 р. Створення Національного банку України. Перереєстрація та реорганізація комерційних банків. Поява банків другої хвилі.
3 етап <i>1994–1997 рр.</i>	Етап активного становлення та якісного розвитку банківської системи. Впровадження національної валюти — гривні. Подолання інфляції. Реєстрація в Україні представництв іноземних банків та банків за участю іноземного капіталу. Створення платіжної системи НБУ (СЕП).
4 етап <i>1998–2000 рр.</i>	Фінансова криза в Україні, девальвація гривні. Значне зниження рівня капіталізації банків, зростання рівня кредитних та валютних ризиків. Недотримання банками нормативів ліквідності та платоспроможності. Проведення державних стабілізаційних заходів у банківській сфері. Реформування бухгалтерського обліку і звітності банків. Прийняття Закону України «Про Національний банк України» № 679–ХІV від 20.05.1999 р. Прийняття нової редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–ІІІ від 07.12.2000 р.
5 етап <i>2001–2007 рр.</i>	Організаційне зміцнення банківської системи. Розширення ресурсної бази банків та сфери банківських послуг. Адаптація банківського законодавства до стандартів і вимог Європейського Союзу. Активізація діяльності на ринку банківських послуг банків з іноземним капіталом. Запровадження новітніх методів регулювання банківської діяльності.
6 етап <i>2008–2010 рр.</i>	Світова фінансово-економічна криза. Девальвація національної валюти, значне зменшення ресурсної бази банків, тимчасове припинення кредитування фізичних і юридичних осіб, зростання проблемної заборгованості клієнтів, зниження банківської ліквідності та прибутковості. Банкрутство та ліквідація банків, злиття і поглинання, рекапіталізація та націоналізація банків, вихід із ринку банків з іноземним капіталом. Втрата довіри до банківської системи. Запровадження заходів НБУ щодо підтримки банківської стабільності та захисту прав вкладників.
7 етап <i>2011–2013 рр.</i>	Відновлення діяльності банків. Збільшення ресурсної бази банків за рахунок строкових депозитів населення. Активізація банківського кредитування, зниження відсоткових ставок за кредитами. Відновлення показників ліквідності та капіталізації банків до нормативних значень, вихід банків на прибутковий рівень діяльності, повернення довіри до банківської системи.

1	2
<p>8 етап 2014–2016 рр.</p>	<p>Системна криза в Україні. Функціонування банківської системи в умовах політичної та економічної нестабільності внаслідок анексії Криму та бойових дій на сході України. Девальвація національної валюти, відтік клієнтських коштів, скорочення ресурсної бази і низька кредитна активність банків. Низький рівень ліквідності та платоспроможності банків, банкрутство та виведення з ринку великої кількості проблемних банків.</p>
<p>9 етап 2017 р. – по теперішній час</p>	<p>Очищення банківської системи від проблемних банків, перехід системного ПАТ КБ «Приватбанк» у стовідсоткову власність держави. Відновлення депозитної бази банків, активізація кредитування фізичних осіб, зниження відсоткових ставок за кредитами. Зростання чистих комісійних та процентних доходів, вихід банківського сектору на прибуткову діяльність. Розроблення Стратегії розвитку банківської системи 2016–2020 «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки».</p>

Перший етап (1988–1990 рр.) в історії становлення банківської системи України пов'язаний зі спробою державного (директивного) реформування банківської системи Радянського Союзу при здійсненні курсу на перебудову економіки, проголошеного урядом. За часів СРСР банківська система була сформована із всесоюзних банків, а у кожній із республік знаходилися їхні філії. Управляли системою централізовано за принципами планової економіки. Зародження банківської системи України відбувалося шляхом створення банків ринкового типу поряд із існуванням державних банків.

На цьому етапі українські банки реєструвались у Москві як комерційні банки, що були створені на основі установ Державного банку СРСР та продовжували діяти зі статусом державних банків; галузеві та відомчі комерційні банки; філії великих російських комерційних банків; державні та кооперативні комерційні установи, що мали право здійснювати фінансово-кредитну діяльність. Упродовж 1989–1991 років у Москві було зареєстровано близько 60 українських банків.

До особливих рис цього періоду формування банківської системи України слід віднести залежність українських державних банків від всесоюзної фінансової бюрократії та початок створення комерційних банків як суто українських банківських установ.

Другий етап (1991–1993 рр.) розпочався із прийняттям Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 873–ХІІ від 20.03.1991 р., відповідно до положень якого в Україні створено дворівневу банківську систему та Національний банк України як центральний банк держави. Після проголошення незалежності України почалася перереєстрація комерційних банків в Українській республіканській книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ. При цьому, у більшості комерційних банків відбулись істотні зміни у складі їхніх учасників. Так, державні комерційні банки (Промінвестбанк, АПБ «Україна», Укрсоцбанк, Агропромбанк,) були акціоновані клієнтами та персоналом банків. Так званий «міністерський» капітал, тобто вкладення у комерційні банки різних державних установ,

поступово витісняється ринковим капіталом спільних та малих підприємств, акціонерних товариств. Станом на 1 січня 1993 року, було зареєстровано 134 комерційні банки.

У цей період, на фоні розвитку гіперінфляції та критичного скорочення обсягів виробництва і розміру валового внутрішнього продукту, в Україні була створена значна кількість дрібних комерційних банків, орієнтованих на обслуговування попиту на короткострокові кредити для торговельно-посередницької діяльності, і здатних отримувати прибутки на інфляційних процесах в економіці. Протягом 1993 року в Україні було створено ще близько 100 дрібних, так званих «кишенькових» комерційних банків такого типу.

Високий рівень інфляції викликав у населення недовіру до банківської системи загалом та до новостворених банків, зокрема. Через обмеження обігових коштів почалися масові неплатежі. Період 1991–1993 рр. характеризується зосередженістю 80 % банківських операцій лише у кількох банках, таких як банк «Україна», Ощадбанк, Промінвестбанк та Укрсоцбанк.

Третій етап (1994–1997 рр.) в історії розвитку банківської системи України пов'язаний зі створенням нових банків, що залучали значний приватний капітал, капітал спільних та малих підприємств, акціонерних товариств, а також кошти державних бюджетних та позабюджетних фондів. Протягом 1994–1997 рр. в Україні було зареєстровано 14 представництв іноземних банків та банків із участю іноземного капіталу, а також ще 5 нових українських комерційних банків. Національний банк України встановив та ввів у практику єдині правила діяльності українських банків. Активна побудова чіткої системи регулювання діяльності комерційних банків збіглася у часі із впровадженням національної валюти — гривні. Завдяки зусиллям НБУ та його монетарній політиці було подолано гіперінфляцію, керованими стали інфляційні процеси.

Частина банків, не готових до жорсткого контролю з боку НБУ, до зміни кон'юнктури фінансового ринку, до управління банківськими процесами зсередини, опинилися на межі банкрутства. Протягом 1994–1997 рр. було ліквідовано 76 банків, серед яких і великі («Інко», «Відродження», Економбанк, Лісбанк), а понад 60 банків опинилися у стані прихованого банкрутства. Важливим аспектом діяльності банківської системи на цьому етапі була зміна складу акціонерів, власників багатьох комерційних банків та окремих філій шляхом продажу та перепродажу. Таких змін зазнали близько 70 банків.

Четвертий етап (1998–2000 рр.). Початок цього періоду характеризувався фінансовою кризою у країні, пов'язаною зі знеціненням національної валюти відносно іноземних валют, відтоком портфельних інвестицій нерезидентів, кризою на ринку внутрішніх державних запозичень. Девальвація гривні у 1998 році становила близько 80 %, у зв'язку з чим банки у сукупності втратили близько 1 млрд. доларів США свого капіталу. До негативних факторів можна віднести значний дефіцит державного бюджету, зростання дебіторської та кредиторської заборгованості у розрахунках між суб'єктами господарської діяльності, зовнішні та внутрішні боргові зобов'язання, випуск облігацій

внутрішньої державної позики і фактичну неможливість держави проводити розрахунки за ними.

Триваюча економічна, фінансова і платіжна криза, гальмування процесу ринкових перетворень економіки та інвестиційних процесів, серйозні недоліки та прорахунки комерційних банків у сфері кредитування і розрахунків, порушення багатьма з них економічних нормативів, невпорядкованість і нестабільність нормативно-правового регулювання, недосконалість податкового та фінансового законодавства вимагали реформування банківської діяльності. У цей період держава почала запроваджувати заходи щодо поліпшення ситуації у бюджетній сфері. Керівництво МВФ у 1998 році прийняло рішення про кредитування України в обсязі 2,2 млрд. доларів США, що дало змогу відновити запаси валютних резервів НБУ. Внаслідок цього вдалося стабілізувати ситуацію в країні і впровадити заходи для розвитку економіки загалом і в банківському секторі, зокрема.

У 1999 році було прийнято Закон України «Про Національний банк України» № 679–XIV від 20.05.1999 р. НБУ напрацював нормативну базу для здійснення монетарної політики та банківського нагляду, вдосконалив інструменти регулювання банківської системи. З метою регулювання діяльності банків та для забезпечення фінансової стійкості НБУ встановив вимогу до 01.01.2000 р. сформувати капітал банку на рівні не нижчому, ніж 3 млн. євро. Пріоритетним напрямом у діяльності банків стало обов'язкове виконання вимог регулятора щодо збільшення капіталу, спрямоване на підтримку фінансової стійкості, а також необхідність резервування коштів із прибутку для покриття можливих збитків, що могли виникнути у процесі кредитування. Проведені заходи позитивно вплинули на зміцнення стабільності і контрольованості банківської системи та посприяли відновленню довіри населення до вітчизняних банківських установ.

П'ятий етап (2001–2007 рр.) розвитку банківської системи України характеризувався активізацією глобалізаційних процесів, запровадженням новітніх методів регулювання банківської діяльності, адаптацією банківського законодавства до стандартів і вимог Європейського Союзу. Наслідком цього став приріст в Україні кількості комерційних банків з іноземним капіталом, що стало свідченням розширення ринків ведення бізнесу для іноземних банків. У 2000 році в Україні було зареєстровано 15 банків з іноземним капіталом, а на початок 2008 року — вже 47 банків.

Період 2001–2008 рр. охарактеризувався розширенням напрямів банківської діяльності через розгалуження роботи із різними сегментами клієнтів, диверсифікацію активних операцій, збільшення кількості представництв банків, покращення технологічних процесів та комунікацій, підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, розроблення і впровадження нових продуктів, активну рекламну кампанію тощо.

Політичні процеси 2004 року («помаранчева революція») спровокували девальвацію національної валюти та депозитну лихоманку (дострокове отримання вкладниками депозитів, введення обмежень на видачу банківських вкладів). За рахунок валютних інтервенцій НБУ задля підтримання курсу

національної валюти вдалося зупинити її обвал. Вжитими заходами також було забезпечено продаж готівкової валюти через комерційні банки для потреб населення з метою зниження попиту на неї.

Позитивно вплинув на розвиток банківського бізнесу в Україні значний приріст іноземних банків, що означало появу додаткових ресурсів та світового досвіду банківської практики, запровадження новітніх технологій та інновацій у банківську галузь, що у підсумку сприяло підвищенню рівня конкуренції та зростанню ефективності банківської діяльності.

Шостий етап (2008–2010 рр.). На початку цього етапу розвиток банківської системи України відбувався на тлі розгортання світової фінансово-економічної кризи, що супроводжувалася скороченням обсягів промислового виробництва, рівня ВВП, зростанням інфляції та коливаннями валютного курсу. Нестабільність в економіці та стрімке знецінення національної валюти призвели до збільшення портфелю проблемних кредитів комерційних банків. За всіма активними операціями банків зріс ризик невиконання контрагентами своїх зобов'язань. Наслідком цього стало значне погіршення ліквідності та прибутковості комерційних банків. За період 2008–2009 років у 24-х банках було введено тимчасову адміністрацію, 21 банк перебував у стадії ліквідації, суттєво знизилася сукупна рентабельність активів банків, значно збільшилася частка проблемних кредитів, спостерігався відплив коштів із депозитних рахунків фізичних осіб. Вітчизняний банківський сектор зазнав значних фінансових та структурних втрат, які відобразилися на результатах діяльності та специфіці ведення банківського бізнесу.

Антикризові заходи держави з початку кризи спрямовувалися на стримування значних коливань валютного курсу та збалансування валютного ринку, забезпечення економіки платіжними засобами, стимулювання відновлення процесів кредитування, а також запровадження пруденційних заходів щодо підвищення надійності функціонування банківської системи. До основних заходів щодо стабілізації ситуації на валютному ринку слід віднести політику інтервенцій, запровадження механізму валютних аукціонів, заміну нормативу ризику загальної відкритої валютної позиції банків на ліміти граничних значень відкритої валютної позиції тощо. Для забезпечення належного рівня ліквідності, збільшення кредитування економіки та підтримки банків НБУ проводив гнучку політику рефінансування з удосконаленням відповідних механізмів, знижував облікову ставку, був визначений та почав реалізовуватися порядок рекапіталізації банків за участю держави.

Сьомий етап (2011–2013 рр.) розвитку банківської системи України характеризувався позитивними тенденціями. На функціонування банківського сектору у цей період впливали, насамперед, грошово-кредитна і фіскальна політика держави, стан економіки, зміни у банківському законодавстві, рівень довіри з боку інвесторів, а також стан світових фінансових ринків.

Світова фінансово-економічна криза та перші роки посткризового відновлення вітчизняної економіки у черговий раз поставили питання скорочення кількості банків в Україні, їх укрупнення та оптимізацію діяльності, а також питання нерозвиненості фінансового та фондового ринків. За даними

НБУ, станом на 01.01.2014 р. в Україні нараховувалося 180 банків. Упродовж зазначеного періоду регулятором була впроваджена стратегія на виведення з ринку неплатоспроможних банків за рахунок поступового збільшення мінімального розміру статутного капіталу.

До характерних рис даного етапу розвитку вітчизняної банківської системи слід віднести збільшення ресурсної бази банків та обсягів активних операцій, а також повернення довіри до банківської системи. Позитивним є те, що зростання активних операцій банків відбувалося переважно у національній валюті. Комерційні банки поступово збільшували обсяги кредитування реального сектору економіки. Активізації нарощення клієнтського кредитного портфеля банків сприяло значне залучення строкових депозитів від населення та зниження вартості гривневого ресурсу закладами, що, у свою чергу, спричинило зниження відсоткових ставок за кредитними операціями. За даними НБУ, після трьох років збиткової діяльності вітчизняний банківський сектор вийшов на прибутковий рівень і відновив показники ліквідності і капіталізації до належного рівня.

Восьмий етап (2014–2016 рр.). Починаючи з 2014 року Україна зіштовхнулася із найтяжчою кризою, яка за класифікацією Міжнародного валютного фонду є системною, що має ознаки потрійної фінансової кризи — одночасно банківської, валютної та боргової. Найбільшим ризиком як для банківського сектору, так і для всіх галузей економіки країни стали анексія Криму та військовий конфлікт на Сході країни. Політична та соціально-економічна ситуація в країні негативно вплинула на розвиток економіки, розбалансувала фінансові ринки, знизивши довіру населення до банківського сектору. Останнє пояснюється значною девальвацією національної валюти та масштабним банкрутством банків. Політична та макроекономічна нестабільність зумовили панічні настрої серед населення, значний відтік депозитів і вкладів, погіршення якості банківських кредитних портфелів.

Основними проблемами функціонування вітчизняної банківської системи у цей період були низька якість активів, високий рівень ризиків, низький рівень капіталізації, масове банкрутство банків і, як наслідок, — збитковість банківської системи, що зумовило необхідність її очищення. Протягом 2014–2016 рр. 63 комерційні банки було визнано неплатоспроможними і виведено з ринку. Таким чином, функціонування банківської системи України на восьмому етапі її розвитку супроводжувалося кризовими явищами у соціально-економічній сфері та системними ризиками, серед яких слід виділити такі:

- військові, внутрішні та зовнішні політичні ризики;
- високий рівень кредитних ризиків;
- девальвація гривні і жорстка валютна політика НБУ;
- падіння довіри до банків і паніка серед вкладників;
- банкрутство та ліквідація банків;
- труднощі реформування та відновлення банківської системи.

Дев'ятий етап (2017 р. – по теперішній час) розвитку банківської системи України внаслідок її очищення від проблемних банків та проведення інших антикризових заходів ознаменувався відновленням ресурсної бази,

активізацією кредитування фізичних осіб, зниженням відсоткових ставок за кредитами, виходом банківського сектору на прибуткову діяльність, відновленням довіри до банківської системи.

Зусиллями Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та інших державних структур, що мають повноваження щодо регулювання банківської діяльності, проведено заходи, спрямовані на виведення банків із кризового стану, відновлення фінансової стійкості та підвищення рівня платоспроможності банківської системи. Станом на 01.01.2017 р., ліцензію Національного банку України на здійснення діяльності мали 96 банківських установ (у тому числі, 38 банків з іноземним капіталом). Внаслідок переходу системного ПАТ КБ «Приватбанк» у стовідсоткову власність держави, частка державних банків у структурі активів банківської системи України станом на 01.01.2017 р. становила 52 %. Частка банків із приватним українським капіталом складала близько 13 %, банків іноземних банківських груп — 35 %. На виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15.03.2017 р., Національним банком було запропоновано застосування санкцій щодо українських банків із російським державним капіталом, що у подальшому приведе до ще більшого скорочення частки іноземних банків у вітчизняній банківській системі.

Із метою підвищення рівня капіталізації діючих українських банків Постановою правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. встановлено мінімальний обсяг регулятивного капіталу – 200 млн. грн (станом на 11.07.2017 р.). До 11.07.2018 р. банки зобов'язані збільшити його до 300 млн. грн. Збільшення мінімального обсягу регулятивного капіталу банків триватиме щорічно до 11.07.2024 р. і становитиме 500 млн. грн. Такий поетапний графік підвищення капіталізації вітчизняних банків сприятиме їх конкурентоспроможності та забезпечить фінансову стабільність національної економіки.

Система стратегічних і тактичних заходів для виходу із банківської кризи, підвищення ефективності монетарного, валютного і банківського регулювання представлена у Стратегії розвитку банківської системи 2016–2020 «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки».

Головними цілями реалізації Стратегії розвитку банківської системи є:

- розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи, яка буде ефективно виконувати свою основну функцію — оптимальний перерозподіл капіталу для фінансового забезпечення прискореного розвитку економіки через індустріалізацію, інновації, створення кластерів високотехнологічних галузей виробництва товарів і послуг, розвиток науки, освіти і добробуту населення загалом;
- забезпечення стабільності національної грошової одиниці як у зовнішньому вимірі (валютний курс), так і у внутрішньому (рівень інфляції), що є конституційною функцією Національного банку України. Стабільні національні гроші — це базовий інститут монетарного і економічного суверенітету країни, що є основою для реалізації стратегії прискореного економічного зростання.

Концептуальний підхід Стратегії полягає у тому, що банківський сектор повинен стати фінансово стабільною, прибутковою системою, яка виконує функцію оптимального перерозподілу капіталу в економіці і є головним кредитором її інтенсивного розвитку. Тобто банківська система повинна стати ефективним інструментом досягнення макроекономічних пріоритетів держави.

Для цього необхідно:

- з одного боку, «лікування» застарілої структурної хвороби через реалізацію нового економічного курсу і промислової політики, що створить здорову економічну основу (клієнтську базу) для функціонування банківської системи;
- з іншого боку, виправлення помилок монетарного, валютного і банківського регулювання та перехід до нової концепції центрального банкінгу — стимулювання банківського кредитування інноваційного індустриального розвитку економіки.

1.4. Міжнародні стандарти ведення банківського бізнесу

Однією з найважливіших і найбільш динамічних сфер прояву інтернаціональних процесів у сучасному світі є фінансова глобалізація, під якою розуміють вільний та ефективний рух капіталів між країнами і регіонами, функціонування світового фінансового ринку та формування системи наднаціонального регулювання міжнародних фінансів.

Глобалізація і зростання нестабільності, що характеризують в останні десятиліття розвиток світової економіки, особливо чітко проявляються у банківському секторі, найбільш чутливому до зовнішніх чинників. Тому перед міжнародними та регіональними фінансовими організаціями та центральними банками країн стоїть відповідальне завдання розроблення та застосування інструментів антикризового регулювання та удосконалення нагляду за діяльністю фінансово-кредитних установ задля зміцнення стійкості національних банківських систем і банківського сектору світової економіки загалом.

Основним міжнародним фінансовим інститутом, який відіграє ключову роль у розробці та впровадженні єдиних стандартів у сфері банківського регулювання та нагляду є *Базельський комітет із питань банківського нагляду — організація, що об'єднує національні наглядові установи, які регулюють банківську діяльність*.

Базельський комітет із питань банківського нагляду засновано у 1974 році при Банку міжнародних розрахунків керуваними центральними банками Бельгії, Великобританії, Італії, Канади, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, США, Швейцарії, Швеції, Франції та Японії. У середині 80-х років ХХ ст. держави Центральної і Східної Європи утворили свою регіональну групу у рамках Базельського комітету. Національний банк України став членом Групи банківського нагляду країн Центральної та Східної Європи у 1996 році. Нині до складу Базельського комітету входять представники наглядових органів і центральних банків 27 країн світу. На правах спостерігача у роботі комітету

бере участь і Європейська комісія. У Європейському Союзі рекомендації Базельського комітету використовуються для взаємної інтеграції банківських систем країн-членів ЄС.

Основним завданням Базельського комітету є розроблення директив та рекомендацій щодо банківського регулювання та нагляду. Попри те, що Базельський комітет не є директивною структурою і його рекомендації не є обов'язковими до виконання, у багатьох країнах світу вони відображені у національному законодавстві. *Метою діяльності Базельського комітету є надання можливості кожній країні користуватися його досвідом і рекомендаціями у галузі банківського регулювання та нагляду з урахуванням особливостей національної економіки.* У своїй діяльності Комітет керується двома основоположними принципами: по-перше, жодна банківська система не повинна залишатися поза банківським наглядом, і, по-друге, нагляд повинен бути надійним.

Головними документами Базельського комітету із питань банківського нагляду є такі:

- **Основні принципи ефективного банківського нагляду** (1997 р.);
- **Базель I** — Угода про капітал (1988 р.);
- **Базель II** — Угода про достатність капіталу (2004 р.);
- **Базель III** — Нова редакція Угоди Базель II (2010 р.).

Основні принципи ефективного банківського нагляду — це мінімальні стандарти надійного пруденційного регулювання та нагляду за банками і банківськими системами. Ці принципи використовуються різними країнами як орієнтири для оцінки якості їхніх наглядових систем та для визначення заходів, спрямованих на досягнення базового рівня надійної наглядової практики. Основні принципи також використовуються Міжнародним валютним фондом та Світовим банком у контексті Програми оцінки фінансового сектору для оцінки ефективності систем і практики банківського нагляду у різних країнах.

Базельський комітет періодично переглядає принципи банківського нагляду з метою врахування тих змін на світових ринках і в регуляторному середовищі, які викликані фінансовими кризами. Здійснюючи такий перегляд, Комітет має на меті досягнення правильного балансу між підвищенням вимог до надійного нагляду та збереженням гнучкості принципів і їх прийнятності для застосування в усіх країнах світу. Завдяки посиленню концепції пропорційності, принципи банківського нагляду та їх критерії оцінки пристосовано до різних банківських систем. Пропорційний підхід також дозволяє оцінити відповідність основним принципам, при цьому враховується профіль ризику та системна важливість широкого спектру банків (від крупних банків до малих банківських установ).

Оновлені у 2011 році Основні принципи ефективного банківського нагляду містять 29 положень, необхідних для ефективності наглядової системи, а саме:

1. Обов'язки, цілі та повноваження.
2. Незалежність, підзвітність, ресурси та правовий захист органів нагляду.
3. Співпраця та спільна робота.

4. Дозволені види діяльності.
5. Критерії ліцензування.
6. Передача істотної власності.
7. Крупні придбання (поглинання).
8. Наглядовий підхід.
9. Методи та інструменти нагляду.
10. Наглядова звітність.
11. Повноваження органу нагляду щодо застосування санкцій та заходів впливу.
12. Консолідований нагляд.
13. Відносини між органами нагляду країни походження та країни перебування.
14. Корпоративне управління.
15. Процес управління ризиками.
16. Адекватність капіталу.
17. Кредитний ризик.
18. Проблемні активи та резерви.
19. Ризик концентрації та ліміти максимального ризику.
20. Операції з пов'язаними особами.
21. Ризик країни та ризик обмеження переказу коштів (трансфертний ризик).
22. Ринковий ризик.
23. Ризик відсоткової ставки у банківському портфелі.
24. Ризик ліквідності.
25. Операційний ризик.
26. Внутрішній контроль та аудит.
27. Фінансова звітність та зовнішній аудит.
28. Розкриття інформації та прозорість.
29. Зловживання фінансовими послугами.

Основні принципи є нейтральними стосовно різних підходів до нагляду, якщо вони забезпечують досягнення поставлених ними цілей. При їхній розробці не ставилося за мету охоплення усіх потреб та обставин кожної банківської системи. Національні уповноважені органи повинні застосовувати зазначені принципи у процесі нагляду за усіма банківськими організаціями у своїй юрисдикції. Окремі країни, зокрема з розвинутими ринками та банками, можуть розширювати Основні принципи з метою досягнення найбільш досконалої наглядової практики. Високий ступінь відповідності Основним принципам повинен сприяти загальній стабільності фінансової системи, однак дотримання принципів не гарантує цього, як і не може запобігти банкрутству банків. Банківський нагляд не може і не повинен гарантувати, що банки не зазнаватимуть банкрутства. В умовах ринкової економіки банкрутство є одним із тих ризиків, які беруть на себе фінансові установи.

Найбільш важливими документами, розробленими Базельським комітетом, є Угоди про капітал: Базель I, Базель II і Базель III.

Прийняття Міжнародної конвергенції щодо вимірювання та вимог до капіталу або **Базеля I** у липні 1988 р. стало важливою подією для світового банківського бізнесу, адже національні органи банківського регулювання та нагляду отримали перший міжнародний стандарт банківської діяльності. І хоча

спочатку Угода була обов'язковою лише для країн-членів Базельського комітету, пізніше цей стандарт почали використовувати майже всі країни світу.

Однак, у зв'язку з ускладненням банківської діяльності, глобалізацією фінансових ринків, появою нових банківських продуктів і технологій згодом виникла необхідність в удосконаленні Угоди про капітал і прийнятті більш досконалих стандартів банківської діяльності, які одержали назву **Базель II**. Це угода про визначення достатності банківського капіталу для забезпечення ефективної та стабільної діяльності банківських установ та їх регулювання. Вона була прийнята Базельським комітетом із питань банківського нагляду у 2004 році. Основними цілями Базеля II є такі: усунення недоліків Базеля I та зменшення можливості суб'єктивних випадкових суджень і трактувань; забезпечення більшої чутливості до ризиків, краще співвідношення капіталу та основних ризиків, зокрема кредитного; стимулювання удосконалення управління ризиками у банках; забезпечення необхідного рівня капіталізації банківської системи. Нова система стандартів капіталу є спробою досягти цих цілей шляхом застосування трьох взаємодоповнюючих концептуальних компонентів: мінімальних вимог до достатності капіталу; удосконалення наглядового процесу з урахуванням ризиків; удосконалення розкриття інформації для підтримання ринкової дисципліни.

Світова фінансова криза 2008 року виявила, що норми угоди Базель II виявилися недостатніми, щоби запобігти чи хоча би мінімізувати наслідки глобальних фінансових потрясінь. Наслідки кризи показали, що органам банківського регулювання та нагляду необхідно вирішувати проблеми щодо якості та структури капіталу, провести диверсифікацію кредитних портфелів, удосконалити стандарти управління ліквідністю і реформувати інші сфери діяльності банків. У 2010 році Базельський комітет затвердив новий документ — **Базель III**, в якому було передбачено подолання недоліків попередньої угоди Базель II, а також заходи щодо зміцнення стійкості світової фінансової системи та запобігання виникненню глобальних фінансових криз. Отже, ще не впроваджений повною мірою Базель II був доповнений новими положеннями, які стали основою Базеля III. Нові стандарти є реформою регулювання капіталу і ліквідності на міжнародному рівні, направленої на зміцнення банківського сектору, поліпшення його здатності протистояти кризовим явищам, а також на зміцнення банківського регулювання і нагляду.

Одними з найголовніших цілей запровадження принципів та рекомендацій Базельського комітету із питань банківського нагляду в Україні є приведення банківського регулювання та нагляду до міжнародних стандартів та забезпечення стабільності вітчизняної банківської системи, підвищення її конкурентоспроможності на світових фінансових ринках. При цьому, процес запровадження стандартів Базельських угод про капітал є доволі тривалим і передбачає значну, ґрунтовну, комплексну підготовчу роботу з боку державних органів і, насамперед, із боку Національного банку України, на який покладено функції державного регулювання банківської діяльності.

Цікаво знати

Яка кількість банків повинна функціонувати в економіці країни? Це питання неодноразово піднімалось вченими-економістами, проте знайти відповіді на нього так і не вдалося. Жоден соціально-економічний чи географічний показник (чисельність населення, обсяг ВВП, площа країни) не пов'язаний із кількістю банків та не визначає потребу у них. Кількість банківських установ у тій чи іншій державі обумовлена історичними, культурними, інституційними та макроекономічними факторами. Часто причини значної концентрації банків у невеликих країнах криються у їхньому політичному устрої. Наприклад, Німеччина є федеративною державою, тому поширення тут набули так звані земельні та кооперативні банки. Вони невеликі за розміром і працюють тільки на території певного округу. Із загальної кількості банків Німеччини (1990 установ) майже 1500 є саме такими. В Угорщині склалася практика широкого поширення регіональних ощадних банків, які називаються касами. Зі 140 банків понад 90 установ є невеликими ощадними касами. Особливості банківського регулювання та нагляду (зокрема, складність відкриття філій) також впливають на кількість банків у тій чи іншій країні. До прикладу, у США простіше відкрити новий банк, ніж створити філію вже діючого банку. Так, згідно із законами деяких штатів, банк, створений на території одного штату, не може відкривати філії в іншому. Саме тому у США налічується понад 5300 банківських установ.

Кількість банків та чисельність населення деяких країн світу

Країна	Кількість банків	Чисельність населення, млн. осіб
Білорусь	32	9
Болгарія	28	7
Великобританія	303	65
Італія	658	61
Канада	76	35
Китай	4 089	1 373
Німеччина	1 990	81
Польща	60	38
Російська Федерація	757	146
Сполучені Штати Америки	5 381	321
Туреччина	51	78
Угорщина	140	9
Україна	96	42
Японія	198	127

ТЕМА 2. СТАТУС ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ

2.1. Передумови виникнення центральних банків

У ринковій економіці центральний банк посідає особливе місце, він є головною ланкою грошово-кредитної системи країни. Його роль і значення для функціонування економічної системи формувалися історично. Поява центральних банків пов'язана з необхідністю централізації банкотної емісії. До XIX ст. практично будь-який комерційний банк мав можливість випускати в обіг власні банкноти, не було універсального платіжного засобу, який би обертався на території всієї країни і користувався загальною довірою населення. Монополізація емісії грошей стала об'єктивною потребою розвитку економіки та необхідністю контролювати і регулювати грошові потоки з боку держави. Таким чином, наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. у більшості країн світу емісія банкнот була зосереджена в одному емісійному банку, який став називатися центральним. Крім монопольного права емісії банкнот, центральні банки почали перебирати на себе й інші важливі функції регулювання грошового обороту, проведення монетарної політики, нагляд за комерційними банками тощо.

В історії виникнення центральних банків виділяють два шляхи їх створення — еволюційний і директивний.

Еволюційний шлях — поступове перетворення емісійного банку країни у центральний банк. Цей шлях характерний для країн, у яких на початок XX ст. вже існували емісійні банки (Франція, Великобританія, Швеція). Повноваження емісійного банку у ролі центрального банку змінювалися поступово у міру того, як він брав на себе (або йому делегували) певні функції, наприклад, зберігання резервів комерційних банків, кредитну підтримку банків, управління державним боргом тощо.

Директивний шлях — створення центрального банку на основі спеціального закону, який передбачає особливий статус банку з моменту його заснування. Цей шлях характерний для розвинених країн, у яких із тих чи інших причин на початок XX ст. не існувало єдиного емісійного банку (наприклад, США), а також для колишніх колоній і постсоціалістичних країн, які у XX ст. створювали національні банківські системи за принципом дворівневої побудови.

Створення центральних банків тісно пов'язано із демонетизацією золота. Демонетизація золота — це офіційне скасування золотого вмісту національних валют. Процес демонетизації золота розпочався під час Першої світової війни (1914–1918 рр.), коли було припинено обмін паперових грошей на золото майже в усіх країнах. У 30-і роки XX ст. було ліквідовано всі форми золотого стандарту у внутрішньому обороті країн. У сфері міжнародних економічних відносин золото відіграло роль грошей до кінця 70-их років XX ст. Юридично демонетизацію золота було закріплено другою поправкою до Статуту МВФ. Зміни до Статуту МВФ були внесені на підставі угоди між країнами-членами МВФ, підписаної у 1976 році у м. Кінгстон (Ямайка) і ратифікованої у 1978 році.

Демонетизація золота об'єктивно спричинила такі процеси у розвитку грошово-кредитних систем:

- перехід від системи обігу повноцінних грошей до системи обігу кредитних (неповноцінних) грошей, які не мають власної реальної вартості і не обмінюються на золото;
- створення спеціального органу державного управління — центрального банку, основним призначенням якого стала не тільки емісія грошових знаків, але й забезпечення регулювання їх обігу;
- запровадження особливого емісійного механізму (грошово-кредитної політики), який дає можливість узгоджувати емісію грошей зі зміною потреб економіки у платіжних засобах і завдяки якому держава в особі центрального банку має можливість активно впливати не тільки на грошово-кредитну сферу, але й на реальний сектор економіки.

У сучасній світовій практиці центральні банки мають одну із таких форм власності: державну, акціонерну або змішану (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Форми власності центральних банків

Варто зазначити, що форма власності центрального банку не має принципового значення для його функціонування, оскільки цільова спрямованість діяльності центрального банку визначається не інтересами його власників, а інтересами всього суспільства. У процесі розвитку обсяг капіталу та спектр операцій центральних банків зменшувалися порівняно з комерційними банками, а їхні функції та методи впливу на грошово-кредитну сферу модифікувалися. Разом із тим, сутність комерційних і центрального банків

залишаються незмінними і полягають у фінансовому посередництві між державою і економікою. Які би функції не покладалися на центральний банк, він завжди є органом регулювання, що поєднує у собі риси банку і державного органу управління.

2.2. Статус і принципи організації центральних банків

Під правовим статусом центрального банку розуміють його роль і місце у системі інших державних органів, закріплених на конституційному і законодавчому рівнях. Статус центрального банку визначають такі основні положення:

- порядок визначення основних завдань центрального банку;
- характер взаємовідносин центрального банку з органами державної влади;
- рівень економічної незалежності центрального банку;
- порядок призначення керівництва центрального банку.

Основні завдання центрального банку у більшості країн визначаються у спеціальному законі, що регламентує його діяльність. До них відносять:

- забезпечення стабільності національної грошової одиниці (цінової стабільності у державі) і сприяння утриманню стійких темпів економічного зростання;
- сприяння ефективному розвитку банківської системи та її надійності;
- забезпечення безперебійного та ефективного функціонування платіжної системи країни.

Взаємовідносини центральних банків із органами державної влади характеризуються певними відмінностями у різних країнах. Існує дві моделі таких взаємовідносин:

1. Центральний банк виступає агентом уряду (Міністерства фінансів) і провідником його грошово-кредитної політики.
2. Центральний банк є незалежним від уряду, що забезпечує йому самостійність у проведенні грошово-кредитної політики без впливу з боку урядових органів.

На практиці такі моделі у чистому вигляді не існують. У більшості країн світу використовують змішані моделі, що передбачає визначення принципів взаємовідносин органів державної влади і центрального банку. У більшості країн із ринковою економікою передбачається підзвітність центральних банків законодавчим органам державної влади і повна незалежність від виконавчих органів. Так, статут Європейського центрального банку (ЄЦБ) передбачає, що Банк не може отримувати ніяких інструкцій від політичних органів Європейського Союзу (ЄС) і національних урядів, а останні зобов'язані не порушувати принципу незалежності ЄЦБ. Такі самі вимоги щодо взаємовідносин центральних банків і виконавчих органів державної влади були внесені у закони, що регламентують діяльність центральних банків країн Європейського Союзу.

Незалежність центрального банку як обов'язкового елемента його функціонування передбачає самостійність у визначенні та реалізації грошово-кредитної політики. При цьому незалежність центрального банку розглядається як

гарантія проведення банком виваженої грошово-кредитної політики, спрямованої на забезпечення стабільності національної грошової одиниці та зорієнтованої на перспективу. Втім, слід зазначити, що незалежність центрального банку має відносний характер, вона не є абсолютною. Так, центральний банк не може проводити грошово-кредитну політику ізольовано від уряду, адже вона є лише однією зі складових загальнодержавної економічної політики, і для того, щоби грошово-кредитна політика була успішною, центральний банк повинен взаємодіяти з урядом, який визначає фіскальну, бюджетну, цінову, інвестиційну політику тощо.

Важливим аспектом, що характеризує взаємовідносини центральних банків з органами державної влади, зокрема з урядом, є відносини з приводу фінансування дефіциту державного бюджету. Щоби запобігти можливому тиску уряду на центральний банк щодо додаткової емісії грошей з метою розв'язання проблем дефіциту бюджету, у переважній більшості країн на законодавчому рівні передбачено розмежування державних фінансів і коштів центрального банку. Таке розмежування набуває форми заборони центральному банку надавати урядові прямі кредити на фінансування бюджетного дефіциту, а також купувати державні цінні папери на первинному ринку.

Центральні банки, як правило, є економічно незалежними державними органами, що мають самостійний бюджет. Вони здійснюють свої видатки за рахунок власних доходів, а перевищення доходів над видатками спрямовують до державного бюджету, не сплачуючи при цьому податків. Економічна незалежність підкреслює особливий статус центрального банку порівняно з іншими владними структурами, які фінансуються за рахунок бюджетних асигнувань і, таким чином, залежать від виділення їм коштів парламентом та урядом.

Порядок призначення керівництва центрального банку також є важливим фактором, що визначає його статус. У переважній більшості розвинених країн керівники центрального банку призначаються на посаду главою держави або обираються законодавчим органом державної влади із кандидатур, запропонованих главою держави. Строки, на які призначаються керівники центрального банку, зазвичай перевищують строк дії мандата виконавчої влади, що дає можливість, по-перше, усунути у діяльності центрального банку елемент політичної нестабільності у період зміни уряду, а, по-друге, проводити грошово-кредитну політику, зорієнтовану на довгострокову перспективу.

Організаційна структура центрального банку кожної окремої країни має свої особливості, свою модель побудови, яка відображає історичні та національні аспекти становлення її грошово-кредитної системи. Нижче наведено особливості функціонування та принципи організації центральних банків найбільш розвинених країн світу.

Банк Англії є одним із найстаріших і найвпливовіших центральних банків світу, він заснований у 1694 році. Із 1844 року капітал Банку Англії становить незмінну суму — 14,5 млн. фунтів стерлінгів. Банк Англії має на території Великої Британії 12 агентств, у тому числі у Північній Ірландії, Шотландії та Уельсі. Банком Англії управляє Рада Директорів, які призначаються Королівським указом і затверджуються Парламентом Великої Британії. Рада

Директорів проводить свої засідання не менше одного разу на місяць. До компетенції Ради входять усі питання управління банком, крім питань кредитно-грошової політики, якими займається спеціальний Комітет із питань монетарної політики. Комітет складається із відомих економістів та фахівців, які не працюють у центральному банку.

Банк Англії формально незалежний від уряду і термін повноважень керуючого центральним банком не залежить від зміни уряду. Проте, Закон «Про Банк Англії» передбачає домінуючу позицію Міністерства фінансів над Банком Англії. Специфіка взаємовідносин між державою, її центральним банком і приватними банками дозволяє охарактеризувати Банк Англії одночасно як «праву руку у Лондонському Сіті і як представника Сіті в уряді». Ця двоїста роль Банку Англії надає урядові можливість проводити вільну грошово-кредитну політику гнучкішими засобами, а фінансовим структурам Сіті — впевненість, що їх інтереси будуть відстоюватися за будь-якого уряду та будь-якого економічного курсу.

Федеральна резервна система США (ФРС) — центральний банк Сполучених штатів Америки, який має найбільш незвичну структуру з усіх центральних банків світу. Функції центрального банку США виконують:

- 12 федеральних резервних банків;
- Рада керуючих;
- Федеральний комітет відкритого ринку;
- Консультаційні ради.

Федеральні резервні банки не є державними структурами, їхній капітал належить банкам—членам ФРС. Проте, у своїй діяльності банки керуються Основними засадами грошово-кредитної політики, визначеними Радою керуючих ФРС, а не принципом максимізації прибутку. Федеральні резервні банки відповідають за реалізацію грошово-кредитної політики, здійснюють емісію та вилучення банкнот із обігу, обслуговують комерційні банки свого округу, здійснюють нагляд за ними, ведуть рахунки Казначейства, розміщують державні цінні папери, здійснюють інкасування чеків, організують кліринг та оплату чеків, беруть участь у проведенні міжбанківських розрахунків.

Вищим адміністративним органом управління ФРС є Рада керуючих, яка визначає стратегію грошово-кредитної політики, виконує регулятивно-наглядову функцію стосовно федеральних резервних банків та інших банків. Рада керуючих підзвітна Конгресу США, її обов'язком є регулярні доповіді парламенту та його комітетам про стан економіки, грошового ринку та банківської системи.

Банк Японії — центральний банк Японії, який створено у 1882 році зі статутним капіталом у розмірі 100 млн. ієн, що залишається незмінним до цього часу. Банк Японії являє собою акціонерну компанію: 55 % його капіталу належить уряду, 45 % — приватним та інституційним акціонерам. Акціонерам гарантовані дивіденди у розмірі 4 % прибутку банку, а у разі отримання високого прибутку вони можуть бути збільшені до 5 %. Решта прибутку надходить до державного бюджету. На відміну від центральних банків багатьох країн Банк Японії до 1997 року підпорядковувався Міністерству фінансів

Японії, його фінансова діяльність була жорстко регламентована урядом. У 1998 році вступив у силу закон, згідно з яким банк Японії став незалежним від уряду.

Банк Японії очолює керуючий, який обирається головою Правління банку. Правління Банку Японії через міністра фінансів представляє до парламенту річний звіт, у якому надається оцінка фінансового стану фінансово-кредитних установ, повідомляється про зміни у наглядовій політиці центрального банку, коментується його політика. Головним колегіальним органом Банку Японії є Виконавчий комітет на чолі з керуючим.

До інших структурних підрозділів Банку Японії належать:

- офіс аудиторів;
- департамент грошово-кредитної політики;
- департамент фінансової системи та банківської експертизи;
- департамент фінансового ринку;
- департамент досліджень та статистики та інші.

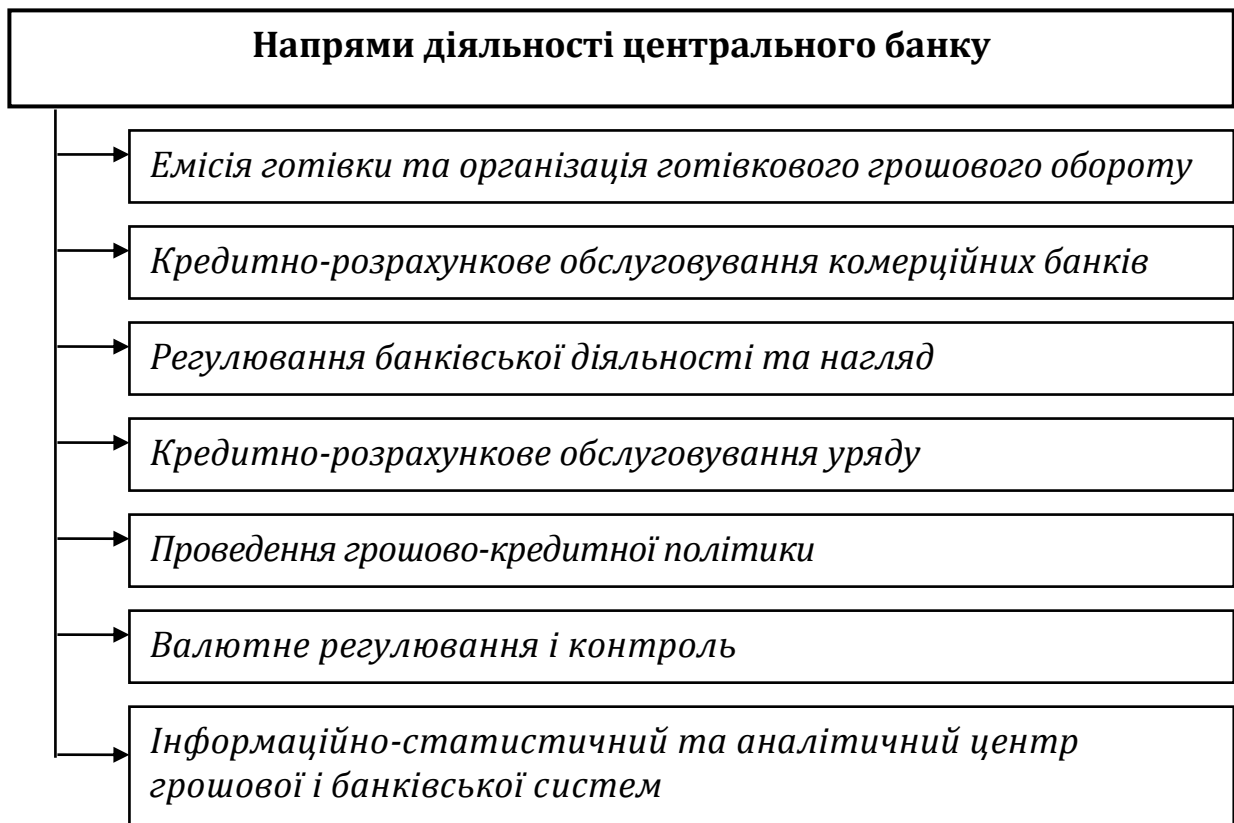
Європейська система центральних банків (ЄСЦБ) — система, до якої входять Європейський центральний банк (ЄЦБ) та центральні банки країн Європейського Союзу (ЄС). Управління Європейською системою центральних банків здійснює Європейський центральний банк.

Статутний капітал Європейського центрального банку становить 5 млрд. євро. Акціонерами ЄЦБ є національні центральні банки Європейського валютного союзу. Квоти країн-учасниць залежать від обсягу ВВП і чисельності населення країни. Найбільшу частку у капіталі ЄЦБ із країн Євросони має Німеччина (24,5 %), на другому місці — Франція (16,8 %). Найменша квота припадає на Фінляндію (1,4 %), Ірландію (0,85 %) і Люксембург (0,15 %). Крім того, національні центральні банки повинні мати в ЄЦБ резерви в іноземній валюті на загальну суму, еквівалентну 50 млрд. євро. Розмір резерву окремого національного центрального банку визначається його часткою у статутному капіталі ЄЦБ. Європейський центральний банк у свою чергу має всі права щодо зберігання і розпорядження представленими резервами і повинен використовувати їх виключно для цілей, визначених у Статуті ЄСЦБ.

Діяльність Європейської системи центральних банків ґрунтується на принципах саморегулювання та державного і наддержавного регулювання економіки. Про результати своєї діяльності ЄСЦБ звітує перед Комісією Європейського Союзу, Радою Європейського Союзу та Європарламентом.

2.3. Основні напрями діяльності центральних банків

Напрями діяльності центральних банків визначаються їхнім статусом, призначенням та основними завданнями. В узагальненому вигляді центральний банк є емісійним центром держави, банком банків, органом банківського регулювання, банкіром і фінансовим агентом уряду, провідником грошово-кредитної політики, органом валютного регулювання і контролю, інформаційно-статистичним та аналітичним центром грошової і банківської систем (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Основні напрями діяльності центрального банку

Емісія готівки та організація готівкового грошового обороту.

Як емісійний центр держави центральний банк на монопольних засадах здійснює емісію банкнот і монет. Готівка, що емітується центральним банком, є єдиним законним платіжним засобом на території країни, обов'язковим до прийняття за всі види платежів. Крім готівкової емісії, центральні банки здійснюють також безготівкову емісію, у результаті якої збільшується обсяг резервів комерційних банків, що є базою для зростання грошової маси в обороті. Центральні банки регулюють готівковий грошовий оборот. Крім того, вилучають непридатні до обігу та неплатіжні грошові знаки і здійснюють їх утилізацію.

Кредитно-розрахункове обслуговування комерційних банків.

Центральний банк забезпечує касове і розрахункове обслуговування комерційних банків. У процесі касового обслуговування банків він забезпечує їх готівкою в обмін на їхні резерви, що зберігаються на рахунках у центральному банку. У процесі розрахункового обслуговування центральний банк виступає посередником при проведенні міжбанківських розрахунків. Центральний банк відіграє провідну роль у функціонуванні платіжної системи держави. Він створює електронні системи міжбанківських розрахунків, розробляє нормативно-правові документи, що визначають правила роботи платіжних систем, стандарти платіжних документів, права та обов'язки сторін. У процесі кредитного обслуговування комерційних банків центральний банк забезпечує їх додатковими коштами з метою підтримання їхньої ліквідності. Крім того, будучи провідником грошово-кредитної політики, центральний банк використовує кредитування (рефінансування) комерційних банків як інструмент грошово-кредитної політики.

Регулювання банківської діяльності та нагляд.

Як орган банківського регулювання та нагляду, центральний банк визначає певні правила і нормативи, що регламентують діяльність комерційних банків. Здійснюючи касове, кредитне та розрахункове обслуговування комерційних банків, центральний банк має можливість відстежувати дотримання банками встановлених регулятивних вимог. У багатьох країнах у регулюванні банківської діяльності беруть участь не тільки центральні банки, але й створені державою спеціальні регулятивно-наглядові органи.

Кредитно-розрахункове обслуговування уряду.

Центральний банк виконує функцію банкіра і фінансового агента уряду. Він здійснює розрахунково-касове обслуговування уряду, бере участь у забезпеченні касового виконання державного бюджету. Центральний банк відіграє значну роль в управлінні державним боргом, зокрема, у розміщенні державних цінних паперів та їх обслуговуванні за дорученням уряду. Центральний банк виконує функції радника та консультанта уряду з питань грошово-кредитної політики.

Проведення грошово-кредитної політики.

Центральний банк проводить грошово-кредитну політику, спрямовану, з одного боку, на контроль за темпами інфляції, річне значення якої не повинно перевищувати встановленого показника, а з іншого — на створення монетарних передумов для підвищення темпів економічного зростання. Це найважливіший напрям діяльності центрального банку, оскільки саме у цій діяльності найповніше реалізується призначення центрального банку — регулювання грошового обороту з метою забезпечення стабільності національної грошової одиниці та сприяння стабільному економічному розвитку.

Валютне регулювання і контроль.

Центральний банк є головним органом проведення валютної політики, тісно пов'язаною з грошово-кредитною політикою. Він регламентує валютні відносини економічних суб'єктів та їхню діяльність на валютному ринку; проводить курсову політику, спрямовану на підтримання обмінного курсу національної валюти; управляє міжнародними ліквідними резервами (золотовалютними резервами); забезпечує валютну ліквідність держави; здійснює контроль за дотриманням економічними суб'єктами встановлених державою законів, норм і правил проведення валютних операцій.

Інформаційно-статистичний та аналітичний центр грошової і банківської систем.

Центральний банк із метою підвищення ефективності своєї діяльності проводить аналіз та прогнозування стану економіки країни, насамперед, — грошово-кредитних, валютних і цінових відносин. Макроекономічний аналіз і прогнозування дають змогу центральному банку ув'язати грошово-кредитну політику, яку він розробляє, з іншими заходами загальноекономічної політики держави: структурною, фіскальною, бюджетною, зовнішньоекономічною політикою тощо. Макроекономічний аналіз та прогнозування неможливо здійснювати без статистичної інформації, тому центральні банки розробляють монетарну і банківську статистику, публікують статистичні дані, аналітичні та інформаційні матеріали.

2.4. Національний банк України — центральний банк держави

Національний банк України (НБУ) зі статусом центрального емісійного банку було створено відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 873–ХІІ від 20.03.1991 р. на базі Української республіканської контори Держбанку СРСР, яку було оголошено власністю України. На сучасному етапі правовий статус Національного банку України визначається на двох рівнях: конституційному і спеціальному законодавчому.

Згідно з Конституцією України, ***Національний банк України — це центральний банк держави, основною функцією якого є забезпечення сталості грошової одиниці.***

На законодавчому рівні правове становище НБУ регулюється Законом України «Про Національний банк України» № 679–ХІV від 20.05.1999 р. Відповідно до цього закону, ***Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, спеціальним законом та іншими законами України.***

Не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень Національного банку інакше, як в межах, визначених Конституцією України та відповідним законом. Національний банк подає звітність та надає інформацію органам державної влади та іншим державним структурам у випадках, передбачених Конституцією України та чинним законодавством. Конституція України, визначаючи особливий статус Національного банку, визначила повноваження Верховної Ради і Президента України стосовно формування Ради Національного банку і призначення на посаду та звільнення з посади голови Національного банку.

Національний банк України підзвітний Президенту України та Верховній Раді України у межах їх конституційних повноважень.

Підзвітність Національного банку означає:

- призначення на посаду та звільнення з посади Голови Національного банку Верховною Радою за поданням Президента;
- призначення та звільнення Президентом половини складу Ради Національного банку;
- призначення та звільнення Верховною Радою половини складу Ради Національного банку;
- доповідь Голови Національного банку України Верховній Раді про діяльність НБУ;
- надання Президенту України та Верховній Раді двічі на рік інформації про стан грошово-кредитного ринку в державі.

Взаємовідносини Національного банку України з Кабінетом Міністрів України передбачають взаємні консультації з питань грошово-кредитної політики, розробки і здійснення загальнодержавної програми економічного та

соціального розвитку. Національний банк на запит Кабінету Міністрів надає інформацію щодо монетарних процесів та грошово-кредитного ринку. Кабінет Міністрів, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади на запит Національного банку надають інформацію, що має вплив на стан платіжного балансу, на монетарні процеси, грошово-кредитний ринок, включаючи щомісячну інформацію про показники доходів, видатків і дефіциту державного та зведеного бюджетів, стан державного боргу та графік платежів за ним.

Національний банк підтримує економічну політику Кабінету Міністрів, якщо вона не суперечить забезпеченню стабільності грошової одиниці України. Голова НБУ або за його дорученням один із його заступників можуть брати участь у засіданнях Кабінету Міністрів із правом дорадчого голосу. У засіданнях Правління НБУ можуть брати участь члени Кабінету Міністрів із правом дорадчого голосу. Національний банк у встановленому порядку має право подавати Кабінету Міністрів пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій НБУ.

Національний банк України не має права як прямо, так і опосередковано надавати кредити в національній та іноземній валютах задля фінансування витрат державного бюджету України через державну установу або іншу юридичну особу, майно якої перебуває у державній власності. Національний банк не має права купувати на первинному ринку цінні папери, емітовані Кабінетом Міністрів України, державною установою, іншою юридичною особою, майно якої перебуває у державній власності.

Голову Національного банку України строком на п'ять років призначає Верховна Рада за поданням Президента.

Статус, повноваження, обов'язки та підстави для звільнення з посади голови Національного банку передбачені у законі. Голова Національного банку керує діяльністю НБУ і забезпечує таким чином реалізацію покладених на банк функцій. Він діє від імені Національного банку України і представляє його інтереси без доручення у відносинах із органами державної влади, банками, міжнародними організаціями та іншими установами і організаціями. Закон передбачає одноосібну відповідальність Голови Національного банку України перед Верховною Радою України та Президентом України за діяльність НБУ.

Відповідно до законодавства, Національний банк України має дворівневу систему органів управління, яку складають Рада Національного банку України та Правління Національного банку України.

Структура Національного банку України будується за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням (рис. 2.3).

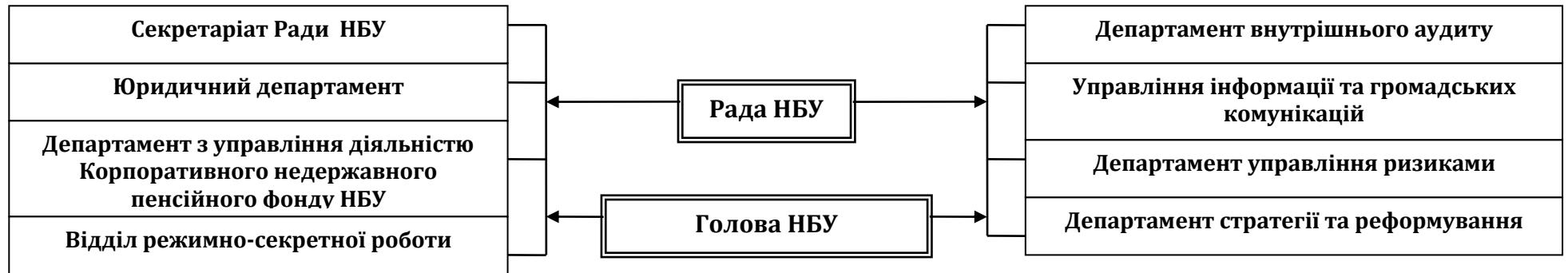

Рис. 2.3. Органи управління та структура Національного банку України

Вищим органом управління Національного банку України є Рада Національного банку України, яка складається з Голови Національного банку та чотирнадцяти членів. Голова НБУ входить до складу Ради НБУ за посадою. Члени Ради НБУ здійснюють свою діяльність на громадських засадах. Сім членів Ради НБУ призначає Президент України, а ще сім членів — Верховна Рада України. Голова Ради НБУ та його заступник обираються Радою Національного банку строком на три роки. Члени Ради НБУ призначаються на посаду на сім років. Повноваження призначеного складу Ради достроково припиняються у разі оголошення їй недовіри Президентом України або Верховною Радою України. У випадку, коли виконання Основних засад грошово-кредитної політики за підсумками року не забезпечило стабільності грошової одиниці України, кожен із них зобов'язаний звільнити своїх представників і призначити новий склад Ради Національного банку.

Основні повноваження Ради Національного банку України:

- визначає Основні засади грошово-кредитної політики, інформує про них Верховну Раду і здійснює контроль за їх виконанням;
- аналізує вплив грошово-кредитної політики на стан соціально-економічного розвитку України та розробляє пропозиції щодо зміни політики;
- затверджує кошторис доходів та видатків НБУ, бухгалтерський баланс банку, звіт про виконання кошторису та розподіл прибутку за звітний рік;
- визначає аудиторську компанію для проведення аудиторської перевірки Національного банку та розглядає аудиторський висновок;
- вносить рекомендації Правлінню НБУ стосовно окремих заходів грошово-кредитного регулювання, валютної політики, розвитку банківської системи, удосконалення платіжної системи тощо. Правління НБУ зобов'язане протягом п'яти днів розглянути рекомендації і надіслати Раді НБУ вмотивовану відповідь;
- право застосування відкладального вето щодо окремих рішень Правління НБУ, наприклад, стосовно формування резервів на покриття фінансових ризиків, мінімального розміру золотовалютних резервів. Вето не набирає чинності, якщо Правління НБУ протягом п'яти днів підтвердить своє рішення двома третинами від загальної кількості членів Правління НБУ.

Основним керівним органом Національного банку України є Правління Національного банку України. Кількісний та персональний склад Правління НБУ формується Головою Національного банку і затверджується Радою Національного банку. Очолює Правління НБУ Голова Національного банку. До складу Правління НБУ входять заступники Голови Національного банку, директори найбільш важливих департаментів НБУ та начальники головних територіальних управлінь Національного банку України.

Основні завдання Правління Національного банку України:

- забезпечення реалізації Основних засад грошово-кредитної політики через відповідні монетарні інструменти. Зокрема, Правління НБУ приймає рішення стосовно зміни процентних ставок Національного банку, розміру і порядку формування обов'язкових резервів для банків, встановлення для них економічних нормативів, емісії грошових знаків, визначення

- мінімального розміру золотовалютних резервів Національного банку, встановлення лімітів на проведення операцій на відкритому ринку;
- визначення організаційних основ та структури Національного банку;
- затвердження штатного розпису Національного банку та форми оплати праці;
- видання нормативно-правових актів Національного банку України;
- подання на затвердження Раді НБУ річного звіту Національного банку України, проекту кошторису доходів і видатків на наступний рік, бухгалтерських, статистичних та інші відомостей щодо діяльності НБУ та банківської системи.

Відповідно до закону, Рада Національного банку не має права втручатися в оперативну діяльність Правління НБУ. До структури НБУ входять центральний апарат, відокремлені підрозділи та юридичні особи, створені Національним банком для забезпечення його функціонування, які здійснюють діяльність виключно у межах завдань та функцій Національного банку України, встановлених законом.

Відповідно до чинного законодавства Національний банк України виконує такі функції:

- забезпечує стабільність національної грошової одиниці;
- визначає та проводить грошово-кредитну політику держави;
- монопольно здійснює емісію національної валюти та організує готівковий грошовий обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків у країні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює та забезпечує безперервне, надійне та ефективне функціонування, платіжних та облікових систем, контролює створення платіжних інструментів, систем автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі;
- здійснює погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, веде Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків;
- веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;

- представляє інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;
- здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;
- забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та здійснення операцій з ними;
- аналізує та прогнозує динаміку макроекономічних, грошово-кредитних, валютних та фінансових показників, у тому числі, складає платіжний баланс;
- організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;
- визначає особливості функціонування банківської системи України у разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;
- вносить у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України;
- здійснює методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю;
- здійснює відповідно до компетенції повноваження у сфері депозитарного обліку;
- забезпечує облік і зберігання переданих йому цінних паперів та інших коштовностей, що конфісковані (заарештовані) на користь держави, та/або таких, які визнані безхазяйними, для чого може відкривати рахунки у цінних паперах у депозитарних установах;
- здійснює інші функції у фінансово-кредитній сфері у межах своєї компетенції, визначеної законом;
- визначає порядок здійснення в Україні маршрутизації, клірингу та взаєморозрахунків між учасниками платіжної системи за операціями, які здійснені у межах України із застосуванням платіжних карток, емітованих банками–резидентами;
- створює Засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів, визначає порядок застосування електронного підпису, у тому числі, електронного цифрового підпису у банківській системі України, а також суб'єктами переказу коштів;

- видає ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків та відкликає їх відповідно до законодавства;
- веде реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури;
- здійснює нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків;
- здійснює державне регулювання та нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення за небанківськими фінансовими установами–резидентами, які є платіжними організаціями та/або членами/учасниками платіжних систем у частині надання ними фінансової послуги щодо переказу коштів на підставі відповідних ліцензій, зокрема Національного банку України (крім операторів поштового зв'язку у частині здійснення ними переказу коштів);
- здійснює аналіз стану фінансової системи щодо фінансової стабільності.

Серед великого переліку функцій Національного банку України в умовах глобалізаційних процесів світової економіки та євроінтеграційного спрямування розвитку України одними із найважливіших напрямів діяльності центрального банку на сучасному етапі є забезпечення стійкості національної валюти та ефективна робота у сфері валютної політики та валютного регулювання.

Для забезпечення внутрішньої та зовнішньої стабільності грошової одиниці Національний банк створює золотовалютний резерв, що складається з таких активів: монетарне золото; спеціальні права запозичення; резервна позиція у МВФ; іноземна валюта у вигляді банкнот та монет або кошти на рахунках за кордоном; цінні папери (крім акцій), що оплачуються в іноземній валюті; будь-які інші міжнародно визнані резервні активи за умови забезпечення їх надійності та ліквідності.

Поповнення золотовалютних резервів проводиться Національним банком шляхом купівлі монетарного золота та іноземної валюти; отримання доходів від операцій з іноземною валютою, банківськими металами та іншими міжнародно визнаними резервними активами; залучення Національним банком валютних коштів від міжнародних фінансових організацій, центральних банків іноземних держав та інших кредиторів.

Використання золотовалютного резерву здійснюється Національним банком України на такі цілі:

- продаж валюти на фінансових ринках для проведення грошово-кредитної політики, включаючи політику обмінного курсу;
- витрати за операціями з іноземною валютою, монетарними металами, а також іншими міжнародно визнаними резервними активами та операціями із забезпечення діяльності НБУ у межах сум, передбачених кошторисом адміністративних витрат Національного банку;
- повернення НБУ валютних коштів міжнародним фінансовим організаціям, іноземним центральним банкам та іншим кредиторам, включаючи відсотки за користування такими коштами та інші обов'язкові нарахування;

— участь у формуванні капіталу і діяльності міжнародних організацій відповідно до чинного законодавства.

Національний банк встановлює офіційний курс гривні до іноземних валют та оприлюднює його. Для регулювання курсу гривні щодо іноземних валют Національний банк використовує золотовалютний резерв, купує і продає цінні папери, встановлює і змінює ставку рефінансування та застосовує інші інструменти регулювання грошової маси в обігу. Національний банк діє як уповноважена державна установа при застосуванні законодавства України про валютне регулювання і валютний контроль.

До компетенції Національного банку у сфері валютного регулювання та контролю належать:

- видання нормативно-правових актів щодо ведення валютних операцій;
- видача та відкликання ліцензій, здійснення контролю, у тому числі, шляхом здійснення планових і позапланових перевірок за діяльністю банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів), які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій, у частині дотримання ними валютного законодавства;
- встановлення лімітів відкритої валютної позиції для банків та інших установ, що купують та продають іноземну валюту;
- встановлення порядку проведення обов'язкового продажу та розміру надходжень в іноземній валюті, що підлягають обов'язковому продажу;
- зміна строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів;
- застосування мір відповідальності до банків, юридичних та фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) за порушення правил валютного регулювання і валютного контролю.

Національний банк визначає структуру валютного ринку України та організовує торгівлю валютними цінностями на ньому відповідно до законодавства України про валютне регулювання, проводить дисконтну та девізну валютну політику і за необхідності застосовує валютні обмеження.

У сучасних умовах діяльність Національного банку України має вирішальний вплив на стабільність національної валюти, надійність банківських установ, дієвість платіжно-розрахункового механізму, що загалом визначає ефективність функціонування всієї економіки країни. Зважаючи на актуальність зазначених завдань, у Національному банку розроблено систему заходів щодо приведення діяльності у відповідність до європейських норм і стандартів. Триває трансформація центрального банку — перебудова функцій, впровадження проектного та процесного підходів, скорочення видатків. Усе це дозволить Національному банку України успішно інтегруватися до європейської та світової спільноти центробанків.

2.5. Стратегія реформування діяльності Національного банку України

Сучасний розвиток суспільства характеризується глобальним трендом інтенсивного впровадження економічних і монетарних стратегій, спрямованих на активне стимулювання національних економік, державну підтримку

інноваційної активності, підтримку кредитування реального сектору економіки інструментами монетарної та структурної політики. У розвинених країнах світу внаслідок необхідності подолання впливу глобальної фінансово-економічної кризи відбуваються фундаментальні зміни у стратегії і тактиці центральних банків, яку називають **новою ерою монетарної політики**. Її сутність полягає в інтенсивному проведенні продуктивної грошової емісії (тобто емісії, яка використовується сектором реального виробництва товарів) і переорієнтації емісійних каналів на стимулювання кредитування реального сектору, зокрема високих технологій, малого і середнього бізнесу.

З огляду на глобальні тенденції посилюється необхідність переорієнтації політики Національного банку України з метою подолання наслідків системної кризи, інтеграції у світовий фінансовий простір та досягнення міжнародних стандартів банківського регулювання та нагляду. Реформування діяльності НБУ, підвищення ефективності монетарного, валютного і банківського регулювання здійснюється відповідно до *Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року* і є частиною стратегії розвитку банківської системи України, представленої у проекті *Стратегії розвитку банківської системи 2016–2020 «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки»*.

Головна проблема монетарного і валютного регулювання полягає у порушенні фундаментальних принципів оптимального управління банківською ліквідністю, спрямованих на виконання центральним банком своєї конституційної функції — забезпечення стабільності національної грошової одиниці і в її зовнішньому вимірі (стабільність валютного курсу), і у внутрішньому (стабільність рівня інфляції). Операції та регуляторні дії Національного банку впливають на рівень інфляції, економічне зростання і зайнятість через трансмісійний механізм монетарної політики, тобто систему каналів, за якими дії центрального банку передаються до економіки.

Ключовою проблемою монетарної політики є не надмірна кількість грошей, а неправильне управління процесом грошової емісії, тобто хибний вибір її каналів, інструментів та кількісних параметрів регулювання. В Україні ця система включає п'ять основних каналів — кредитний, процентний, валютний, ціни активів та канал очікувань. Вони повинні забезпечувати безперешкодну передачу монетарних імпульсів, створюваних Національним банком, через банківську систему і фінансові ринки до реального сектору економіки для досягнення внутрішньої рівноваги (оптимального співвідношення динаміки цін та економічного зростання) і цільового рівня інфляції. Проте, трансмісійний механізм в економіці України має суттєві вади, які у поєднанні з помилками монетарного регулювання створюють значні інфляційні сплески і одночасно перешкоджають процесам кредитування реального сектору, а відтак — економічному зростанню. Загальною проблемою зазначених каналів є неповноцінне функціонування усіх сегментів фінансового ринку, особливо міжбанківських валютного та кредитного, які знаходяться у зоні прямої відповідальності центрального банку.

Враховуючи вищезазначене, *серед основних стратегічних цілей реформування діяльності Національного банку України визначено такі:*

1. Підвищення довіри суспільства до Національного банку, банківської системи і національної валюти.
2. Розбудова банківської системи України як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків, які є фінансово здоровими, конкурентоздатними, стабільними, спрямованими на довгострокову перспективу розвитку, кредитування реального сектору економіки, інноваційний та інвестиційний розвиток.
3. Розвиток цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства.
4. Розвиток процесів банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного виробництва, малого та середнього бізнесу, мікрофінансування для сприяння зростанню економіки і підвищенню зайнятості населення.
5. Розвиток державних банків як банків розвитку і структурної перебудови економіки.
6. Залучення іноземного капіталу лише у рамках національної економічної політики із побудовою чіткої системи захисту національних інтересів України.
7. Підвищення ефективності використання цільової фінансової міжнародної допомоги та кредитування, публічне оприлюднення звітів про їх використання.
8. Підвищення якості політики Національного банку України шляхом:
  - реалізації реформи монетарної політики через розвиток її операційної системи для вирівнювання накопичених монетарних дисбалансів, оптимального управління ліквідністю, оптимізації процентної політики;
  - оптимізації валютного регулювання і валютно-курсової політики для забезпечення валютної стабільності;
  - удосконалення банківського регулювання і банківського нагляду;
  - функціонування ефективної та дієвої Ради НБУ та експертно-аналітичного центру при Раді НБУ для розробки і моніторингу реалізації монетарної політики.

Перехід до монетарної політики, спрямованої на оптимальний рівень банківської ліквідності і стимулювання кредитування реального сектору економіки, вимагає від Національного банку України виконання таких завдань:

- розвинути використання операцій РЕПО та інших операцій на відкритому ринку як основних операцій управління ліквідністю банківської системи;
- оптимізувати інструментальну структуру, процентні ставки та обсяги операцій монетарної політики для валютної стабілізації і одночасного поступового розвитку механізмів ринкового курсоутворення;
- оптимізувати визначення ключової ставки монетарної політики, рівень якої повинен бути цільовим для ставок міжбанківського ринку;

- супроводжувати розвиток операцій на відкритому ринку виваженою, професійною комунікаційною політикою для пояснення змісту переходу до більш розвиненої монетарної політики і дискреційного управління ліквідністю;
- розробити і впровадити заходи політики обов'язкового резервування з позицій оптимізації її параметрів та створення помірному структурного дефіциту ліквідності у банківській системі для забезпечення керованості процентних ставок монетарним регулятором і відновлення кредитування економіки;
- запровадити інструменти та операції монетарної політики для стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки, особливо високотехнологічної промисловості, малого та середнього бізнесу;
- запровадити інструменти та операції монетарної політики, які переорієнтовуватимуть кошти, що задіяні у розкручуванні спіралі профіциту ліквідності, на кредитування реального сектору економіки.

Ефективна реалізація основних положень Стратегії розвитку банківської системи забезпечить досягнення визначених нею цілей, а саме:

- забезпечення валютної стабільності і зниження рівня інфляції через збільшення притоку експортної виручки та розвиток імпортозаміщення на внутрішньому ринку;
- посилення довіри до національної валюти;
- зниження девальваційних та інфляційних очікувань суб'єктів ринку;
- створення фінансово потужної, стабільної, прибуткової банківської системи як основи для забезпечення фінансової стабільності;
- підвищення ефективності трансмісійного механізму монетарної політики Національного банку;
- активізація процесів продуктивного банківського кредитування економіки, зокрема реального сектору;
- ефективне виконання Національним банком своїх конституційних функцій, підвищення авторитету НБУ та його керівників у суспільстві і на міжнародній арені.

Важливою складовою стратегії реформування Національного банку України є його функціонально-організаційна трансформація, яка розпочалася у 2014 році. Головною метою реформи Національного банку є підвищення його інституційної спроможності як регулятора та оптимізації організаційної структури. Організаційна реформа НБУ здійснюється у таких основних напрямках:

- спрощення організаційної структури;
- концентрація на ключових функціях;
- оптимізація супроводжуваних та непрофільних функцій;
- централізація управління;
- скорочення ієрархічності;
- впровадження матричної структури управління;
- підвищення ефективності внутрішніх процесів у банку.

Завдання реформування організаційної структури полягають у зниженні ієрархічної структури регулятора до чотирьох рівнів — правління, департаменти, управління, відділи, а також у повному перегляді функцій та чисельності персоналу, оптимізації мережі територіальних управлінь та виведення за межі Національного банку неприбуткових функцій центрального банку. Трансформація регуляторної функції передбачає, що структура Національного банку зосереджуватиметься на таких основних функціональних напрямках як монетарна політика, пруденційний нагляд, фінансова стабільність, грошовий обіг та розрахункові операції.

В *Основних засадах грошово-кредитної політики на 2018 рік та середньострокову перспективу* визначено, що при виконанні своєї основної функції Національний банк України має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності у державі. Іншими цілями Національного банку є сприяння у межах повноважень фінансовій стабільності, у тому числі стабільності банківської системи, а також дотриманню стійких темпів економічного зростання та підтримка економічної політики уряду України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей щодо цінової та фінансової стабільності. Для збалансованого досягнення зазначених цілей Національний банк продовжить використання монетарного режиму інфляційного таргетування та дотримуватиметься основних принципів реалізації грошово-кредитної політики, а саме:

- пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності у державі;
- дотримання режиму плаваючого обмінного курсу. У міру поліпшення ситуації на валютному ринку НБУ зменшуватиме свою присутність на ньому та послаблюватиме заходи адміністративного регулювання;
- перспективного характеру прийняття рішень, які мають ґрунтуватися на макроекономічній основі та сприяти економічному зростанню. Рішення щодо параметрів грошово-кредитної політики ґрунтуватимуться на комплексному макроекономічному аналізі та прогнозі;
- прозорості діяльності Національного банку України. Детальні роз'яснення дій НБУ та причин, які їх зумовили, надаватимуться учасникам ринку на регулярній основі;
- інституційної, фінансової та операційної незалежності у виконанні своїх функцій.

Оскільки забезпечення сталого економічного розвитку в Україні неможливе без невідпинного поступу у здійсненні реформ, пріоритетними напрямами діяльності Національного банку і уряду є реалізація заходів із реформування економіки та фінансової системи, передусім передбачених співпрацею з Міжнародним валютним фондом та іншими міжнародними фінансовими організаціями.

Цікаво знати

Деякі країни світу не мають класичної дворівневої банківської системи через відсутність власного центрального банку. Це переважно невеликі за територією та чисельністю населення країни, емісійним центром яких є центральний банк іншої держави або наднаціональний фінансовий орган. Так, Європейський центральний банк є основним регулятором банківських систем Андорри та Монако. Центральним банком Князівства Ліхтенштейн є Національний банк Швейцарії, а його грошовою одиницею є швейцарський франк. Резервний банк Австралії являється центральним банком для таких країн як Кірибаті, Науру, Тувалу, острів Різдва та Кокосові острови. Відповідно, у грошовому обігу цих держав знаходяться австралійські долари. А на Маршаллових Островах, Палау та у Федеративних Штатах Мікронезії центральним банківським регулятором є Федеральна резервна система США, відповідно, їхньою національною валютою є американський долар.

Особливості у структурі банківської системи мають кілька заморських територій континентальних держав. До прикладу, Нова Каледонія, Французька Полінезія та Острова Уолліс і Футуна є особливими адміністративно-територіальними утвореннями Франції, розташованими у Тихому океані. Їхня банківська система підпорядковується спеціальному органу — Емісійному інституту заморських територій Франції. Це державна фінансова організація зі штаб-квартирою у Парижі, уповноважена здійснювати емісію французького тихоокеанського франку для країн, що входять у заморські володіння Франції.

ТЕМА 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

3.1. Сутність, функції та види комерційних банків

У системі фінансових посередників головна роль належить комерційним банкам, які пов'язують грошовими потоками усі сфери економіки — промисловість і торгівлю, сільське господарство і домашні господарства. Банківські установи є основою господарського механізму країни, що зумовлено їхнім призначенням та специфікою діяльності. Банки не тільки обслуговують платіжний оборот держави, але і виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних грошових ресурсів і перетворення їх у позиковий капітал. Організація ефективної діяльності комерційних банків, насамперед, передбачає розуміння їхнього змісту та організаційних основ функціонування.

Узагальнення наукових підходів щодо сутності банку дозволяє визначити, що *комерційний банк — це фінансовий посередник, який має статус юридичної особи і на підставі ліцензії має виняткове право здійснювати операції, віднесені законодавством до банківської діяльності.*

Порядок створення, організації та функціонування банківських установ в Україні регулюється Законом України «Про банки і банківську діяльність» №2121–III від 07.12.2000 р., у якому зазначено, що *банк є юридичною особою, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.*

Згідно із законом, до банківської діяльності відносять залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

В економічній літературі існують різні підходи до класифікації банківських установ. Як правило, комерційні банки розрізняють за такими ознаками:

1. За формою власності:

- державні;
- акціонерні (публічні акціонерні товариства);
- кооперативні.

Державний банк — це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі.

Акціонерний банк формує свій капітал за рахунок об'єднання індивідуальних капіталів засновників шляхом випуску і розміщення акцій банку.

Кооперативний банк створюється за принципом територіальності. Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку згідно із чинним законодавством повинна бути не менше 50 осіб.

2. За обсягом та різноманітністю операцій:

- *універсальні банки*, які виконують широкий спектр операцій та надають різноманітні послуги своїм клієнтам;
- *спеціалізовані банки*, які у своїй діяльності орієнтуються на виконання вузького кола спеціалізованих операцій.

3. За функціональною спеціалізацією розрізняють банки:

- інвестиційні;
- ощадні;
- іпотечні.

Інвестиційні банки акумулюють тимчасово вільні грошові кошти клієнтів на тривалі строки (у тому числі шляхом випуску облігацій) і надають довгострокові кредити, а також здійснюють послуги по випуску та розміщенню цінних паперів різних емітентів.

Ощадні банки спеціалізуються на залученні заощаджень населення у формі вкладів та кредитуванні фізичних осіб. Крім того, ощадні банки можуть виконувати розрахунково-касове обслуговування організацій. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного у разі, якщо понад 50 % його пасивів є вкладами фізичних осіб.

Іпотечні банки здійснюють довгострокове кредитування житлового будівництва під заставу земельних ділянок (іпотеки), інші довгострокові позики під заставу нерухомості. Значна частка їхніх пасивів формується за рахунок власного капіталу і капіталу, мобілізованого шляхом випуску іпотечних облігацій. Попри спеціалізацію банки можуть виконувати операції, характерні для універсальних банків.

4. За належністю капіталу банку:

- вітчизняні;
- іноземні;
- спільні за участю капіталу.

5. Згідно із класифікацією НБУ для представлення результатів банківської діяльності:

- *банки з державною часткою* — банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75 % статутного капіталу банку;
- *банки іноземних банківських груп* — банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам;
- *банки з приватним капіталом* — банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50 % статутного капіталу банку.

У процесі своєї діяльності банки також мають право створювати **банківські групи** — групи юридичних осіб, які мають спільного контролера, що складається з материнського банку, його однієї чи кількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності.

Ефективне функціонування банківської системи передбачає, перш за все, забезпечення конкуренції. Банкам забороняється укладати договори з метою обмеження конкуренції та монополізації умов надання позичок, інших банківських послуг, встановлення процентних ставок та комісійних винагород на рівні нижче собівартості банківських послуг у цьому банку.

Систематизована класифікація комерційних банків представлена на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Класифікація комерційних банків

Сучасний комерційний банк — це автономна, економічно самостійна, комерційна структура, діяльність якої контролюється державними органами банківського нагляду. Тому банки самостійно визначають напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами операцій. Банківські установи є посередниками між власниками коштів та їх користувачами, і статус банку слугує своєрідною гарантією збереження і повернення коштів власникам у визначений термін.

3.2. Порядок створення, реєстрації та ліцензування банків

Порядок створення банків в Україні визначається положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р. (зі змінами та доповненнями) та Постанови Правління НБУ «Про затвердження Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» № 306 від 08.09.2011 р. (зі змінами та доповненнями). Відповідно до законодавства, комерційні банки в Україні створюються з дозволу Національного банку України. Банк вважається створеним і набуває статусу юридичної особи з моменту його реєстрації у Державному реєстрі банків.

Учасниками банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України. Власники істотної участі у банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан. Вимоги щодо ділової репутації та задовільності фінансового стану засновників та осіб, які набувають істотної участі у банку, встановлюються Національним банком України. Учасниками банку не можуть бути об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» суб'єкти підприємницької діяльності без їх реєстрації в НБУ не мають права використовувати у своїх назвах термін «банк» та похідні від нього словосполучення. Не дозволяється використовувати для найменування банку назву, яка повторює вже існуючу назву іншого банку або вводить в оману щодо видів діяльності, які здійснює банк. Вживання у найменуванні банку слів «Україна», «державний», «центральний», «національний» та похідних від них можливе лише за згодою Національного банку України.

Для реєстрації орган управління банку подає до Національному банку України разом із заявою про погодження статуту такі документи:

- 1) протоколи зборів засновників та установчих зборів, договір про створення банку або рішення про створення державного банку;
- 2) статут банку;
- 3) копії документів, визначених Національним банком України, необхідних для ідентифікації самого засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 4) документи, визначені Національним банком України, що дають змогу зробити висновок про:
  - ділову репутацію самого засновника, а для засновника–юридичної особи також і членів виконавчого органу та/або наглядової ради та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю в особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність;
  - фінансовий стан засновника–юридичної особи, а також про майновий стан засновника–фізичної особи;
  - наявність у засновника достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу, джерела походження таких коштів;
- 5) документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу;
- 6) відомості про структуру власності самої юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває істотної участі в ній, відповідно до вимог Національного банку України;
- 7) відомості за формою, встановленою Національним банком України, про асоційованих осіб засновника — фізичної особи;
- 8) відомості за формою, встановленою Національним банком України, про юридичних осіб, у яких засновник–фізична особа є керівником та/або контролером;
- 9) копію тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;

- 10) висновок Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених законодавством України;
- 11) копію платіжного документа про внесення плати за погодження статуту банку, розмір якої встановлюється Національним банком України.

Національний банк України приймає рішення про погодження статуту або про відмову в погодженні статуту не пізніше тримісячного строку з дня подання повного пакета документів.

Статутний фонд комерційного банку формується тільки за рахунок власних коштів засновників у грошовій формі. Забороняється використання для формування статутного фонду бюджетних коштів та коштів, отриманих у кредит. Внески засновників банку до статутного фонду здійснюються тільки у національній валюті. Внески іноземних засновників конвертуються у національну валюту України за офіційним курсом НБУ на дату підписання установчого договору.

Розмір статутного фонду визначається засновниками банку, але не може бути меншим за нормативні вимоги Національного банку України. Відповідно до чинного законодавства мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 мільйонів гривень. Для формування статутного фонду в НБУ відкривається накопичувальний рахунок, на який кожен засновник перераховує визначену установчими документами частку статутного фонду. До часу внесення коштів для формування статутного капіталу на накопичувальний рахунок, відкритий у Національному банку, ці кошти можуть акумулюватися на рахунку в будь-якому банку України на підставі відповідного рішення зборів засновників. Кошти можуть перераховуватися лише з власних поточних рахунків юридичними особами та фізичними особами в безготівковій формі та вноситися фізичними особами в готівковій формі.

Державна реєстрація банку є не єдиним фактором отримання можливості здійснення банківської діяльності, для початку якої необхідно отримати також банківську ліцензію.

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, для отримання банківської ліцензії протягом одного року після її державної реєстрації як юридичної особи, має подати до Національного банку України такі документи:

- 1) копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи;
- 2) копії зареєстрованого Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі публічного акціонерного товариства);
- 3) відомості про кількісний склад спостережної ради, правління, ревізійної комісії;
- 4) відомості за формою, визначеною Національним банком, що дають змогу зробити висновок про:

- наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління, у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію;
  - професійну придатність головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту;
  - ділову репутацію членів спостережної ради, головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту;
  - наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим НБУ;
- 5) копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками;
  - 6) бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими Національним банком;
  - 7) копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється Національним банком України.

Національний банк України приймає рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні протягом двох місяців зо дня отримання повного пакета документів. НБУ вносить відомості про юридичну особу до Державного реєстру банків одночасно з прийняттям рішення про надання банківської ліцензії.

Банк має право відкривати відокремлені підрозділи (філії, відділення, представництва) на території України. Банк зобов'язаний повідомити Національний банк про відкриття відокремленого підрозділу. Національний банк включає відомості про відокремлені підрозділи банку до Державного реєстру банків на підставі письмового повідомлення банку.

У повідомленні про відкриття відокремленого підрозділу, що здійснюватиме діяльність від його імені, банк зобов'язаний зазначити:

- 1) внутрішньобанківський реєстраційний код відокремленого підрозділу;
- 2) повне найменування відокремленого підрозділу;
- 3) місцезнаходження відокремленого підрозділу;
- 4) прізвище, ім'я та по батькові керівника відокремленого підрозділу;
- 5) обсяг та види діяльності, що виконуватимуться відокремленим підрозділом;
- 6) інформацію про відповідне рішення уповноваженого органу банку про відкриття такого підрозділу;
- 7) номер та дату затвердження положення про відокремлений підрозділ банку;
- 8) підтвердження відповідності відокремленого підрозділу вимогам, встановленим НБУ, у тому числі щодо приміщення, обладнання відокремленого підрозділу банку і професійної придатності та ділової репутації керівників відокремленого підрозділу.

Відокремлений підрозділ банку має право розпочати свою діяльність через 10 днів після повідомлення банком Національного банку України про відкриття такого відокремленого підрозділу.

3.3. Організаційна та функціональна структура комерційних банків

Передумовою ефективного функціонування банку є вибір оптимальної організаційної структури для успішного здійснення функцій управління, максимального задоволення інтересів клієнтів у різноманітних банківських послугах із метою досягнення банком основних стратегічних цілей.

Організаційна структура комерційного банку формується з урахуванням загальноприйнятих принципів, основними з яких є такі:

- структура банку підпорядковується стратегії розвитку банку;
- структура банку передбачає розмежування функціональної компетенції підрозділів;
- структура банку визначається з урахуванням можливостей розвитку його мережі та перспектив діяльності на певних сегментах фінансового ринку;
- структура банку зумовлює наявність системи кваліфікаційних вимог до банківських працівників, які повинні відповідати рівню тих завдань, що на них покладаються.

Серед факторів, що впливають на вибір організаційної структури банку слід виділити розмір банку, види операцій, їх масштабність та форму власності. Банки діють у різних ринкових умовах, спеціалізуються на наданні різних видів послуг, ставлять перед собою різні цілі, а отже їхні організаційні структури не є однаковими. Кожна з існуючих видів організаційних структур має свої переваги і недоліки, які слід обов'язково враховувати у процесі вибору способу організації. Обраний спосіб повинен сприяти раціональній організації роботи банківських працівників усіх ланок, успішному налагодженню і виконанню всіх функцій управління, максимальному задоволенню потреб клієнтів і, нарешті, досягненню мети, що стоїть перед банком.

У сучасній науковій літературі більшість авторів розрізняють функціональну, дивізіональну та матричну структури банку.

При функціональній структурі банківські підрозділи формуються у суворій відповідності до своїх функціональних призначень і видів вирішуваних завдань. У межах даної структури кожен із напрямів роботи банку представлений окремим підрозділом. Якщо банк великий, то виділені функціональні напрями можуть бути представлені управліннями, що складаються з ряду відділів, або департаментами, що складаються з управлінь. Функціональна і лінійно-функціональна організація департаментів формується при групуванні підрозділів навколо ресурсів банку (*Додаток 1*).

У країнах із розвинутою ринковою економікою широко застосовується *дивізіональна структура* управління комерційним банком. Дивізіональна структура ґрунтується на організації продажів, направлених на певну категорію клієнтів, на певний географічний регіон або на управління усіма операціями в межах певного банківського продукту в рамках одного «дивізіону». Найбільш поширеною є споживча дивізіональна структура, її сутність полягає у групуванні підрозділів відповідно до класів клієнтів банку, а саме: юридичні особи, фізичні особи, особливо важливі клієнти, стратегічні партнери тощо. У деяких великих банках у якості «дивізіонів» виступають не департаменти, а

бізнеси, що складаються з департаментів (наприклад, корпоративний бізнес, індивідуальний бізнес). На відміну від функціональної структури, формування дивізіонів відбувається не навколо ресурсів, а навколо результату або кінцевого користувача продукції (*Додаток 2*).

Найбільш складною структурою, з організаційної точки зору, є *матрична структура банку*. Її особливість полягає в тому, що вона поєднує у собі дивізіональну і функціональну структури, а кожен виконавець має подвійне підпорядкування: з одного боку, він є частиною відповідного функціонального підрозділу, а з іншого — учасником реалізації певного проекту. За даною структурою працівники консультаційної служби, бухгалтерії і відділу автоматизації підпорядковані своїм безпосереднім керівникам поточної роботи та керівникам визначених проектів у рамках їх реалізації. Модель матричної структури досить складна, проте є найбільш ефективною (*Додаток 3*).

У банківській практиці існують так звані змішані структури, необхідність у яких виникає у зв'язку з їхньою спроможністю відобразити індивідуальні особливості роботи банку. Вибір тієї чи іншої моделі повністю залежить від специфіки банку, його цілей і можливостей. Загалом організаційна структура комерційного банку визначається структурою органів управління, функціональних підрозділів і служб банку.

До складу органів управління банком входять:

- загальні збори акціонерів (учасників) — вищий орган управління;
- спостережна рада банку — наглядовий орган;
- правління (рада директорів банку) — виконавчий орган;
- ревізійна комісія — орган контролю;
- служба внутрішнього аудиту — орган контролю.

Варіант типової організаційно-управлінської структури комерційного банку наведено на рис. 3.2.

До компетенції загальних зборів банку належить прийняття рішень щодо:

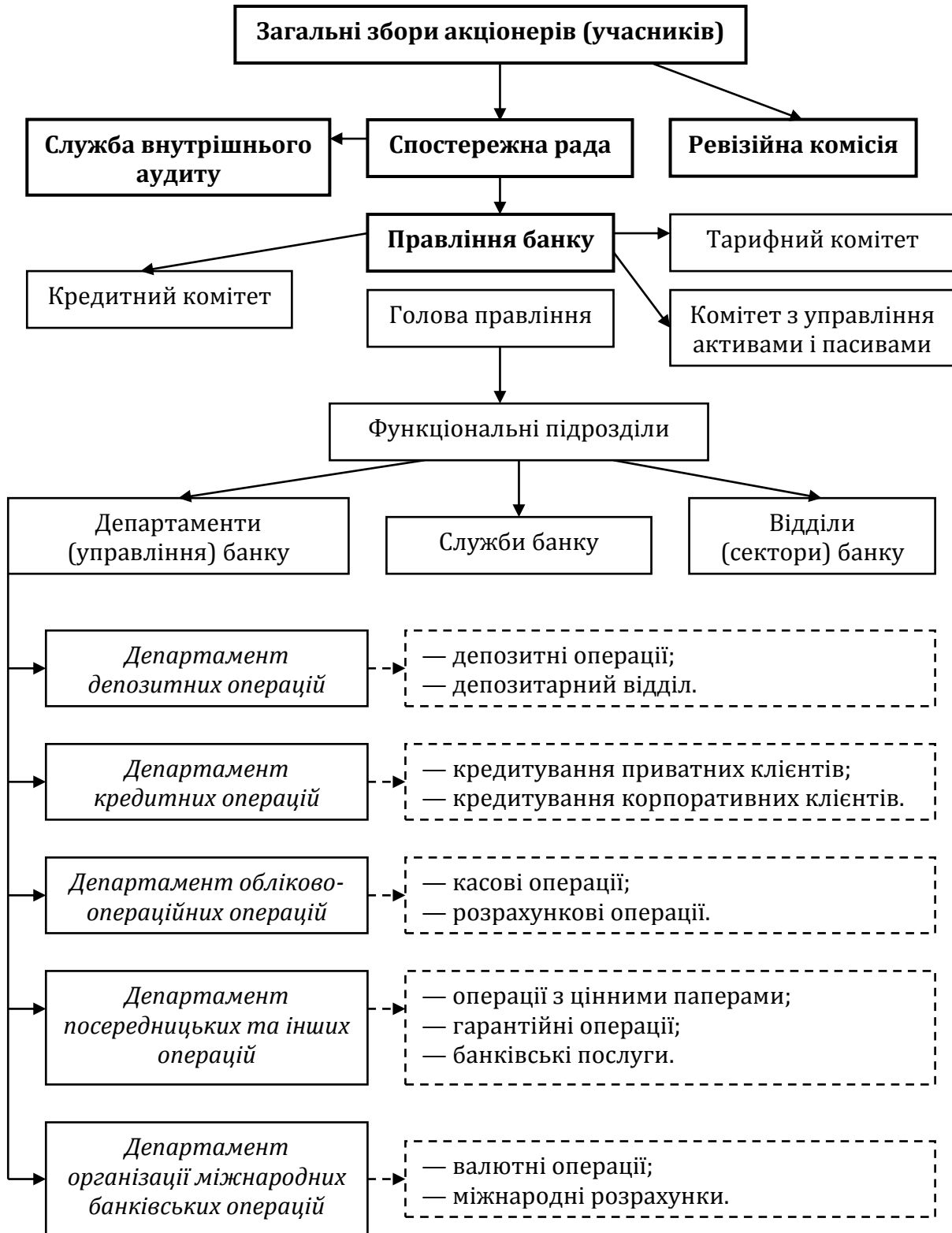
- визначення основних напрямів діяльності банку;
- внесення змін і доповнень до статуту банку;
- зміни розміру статутного капіталу банку;
- затвердження річних результатів діяльності банку;
- розподіл прибутку;
- припинення діяльності банку тощо.

Виконавчим органом банку, що здійснює поточне управління, є правління банку. Його очолює голова правління, який несе персональну відповідальність за діяльність банку.

До компетенції правління банку належать такі функції:

- реалізація стратегії та бізнес-плану розвитку банку;
- реалізація стратегії та політики управління ризиками;
- формування визначеної радою банку організаційної структури банку;
- розроблення положень, що регламентують діяльність структурних і відокремлених підрозділів банку згідно зі стратегією розвитку банку;
- вирішення питань, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю банку.

Крім того, кожен комерційний банк зобов'язаний створити орган, що здійснює контроль за діяльністю правління, захист прав вкладників, інших кредиторів та учасників банку. Цей орган відповідно до установчих документів може мати одну з таких назв: «рада банку», або «наглядова рада банку», або «спостережна рада банку».

Рис. 3.2. Типова організаційно-управлінська структура банку

Рада банку обирається загальними зборами з числа учасників банку, їх представників та незалежних членів у кількості не менше п'яти осіб.

До виключної компетенції ради банку належать такі функції:

- затвердження стратегії розвитку банку;
- затвердження бюджету та бізнес-плану розвитку банку;
- контроль за ефективністю функціонування системи управління ризиками;
- визначення джерел капіталізації та іншого фінансування банку;
- визначення кредитної політики банку;
- призначення і звільнення голови та членів правління банку, керівника підрозділу внутрішнього аудиту;
- здійснення контролю за діяльністю правління банку;
- визначення аудиторської фірми для проведення зовнішнього аудиту;
- прийняття рішення щодо створення дочірніх підприємств та участі в них, їх реорганізації та ліквідації, створення відокремлених підрозділів банку, затвердження їх статутів і положень;
- забезпечення своєчасного опублікування банком достовірної інформації щодо його діяльності відповідно до законодавства тощо.

Із метою організації внутрішнього контролю за діяльністю у банках створюється постійно діючий **підрозділ внутрішнього аудиту**. Його основними функціями є:

- перевірка наявності та оцінка ефективності роботи систем управління ризиками;
- моніторинг дотримання керівниками та працівниками банку вимог законодавства і внутрішніх положень банку, затверджених радою банку;
- оцінка інформаційно-технічного забезпечення управління та проведення операцій;
- перевірка правильності ведення і достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- перевірка фінансово-господарської діяльності банку;
- перевірка відповідності кваліфікаційним вимогам та виконання професійних обов'язків працівниками банку.

Для забезпечення додаткових заходів із метою управління ризиками банки створюють постійно діючі комітети: кредитний комітет і комітет із питань управління активами та пасивами.

Кредитний комітет — колегіальний орган банку, уповноважений приймати рішення щодо можливості та умов проведення кредитних операцій у межах наданого йому відповідного права, оцінювати якість активів банку та готувати пропозиції щодо формування резервів на покриття можливих збитків від їх знецінення, а також вирішувати інші питання кредитних зв'язків із позичальниками та виконувати функції відповідно до повноважень, визначених внутрішньобанківським положенням про кредитний комітет.

Комітет із питань управління активами та пасивами розглядає собівартість пасивів та прибутковість активів і приймає рішення щодо політики відсоткової маржі, розглядає питання відповідності строковості активів та

пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають.

Крім зазначених служб, залежно від рівня складності та обсягів операцій у комерційних банках створюються і інші підрозділи, зокрема: департаменти прогнозування діяльності банку, маркетингу і зв'язків, депозитних операцій, розрахунково-касового обслуговування, операцій із цінними паперами, валютний департамент, служба бухгалтерського обліку та інші.

Усі функціональні підрозділи комерційних банків здійснюють свою діяльність незалежно один від одного, але разом із тим вони забезпечують досягнення єдиної мети. Від ефективної взаємодії між органами управління та функціональними підрозділами, а також від організації системи управління за окремими напрямками банківського бізнесу залежать прибутковість банківських операцій і фінансова стійкість банку загалом.

3.4. Загальна характеристика операцій комерційних банків

При організації банківської діяльності оперують різними поняттями щодо визначення дій банківських установ. Насамперед, певні протиріччя виникають при використанні понять «банківський продукт», «банківська послуга» та «банківська операція». На практиці нерідко ці поняття ототожнюють, хоча існують суттєві відмінності у визначенні їхньої сутності.

Банківський продукт є результатом діяльності банку на ринку, розроблений ним із урахуванням потреб потенційних та реальних клієнтів банку, який втілюється у формі послуги. Банківська послуга, у свою чергу, це форма задоволення потреб клієнтів банку, яка реалізується через виконання взаємопов'язаної сукупності банківських операцій. На рис. 3.3 представлено взаємозв'язок понять «банківський продукт», «банківська послуга» та «банківська операція» на прикладі залучення вкладів від населення.

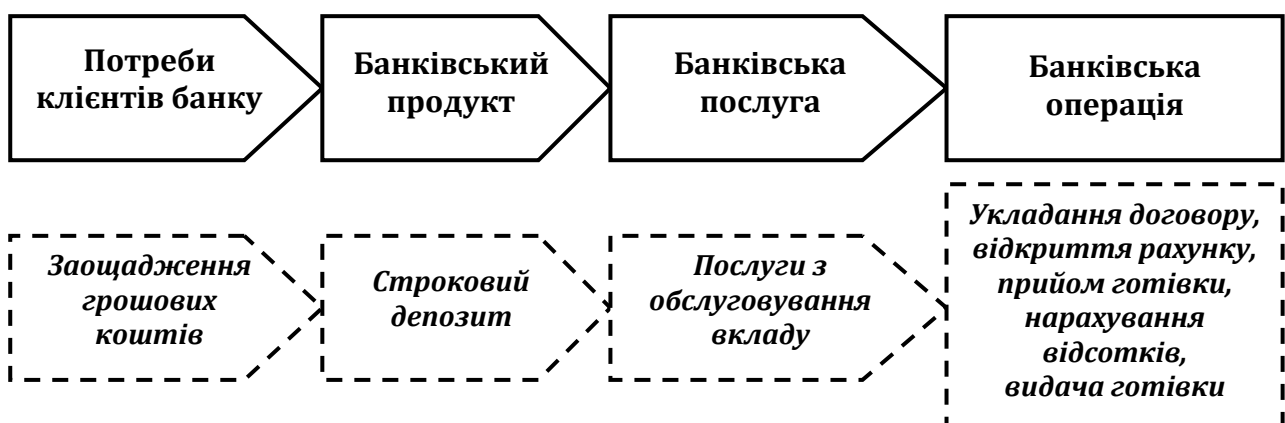

Рис. 3.3. Взаємозв'язок основних понять банківської діяльності

Таким чином, специфіка функціонування банківських установ полягає у тому, що їхні продукти втілюються у формі послуг шляхом проведення банківських операцій з метою задоволення потреб клієнтів банку.

Банківські операції — це комплекс взаємопов'язаних дій, спрямованих на реалізацію економічних завдань банку як суб'єкта ринкових відносин, предметом яких є рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів або зобов'язання з їхнього переміщення, що здійснюється на підставі укладених договорів згідно з чинним законодавством.

Сутність банківських операцій визначається принципами їхнього здійснення, зокрема:

- правовий характер та законність операцій;
- самостійне виконання операцій у межах реально залучених (наявних) ресурсів;
- самостійне встановлення відсоткових ставок та комісійних винагород;
- проведення операцій в інтересах клієнта та банку на взаємовигідних умовах;
- розміщення банківських ресурсів здійснюється з урахуванням кредитоспроможності та платоспроможності контрагентів;
- при здійсненні операцій використовується право вільного вибору клієнтом банку для його обслуговування.

Банківські операції класифікують за критеріями їхньої економічної сутності та функціонального призначення.

За економічною сутністю операції банків поділяють на:

1. Базові операції:

- залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

2. Інші операції та дії, спрямовані на задоволення потреб клієнтів та отримання прибутку:

- емісійні операції;
- операції з валютними цінностями;
- інвестиційні операції;
- операції з цінними паперами;
- факторингові операції;
- лізингові операції;
- довірчі (трастові) послуги;
- послуги зі зберігання цінностей та документів;
- надання гарантій і поручительств;
- надання консультаційних та інформаційних послуг;
- випуск платіжних інструментів (чеків, векселів та інших);
- засновницькі операції;
- інкасація тощо.

За функціональним призначенням розрізняють:

- пасивні операції;
- активні операції;
- комісійно-посередницькі операції.

Пасивні операції — це операції, за допомогою яких банки формують власний капітал та ресурсну базу для проведення активних операцій.

До них належать:

- формування статутного капіталу;
- залучення коштів на рахунки юридичних та фізичних осіб;
- випуск цінних паперів власного боргу;
- отримання кредитів від інших банків.

Активні операції — це операції з розміщення банками наявних ресурсів з метою отримання доходів і забезпечення своєї ліквідності.

До активних операцій банків відносять:

- кредитні операції;
- інвестиційні операції;
- засновницькі операції;
- вкладення коштів на депозитні рахунки в інших банках.

Комісійно-посередницькі операції — це операції банків за дорученням клієнтів за певну плату у вигляді комісії.

Ці операції супроводжуються не формуванням чи розміщенням ресурсів, а переміщенням уже наявних у банку коштів клієнтів за їх розпорядженням. До них також належать усі інші банківські операції для клієнтів, не пов'язані з рухом грошей.

Основними видами комісійно-посередницьких операцій є такі:

- розрахунково-касове обслуговування;
- трастові послуги;
- консультаційно-інформаційні послуги тощо.

Зростання конкуренції у банківському бізнесі, опанування сучасних технологій і створення нових банківських продуктів призводять до постійного розширення спектру операцій комерційних банків та зростання їхнього загального обсягу на фінансових ринках. Однак при всій нинішній розмаїтості та універсальності набору банківських операцій, будь-яку з них можна віднести до однієї з трьох основних груп: пасивних, активних чи комісійно-посередницьких.

3.5. Сучасні інформаційні технології у банківській сфері

Майбутнє банківської системи — це широке використання цифрових послуг. Банківський бізнес в Україні знаходиться на етапі якісної трансформації та переходу до ери цифрових технологій. Невід'ємною частиною життя та діяльності клієнтів банків стали різноманітні електронні комунікації. Тому взаємодія банківських установ із клієнтами повинна базуватися не тільки на широкому спектрі послуг, але й на впровадженні комп'ютерних технологій. За їх допомогою скорочується час обробки інформації, з'являється можливість

провести комплексну автоматизацію діяльності та розробити механізми віддаленого обслуговування клієнтів. Зрештою, за інших рівних можливостей гарантовано виграє той банк, з яким клієнту буде зручніше взаємодіяти.

Головним трендом сучасності у банківській сфері є дистанційне обслуговування клієнтів (ДБО) у формі Інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу. Рівень і темпи проникнення мобільних пристроїв та Інтернету у повсякденне та професійне життя людей не залишають іншої альтернативи, тож ті банки, які не здатні забезпечити якісне дистанційне обслуговування, неодмінно втрачають свої позиції. Дистанційне банківське обслуговування не тільки підвищує інтенсивність банківських операцій, але й істотно знижує навантаження на банківські відділення, та й саму потребу у декотрих із них, що веде до зменшення витрат. Крім того, підвищити зручність для клієнтів і знизити витрати дозволяє перетворення банкоматних і термінальних мереж на основний елемент системи банківського самообслуговування клієнтів.

Інтернет-банкінг або веб-банкінг — це вид дистанційного банківського обслуговування клієнтів, засобами якого забезпечується доступ до рахунків та операцій за рахунками у будь-який час та з будь-якого комп'ютера через мережу Інтернет. У банківських установах, які впровадили цей вид дистанційного обслуговування, доступні такі Інтернет-послуги, як перевірка залишків за рахунками та формування виписок, оформлення депозиту, погашення кредиту, купівля автобусних, залізничних та авіаквитків, обмін валюти, будь-які види платежів, поповнення мобільного телефону, переказ коштів, замовлення додаткових платіжних карт, грошові перекази, консультації фахівців банку у режимі on-line тощо. Найголовніша перевага Інтернет-банкінгу — це можливість контролювати свої рахунки з будь-якої точки світу за умови доступу в Інтернет. Важливими характеристиками Інтернет-банкінгу є також швидкість та зручність, які гарантують економію часу і коштів. Мережа Інтернет є відкритим середовищем, яке актуалізує проблему збереження банківської таємниці, і саме тому ще однією важливою перевагою послуг Інтернет-банкінгу є захищеність операцій. Зокрема, вітчизняні банки використовують три види захисту: за допомогою електронно-цифрового підпису, використання паролів і SMS-підтверджень. До переваг Інтернет-банкінгу також можна віднести збільшення кількості банків, які впроваджують цю послугу, розширення її основних можливостей та низьку вартість (до 5 грн. за платіж).

Лідером із впровадження Інтернет-технологій в Україні є ПАТ «ПриватБанк», якому належить система Інтернет-банкінгу «Приват24». У першу п'ятірку банків-інноваторів входять також такі банки: АТ «Ощадбанк» («Ощад 24/7»), АТ Укресімбанк («Enter EXIM»), ПАТ «Укрсіббанк» («Star24») та ПАТ «Укрсоцбанк» («Ukrsotsbank Online»). Разом із тим, використання Інтернет-банкінгу в Україні має певні проблеми, а саме: незначне користування Інтернет-банкінгом, необхідність дотримання безпечної роботи у системі, можливість затримки платежів, збої у роботі системи, відсутність необхідної законодавчо-нормативної бази.

Мобільний банкінг — це вид дистанційного банківського обслуговування, засобами якого забезпечується доступ до рахунків та операцій за рахунками у будь-який час із використанням номера мобільного телефону клієнта, зареєстрованого у банку. Це сервіс для власників карткових рахунків, який дозволяє контролювати рух коштів за допомогою мобільного телефону. Для виконання операцій використовуються SMS-повідомлення. Як правило, мобільний банкінг включає такі послуги: отримання інформації про зарахування, списання або блокування коштів; запит інформації про стан рахунку та останні операції за рахунком; блокування/розблокування платіжної картки; нагадування про закінчення терміну дії картки; нагадування про обов'язкові платежі клієнта (наприклад, погашення заборгованості за кредитом); отримання інформації про нові послуги банку тощо.

До проблем впровадження та використання мобільного банкінгу в Україні найчастіше відносять проблеми безпеки системи, необхідність участі у процесі не тільки банківських установ, але і мобільних операторів, що породжує потребу відпрацювання схем інтеграції між банками та провайдерами мобільних послуг, а також психологічну неготовність клієнтів до користування новітніми банківськими послугами. Втім, переваги використання мобільного банкінгу очевидні, адже сервіс у рамках такої системи економлять зусилля і час клієнтів банків, дозволяють здійснювати платежі та отримувати необхідну інформацію цілодобово. Операції у системі мобільного банкінгу здійснюються у режимі on-line, тому отримувана інформація є максимально актуальною. Окрім того, системи мобільного банкінгу достатньо прості у використанні. Можливості мобільного банкінгу значно зросли з поширенням смартфонів. Передбачається, що у найближчому майбутньому мобільний телефон замінить пластикову картку як засіб платежу. Ідентифікація клієнта буде здійснюватися завдяки спеціальним чіпам, вбудованим у телефон. При цьому, такі транзакції будуть більш безпечними, ніж сучасні операції з використанням карток, бо у операторів є можливість відстежити мобільний телефон.

Поєднання функцій Інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу дало поштовх у розвитку такого «ноу-хау» як QR-банкінг. **QR-банкінг — це електронна система безконтактних платежів, яка дозволяє сплачувати покупки та отримувати доступ до банківських послуг, зчитуючи QR-код камерою смартфона.** QR-код (англ. Quick Response Code — код швидкого реагування) — це зчитувана оптична мітка, що містить інформацію про об'єкт, до якого вона прив'язана. QR-коди почали активно використовуватися у вітчизняній банківській сфері. Все, що для цього необхідно, — найпростіший смартфон із камерою і вбудованим банківським додатком. Потрібно сфотографувати код, який відразу розпізнається через мобільний Інтернет і спрямовує клієнта безпосередньо на сторінку оплати, де йому доведеться лише ввести свій персональний пароль. Перевагою такої операції є відсутність потреби у використанні не тільки готівки, але й платіжних карток при здійсненні розрахунків. На сьогодні вже тисячі українських закладів торгівлі надають можливість сплачувати покупки скануванням QR-коду. Першопрохідцем у даній сфері є ПАТ «ПриватБанк», який використовує QR-

код для входу у систему «Приват24». При зчитуванні QR-коду (з екрана комп'ютера, рекламного проспекту тощо) здійснюється вхід у систему, якщо перед цим здійснено авторизацію у додатку банку. Крім того, чимало банківських рекламних матеріалів містять інформацію про послуги та продукти у закодованому вигляді. Достатньо навести камеру смартфона на QR-код і вся необхідна інформація висвітлиться на екрані.

Новітнім трендом оптимізації роботи установ, у тому числі й банків, є бот-технології. Популярність месенджерів у різноманітних сферах життєдіяльності диктує фінансовому ринку нові тенденції. **Месенджер** — це додаток для мобільного пристрою або ж програма для комп'ютера, призначена для миттєвого обміну повідомленнями між користувачами. Чимало зарубіжних банків поступово відходять від використання автоматичного голосового меню на телефонній лінії. Для обробки запитів клієнтів банківські установи почали активно використовувати так звані чат-боти. **Чат-бот** (від англ. — віртуальний робот-співрозмовник) — це спеціалізований онлайн-робот, здатний спілкуватися з клієнтами та надавати необхідну інформацію за запитом. Боти покликані значно скоротити навантаження на операторів колл-центрів і полегшити клієнтам доступ до інформації. Впровадження чат-ботів у банківському секторі може знайти застосування у сфері консультування, наприклад, у таких нескладних питаннях як авторизація карти для використання за кордоном. Створити свій чат-бот банк може у будь-якій програмі-месенджері. Найбільш популярним месенджером є Telegram, у якому зареєстровані сотні ботів різних фінансових установ.

Першим серед українських банків бот-технології запровадив ПАТ «Приватбанк». Принцип роботи чат-боту банку полягає у наступному. На платформі месенджера створюється «розумний» інтерфейс, який має доступ до функціоналу сервера та відповідає на запити користувача. Аби почати взаємодію, необхідно завантажити на смартфон, планшет чи комп'ютер додаток Telegram, знайти потрібний чат-бот і почати переписку як зі звичайним користувачем. До прикладу, для перерахування грошей через Telegram за допомогою чат-боту банку, потрібно у чаті зі своїм контрагентом набрати найменування бота банку, у якому клієнт має картковий рахунок (наприклад, @PrivatBankBot) і суму платежу. Але перед цим необхідно пройти авторизацію, надавши чат-боту банку свій номер телефону і підтвердивши реквізити платіжної картки. Основними функціями чат-ботів банківських установ є надання поточної фінансової інформації (курс валют, відсоткові ставки, послуги та продукти банку), актуалізація новин банку, інформація про найближчі відділення, банкомати, термінали банку тощо. Варто зазначити, що більшість вітчизняних банків не використовують бот-технології, оскільки чат-боти хоча і актуальні, але поки що не випробувані канали комунікації з клієнтами. Втім, у найближчому майбутньому роботи-відповідачі або роботи-порадники з використанням елементів штучного інтелекту можуть стати альтернативою традиційним каналам телефонної комунікації з клієнтами.

Сучасні інформаційні технології у банківській сфері направлені не тільки на розробку та впровадження нових послуг та продуктів, але й на зменшення

фінансових витрат банку. Однією із таких інновацій є так звані **хмарні технології** (від англ. — cloud technologies). **Сутність хмарних технологій полягає в оренді серверів у компанії-постачальників замість придбання власних із метою запуску програм.** Тобто провайдер за допомогою Інтернету надає банку-замовнику готовий технологічний продукт. Управління серверами здійснюється через мережу Інтернет, при цьому компанія-орендатор сплачує тільки фактичний час їх використання для обробки та зберігання даних. Таким чином, «хмара» відкриває новий підхід до обчислень, при якому ані обладнання, ані програмне забезпечення не належать банку. Використовуючи хмарні технології, банки можуть відмовитися від необхідності створювати і підтримувати власну обчислювальну інфраструктуру. Поява хмарних технологій, насамперед, є актуальною для невеликих банків з обмеженим бюджетом на інформаційно-технічне забезпечення діяльності.

Основними перевагами хмарних технологій є:

- зниження витрат банку на закупівлю серверного обладнання, апаратного та програмного забезпечення, утримання ІТ-персоналу;
- відсутність потреби оновлення програмного забезпечення, оскільки провайдер постійно забезпечує банка-орендатора його останніми версіями;
- хмарна інфраструктура гарантує збереження даних, тому працівникам банку не потрібно резервувати інформацію;
- зміни у «хмарі» відображаються на облікових записах користувачів, тобто зникає проблема з адаптаційним етапом та інтеграцією програмних додатків;
- ризики, пов'язані із захистом інформації бере на себе постачальник.

Поряд із перевагами *хмарні технології мають і певні недоліки, які є суттєвими для банківських установ.* Серед них такі:

- ризик атаки на сервери компанії-постачальника та його систему управління;
- погіршення (або відсутність) підключення до Інтернету з метою доступу до програм та даних банку у «хмарі»;
- банкрутство провайдера та припинення надання «хмарних» послуг;
- ризик втрати даних та витоку інформації, що є банківською таємницею;
- зламування інтерфейсу управління хмарними технологіями.

Варто зауважити, що враховуючи усі переваги і недоліки, зацікавленість до хмарних технологій з боку банків є стимулюючим фактором для провайдерів формувати пропозиції, які відповідають вимогам до банківської діяльності та забезпеченню надійності і конфіденційності їх роботи. Отже, розвиток та впровадження сучасних інформаційних технологій у діяльність банків дає змогу реалізувати основні цілі банківського менеджменту: підвищення ефективності та якості обслуговування клієнтів, зменшення собівартості послуг, оптимізацію інформаційних потоків та підвищення конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг, які у свою чергу забезпечать прозорість і ефективність управління банком.

Цікаво знати

Світова банківська система функціонує в умовах стрімкого і незворотного розвитку інформаційних технологій. У результаті розробки фінансових продуктів на основі інноваційних ІТ-рішень банківські послуги постійно оновлюються і удосконалюються.

Одним із найпопулярніших нових термінів, який сьогодні вживають учасники фінансових відносин у всьому світі, став «фінтех». Фінансові технології або фінтех (англ. — *FinTech*) — це проекти у сфері фінансового сервісу, в яких використовуються новітні технології та інновації, з метою конкуренції з традиційними фінансово-кредитними установами на ринку фінансових послуг.

Одним із найбільш перспективних і затребуваних напрямів фінтех-стартапів є створення банків нового типу, реалізація яких стала можливою завдяки розвитку та комерціалізації Інтернету.

Необанки або онлайн-банки — це фактично звичайні банки, але для надання своїх послуг вони використовують виключно мобільні додатки. Необанки характеризуються високим рівнем обслуговування клієнтів та низьким рівнем комісії або взагалі її відсутністю. У традиційних банках у даному питанні практично немає місця для маневрів, оскільки за рахунок комісійних доходів вони покривають свої високі операційні витрати.

Першопрохідцем у сфері фінтех-стартапів є британський Атом Банк (*Atom Bank*), який у 2016 році отримав ліцензію від британського центрального банку на здійснення банківської діяльності через мобільний додаток. Клієнту цього банку необхідно завантажити відповідний додаток, зареєструватися у ньому, вибрати тип рахунку, сфотографувати у додатку своє посвідчення особи та заповнити анкету. Вхід у додаток здійснюється за допомогою розпізнавання обличчя та голосу. Банк дозволяє віддалено відкривати депозити та оформляти кредити. На початок 2017 року *Atom Bank* вже залучив депозитів на 110 млн. фунтів стерлінгів.

За останніми даними, у світі налічується 70 необанків, 40 із яких функціонують у Великобританії. Створення та діяльність необанків залежать від економічного і технологічного розвитку країни, відповідної законодавчої бази і наявності ефективної банківської системи.

ТЕМА 4. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

4.1. Загальна характеристика банківських ресурсів

Банківська система концентрує значну частину ресурсів фінансової системи країни. Однією з основних функцій комерційних банків як фінансових посередників на грошовому ринку є забезпечення поєднання інтересів інвесторів із контрагентами. Роль банків полягає у мобілізації вільних коштів економічних суб'єктів та наданні їх тим учасникам ринку, які відчувають у них потребу. Головною метою банківського менеджменту у сфері політики мобілізації ресурсів є створення оптимальної ресурсної бази, яка за умови найменших видатків на формування ресурсів сприяє підтримці стабільного рівня доходів.

Сучасний стан національної економіки, конкуренція на ринку банківських послуг, розширення сфери діяльності банківських установ вимагають від останніх формування власної ефективної політики, застосування нових форм та методів управління банківськими ресурсами для забезпечення фінансової стійкості, стабільності та прибутковості.

Банківські ресурси — це основа функціонування комерційних банків. Вони визначають головні сфери і напрями їх діяльності, рівень доходів та фінансову стабільність. Формування та управління банківськими ресурсами вважається одним із найбільш важливих та складних напрямів банківського менеджменту. У ринкових умовах господарювання саме обсяг та якість ресурсів, якими володіють банки, визначають їх конкурентоспроможність на фінансовому ринку. З огляду на це, питання формування ресурсної бази банків, оптимізації її структури і забезпечення стабільності набувають особливо важливого значення для ефективної організації роботи банківських установ.

Ресурси комерційного банку як підприємницької структури включають трудові, матеріальні, фінансові та інформаційні ресурси. З огляду на специфіку діяльності банку як фінансового посередника банківські ресурси ототожнюються з фінансовими, оскільки саме їх достатність та обсяги визначають масштаби активних операцій банків та, відповідно, їх доходи та прибутковість.

Банківські ресурси — це сукупність власних, залучених та запозичених коштів банку, що знаходяться у його розпорядженні та використовуються для здійснення банківської діяльності шляхом проведення активних операцій та надання послуг із метою отримання прибутку.

Операції, за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються пасивними. Склад і структура ресурсів банку є індивідуальними для кожного банку і залежать від рівня його спеціалізації, стану ринку кредитних ресурсів та особливостей організації діяльності банку. Проте, основним критерієм, за яким класифікують банківські ресурси, є джерела їхнього формування.

Класифікація ресурсів банку відповідно до джерел їхнього формування наведена на рис. 4.1.

Рис. 4.1. Класифікація банківських ресурсів

Власні кошти банку (капітал банку) — це грошові кошти, внесені засновниками банку, та грошові кошти фондів, які створюються банками для забезпечення фінансової стабільності та ефективної діяльності банку.

Залучені кошти банку — це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, на рахунках громадських організацій, суспільних фондів, які використовуються в активних операціях із метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

Запозичені кошти банку — це кредити від інших банків, у тому числі і центрального банку, отримання коштів від емісії боргових зобов'язань, а також позики на міжнародних фінансових ринках.

Усі складові банківських ресурсів відіграють свою особливу роль у ресурсному забезпеченні ефективної діяльності банку. Тому завдання банківського менеджменту полягає у формуванні оптимальної структури ресурсної бази та створенні ефективного механізму мобілізації грошових коштів. Важливість банківських ресурсів, потреба у їхньому формуванні та ефективному використанні визначається як на рівні окремого комерційного банку, так і на рівні банківської системи загалом.

Із макроекономічної точки зору значення банківських ресурсів полягає у тому, що вони є передумовою зростання пропозиції грошей, джерелом

інвестицій у реальний сектор економіки та інструментом підвищення довіри до банківської системи країни.

Із мікроекономічної точки зору ресурсна база банків є джерелом фінансування банківської діяльності та передумовою для отримання прибутку, сприяє капіталізації банку, підвищенню іміджу і довіри до банку.

У банківській діяльності фінансові ресурси відіграють визначальну роль. Від ресурсного потенціалу банку залежать обсяги та види його активних операцій, а, відповідно, і розмір його доходів. Підвищення якості менеджменту та маркетингу пасивних банківських операцій сприяє зміцненню фінансової стабільності як окремих банків, так і банківської системи загалом.

4.2. Власний капітал банку, його структура та формування

Одним із найважливіших питань ресурсної політики банку є формування достатніх обсягів власного капіталу банку як основного фактору стабільного розвитку, а також довіри з боку його клієнтів, вкладників і кредиторів.

Власний капітал банку — це грошові кошти, внесені засновниками банку, та грошові кошти фондів, які створюються банками для забезпечення фінансової стабільності та ефективної діяльності банку.

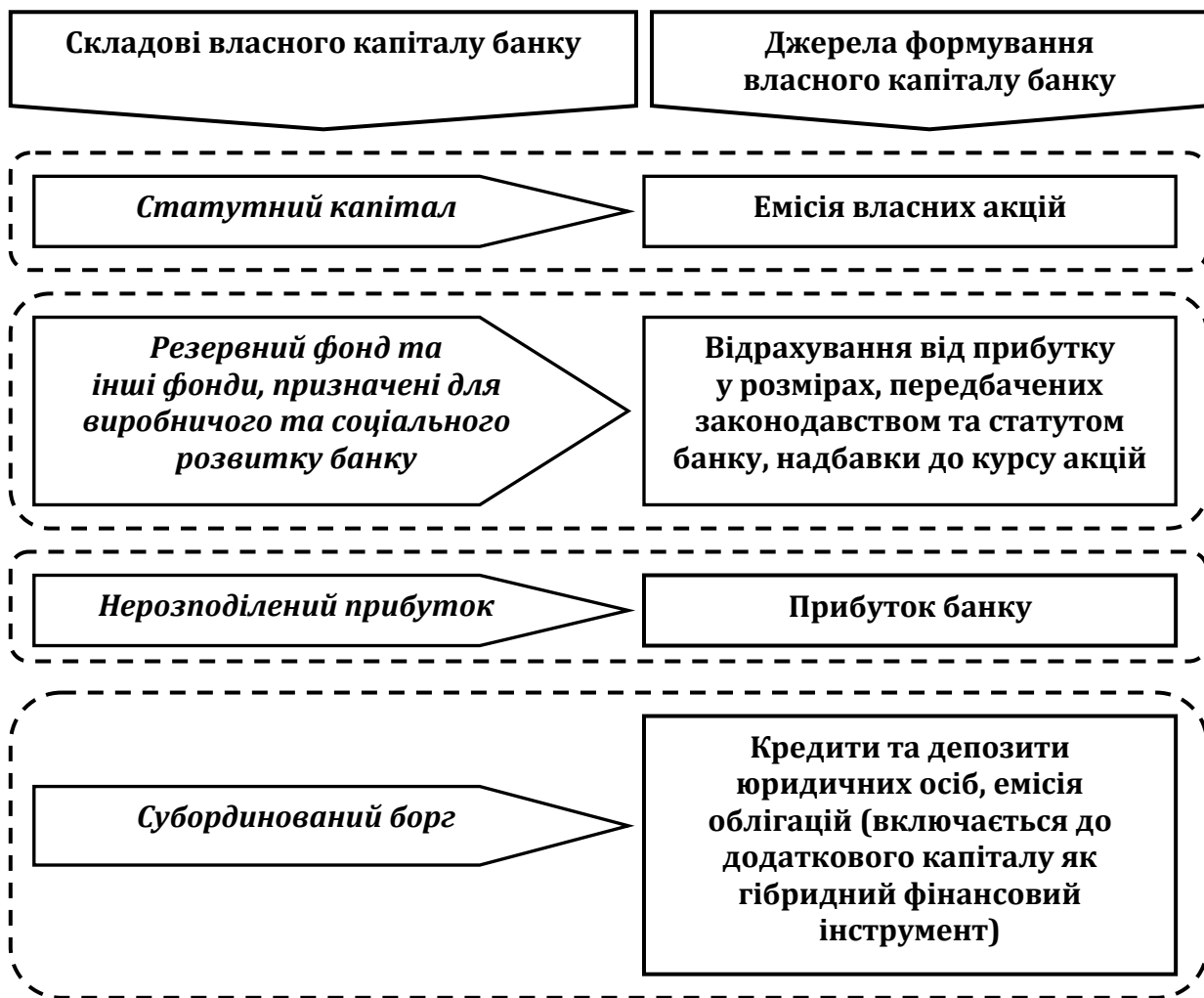
Зважаючи на специфіку банківської діяльності, власні кошти банку становлять невелику частку у загальному обсязі його ресурсів і, як правило, не перевищують 10–15 %. Ці кошти є відправною точкою для організації банківської діяльності, основою для залучення коштів суб'єктів ринку і необхідною умовою забезпечення фінансової стійкості. Призначення власного капіталу банків та власного капіталу суб'єктів господарювання суттєво різняться. Якщо для останніх це — забезпечення платоспроможності і фінансування більшості активних операцій, то у комерційних банках власний капітал виконує, насамперед, захисну і регулюючу функції, а також оперативну функцію на стадії створення банку.

Захисна функція власного капіталу банку полягає у страхуванні інтересів вкладників і кредиторів, а також покриття збитків або банкрутства банку.

Регулююча функція власного капіталу банку пов'язана зі встановленими центральним банком для комерційних банків певних нормативів щодо розміру власного капіталу з метою гарантування їхнього стабільного функціонування.

Оперативна функція власного капіталу банку полягає у забезпеченні фінансової основи його діяльності. Власний капітал виконує оперативну функцію на початковому етапі діяльності банку, до моменту накопичення залучених і запозичених коштів. Власні кошти банку призначені також для розширення діяльності, створення філій, впровадження нових послуг, придбання меблів, комп'ютерної техніки, будівництва тощо.

Призначення та функції власного капіталу комерційного банку визначають його склад і джерела формування (рис. 4.2).

Рис. 4.2. Склад та джерела формування власних коштів банку

Статутний капітал комерційного банку — це сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку в розмірі, визначеному статутом.

Статутний капітал займає основне місце у власному капіталі банку, бо через нього реалізуються права власників комерційного банку — право на дохід та право на управління банком. Статутний капітал банку формують шляхом випуску та розміщення акцій. Мінімальний розмір статутного капіталу комерційних банків встановлюється Національним банком України.

У процесі формування статутного капіталу слід враховувати такі законодавчо встановлені обмеження:

- статутний капітал банку не повинен формуватися із непідтверджених джерел;
- забороняється використовувати для формування капіталу банку бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Резервний капітал банку або розкриті резерви — це грошові кошти, які резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, спеціальних потреб та покриття збитків.

Банківським законодавством визначено, що величина резервного капіталу повинна становити не менше 25 % розміру статутного капіталу. Джерело формування резервного фонду — відрахування від чистого прибутку звітного року. Розмір відрахувань встановлюється Правлінням банку, але не має бути меншим законодавчо встановлених 5 % суми чистого прибутку банку. Якщо у процесі або після створення резервного фонду із нього здійснюються виплати для покриття збитків, то відрахування із прибутку продовжуються до відновлення встановленого розміру.

Крім резервного фонду у комерційних банках створюються **спеціальні фонди, призначені для виробничого та соціального розвитку**. Їх формування також здійснюється за рахунок прибутку. Порядок формування і використання цих коштів визначаються статутними документами банку.

Нерозподілений прибуток — це тимчасово вільні кошти банку, які залишаються після розподілу прибутку на сплату податків, формування резерву та виплати дивідендів власникам, призначені для реінвестування у діяльність банку.

Нерозподілений прибуток є джерелом поповнення власного капіталу банку внутрішнього походження. З одного боку, збільшення власного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку вигідніше, ніж емісія нових акцій, оскільки немає затрат на їх випуск. З іншого боку, якщо нерозподілений прибуток постійно направляти на збільшення статутного капіталу, а не на ріст дивідендів, це може призвести до зниження ринкової вартості акцій банку. Тому потрібно зберігати баланс між реінвестуванням прибутку у розвиток банку та виплатами дивідендів акціонерам, аби підтримувати ціну акцій на достатньому рівні.

Субординований борг — це звичайні незабезпечені банком боргові капітальні інструменти, які за умовою договору не можуть бути вилучені з банку раніше, ніж через 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів.

За економічною сутністю субординований борг повинен відноситися до зобов'язань банків. Однак, оскільки зазначені зобов'язання мають характер підпорядкованих, тобто зобов'язань другої черги, банки можуть використовувати їх для поповнення власного капіталу. Саме тому субординований борг визначають як капітальний інструмент, якому властиві ознаки і власного капіталу, і зобов'язань.

Банки можуть залучати кошти на умовах субординованого боргу у вигляді кредитів і депозитів юридичних осіб та шляхом випуску облігацій. Мінімальна сума залучених коштів на умовах субординованого боргу шляхом випуску облігацій для врахування цих коштів до капіталу банку становить 100 тис. грн. На суму понад 2 млн. грн. кошти залучаються шляхом укладення прямих договорів. Законодавством встановлено, що сума субординованого боргу, включена у власний капітал банку, не повинна перевищувати 50 % основного капіталу із щорічним зменшенням на 20 % від його первинної вартості.

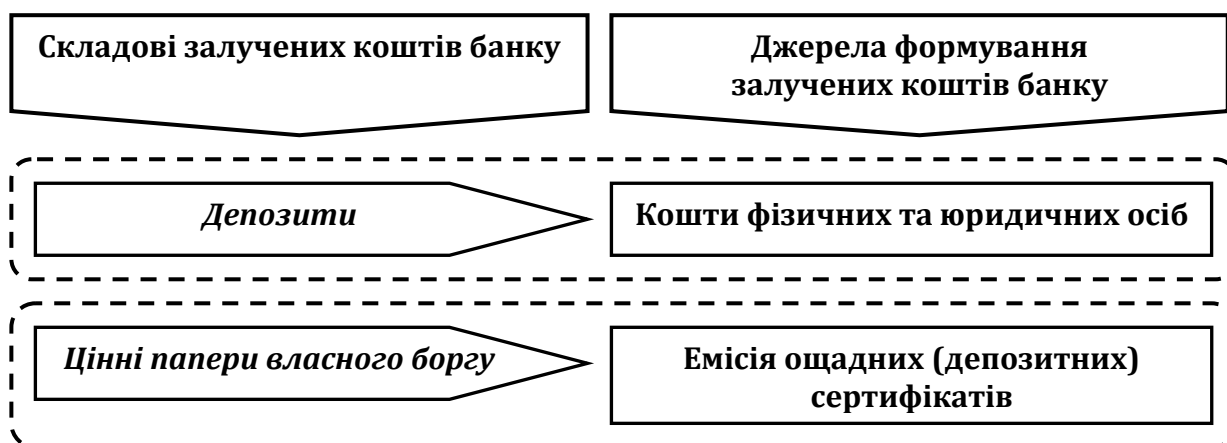
Таким чином, основними джерелами формування власного капіталу комерційного банку є статутний і резервний фонди, а також нерозподілений прибуток. Основна відмінність між ними полягає у можливостях банку

використовувати зазначені кошти для покриття витрат і збитків. Якщо нерозподілений прибуток, який залишається у розпорядженні банку, використовується практично без обмежень, то кошти резервного фонду можуть бути використані тільки на чітко визначені цілі, а кошти статутного капіталу — виключно у випадку ліквідації банківської установи.

4.3. Формування залучених коштів банку

Залучені кошти банку — це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, на рахунках громадських організацій, різноманітних суспільних фондів, які використовуються в активних операціях із метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

У сучасній економічній літературі наводиться декілька класифікацій залучених коштів банку залежно від різних критеріїв: від категорії вкладників; від строку та порядку повернення коштів; від виду валюти, в якій залучаються кошти; за способом оформлення вкладу; за характером сплати відсотків тощо. Проте найсуттєвіші особливості залучених банківських ресурсів відображає їх розподіл за економічним змістом (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Склад та джерела формування залучених коштів банку

Вирізняють дві юридично-правові форми залучених коштів:

- депозити (кошти фізичних і юридичних осіб);
- цінні папери власного боргу (ощадні (депозитні) сертифікати).

У банківській практиці залучені кошти часто називають депозитними зобов'язаннями, тому що і вклади, і цінні папери власного боргу мають однакову депозитну природу. Основну частину залучених коштів складають депозити. Це пояснюється їхнім обсягом, відносною стійкістю та меншою вартістю у порівнянні з іншими джерелами ресурсної бази банків. За різними оцінками експертів, депозитні вклади забезпечують 70–80 % усіх банківських ресурсів. Операції банків, за допомогою яких банки залучають тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів, прийнято називати депозитними.

Депозитні операції комерційного банку — це операції, пов'язані із залученням грошових коштів або банківських металів від вкладників на їхні рахунки у банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами.

В Україні залучення банками коштів регулюється Положенням про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними та фізичними особами № 1256/8577 від 29.12.2003 р. Відповідно до цього документу, **вклад (депозит)** — це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника, або які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання чи без зазначення такого строку (під процент або дохід в іншій формі), і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Класифікація депозитів передбачає їх поділ залежно від таких ознак:

- тип клієнта: депозити фізичних осіб, депозити юридичних осіб, міжбанківські депозити;
- резидентність: депозити резидентів, депозити нерезидентів;
- вид валюти: депозити в національній валюті, депозити в іноземній валюті, мультивалютні депозити;
- економічна сутність: активні (розміщені банком), пасивні (залучені банком);
- спосіб оформлення: іменний депозит, депозит на пред'явника;
- форма депозиту: грошові, металеві;
- метод нарахування процентів: депозити із фіксованою процентною ставкою; депозити із плаваючою процентною ставкою; депозити, за якими нараховуються «прості» проценти; депозити, за якими нараховуються «складні» проценти.

Найбільш поширеною є класифікація депозитів за формою використання рахунків, відповідно до якої депозити поділяються на:

- депозити на вимогу;
- строкові депозити.

Депозит на вимогу — це грошові кошти, розміщені вкладниками у банку на умовах їх повернення на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунка. Такі вклади розміщують у банку на поточному рахунку клієнта. Вони можуть вилучатися на вимогу вкладника шляхом видачі готівки, виконання платіжного доручення, сплати чеків або векселів. Тому такі кошти вважаються нестабільними, адже вони значно обмежують коло їх використання в активних операціях банку.

Строковий депозит — це грошові кошти, розміщені їхніми власниками у банку для зберігання, які зараховуються на відповідні депозитні рахунки на визначений термін із виплатою обумовлених процентів. Ресурси, залучені у строкові депозити, залишаються у розпорядженні банку у межах чітко обумовленого часового інтервалу, а тому можуть використовуватися для фінансування більш тривалих за терміном, а, отже, і більш дохідних активних операцій. Відповідно, і плата за строковими депозитами є значно більшою

порівняно зі вкладами на вимогу, вона безпосередньо залежить від розміру та терміну зберігання грошей на цих вкладах.

У сучасній практиці більшість комерційних банків надає можливість своїм клієнтам знімати за необхідності кошти зі своїх строкових рахунків до закінчення терміну дії депозитного договору. Це є досить вагомим фактором підвищення привабливості саме цього виду банківських депозитних операцій, хоча розмір процентної плати у разі дострокового зняття коштів або закриття вкладу значно зменшується.

Залучення депозитів банками може здійснюватись також за допомогою випуску цінних паперів власного боргу — ощадних (депозитних) сертифікатів.

Ощадний (депозитний) сертифікат — це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника сертифіката або його правонаступника на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу (депозиту) та процентів, установлених сертифікатом банку, який його видав.

Депозитні сертифікати надаються юридичним особам, а ощадні — фізичним особам. За своєю сутністю вони подібні до строкових депозитів, тому що містять вкладені кошти фізичних або юридичних осіб та випускаються на визначений термін під відсотки. Проте мають місце і суттєві відмінності. Ощадні (депозитні) сертифікати є депозитами за змістом, а за формою — це цінні папери, які можуть обертатися на фондовому ринку. У порівнянні з депозитними рахунками сертифікати є більш універсальними та зручними як для банку, так і для його клієнтів. Їх можна передавати, дарувати, успадковувати, продавати тощо. Разом із тим, розглядаючи депозитні сертифікати як цінні папери, варто зауважити їхній основний недолік — витрати банку на емісію.

У процесі залучення коштів банки виконують пасивну роль, адже вони не можуть безпосередньо впливати на обсяги вкладень. У даному випадку при формуванні депозитної бази вагомим значення набуває врахування чинників, які опосередковано впливають на депозитний потенціал комерційних банків.

Залежно від природи свого походження чинники впливу на формування депозитної бази банку поділяють на економічні та неекономічні. До найбільш впливових економічних факторів належать: загальний стан економіки, рівень розвитку ринкової інфраструктури, банківської системи, кон'юнктура та тенденції розвитку національного і міжнародного фінансових ринків, стан потенційного ринку вкладників, рівень інфляції, коливання валютних курсів, реальні доходи населення, фінансовий потенціал юридичних осіб.

Серед неекономічних факторів впливу на формування депозитного потенціалу банку варто виділити такі: політична ситуація в країні, стан законодавчої бази, соціальна політика держави, рівень життя населення, експансія іноземного банківського капіталу, система рефінансування банків НБУ, законодавчо-нормативна база регулювання діяльності банків.

Формування ефективної депозитної політики банку вимагає врахування факторів із позиції їхнього зовнішнього та внутрішнього впливу. До зовнішніх чинників, які найбільш суттєво впливають на депозитний потенціал банку, слід

віднести такі: попит на банківські послуги, довіра до банків, міжбанківська конкуренція, конкурентоспроможність банку, рейтинг банку, фінансовий стан потенційних клієнтів та вкладників, надійність клієнтів. Внутрішні фактори представляють собою сукупність потенційних можливостей банку для залучення коштів. Серед них на особливу увагу заслуговують такі: рівень менеджменту банку, процентна політика банку, стимулювання залучення вкладів, асортимент та вартість банківських продуктів та послуг, рівень фаховості працівників банку, загальна культура обслуговування, програми стимулювання банківських працівників, технічне оснащення банку.

Одним із визначальних факторів, який впливає на процес формування та реалізацію депозитної політики, є довіра до банку. За відсутності довіри до банків заощадження економічних суб'єктів зберігаються ними в готівковій формі або спрямовуються до тіньової сфери, що обумовлює зменшення можливостей ресурсного забезпечення банків і стримує економічне зростання держави. За таких умов банки повинні спонукати населення до формування організованих заощаджень. Передумовами цього є стабільність банківських установ, надійність та дохідність банківських вкладів.

Всі перелічені вище фактори взаємодіють між собою та комплексно впливають на формування ефективної депозитної політики банку. Проте, їхній вплив у різних ситуаціях і для різних банків неоднаковий, тому кожен банк повинен самостійно проводити аналіз впливу чинників, добираючи ті критерії, які відповідають наявним цілям та завданням. Отже, залучення коштів банками шляхом здійснення депозитних операцій є головним і, при цьому, найбільш зручним та відносно дешевим джерелом формування ресурсної бази банків.

4.4. Формування запозичених коштів банку

Запозичені кошти банку — це кошти, отримані від інших банків, у тому числі і центрального банку на умовах кредитування, отримання коштів від емісії боргових зобов'язань, а також позики на міжнародних фінансових ринках.

Особливістю запозичених коштів є те, що банк самостійно визначає обсяги необхідних ресурсів та період їхнього використання. Кошти, отримані недепозитним шляхом, мають виключне значення для підтримки поточної ліквідності банку.

До запозичених коштів банку належать:

- міжбанківські кредити;
- кошти, отримані від емісії боргових зобов'язань;
- позики на міжнародних фінансових ринках.

Основні джерела запозичення коштів банками приведені на рис. 4.4.

Рис. 4.4. Склад та джерела формування запозичених коштів банку

Головною сферою діяльності комерційних банків щодо акумулювання запозичених ресурсів є міжбанківський ринок кредитних ресурсів, який являє собою систему, що забезпечує купівлю–продаж вільних кредитних ресурсів між комерційними і центральним банком.

Міжбанківський кредит — це кредит, наданий на міжбанківському ринку одним банком іншому. Кредитні відносини між банками визначаються на договірних засадах шляхом укладання кредитних угод, які передбачають умови розміщення тимчасово вільних коштів, права та зобов'язання сторін із належним оформленням справ. Джерелом міжбанківських кредитів є тимчасово вільні кошти банків і міжбанківські депозити, які банки зберігають на кореспондентських рахунках один у одного та у центральному банку.

Залежно від строку надання міжбанківські кредити поділяють на:

- *одноденні кредити (овернайт)*, які використовуються для підтримки поточної ліквідності;
- *строкові кредити*, які надаються на термін від 1 дня до 3–6 місяців;
- *кредити на вимогу (онкольні)* — строк угоди автоматично продовжується щодня, доки одна зі сторін не прийме рішення про розірвання угоди.

За способом кредитування виокремлюють такі основні види міжбанківських кредитів:

- *овердрафт за кореспондентським рахунком*, при якому на відповідному рахунку обліковуються суми дебетових (кредитових) залишків на кореспондентських рахунках банків на кінець операційного дня;

- *кредити овернайт*, надані іншим банкам на строк не більше одного операційного дня, які використовуються банками–позичальниками для завершення розрахунків поточного дня;
- *кошти, надані іншим банкам за операціями репо*. Ці операції пов'язані з купівлею цінних паперів на певний період з умовою їх зворотного викупу за заздалегідь обумовленою ціною.

Загальний розмір отримання банками міжбанківських кредитів обмежується 2-кратним розміром власних коштів банку. Забороняється надання та отримання міжбанківських кредитів установами, які не є юридичними особами (філії, відділення тощо). Процентні ставки за міжбанківськими кредитами банки встановлюють самостійно залежно від попиту та пропозиції на міжбанківському ринку та рівня облікової ставки центрального банку.

Якщо комерційні банки використали всі можливості для збільшення своєї ресурсної бази шляхом залучення коштів або ж на ринку міжбанківського кредитування, то вони звертаються до центрального банку. В Україні цей процес регулюється Законом України «Про Національний банк України» № 679–XIV від 20.05.1999 р. та Положенням про застосування Національним банком України стандартних інструментів регулювання ліквідності банківської системи № 615 від 17.09.2015 р.

Центральний банк являється банком комерційних банків, кредитором в останній інстанції. Відповідно до вітчизняної нормативно-правової бази, регулювання ліквідності банківської системи здійснюється НБУ в межах визначених монетарних параметрів та в обсягах, які потрібні для їх збалансування та управління грошово-кредитним ринком, шляхом застосування таких інструментів:

- операції з рефінансування (кредити овернайт, кредити рефінансування);
- операції прямого репо;
- операції з власними борговими зобов'язаннями;
- операції з державними облігаціями України.

Рефінансування банків — це операції з надання центральним банком кредитів комерційним банкам. Основною метою рефінансування є регулювання ліквідності банків. НБУ здійснює операції з рефінансування банків шляхом надання банкам кредитів до наступного робочого дня (кредити овернайт) та кредитів рефінансування строком до 14 днів та строком до 90 днів шляхом проведення кількісного або процентного тендерів.

Кількісний тендер — це тендер, на якому НБУ заздалегідь встановлює ціну (відсоткову ставку), за якою банки можуть одержати кредити шляхом рефінансування.

Процентний тендер — це тендер, на якому банки у своїх заявках до НБУ пропонують ціну (процентну ставку), за якою вони погоджуються одержати кредити шляхом рефінансування.

Операції прямого репо — це кредитні операції між НБУ та комерційними банками щодо купівлі Національним банком державних облігацій України з портфелів банків (перша частина операції репо) з одночасним зобов'язанням

банків здійснити викуп цих державних облігацій (друга частина операції репо) за обумовленою ціною на обумовлену дату.

Операції з власними борговими зобов'язаннями — операції Національного банку України з розміщення, обігу та погашення депозитних сертифікатів (овернайт, строком до 14 днів та до 90 днів).

Операції з державними облігаціями України здійснюються з метою регулювання грошово-кредитного ринку шляхом купівлі/продажу НБУ державних облігацій України на біржовому та позабіржовому ринках.

Комерційні банки також можуть позичати кошти шляхом випуску власних боргових зобов'язань — облігацій та векселів.

Облігація — *цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений строк та виплатити дохід.*

Головною перевагою облігацій у порівнянні з іншими джерелами позичених ресурсів є те, що вони випускаються на достатньо тривалий період, і строк їхнього погашення чітко визначений, що зручно для планування активних операцій банку. Разом із тим, емісія облігацій має і свої недоліки. Так, відповідно до чинного законодавства України, банківські облігації можуть випускатися на суму, що не перевищує 25 % розміру статутного капіталу банку і тільки після повної оплати всіх випущених раніше акцій.

Банківський вексель — *це цінний папір, що посвідчує безумовне зобов'язання банківської установи сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя.*

Вексель може бути використаний власником як платіжний засіб за товари і послуги. Крім того, він може змінювати свого власника за допомогою індосаменту, тобто здійснення передаточного надпису на звороті. Щоби придбати банківський вексель, покупець повинен перерахувати кошти на рахунок банку–продавця, після чого останній виписує банківський вексель на ім'я покупця і позначає дату зарахування грошей. Погашення банківських векселів відбувається шляхом їхнього викупу після закінчення терміну обігу або ж дострокового викупу. У банківських векселях вказується величина прибутку у вигляді процента до номіналу, що одержує власник векселя.

Серед основних сучасних методів зовнішніх запозичень банків є емісія і продаж єврооблігацій на міжнародних фінансових ринках та одержання синдигованих кредитів.

Єврооблігації — *це міжнародні боргові цінні папери, номіновані у валюті, відмінній від валюти країни емітента, які випускаються позичальниками для отримання довгострокової позики та розміщуються серед іноземних інвесторів.*

До переваг запозичень через ринок єврооблігацій можна віднести такі:

- суттєвий розмір позики (як правило, понад 100 млн. дол.);
- довготривалість залучення (у середньому 4–5 років, а довгострокові — понад 20 років);
- висока надійність (залучати кошти шляхом емісії єврооблігацій мають змогу

- лише установи, які отримали високий кредитний рейтинг);
- великий обсяг ринку;
  - відсутність застави;
  - поширення інформації про емітента на міжнародних ринках, формування кредитної історії (дає можливість простішого та швидшого перебігу процесу емісії єврооблігацій для позичальників, які здійснюють наступні випуски).

Разом із тим, найсуттєвішим недоліком ринку єврооблігацій є його недоступність для більшості українських банків. Це зумовлено низькою ефективністю діяльності вітчизняних банків, що не дозволяє їм отримати високі кредитні рейтинги. Саме тому лише одиниці серед діючих українських банків мають можливість використовувати єврооблігації як джерело зовнішніх запозичень. Варто також зазначити, що витрати на отримання рейтингу, одержання дозволу на емісію, випуск облігацій, а також витрати на юридичні процедури є дуже значними для вітчизняних банків. Загалом вони можуть складати до 500 тис. доларів, тому емісія таких цінних паперів вважається вигідною за умов значних обсягів випуску.

Ще одним методом банківських запозичень на міжнародних фінансових ринках є синдиковане кредитування.

Синдикований кредит — це кредит, що надається декількома кредиторами одному позичальникові.

Сутність такого кредитування полягає у тому, що позика надається банківським синдикатом, у якому один із банків бере на себе роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму коштів, укладає з ними кредитний договір і видає кредит.

Головними перевагами таких запозичень є доступ до значних грошових ресурсів, відносно низька їхня вартість і триваліші (порівняно з внутрішніми) терміни залучення. Банки мають змогу мобілізувати великі суми на довший термін, тому що кредитором виступає не один банк, а синдикат банків. Для кредиторів перевагою надання синдикованих позик є мінімізація кредитного ризику за рахунок його диверсифікації між учасниками синдикату. Для позичальника також очевидною є зручність синдикованого кредиту, адже він отримує у своє розпорядження значний обсяг ресурсів і при цьому фактично має справу лише з одним інвестором — організатором угоди. Недоліком синдикованих позик порівняно із випуском єврооблігацій є короткий термін користування кредитом. Середній термін залучення синдикованих кредитів вітчизняними банками становить 25–30 місяців.

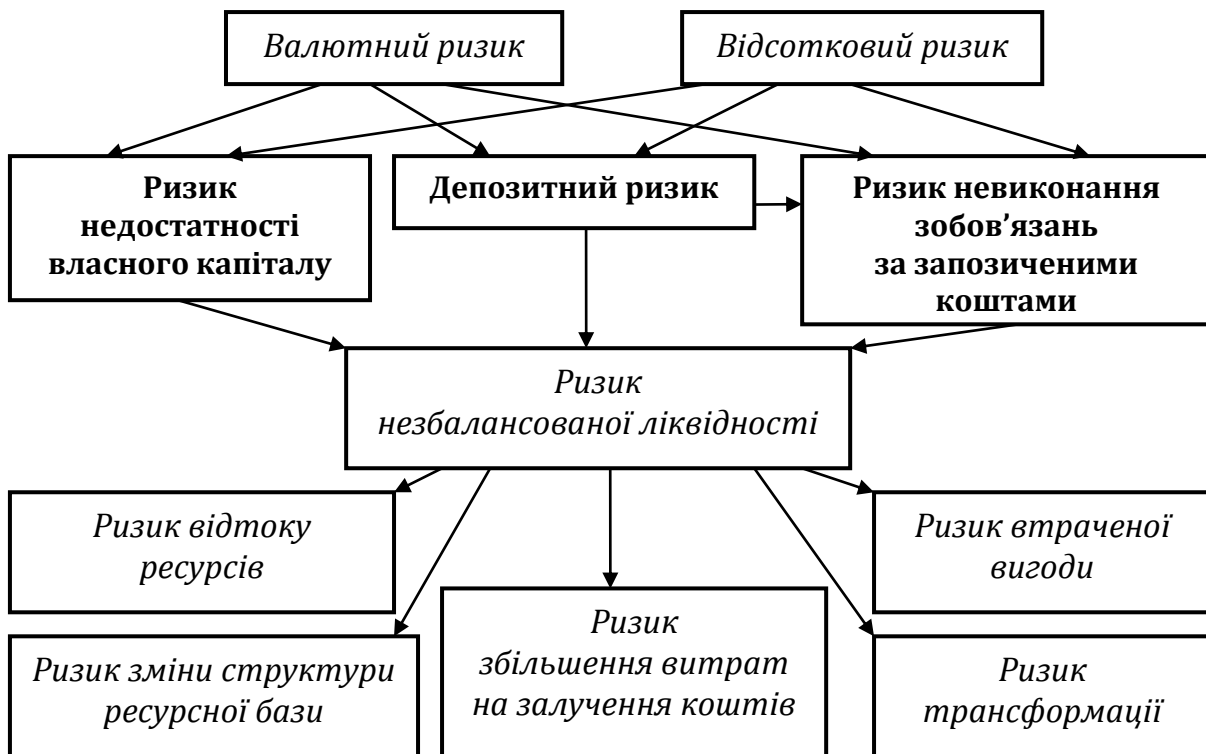
Численні переваги банківських зовнішніх запозичень значною мірою нівелює ризик посилення залежності національної банківської системи від зовнішніх джерел ресурсного забезпечення через збільшення частки боргу банківських установ у структурі зовнішнього боргу держави. Ця обставина може стати суттєвою проблемою, адже різкі зміни у кон'юнктурі світового фінансового ринку можуть спричинити загрозу виникнення фінансової кризи і в глобальному масштабі, і в межах окремої держави. Зважаючи на це, при формуванні ресурсної бази українським банкам важливо дотримуватися оптимального поєднання внутрішніх та зовнішніх ресурсних джерел.

4.5. Ризики ресурсного забезпечення банківської діяльності

Ризик є об'єктивним явищем існування бізнесу, його неможливо уникнути у жодному з видів ділової активності. Навіть бездіяльність є ризиком невикористаних можливостей. Для банку як комерційної установи ризик також є невід'ємною частиною діяльності. Ідентифікація та моніторинг ризиків ресурсного забезпечення займає особливе місце у системі банківського ризик-менеджменту з огляду на їхній значний вплив на кредитний потенціал банків.

Ризики ресурсного забезпечення банку — це ризики, пов'язані з формуванням банківських ресурсів, призначених для здійснення активних операцій, а також підтримки ліквідності та фінансової стійкості банку.

Кожна зі складових банківських ресурсів відіграє свою особливу роль у забезпеченні ефективної діяльності банку. На рис. 4.5 згруповано ризики формування ресурсів банку відповідно до їхніх джерел, а саме: депозитний ризик (залучені кошти), ризик невиконання зобов'язань по запозичених коштах (запозичені кошти) та ризик недостатності власного капіталу (власні кошти).

Рис. 4.5. Класифікація ризиків ресурсного забезпечення банківської діяльності та причинно-наслідкові зв'язки між ними

Зважаючи на те, що головним джерелом формування банківських ресурсів є депозитні кошти, найбільше значення мають ризики, пов'язані зі здійсненням депозитних операцій. У широкому розумінні **депозитний ризик** полягає у непередбачуваному зменшенні обсягу залучених ресурсів. Ризик проявляється у вірогідності недоотримання очікуваного рівня депозитних коштів внаслідок негативного впливу зовнішніх або внутрішніх чинників, що провокують виникнення несприятливих ситуацій при формуванні депозитної бази банку.

Ризик невиконання зобов'язань за запозиченими коштами полягає у тому, що банк не може виконати свої зобов'язання перед контрагентами через брак коштів. Ризик виникає внаслідок несвоєчасного надходження коштів для здійснення виплат. Тобто, основним фактором, що впливає на даний вид ризику, є неможливість банку залучати кошти у необхідних обсягах для виконання зобов'язань та ведення активної діяльності.

Ризик недостатності капіталу банку проявляється в імовірності неадекватності власного капіталу банківським ризикам. Достатність капіталу є ключовим фактором фінансової стійкості та конкурентоспроможності банку. Недостатній рівень капіталу може виникнути внаслідок проблем із підпискою на акції, використанням резервів, поверненням раніше залучених субординованих коштів та збитків.

Відсотковий ризик із точки зору ресурсного забезпечення банку проявляється у збільшенні витрат по сплаті відсотків вкладникам банку та його кредиторам. Він виникає у зв'язку з несприятливою ситуацією, що склалася на фінансових ринках (зростання вартості залучених або запозичених коштів).

Валютний ризик банку — це понесення банком втрат через коливання обмінних валютних курсів. Він пов'язаний із невизначеністю зміни ціни національної валюти по відношенню до іноземних. Валютний ризик впливає на ресурсне забезпечення банку у випадку здійснення пасивних операцій в іноземній валюті та проявляється у зміні вартості та обсягів банківських ресурсів через зміну обмінного курсу валют.

У разі прояву ресурсних ризиків порушується баланс у структурі ресурсної бази банку. Це означає, що ризики ресурсного забезпечення банку можуть призвести до **ризиків незбалансованої ліквідності**, який визначається неможливістю банку виконати свої зобов'язання у встановлені строки.

Виникнення проблеми ліквідності банку вимагає термінового поповнення його ресурсів, що призводить до додаткових витрат. **Ризик збільшення витрат** проявляється у необхідності пошуку нових ресурсів. Якщо дефіцит ресурсної бази банку не вдається покрити, виникають проблеми з погашенням зобов'язань, що може привести до вилучення клієнтами коштів. У цьому контексті з'являється імовірність виникнення **ризиків відтоку ресурсів**, який проявляється у масовому знятті вкладів клієнтами банку, закритті рахунків, що може суттєво вплинути на рівень фінансової стійкості банку.

Іншою формою прояву ризику незбалансованої ліквідності є **ризик втраченої вигоди**, яка визначається збитками банку у вигляді недоотриманих доходів через необхідність тримати певну частину грошових коштів у готівковій формі для здійснення розрахунково-касового обслуговування клієнтів. Для банку це є активи, які не приносять доходу. Їхній розмір залежить від зовнішніх факторів впливу, клієнтури, рівня довіри до банку. Ризик незбалансованої ліквідності банку проявляється також при зміні структури його ресурсної бази. До прикладу, довгострокові депозити можуть бути переведені у розряд короткострокових, а короткострокові — у депозити до запитання. У результаті, з одного боку, загальний обсяг ресурсної бази зберігається, проте, з іншого боку, суттєво зменшується кредитний потенціал банку для ведення

довгострокової кредитно-інвестиційної діяльності. У такому випадку виникає ризик недоотримання доходів через неповне використання залучених ресурсів.

Ризик трансформації виникає у випадках, коли залучені банком кошти за обсягами та строковістю не відповідають розрахункам та очікуванням. Трансформація банківських ресурсів полягає у перетворенні різних за структурою та складом мобілізованих банком коштів у ресурси, що відповідають вимогам їх розміщення у активи. Визначаючи можливий рівень розміщення ресурсів у довгострокові активи, банки беруть на себе ризик виникнення ситуації, при якій рівень ресурсів виявиться недостатнім щодо рівня активів, що призведе до проблем із ліквідністю та необхідності оперативного поповнення коштів. Відтак, ефективне формування ресурсної бази банку передбачає диверсифікацію акумульованих коштів та їх збалансування за стабільністю, ціною та строками.

Ризики ресурсного забезпечення банківської діяльності доцільно також розглядати з позиції зовнішніх та внутрішніх факторів впливу.

Внутрішніми факторами впливу можуть бути такі:

- зміна відсоткових ставок по залученню коштів;
- нездатність управляти незапланованими відтоками коштів;
- несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали;
- незбалансована стратегія залучення та розміщення коштів;
- неефективна депозитна політика банку;
- відсутність чітко визначеної стратегії на ринку депозитних ресурсів;
- недостатній рівень маркетингових досліджень;
- недостатній рівень кваліфікації персоналу банку;
- недосконалість політики залучення та утримання клієнтів;
- недоліки корпоративного управління та системи внутрішнього контролю;
- порушення або недотримання банком вимог нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм, їх двозначне тлумачення;
- недосконалість організаційної структури банківської установи.

Більшість причин виникнення ресурсних ризиків мають нефінансовий характер. За таких обставин ризик виникає через неадекватну реакцію банківського менеджменту на зміни у зовнішньому середовищі, неправильні управлінські рішення або ж їх неналежну реалізацію. Варто зазначити, що ця група факторів є керованою, адже на рівні кожного банку існує можливість попередження або мінімізації впливу внутрішніх причин таких ризиків.

Зовнішні чинники впливу, що провокують виникнення ризикових ситуацій при формуванні ресурсної бази банку, мають більш розгалужену структуру:

- чинники макросередовища, що формуються всередині країни;
- чинники мікросередовища, що формуються всередині країни;
- чинники, що формуються поза межами країни.

До першої категорії слід віднести такі:

- зміна облікової ставки центрального банку;
- запровадження нових видів податків, збільшення ставок податків або ж введення податкових пільг чи «податкових канікул», зміну порядку і строків внесення податкових платежів;

- інфляційні коливання, що супроводжуються знеціненням грошей або ж ростом їхньої купівельної спроможності (ймовірність відтоку вкладів);
- знецінення або подорожчання валют, що супроводжується зміною вартості банківських продуктів;
- політична ситуація, що супроводжується можливою небезпекою або невдачею політичної діяльності;
- соціально-економічний стан, що супроводжується погіршенням економічної ситуації у державі, падінням життєвого рівня населення, банкрутством суб'єктів господарювання;
- зміни у законодавчій базі або неузгодженість законодавчих актів;
- надзвичайні ситуації (аварії, стихійні лиха, пожежі, пограбування, війни).

Чинники, що формуються мікросередовищем, пов'язані з поведінкою конкурентів та контрагентів банку, зумовленою суб'єктивними мотивами на основі певної ситуації макросередовища. До них варто віднести такі:

- дострокове вилучення клієнтами банку вкладів або ж їх пролонгація;
- втрата банком довіри з боку клієнтів внаслідок виникнення випадків невиконання банком своїх зобов'язань;
- несприятливе сприйняття іміджу банку органами державного регулювання;
- психологічний стан клієнтів, пов'язаний із соціально-економічною ситуацією у державі, що супроводжується негативним ставленням до банківської системи;
- конкуренція між банківськими установами;
- можливість злиття, поглинання, реструктуризації банків.

У сучасних умовах ведення банківської діяльності на особливу увагу заслуговують фактори зовнішніх ризиків ресурсного забезпечення банків. Ці ризики пов'язані з такими аспектами:

- збільшення або зменшення частки іноземного капіталу у власному капіталі вітчизняних банків;
- зміна відсоткових ставок на кошти, які банки можуть залучати на зовнішніх ринках капіталів;
- кон'юнктура міжнародних ринків банківських ресурсів;
- рівень відкритості національної економіки;
- поява законодавчих обмежень з боку держави щодо участі вітчизняних банків на міжнародних фінансових ринках;
- поява законодавчих обмежень з боку інших держав щодо участі іноземних банків на їхніх фінансових ринках.

На противагу внутрішнім факторам ризиків, зовнішні є некерованими з точки зору окремого банку. Проте, банки можуть проводити моніторинг таких чинників та враховувати можливий вплив на їхню діяльність, вносячи зміни у політику формування ресурсів. Таким чином, задля формування оптимальної ресурсної бази банкам необхідно створити ефективну систему управління ресурсними ризиками, яка забезпечить їх ідентифікацію, аналіз, оцінку та методи регулювання.

Цікаво знати

Чи може бути від'ємною відсоткова ставка за депозитами? Виявляється, що таке явище досить поширене у фінансовій практиці деяких країн. Впродовж останніх років від'ємні відсоткові ставки вводились у дію у Данії (-0,75 %), Швеції (-0,5 %), Швейцарії (-0,75 %) та Японії (-0,1 %). Так, замість отримувати відсотки за депозитами клієнти змушені платити за зберігання грошей у банку. Саме таким чином банки Швейцарії захищають свою економіку від притоку капіталу, який здатен призвести до її дестабілізації. Адже, як відтік капіталу з країни негативно впливає на її економіку, так і різкий приплив «непрацюючих» грошей призводить до небажаних наслідків у вигляді дефляції, яка гальмує розвиток економіки. Перехід відсоткових ставок у мінус є проявом падіння вартості грошей. Якби гроші «працювали», тобто виконували функцію засобу обігу, то не було би від'ємних відсотків. Таким чином, гроші у цьому випадку перетворюються на скарб, виконуючи функцію засобу нагромадження, і перестають обслуговувати реальну економіку.

Одним із перших комерційних банків на такий експеримент пішов шведський Ріксбанк (*Riksbank*). Протягом 2008-2009 років, які ознаменувалися світовою фінансовою кризою, чимало шведських інвесторів перестали вкладати кошти в економіку країни, обравши як альтернативу більш безпечні банківські депозити. Майже нульова інфляція у Швеції переросла в дефляцію і досягла рівня -0,9 %, що пригальмувало розвиток економіки: перестали зростати кількість робочих місць, попит на товари та послуги, заробітна плата. Як наслідок, значно знизився попит на кредити, оскільки потенційні позичальники остерігалися, що криза завадить їм розрахуватися за своїми зобов'язаннями. У свою чергу в банках накопичилася надлишкова ліквідність, яка майже перестала працювати та приносити прибуток. За таких обставин були потрібні заходи, які би стимулювали економічне зростання. Зрештою, введення від'ємних депозитних ставок змусило населення та бізнес вивести капітали з банківських вкладів та інвестувати у реальну економіку, що у свою чергу посприяло розгортанню інфляції до оптимального рівня, підвищенню доходів корпоративного сектора та зростанню доданої вартості.

Такі ж відносини пропагуються і між центральним та комерційними банками. За від'ємних депозитних ставок, зберігання грошей у центральному банку стає неефективним. Таким чином, за допомогою введення від'ємних відсотків регулятори намагаються змусити банки активніше кредитувати, причому надавати кредити під мінімальні відсотки. У перспективі така політика «дешевих кредитів» повинна здійснити стимулюючий вплив на економіку. Втім, варто зауважити, що у центральних банках світу політику від'ємних відсоткових ставок розглядають як екстраординарний та короткотривалий захід.

ТЕМА 5. ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВОГО ОБОРОТУ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

5.1. Характеристика грошового обороту та платіжної системи

У сучасних умовах гроші є неодмінним атрибутом господарської діяльності. Всі операції, пов'язані з постачанням товарів, виконанням робіт та наданням послуг, завершуються грошовими розрахунками. Платежі здійснюються також при розподілі та перерозподілі грошових фондів. Діяльність банківських установ зі здійснення грошових розрахунків і платежів в економіці визначає їх вирішальну роль в організації грошового обороту.

Грошовий оборот — це сукупність усіх грошових платежів і розрахунків, що відбуваються в економіці.

Грошовий оборот за структурою, залежно від форми грошей, поділяється на безготівковий і готівковий.

Безготівковий грошовий оборот — це сукупність платежів без використання готівки, які здійснюються у вигляді перерахування сум через рахунки у банківських установах.

Готівковий грошовий оборот — це сукупність платежів, які здійснюються з використанням готівкових грошей.

Основну частину сукупного грошового обороту становить платіжний оборот.

Платіжний оборот — це частина грошового обороту, в якому гроші функціонують як засіб платежу і використовуються для погашення боргових зобов'язань.

Платіжний оборот може здійснюватися шляхом використання готівки, безготівкових грошей та платіжних інструментів, які суб'єкти господарювання приймають при розрахунках за господарські операції.

Гроші як засіб платежу обслуговують більшу частину всього економічного обороту, тому сфера їх застосування дуже широка, вона охоплює:

- безготівкові розрахунки між суб'єктами господарювання за товари, роботи, послуги;
- платежі, пов'язані з оплатою праці;
- платежі юридичних і фізичних осіб у централізовані фінансові фонди та отримання грошових коштів із цих фондів;
- внесення юридичними та фізичними особами своїх грошей у банківські установи та отримання ними грошових позичок у банківських установах і погашення їх у встановлені строки;
- розрахунки, пов'язані зі страхуванням діяльності та майна юридичних і фізичних осіб;
- платежі, пов'язані із адміністративно-судовими зобов'язаннями тощо.

Забезпечення ефективного функціонування економіки країни вимагає своєчасного здійснення грошових платежів, обумовлює необхідність створення спеціальних платіжних систем, спроможних надати всім економічним

суб'єктам (фізичним та юридичним особам) можливість виконати свої платіжні зобов'язання.

Платіжна система — це сукупність організаційно-економічних, технічних і фінансових процедур, а також законодавчо регульованих механізмів, які забезпечують здійснення платежів між контрагентами в процесі виконання ними своїх зобов'язань.

Поняття «платіжна система» включає:

- комплекс платіжних інструментів для ініціювання та переказу грошових коштів;
- платіжну інфраструктуру для обробки та передачі платіжної інформації від платника до одержувача грошей;
- фінансові установи, які здійснюють грошові розрахунки та надають платіжні інструменти і послуги, а також інші організації, які є операторами операційних і клірингових мереж;
- систему ринкових угод щодо створення платіжних інструментів і послуг та формування цін на них;
- закони, стандарти, правила та різноманітні процедури, встановлені законодавчими та регулятивними органами з метою забезпечення механізмів розрахунків.

Основною функцією, яку виконує платіжна система, є проведення переказу коштів. Суб'єктами відносин, що виникають при здійсненні переказу коштів, є платіжні організації, учасники та користувачі платіжних систем.

Платіжна організація — це юридична особа, що визначає правила роботи платіжної системи, а також виконує функції щодо забезпечення її діяльності.

Учасниками платіжної системи є юридичні особи, які на підставі договору з платіжною організацією надають послуги користувачам платіжної системи щодо проведення переказу коштів.

Користувачами платіжної системи є юридичні та фізичні особи, яким надається послуга платіжної системи щодо виконання переказу коштів учасниками платіжної системи.

Обробка та передача електронних і паперових документів на переказ коштів можуть здійснюватися за допомогою внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем. В Україні можуть створюватися внутрішньодержавні банківські та небанківські платіжні системи.

До внутрішньодержавних банківських систем відносять системи міжбанківських розрахунків та внутрішньобанківські платіжні системи.

Системи міжбанківських розрахунків призначені для переказу коштів у межах України між банками на виконання зобов'язань їхніх клієнтів, а також власних зобов'язань цих банків. Прикладами українських внутрішньодержавних банківських платіжних систем є «PrivatMoney» (організатор — ПАТ КБ «Приватбанк»), «СОФТ» (організатор — ПАТ «Укрсоцбанк») та «Система термінових переказів «Швидка копія» (організатор — ПАТ «Ощадбанк»).

Внутрішньобанківська платіжна система створюється банком із метою забезпечення найбільш сприятливих умов для проведення переказу коштів між

його підрозділами. Наприклад, EximCash (ПАТ «Укресімбанк»), FREESEND (ПАТ «Банк Кредит Дніпро») та Аваль-Експрес (ПАТ «Райффайзент Банк Аваль»).

Внутрішньодержавні небанківські платіжні системи мають право здійснювати діяльність, пов'язану із переказом коштів, виключно після реєстрації в Національному банку України та отримання його відповідного дозволу. До прикладу, найбільш соціально важливою внутрішньодержавною небанківською платіжною системою в Україні є система «Поштовий переказ» платіжної організації УДППЗ «Укрпошта».

Міжнародні платіжні системи здійснюють свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечують проведення переказу коштів у їхніх межах. Організаторами міжнародних платіжних систем можуть бути як резиденти, так і нерезиденти. Найпопулярнішими міжнародними картковими платіжними системами, які функціонують в Україні, є Master Card, Visa та American Express. А серед міжнародних систем переказу коштів найбільшого поширення набули такі, як MoneyGram та Western Union.

Крім того, в Україні функціонують дві платіжні системи, платіжною організацією яких є Національний банк України:

- 1) *Система електронних платежів (СЕП)* — це державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через рахунки, відкриті у Національному банку України.
- 2) *Національна платіжна система «Український платіжний ПРОСТІР»* — це система роздрібних платежів, у якій розрахунки за товари та послуги, отримання готівки та інші операції з національною валютою здійснюються за допомогою електронних платіжних засобів, а саме платіжних карток ПРОСТІР.

5.2. Сутність та принципи організації безготівкових розрахунків

Необхідною умовою ефективної організації платіжного обороту між суб'єктами ринку є проведення безготівкових розрахунків.

Безготівкові розрахунки — це платежі, які здійснюються банками шляхом перерахування певної суми коштів із рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою до кас банків, на рахунки отримувачів коштів.

Елементами системи безготівкових розрахунків є:

- принципи безготівкових розрахунків;
- вимоги до організації безготівкових розрахунків;
- способи платежу;
- форми безготівкових розрахунків.

Безготівкові розрахунки організують за такими принципами:

1. Грошові кошти всіх суб'єктів господарювання підлягають обов'язковому зберіганню на поточних та інших рахунках в установах банків.

2. Безготівкові розрахунки між підприємствами, фізичними особами здійснюються через банки шляхом перерахування коштів із поточних рахунків платників на поточні рахунки одержувачів коштів.
3. Банки списують кошти з рахунків тільки за розпорядженнями їхніх власників, крім випадків, у яких безспірне списання (стягнення) коштів передбачено законом України.
4. Доручення підприємств на перерахування коштів приймаються банками до виконання тільки в межах наявних коштів на їхніх рахунках.
5. Черговість платежів із рахунка визначається клієнтом на його розсуд (якщо інше не передбачено законодавством).
6. Банк на договірній основі здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів і виконує їхні розпорядження щодо перерахування коштів із рахунків.
7. Підприємства самостійно обирають форми розрахунків та вказують їх при укладанні договорів між собою.

Організація безготівкових розрахунків має відповідати вимогам:

- забезпечувати своєчасність платежу за товари, роботи, послуги та інші фінансові зобов'язання;
- створювати умови для взаємного контролю платників і одержувачів коштів за додержанням розрахункової та договірної дисципліни;
- безготівкові розрахунки мають здійснюватися таким чином, щоби платежі проводилися у максимально короткі терміни.

Спосіб платежу характеризує порядок списання коштів із рахунків платників. Застосовуються такі основні способи платежу:

- перерахування коштів із рахунка платника на рахунок одержувача коштів;
- взаємозалік заборгованостей, при якому зараховуються взаємні вимоги контрагентів, а різниця перераховується шляхом записів на рахунки;
- надання кредиту банком шляхом перерахування грошей із кредитного рахунку платника на поточний рахунок одержувача.

Форма безготівкових розрахунків — це порядок здійснення безготівкових розрахунків, який характерний для певного виду платіжного інструмента.

Платіжні інструменти — це складені за встановленою формою документи, які подаються банкам юридичними та фізичними особами з дорученням (чи з вимогою) переказати з їхніх рахунків (чи зарахувати на їхні рахунки) певну суму грошей.

Платіжні інструменти строго уніфіковані, мають єдину стандартну форму та визначений набір реквізитів. В Україні процес здійснення безготівкових розрахунків регламентується Інструкцією про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті № 22 від 21.01.2004 р., затвердженою постановою Правління Національного банку України. Відповідно до цього документу при здійсненні безготівкових розрахунків використовуються розрахунки із застосуванням таких видів платіжних інструментів:

- меморіальний ордер;
- платіжне доручення;

- платіжна вимога;
- платіжна вимога-доручення;
- розрахунковий чек;
- аккредитив;
- інкасове доручення.

Клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти (за винятком меморіального ордера) і зазначають їх під час укладення договорів.

Меморіальний ордер — це розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів із рахунку платника, тобто меморіальний ордер є внутрішньобанківським документом (Додаток 4).

Платіжне доручення — це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача (Додаток 5)

Розрахунки платіжними дорученнями — одна з найпоширеніших в Україні форм розрахунків. Під час розрахунків за товари та послуги платіжні доручення використовують у таких випадках:

- для погашення кредиторської заборгованості за товарними операціями;
- при розрахунках за товари та послуги за рішеннями суду та арбітражу;
- при сплаті оренди за приміщення;
- при сплаті транспортним, комунальним, побутовим підприємствам за експлуатаційне обслуговування;
- при розрахунках за отримані товари/послуги за наявності в дорученні номера і дати товарно-транспортного документа;
- для платежів за попередньої оплати товарів та послуг (за умови посилання в дорученні на номер договору, угоди, контракту, в яких передбачена попередня оплата).

У розрахунках за нетоварними операціями платіжні доручення використовують для:

- платежів у бюджет;
- погашення банківських позик і відсотків за позиками;
- перерахування коштів органам державного і соціального страхування;
- внесків коштів у статутні фонди;
- придбання акцій, облігацій, депозитних сертифікатів, банківських векселів;
- сплати пені, штрафів.

Перевагою розрахунків платіжними дорученнями є проста схема організації, дешевизна та швидкість розрахунків, недоліком є відсутність гарантії платежу для постачальника.

Платіжна вимога — розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача до банку, який обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунку платника на рахунок отримувача (Додаток 6).

Така форма розрахунків застосовується переважно у випадках безспірного стягнення та списання коштів із рахунку без згоди його власника за рішеннями суду. Примусове списання коштів із рахунків платників ініціюють стягувачі (орган державної виконавчої служби) на підставі виконавчих документів. Особливістю розрахунків платіжними вимогами є те, що банк платника приймає до виконання платіжну вимогу стягувача незалежно від наявності достатньої суми коштів на рахунку платника. У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує платіжну вимогу в межах фактичного залишку коштів. Часткову оплату платіжної вимоги банк оформляє меморіальним ордером.

Платіжна вимога-доручення — це комбінований розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача (Додаток 7).

Доручення оформляється отримувачем коштів і передається безпосередньо платнику. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк отримувача через банк платника на договірних умовах. У разі згоди оплатити вимогу-доручення платник заповнює частину з вимогою і подає до банку, що його обслуговує. Перевагою розрахунків платіжними вимогами-дорученнями є можливість здійснювати оплату проти документів, а не проти товару, що пришвидшує розрахунки. Відповідно, недоліком являється неможливість попередньо перевірити якість товару в разі проведення оплати проти документів.

Розрахунковий чек — це розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів.

Суб'єктами розрахунків чеками є:

- чекодавець — юридична або фізична особа, яка здійснює платіж за допомогою чека та підписує його;
- чекодержатель — особа, яка є одержувачем коштів за чеком;
- банк-емітент — банк, що видає розрахунковий чек (чекову книжку) підприємству або фізичній особі.

В Україні розрахункові чеки виготовляються на замовлення банку на Банкнотно-монетному дворі НБУ на спеціальному папері та брошуруються по 10, 20 та 25 аркушів. Строк дії чекової книжки, яка виготовляється для юридичних осіб, — один рік, а розрахункового чека, який видається фізичній особі для разового розрахунку, — три місяці (Додатки 8-9).

Розрахунки чеками застосовуються переважно у платежах за отримані товари, виконані роботи, надані послуги, а також у деяких нетоварних платежах у безготівковій формі між юридичними особами, а також між фізичними та юридичними особами. В Україні розрахунки чеками між фізичними особами не допускаються. Перевагою чекової форми розрахунків є те, що постачальник має гарантію оплати, оскільки покупець заздалегідь депонує кошти на окремому

рахунку. Проте вилучення коштів з обігу платника у зв'язку з необхідністю їх депонування є недоліком цієї форми розрахунків.

Акредитив — це договір, що містить зобов'язання банку–емітента, за яким банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж (Додаток 10).

При акредитивній формі розрахунків банк за дорученням свого клієнта чи від свого імені зобов'язаний виконати платіж третій особі за товари, роботи, послуги або надати повноваження іншому банку здійснити цей платіж проти документів при дотриманні умов акредитива. У здійсненні операцій по акредитиву беруть участь такі сторони:

- заявник акредитива — особа, за дорученням якої банк–емітент відкриває акредитив;
- бенефіціар — особа, на користь якої відкритий акредитив;
- банк–емітент — банк платника, що відкриває акредитив за дорученням свого клієнта;
- виконуючий банк — банк бенефіціара, що за дорученням банку–емітента виконує акредитив.

Акредитивна форма застосовується переважно у міжміських і міжнародних розрахунках, коли постачальник хоче забезпечити собі гарантію оплати поставленої продукції. Перевагою використання акредитива є впевненість постачальника, що відвантажений товар буде оплачений вчасно. Тому для одержувача коштів ця форма є надійною і відносно простою, оскільки гарантує оплату. Втім, при використанні акредитивної форми розрахунку для постачальника є вимога бездоганного оформлення всіх документів, відповідно до умов акредитива, бо в іншому випадку банк покупця може відмовити у здійсненні платежу.

Інкасове доручення — це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунку платника на рахунок отримувача (Додаток 11).

Органом стягнення боргу за допомогою інкасових доручень, відповідно до Податкового кодексу України та Бюджетного кодексу України, є органи державної податкової служби. У разі недостатності коштів на рахунку платника банк виконує інкасове доручення у межах їхнього залишку. Якщо на рахунку платника коштів немає і протягом операційного часу кошти на його рахунок не надходили, то після закінчення операційного часу інкасові доручення повертаються до стягувача без виконання.

Важливу роль в ефективній організації розрахунків із платіжними інструментами відіграє черговість платежів, тобто послідовність списання коштів із поточних рахунків платників.

Якщо до банку надійшло одночасно декілька розрахункових документів, на підставі яких здійснюється списання коштів, то вони виконуються у такій послідовності:

- у першу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для задоволення вимог про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів;
- у другу чергу списуються кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги та оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом);
- у третю чергу списуються кошти на підставі інших рішень суду;
- у четверту чергу списуються кошти за розрахунковими документами, що передбачають платежі до бюджету;
- у п'яту чергу списуються кошти за іншими розрахунковими документами в порядку їх послідовного надходження.

Оформлення платіжних документів регламентується додатком до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні у національній валюті № 22 від 21.01.2004 р. «Указівки щодо заповнення реквізитів розрахункових документів на паперових носіях, їх реєстрів і заяви про відкриття акредитива» (Додаток 12).

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р. та Положення про здійснення банками фінансового моніторингу № 417 від 26.06.2015 р. *банки зобов'язані ідентифікувати та верифікувати:*

- клієнтів (крім банків, зареєстрованих в Україні), що відкривають рахунки в банку;
- клієнтів, які здійснюють фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- клієнтів (осіб) у разі виникнення підозри в тому, що їх фінансові операції можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму;
- клієнтів, які проводять перекази без відкриття рахунка на суму, що дорівнює чи перевищує 15 000 грн., або на суму, еквівалентну зазначеній, в тому числі в іноземній валюті, банківських металах, інших активах;
- клієнтів, що здійснюють фінансові операції з готівкою без відкриття рахунка на суму, що дорівнює або перевищує 150 000 грн., або у сумі, еквівалентній зазначеній, в тому числі в іноземній валюті, банківських металах, інших активах;
- осіб, уповноважених діяти від імені клієнтів.

5.3. Касові операції комерційних банків

Касові операції комерційного банку — це банківські операції, пов'язані з обслуговуванням готівкового обігу.

В Україні здійснення банками касових операцій регламентується Положенням про ведення касових операцій у національній валюті в Україні, затвердженим Постановою НБУ № 637 від 15.12.2004 р., та Інструкцією про ведення касових операцій банками в Україні, затвердженою Постановою НБУ № 174 від 01.06.2011 р.

Відповідно до чинного банківського законодавства, до касових операцій комерційних банків належать:

- приймання готівки у національній та іноземній валюті від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;
- видача готівки у національній та іноземній валюті клієнтам з їхніх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток чи відповідного рахунка банку через його касу або банкомат;
- приймання від фізичних і юридичних осіб готівки у національній та іноземній валюті для переказу і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;
- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та відправлення їх на дослідження;
- обмін клієнтам непридатних для обігу банкнот (монет) одного номіналу на банкноти (монети) іншого номіналу;
- валюто обмінні операції;
- операції з банківськими металами.

Під час здійснення касових операцій банки повинні забезпечувати:

- визначення справжності та платіжності банкнот (монет);
- своєчасне повне зарахування готівки, що надійшла до кас банку, на зазначені клієнтами рахунки згідно з вимогами нормативно-правових актів;
- своєчасну видачу клієнтам придатних до обігу банкнот (монет) у національній та іноземній валюті;
- документальне оформлення руху готівки в національній та іноземній валюті в операційній касі;
- своєчасне відображення касових операцій у бухгалтерському обліку;
- належний внутрішній контроль за касовими операціями;
- здавання готівки в національній валюті до територіальних управлінь НБУ згідно з установленими відповідним договором правилами;
- створення безпечних умов роботи з готівкою та її зберігання;
- систематичний аналіз стану надходжень і видачі готівки в національній валюті.

Для здійснення касового обслуговування клієнтів у банку створюється операційна каса. До її складу входять прибуткові та видаткові каси, каси для розміну грошей, вечірні каси, каси перерахування готівки та сховища. Прибуткові каси банків призначені для приймання готівки від клієнтів, а видаткові каси — для видачі готівки клієнтам. У банках із невеликими обсягами касових операцій можуть організовуватися об'єднані прибутково-видаткові каси. Каси перерахування готівки здійснюють перерахування, сортування та пакування готівки, яка надходить від підприємств, організацій та банків. Банки можуть організовувати також вечірні каси для приймання від клієнтів виторгу, який надходить після закінчення операційного дня банку. Видаткові операції вечірні каси не здійснюють.

Касові банківські операції оформляються спеціальними касовими прибутковими та видатковими документами. Касові документи мають містити такі обов'язкові реквізити: найменування банку, який здійснює касову операцію, дату здійснення операції, зазначення платника та отримувача, суму касової операції, призначення платежу, підписи платника або отримувача та працівників банку, уповноважених здійснювати касову операцію.

Приймання готівки від клієнтів здійснюється через каси банків за такими прибутковими касовими документами:

- за заявою на переказ готівки — від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб — на поточні, депозитні рахунки, а також від юридичних та фізичних осіб — на рахунки інших юридичних або фізичних осіб;
- за рахунками на сплату платежів — від фізичних осіб на користь юридичних осіб;
- за прибутковим касовим ордером — від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями;
- за документами, встановленими відповідною платіжною системою, від фізичних і юридичних осіб — для відправлення переказу та виплати його отримувачу готівкою в національній валюті.

Бланки прибуткових касових документів подані у *Додатках 13-14*.

Працівник банку зобов'язаний перевірити у прибуткових касових документах повноту заповнення реквізитів та наявність підписів. Після завершення приймання готівки працівник банку повинен видати квитанцію або інший документ, що є підтвердженням внесення готівки у відповідній платіжній системі. Квитанція має містити найменування банку, який здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції, а також підпис працівника банку, який прийняв готівку та відбиток печатки.

Із каси банку готівка видається за такими видатковими документами:

- за грошовими чеками — юридичним особам, а також підприємцям;
- за заявою на видачу готівки — фізичним особам із поточних, депозитних рахунків та фізичним і юридичним особам — переказ без відкриття рахунка;
- за документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, встановленим відповідною платіжною системою, — фізичним і юридичним особам;
- за видатковим касовим ордером — працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Бланки видаткових касових документів представлені у *Додатках 15-16*.

Перед видачею готівки за видатковими касовими документами працівник банку перевіряє повноту заповнення реквізитів; належність пред'явленого паспорта громадянина України (або іншого документа, що посвідчує особу) отримувачу; відповідність його даних тим, що зазначені в касовому документі; у разі отримання готівки за довіреністю — відповідність оформлення довіреності на отримання готівки вимогам законодавства України; наявність підпису отримувача.

Після завершення видачі готівки працівник банку зобов'язаний видати клієнту один примірник видаткового касового документа з відбитком печатки банку. Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати грошові кошти в приміщенні банку, то в такому випадку перерахування готівки здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку. Виявлену клієнтом під час перерахування готівки суму недостачі банк відшкодовує з операційної каси, а надлишок приймає відповідно до оформленого акта про розбіжності. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні банку, то претензії від клієнта щодо відшкодування недостачі не приймаються.

Після закінчення обслуговування клієнтів працівник банку підраховує суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряє їх із даними бухгалтерського обліку та залишком готівки у касі.

5.4. Порядок відкриття та обслуговування банківських рахунків

Процедура відкриття, ведення та закриття рахунків у комерційних банках регламентується Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346–III від 05.04.2001 р. та Інструкцією про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затвердженою Постановою НБУ № 492 від 12.11.2003 р.

Банки мають право відкривати рахунки резидентам України (юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, фізичним особам), нерезидентам України (юридичним особам–інвесторам, представництвам юридичних осіб в Україні та фізичним особам). Порядок відкриття банками рахунків та їх режими визначаються Національним банком України. Умови відкриття рахунку та особливості його функціонування визначені у договорі, що укладається між банком і його клієнтом — власником рахунку.

Рахунки клієнтів банків поділяються на поточні, вкладні (депозитні) та кореспондентські.

Поточний рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства.

Вкладний (депозитний) рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнтові на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банкові в управління на встановлений термін та під визначені відсотки відповідно до умов договору.

Кореспондентський рахунок — рахунок одного банку, відкритий в іншому банку, на якому відображаються платежі, проведені останнім за дорученням і за рахунок першого банку на основі укладеного між ними кореспондентського договору.

Основним документом, який засвідчує правовідносини між банком та клієнтом з приводу відкриття рахунку є договір.

Договір банківського рахунку — це банківський договір, за яким одна сторона (банк або інша фінансова установа) зобов'язується приймати і

зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (власникові рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум із рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Договір банківського вкладу — це специфічний різновид договору банківського рахунку, відповідно до якого одна сторона (банк), що прийняла від іншої сторони (вкладника) грошову суму (вклад), зобов'язується виплачувати вкладникові відсотки на неї.

Форма будь-якого договору — письмова. Відсутність письмової форми договору вказує на його недійсність. У *Додатках 17-18* наведено зразки бланків договорів банківського рахунку та банківського вкладу (депозиту).

Відкриття поточного рахунку для юридичної особи здійснюється особою, яка від імені суб'єкта господарювання відкриває поточний рахунок, для чого вона має пред'явити паспорт або інший документ, що її посвідчує та подати такі документи:

- заяву про відкриття поточного рахунку, підписану керівником юридичної особи;
- копію зареєстрованого установчого документа;
- картку зі зразками підписів і відбитком печатки (*Додатки 19-20*).

Поточний рахунок фізичній особі-підприємцю відкривається банком на підставі поданої заяви про відкриття поточного рахунку та картки зі зразками підписів (*Додатки 21-22*).

На підставі зазначених документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію та верифікацію особи, уповноваженої відкривати поточний рахунок. У результаті між банком і клієнтом укладається договір банківського рахунку у письмовій формі.

Відкриття фізичною особою поточного рахунку в банку здійснюється у такому порядку:

- фізична особа пред'являє уповноваженому працівнику банку паспорт або інший документ, що посвідчує особу;
- фізична особа заповнює заяву про відкриття поточного рахунку та картку із зразками підписів (*Додатки 22-23*).

Зразки підписів засвідчуються підписом уповноваженого працівника банку. На підставі цих документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію та верифікацію фізичної особи, яка відкриває рахунок. Між фізичною особою і банком укладається договір банківського рахунку. Видаткові операції за поточними рахунками фізичних осіб здійснюються за розпорядженням власника або за його дорученням на підставі довіреності (копії довіреності), засвідченої нотаріально.

Для відкриття юридичною особою або фізичною особою-підприємцем вкладного рахунку до установи банку подається пакет документів, аналогічний пакету документів для відкриття поточного рахунку, та укладається договір банківського вкладу між банком і суб'єктом господарювання у письмовій формі. За вкладним (депозитним) рахунком суб'єкта господарювання забороняється проведення розрахункових операцій та

видача коштів готівкою. Кошти на вкладний (депозитний) рахунок суб'єкта господарювання перераховуються з його поточного рахунку. Нараховані відсотки (дохід в іншій формі) за депозитом суб'єкта господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу.

У разі відкриття вкладного рахунку між банком і фізичною особою укладається договір банківського вкладу у письмовій формі. Кошти на вкладний (депозитний) рахунок фізичної особи можуть бути внесені готівкою або перераховані з її іншого власного вкладного (депозитного) чи поточного рахунку. За вкладним (депозитним) рахунком фізичної особи можуть проводитися операції, пов'язані з реалізацією майнових прав на суму коштів, що зберігаються на вкладному (депозитному) рахунку. Нараховані відсотки (дохід в іншій формі) за вкладом (депозитом) фізичної особи відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на її поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу (депозиту), або виплачуватися фізичній особі готівкою.

Поточні рахунки на ім'я малолітніх осіб (дітей, які не досягли 14 років) відкриваються їхніми законними представниками — батьками (усиновлювачами) або опікунами. Відкриття поточного рахунку здійснюється в установленному порядку за умови пред'явлення законним представником малолітньої особи документів, що дають змогу банку ідентифікувати цю малолітню особу та її законного представника — свідоцтва про народження малолітньої особи або іншого документа, що посвідчує малолітню особу—нерезидента та паспорта або іншого документа, що посвідчує особу законного представника. Додатково подаються документи, видані відповідними контролюючими органами, що засвідчують реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб—платників податків. Коштами на поточному рахунку, відкритому на ім'я малолітньої особи, розпоряджаються її батьки (усиновителі) або опікуни після ідентифікації та верифікації банком цих осіб.

Відкриття вкладного (депозитного) рахунку на ім'я малолітньої особи її законним представником здійснюється у порядку, встановленому для відкриття поточних рахунків на ім'я малолітніх осіб. Коштами, що внесені на вкладний (депозитний) рахунок, відкритий на ім'я малолітньої особи, розпоряджаються її законні представники — батьки (усиновителі) або опікуни.

Відкриття поточного рахунку неповнолітній особі віком від 14 до 16 років здійснюється у такому порядку. Неповнолітня особа повинна пред'явити уповноваженому працівнику банку такі документи:

- свідоцтво про народження та документ, виданий контролюючим органом, що свідчить про її реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб—платників податків;
- довідку із зразком свого підпису, видану навчальним закладом, де неповнолітня особа навчається;
- документ, який надає змогу банку з'ясувати місце проживання або перебування неповнолітньої особи;
- заяву про відкриття поточного рахунку.

Неповнолітні особи віком від 16 до 18 років відкривають поточні рахунки у загальному порядку, між ними і банком укладається договір банківського рахунку. Неповнолітня особа має право самостійно розпоряджатися коштами, внесеними на рахунок, а також заробітною платою, стипендією або іншими доходами, що надходять на її рахунок.

Відкриття вкладного (депозитного) рахунку неповнолітній особі здійснюється у загальному порядку та засвідчується договором банківського вкладу. Коштами на вкладному (депозитному) рахунку, відкритому на ім'я неповнолітньої особи, розпоряджається неповнолітня особа за згодою органу опіки та піклування та її батьків (усиновителів) або піклувальників.

Відкриття поточного рахунку однією фізичною особою іншій фізичній особі на підставі довіреності здійснюється у загальному порядку за умови пред'явлення довіреною особою паспорта або іншого документа, що посвідчує особу, та подання довіреності, засвідченої нотаріально.

Юридична особа для здійснення деяких видів виплат (заробітної плати, дивідендів, стипендій, пенсій, соціальної допомоги тощо) має право відкрити поточні рахунки фізичним особам, уклавши з банком договір про відкриття поточних рахунків на користь фізичних осіб.

Юридична особа для відкриття рахунків фізичним особам через свого представника подає до банку такі документи:

- заяву про відкриття поточних рахунків на користь фізичних осіб;
- перелік фізичних осіб, на користь яких відкриваються рахунки;
- копії документів фізичних осіб, на користь яких відкриваються рахунки, які дають змогу банку ідентифікувати цих фізичних осіб.

Забороняється використовувати поточні рахунки фізичних осіб для проведення операцій, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності.

Банкам забороняється відкривати та вести анонімні рахунки, встановлювати кореспондентські відносини з банками-оболонками, вступати в договірні відносини з клієнтами (юридичними чи фізичними особами) у разі коли виникає сумнів стосовно того, що особа виступає не від власного імені, якщо їх включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності або щодо яких застосовано міжнародні санкції.

Закриття рахунків клієнтів банку здійснюється на підставі заяви клієнта, на підставі рішення відповідного органу, на який покладено функції щодо припинення діяльності юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи–підприємця, а також у разі смерті власника рахунку (фізичної особи) за зверненням спадкоємця.

Банк може відмовитися від договору банківського рахунку та закрити поточний рахунок клієнта, якщо операції за цим рахунком не здійснюються протягом трьох років поспіль і на цьому рахунку немає залишку коштів.

Банк закриває поточний рахунок юридичної особи на підставі документа, виданого державним реєстратором в порядку, встановленому законодавством України, який підтверджує державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Закриття поточного рахунку за бажанням клієнта здійснюється на підставі його заяви про закриття поточного рахунку, складеної у довільній формі із

зазначенням найменування банку, найменування власника рахунку, номера рахунку, який закривається, та дати складання заяви.

Заява про закриття поточного рахунку юридичної особи підписується керівником юридичної особи або іншою уповноваженою на це особою і засвідчується відбитком печатки юридичної особи. Заява про закриття поточного рахунку фізичної особи, у тому числі фізичної особи–підприємця, підписується власником рахунку.

У заяві про закриття поточного рахунку головний бухгалтер банку або інша уповноважена особа банку зазначає дату та час отримання заяви, дату закриття рахунку та засвідчує це своїм підписом. Банк за наявності коштів на поточному рахунку, який закривається на підставі заяви клієнта, здійснює завершальні операції за рахунком. Датою закриття поточного рахунку вважається наступний день після проведення останньої операції за цим рахунком. У день закриття поточного рахунку банк зобов'язаний видати клієнту довідку про закриття рахунку.

Вкладні (депозитні) рахунки клієнтів у разі залучення строкових вкладів закриваються після закінчення строку зберігання вкладу та повернення коштів вкладнику. У разі залучення вкладу на умовах його видачі на першу вимогу вкладний (депозитний) рахунок закривається після повернення коштів вкладнику. Для дострокового розірвання дії договору банківського вкладу або повернення частини вкладу за бажанням вкладника він зобов'язаний повідомити про це банк шляхом подання заяви. У заяві, яка складається за довільною формою, вкладник має зазначити номер і дату укладання договору банківського вкладу, суму вкладу або його частину, а також зазначити дату, коли банк зобов'язаний повернути кошти вкладнику. Таку заяву вкладник подає до банку у двох примірниках не пізніше, ніж за два робочих дні до дати отримання коштів, зазначеної у заяві. Один примірник заяви з відміткою банку про отримання повертається вкладнику–фізичній особі. Другий примірник заяви після повернення коштів вкладникові зберігається у справі з юридичного оформлення рахунку.

5.5. Міжбанківські розрахунки. Система електронних платежів НБУ

Здійснення безготівкових розрахунків між юридичними та фізичними особами породжує взаємні розрахунки між банками. Міжбанківські розрахунки виникають тоді, коли платник та отримувач коштів обслуговуються різними банками, а також при взаємному кредитуванні банків і переміщенні готівки.

Міжбанківські розрахунки — це система організації, здійснення та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, що виникають між банківськими установами у процесі їхньої діяльності.

Міжбанківські розрахунки призначені для здійснення платіжних трансакцій між банками, обумовлених виконанням платежів їхніх клієнтів, або власних зобов'язань одного банку перед іншим. На основі міжбанківських розрахунків: — відбувається завершення розрахунків між суб'єктами господарської діяльності з купівлі–продажу товарів (послуг), цінних паперів тощо;

- здійснюються розрахунки з державними фінансовими органами щодо сплати податків та інших обов'язкових платежів;
- реалізуються фінансово-економічні зв'язки між самими банками щодо виконання взаємних зобов'язань.

Головну роль в організації міжбанківських розрахунків відіграє система кореспондентських відносин.

Кореспондентські відносини — це договірні відносини між банківськими установами, мета яких полягає у здійсненні платежів за дорученням один одного.

Кореспондентські відносини виникають між банками, які знаходяться як у межах однієї країни, так і за кордоном. У сучасних умовах кожен банк пов'язаний кореспондентськими зв'язками з багатьма банками, у тому числі й іноземними. Важливою складовою кореспондентських відносин між банками є ведення кореспондентських рахунків.

Кореспондентський рахунок — це рахунок одного банку, відкритий в іншому банку. Кореспондентські рахунки відкриті у комерційних банках, поділяються на рахунки «ностро», «лоро» та «востро».

Рахунок «Ностро» (від іт. *nostro conto* — «наш рахунок у вас») — це рахунок, відкритий даним банком у іншому комерційному банку для відображення взаємних розрахунків банків та їхніх клієнтів. Для банку, який має рахунок «ностро», він є активним, оскільки відображає розміщення коштів у формі банківського депозиту. Для іншого банку даний рахунок є пасивним, оскільки відображає залучені ресурси.

Рахунок «Лоро» (від іт. *loro conto* — «ваш рахунок у нас») — це рахунок, відкритий даним банком в іншому комерційному банку, на який зараховуються всі одержані або видані за його дорученням кошти. У обслуговуючого банку–кореспондента «лоро» відображається у пасиві балансу, а у банку–власника — в активі балансу. Тому один і той самий рахунок для банку–власника буде рахунок «ностро», а для обслуговуючого банку — «лоро».

Рахунок «Востро» (від іт. *vostro conto* — «ваш рахунок») — це рахунок, відкритий даним банком для іноземного банку–кореспондента.

Для забезпечення міжбанківських розрахунків створюються спеціальні платіжні системи. Їхня організація у різних країнах неоднакова, що зумовлено традиціями, рівнем розвитку банківської справи, масштабами запровадження комп'ютерних технологій у банківську практику тощо.

Наразі в Україні всі розрахунки між банками здійснюються через Систему електронних платежів Національного банку України. Її функціонування регулюється Інструкцією про міжбанківський переказ коштів в Україні у національній валюті, затвердженою Постановою НБУ № 320 від 16.08.2006 р.

Система електронних платежів Національного банку України — це державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків–резидентів у Національному банку із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

Національний банк України є власником і оператором Системи електронних платежів, він забезпечує розроблення, удосконалення і експлуатацію програмно-технічних комплексів системи та засобів захисту інформації, розробляє відповідну нормативну базу. НБУ гарантує надійність і безпеку СЕП та відповідає за нагляд за платіжною системою.

Учасниками СЕП НБУ є комерційні банки України, Національний банк України та Державне казначейство України.

Система електронних платежів НБУ виконує такі функції:

- здійснення розрахунків між банками України у національній валюті та у низці іноземних валют;
- ефективне використання тимчасово вільних ресурсів банків;
- забезпечення контрольних функцій Національного банку України за станом кореспондентських рахунків комерційних банків;
- надання інформаційних послуг учасникам розрахунків;
- обмін екстреною інформацією стосовно проведення розрахунків;
- забезпечення надійності розрахунків;
- багатоступеневий контроль достовірності даних на всіх стадіях розрахунків;
- багаторівневий захист інформації від несанкціонованого доступу, використання, викривлення та фальсифікації на всіх стадіях оброблення;
- створення механізму впливу Національного банку України на порушників чинного законодавства та норм банківської діяльності методом обмеження їх обслуговування в СЕП НБУ.

Необхідною умовою для проведення переказу через СЕП НБУ є встановлення банком кореспондентських відносин із Національним банком України шляхом відкриття кореспондентського рахунку в НБУ. Національний банк України відкриває кореспондентський рахунок банку на підставі укладеного договору про кореспондентський рахунок та за умови подання заяви про відкриття кореспондентського рахунку в НБУ та картки із зразками підписів і відбитка печатки банку, засвідченими нотаріально. Інформацію про реєстрацію комерційного банку як юридичної особи НБУ отримує в електронній формі з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців через офіційний веб-сайт центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців. Підставою для закриття кореспондентського рахунку банку є розірвання договору, що здійснюється за заявою власника кореспондентського рахунку або за ініціативою Національного банку чи уповноваженої особи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

За допомогою Системи електронних платежів Національного банку України комерційні банки здійснюють міжбанківські перекази у безготівковій формі за міжбанківськими електронними розрахунковими документами, що формуються ними на підставі паперових розрахункових документів клієнтів або банку та електронних розрахункових документів, отриманих засобами автоматизованих систем. Міжбанківський електронний розрахунковий документ має містити реквізити документа, на підставі якого він сформований, а саме: назву та номер; дату складання; дату надходження до банку платника;

ознаку дебет/кредит; суму; код платника, назву платника, рахунок платника; код банку платника; код отримувача, назву отримувача, рахунок отримувача; код банку отримувача; призначення платежу.

Усі міжбанківські розрахунки здійснюються, враховуючи основні **принципи організації роботи Система електронних платежів НБУ**, а саме:

- СЕП НБУ забезпечує розрахунки між банками у національній валюті України і у найбільш поширених іноземних валютах;
- СЕП НБУ є закритою системою, тобто грошові кошти циркулюють у закритому фінансовому просторі та перебувають під суворим емісійним контролем з боку НБУ;
- СЕП НБУ повністю базується на безпаперовій технології. Основним режимом роботи є обмін електронними платіжними документами і службовими повідомленнями;
- платіжні трансакції в СЕП НБУ є безвідзивними, тобто трансакцію, ініційовану відправником платіжного документа і прийняту до виконання в системі, ніхто не може відмінити;
- ініціатива проведення трансакцій належить комерційному банку, який дебетує (зменшує) власний рахунок;
- трансакції відображаються у режимі реального часу, що дає можливість завершити розрахунки між банками протягом операційного дня.

5.6. Організація безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток та ризику їхнього застосування

Ринок банківських послуг розвивається під значним впливом інформаційно-комунікаційних технологій. Протягом останніх десятиліть завдяки їхньому прискореному розвитку та інтенсивному залученню у фінансово-кредитну сферу значно поширилися розрахунки за допомогою банківських платіжних карток. Застосування платіжних карток при здійсненні розрахунків стало своєрідною революцією в обслуговуванні клієнтів банків. Сьогодні активно розробляється та удосконалюється асортимент платіжних карток відповідно до кон'юнктури фінансового ринку та потреб клієнтів. Збільшення кількості, ефективності та надійності розрахунків із використанням банківських карток має значний позитивний вплив на соціально-економічний розвиток суспільства.

Організацію безготівкових розрахунків із використанням платіжних карток в Україні регулює Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346-III від 05.04.2001 р. Відповідно до чинного законодавства ***платіжна картка — це електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів із рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі у касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.***

Усю сукупність емітованих в Україні платіжних карток можна класифікувати за такими ознаками:

1. За видами носіїв інформації:

- **картки з магнітною смугою.** Вони характеризуються тим, що інформація, необхідна для використання у банкоматах та в електронних платіжних терміналах, записана на магнітній смузі, розміщеній на звороті картки. Важливим елементом цієї інформації є персональний ідентифікаційний номер (ПІН-код). Цей номер відомий тільки власнику картки, який вводить його у банкомат чи термінал за допомогою спеціальної клавіатури. Коли картка вводиться у зчитувальний пристрій банкомату чи терміналу, набрана комбінація цифр порівнюється з ПІН-кодом на магнітній смузі. Якщо вони співпадають, відкривається доступ до комунікаційної мережі для передавання команд щодо виконання операцій;
- **картки з чіпом або смарт-картки.** Вони характеризується тим, що в них вмонтований мікропроцесор, здатний самостійно обробляти і запам'ятовувати зміну інформації, зокрема визначати вільний залишок коштів на поточному рахунку чи залишок ліміту кредитної лінії на позичковому рахунку платника;
- **гібридні картки.** Такі платіжні картки містять у собі мікропроцесор та магнітну смугу одночасно;
- **віртуальні картки.** Такі картки не мають фізичного носія та призначені для здійснення розрахунків виключно в мережі Інтернет, що є основною метою їх впровадження. Клієнт сам встановлює максимальний ліміт грошей на картці та може за бажанням у будь-який момент самостійно заблокувати або закрити її.

2. За платіжною схемою:

- **картки з дебетовою функцією.** Дебетова картка — це банківська платіжна картка, призначена для отримання готівки, виконання інших операцій, доступних у меню банкомата або установи банку, оплати купівлі товарів та послуг, у тому числі з використанням електронних терміналів;
- **картки з кредитною функцією.** Кредитна картка — це банківська картка на основі якої її держателю надана кредитна лінія, за рахунок і в межах якої здійснюються платежі чи видача готівки. Власникам кредитних карток відкриваються окремі позичкові рахунки. Умови надання кредиту та порядок здійснення платежів за кредитними картками визначають банки-емітенти.

3. За типами держателів:

- **корпоративні картки.** Корпоративні платіжні картки емітуються банком для суб'єктів господарської діяльності-юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців. Особливість корпоративної картки полягає у тому, що вона є іменною, тобто випускається на довірену особу господарюючого суб'єкта і дає їй можливість розпоряджатися коштами;
- **особисті картки.** Такі платіжні картки емітуються на ім'я клієнта-фізичної особи, яка не є суб'єктом господарювання.

4. За типами фінансових операцій:

- **картки із функцією видачі готівки.** Такі картки характеризуються відсутністю функції платежу. Їх використовують виключно для отримання готівки через каси банків та мережу банкоматів;
- **картки із функцією платежів та видачі готівки.** Це найбільш популярний та універсальний вид банківських пластикових карток. Їхні держателі мають можливість як розраховуватись такими картками безготівково, так і знімати готівкові кошти.

Останнім часом в Україні для здійснення розрахунків набуває поширення використання безконтактних платіжних карток.

Безконтактні платіжні картки — це високотехнологічні картки із інноваційною технологією безконтактних платежів, що дозволяє миттєво оплачувати покупки, приклавши платіжну картку до дисплея безконтактного зчитувального пристрою на касі або платіжному терміналі.

Цікаво знати

Технологію безконтактних платежів почали активно впроваджувати не тільки у платіжні картки, але й у різноманітні аксесуари. Зокрема, серед прикрас першим безконтактним платіжним аксесуаром є перстень *Kerv*, який має вбудований чіп. Технологія дозволяє здійснювати платежі, підносячи перстень до безконтактного зчитувача. Крім оплати товарів, за його допомогою можна розраховуватися за проїзд в громадському транспорті та відкривати електронні дверні замки.

Британська фінансова корпорація Барклейз (*Barclays*) об'єднала зусилля з мережею магазинів Топшоп (*Topshop*) для запуску колекції платіжних аксесуарів. В асортименті представлені браслети, чохла для смартфонів, наклейки та брелоки. В усі пристрої вбудований безконтактний чіп *RFID*. У 2015 році Топшоп підписав партнерство з виробниками одягу. Мета співпраці — представити куртку з вбудованим у манжет правого рукава безконтактним платіжним чіпом. Тренд безконтактних предметів одягу підхопили і в Барклейз, які пропонують своїм клієнтам придбати вовняні рукавички з вбудованим мікропроцесором.

Окремий клас платіжних аксесуарів представляє собою еластична натільна наклейка із чіпом. Подібне рішення під назвою *WiSP* (від англ. *Wearable Interactive Stamp Platform* — інтерактивна штамп-платформа) представила американська медична технологічна компанія *MC10*.

Платіжні функції також почали вбудовувати у фітнес-браслети, які, окрім фіксації характеристик фізичної активності, пов'язуються із мобільним додатком, в якому користувачі вказують дані своєї платіжної картки.

За прогнозами експертів індустрія платіжних аксесуарів буде активно розвиватися і до 2020 року складе більше 55 млрд. дол. США.

Картки найбільших платіжних систем світу MasterCard та Visa базуються на технологіях безконтактних платежів PayPass та PayWave відповідно, в рамках яких у власників карток є можливість оплати покупок без підтвердження PIN-коду та підпису. Такі сучасні технології знижують кількість шахрайських дій. Так, і в PayWave, і в PayPass передача даних ведеться по NFC-технології (від англ. *Near Field Communication* — технологія бездротового високочастотного зв'язку малого радіусу дії), яка забезпечує проведення транзакцій на невеликій відстані. Тому, щоб зчитати дані із картки необхідно знаходитися у безпосередній близькості від об'єкту, а це виключає можливість того, що транзакція буде перехоплена здалеку. Крім того, суми операцій за цією технологією обмежені. Так, при використанні платіжної картки MasterCard PayPass оплатити покупки безконтактно можна на суму, яка не перевищує 100 грн., а для карток Visa PayWave — 500 грн. Якщо сума чеку є більшою, держатель картки також може нею розрахуватися, але за умови введення PIN-коду. Встановлення таких лімітів робить потенційні махінації та перехоплення сигналу з безконтактних платіжних карток не вигідними.

Конкуренція між банками, запровадження нових інформаційних технологій обумовили розвиток операцій із використанням платіжних карток. За економічною сутністю операції банків із платіжними картками можна класифікувати на фінансові та нефінансові (рис. 5.1).

До фінансових операцій із платіжними картками відносять:

- зарахування (поповнення) коштів на картрахунки клієнтів;
- безготівкову оплату за товари (послуги);
- виплату заробітної плати працівникам підприємств, організацій і установ;
- перерахування коштів клієнтом зі своїх картрахунків;
- одержання готівки у касах банків і через банкомати, включаючи екстрене отримання готівки при втраті держателем платіжної картки.

До нефінансових операцій із платіжними картками відносять:

- встановлення та оновлення (зміну) терміну дії платіжної картки;
- встановлення та зміну лімітів платіжної картки;
- одержання клієнтом додаткових карток для довірених осіб;
- зміна ПІН-коду для здійснення операцій;
- блокування операцій по картці;
- отримання виписки про залишок коштів на картрахунку.

Для банків випуск платіжних карток має такі переваги:

- збільшується обсяг залучених коштів, зростають кредитні ресурси банків і, відповідно, їхні доходи;
- зростають доходи банків за рахунок плати за операції з картками;
- зростає імідж банків, підвищується конкурентоспроможність тих банківських установ, які застосовують електронні засоби платежів.

Водночас, перехід на карткові платежі вимагає від банків значних первинних витрат на технічне і програмне забезпечення, підготовку кадрів, лінії зв'язку тощо.

Рис. 5.1. Класифікація банківських операцій із платіжними картками

Збільшення частки безготівкових розрахунків, які проводяться за допомогою платіжних карток, спричинили появу кіберзлочинів із використанням платіжних карток, збитки від яких носять не тільки фінансовий, але й соціальний характер. Кібершахрайство у сфері платіжних інструментів є актуальною проблемою для України. За даними Департаменту фінансових розслідувань Державної служби фінансового моніторингу України, найбільш розповсюдженими є такі **види кіберзлочинів у сфері карткового бізнесу**:

1. Банкоматне шахрайство:

- **скімінг** (від англ. *skimming* — «знімати вершки») — це виготовлення, збут та встановлення на банкомати пристроїв зчитування/копіювання інформації з магнітної смуги платіжної картки та отримання ПІН-коду до неї;
- використання «білого пластику» для «клонування» (підробки) платіжної картки та зняття готівки в банкоматах;
- **обманна реверсна транзакція** (від англ. *transaction reversal fraud*), що означає втручання у роботу банкомату при проведенні операцій з видачі готівки, яке залишає незмінним баланс карткового рахунку при фактичному отриманні готівки зловмисником;
- **кеш-треппінг** (від англ. *cash trapping* — захоплення готівки) — це заклеювання диспенсеру банкомата для присвоєння зловмисником готівки, яка була списана з карткового рахунку законного утримувача картки.

2. Шахрайські операції у торговельно-сервісних мережах:

- укладання фіктивних угод торговельного еквайрінгу для обслуговування підроблених платіжних карток;
- викрадення реквізитів платіжних карток, у тому числі, із застосуванням технічних засобів їх «клонування».

3. Шахрайство за допомогою телекомунікацій та мережі Інтернет:

- **вішинг** (від англ. слів *voice* — голос, *fishing* — риболовля) — телефонне шахрайство з виманюванням реквізитів банківських карток і переказом коштів на картку злодіїв.
- **фішинг** (від англ. *phishing*) — вид інтернет-шахрайства, метою якого є отримання доступу до конфіденційних даних користувачів: логінів і паролів, а також реквізитів платіжних карток.
- **фітінг** (від англ. *fitting* — пристосування) — діяльність щодо створення програмних засобів для викрадення реквізитів платіжних карток (створення фіктивних сайтів, здійснення фальсифікованої інформаційної розсилки повідомлень, поширення комп'ютерних вірусів).

4. Шахрайські схеми у системах дистанційного банківського обслуговування (ДБО):

- впровадження комп'ютерних вірусів для прихованого перехоплення управління ПК клієнта зі встановленим програмним забезпеченням ДБО;
- відкриття рахунків, проведення несанкціонованих операцій та отримання готівки у результаті неправомірних операцій у системах ДБО;
- незаконне отримання платежів від закордонних відправників через міжнародну систему SWIFT внаслідок втручання у роботу комп'ютерів та клієнтських систем ДБО іноземних банків.

Зменшити число шахрайських операцій з платіжними картками та сумарний картковий ризик банки можуть за умови реалізації таких заходів:

- широко застосовувати інформативні екранні заставки у банкоматах із зображенням банкомату (терміналу) без сторонніх пристроїв і елементів;
- проводити роз'яснювальну роботу серед банківських працівників щодо проявів карткового шахрайства та способів боротьби з ним;
- проводити регулярний огляд банкоматів на предмет наявності сторонніх предметів або слідів їх встановлення;
- встановити камери відеоспостереження на банкоматах;
- використовувати програмні способи виявлення накладок на банкоматах в момент їх встановлення та/або використання;
- проводити роз'яснювальну роботу із клієнтами банку щодо дотримання правил безпеки при користуванні платіжними картками.

Банківські установи повинні належним чином оцінювати рівень ризиковості та ймовірність реалізації загроз, постійно моніторити можливість виникнення будь-яких втрат при здійсненні всіх видів розрахунків. Розуміння ризиків шахрайства із платіжними картками та реалізація ефективної політики управління ними дадуть змогу не лише забезпечити фінансову стійкість і стабільну роботу банків, але й підвищити довіру населення до банківської системи загалом та всіх форм карткових розрахунків зокрема.

Цікаво знати

Останніми роками фінансова сфера все більше входить у цифровий вимір. Популярності набирають платіжні системи та сервіси, які використовують біометричні дані людини (відбитки пальців, малюнок вен пальців рук, голос, райдужну оболонку ока) із метою доступу до рахунків, перерахування коштів чи здійснення платежів. Так, у 2013 році компанія Apple додала на свої мобільні пристрої технологію TouchID — розпізнавання відбитків пальців. Із того часу банки все частіше почали використовувати цю програму для аутентифікації клієнтів із метою проведення платежів. До прикладу, 33 % клієнтів одного з найбільших комерційних банків США — Банку Америки (*Bank of America*) — використовують TouchID для входу у мобільний банкінг.

Набирає обертів і використання голосових технологій у платежах. Зокрема, Королівський банк Канади (*Royal Bank of Canada*) додав таку функцію до свого мобільного додатку. Активація голосової біометричної аутентифікації відбувається таким чином: клієнт телефонує у контактний центр банку, де оператор записує його «голосовий відбиток». Голос зашифровується та зберігається на захищеному сервері банку. Нова функція дає клієнтам можливість оплачувати рахунки на своєму iPhone або iPad через голосового помічника Apple — Siri (*Siri*). Після того, як користувач вимовляє команду оплати у спеціальному банківському додатку, програма дебетує рахунок і здійснює платіж.

У 2016 році американський банк Wells Fargo запропонував технологію розпізнавання очей як захід безпеки для своїх клієнтів. Спеціальний додаток-сканер зчитує малюнок капілярів на сітківці очей клієнта і порівнює його із зображенням, попередньо завантаженим у додаток користувача. Якщо зображення співпадають, клієнт може перевірити свій банківський баланс, перерахувати гроші чи сплатити рахунки.

Ще один спосіб доступу до банківських рахунків на основі біометричних даних ідентифікує людей через унікальний малюнок вен пальців рук. Під час відкриття рахунку клієнти банку за допомогою спеціального сканера «вносять» венозний малюнок своїх пальців до особистої інформації та прив'язують його до платіжної картки, аби потім оплачувати товари, не маючи при собі ані картки, ані готівки. Сканери вен, розроблені технологічним гігантом Хітачі (*Hitachi*), використовуються, зокрема, у британському банку Барклейз (*Barclays*) для ідентифікації клієнтів, а також успішно впроваджені у банкоматах комерційних банків Польщі та Японії.

Біометричні технології у банківській сфері вважаються високозахищеними через унікальність кожної окремої людини. На думку експертів, у довгостроковій перспективі банківська індустрія запровадить багатозарову безпеку рахунків клієнтів. Ідея полягає у тому, що для доступу до інформації облікового запису клієнти зможуть створити декілька форм біометричного захисту.

ТЕМА 6. КРЕДИТНА ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

6.1. Сутність, принципи та функції кредиту

Банківський кредит як головне джерело забезпечення грошовими ресурсами господарської діяльності підприємств відіграє визначальну роль у стимулюванні відтворювальних процесів у економіці. Необхідність кредиту зумовлена товарно-грошовими відносинами. Його передумовою є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника, а причинами, що обумовлюють необхідність кредиту, є коливання потреби у коштах та джерела їх формування як у юридичних, так і у фізичних осіб. Коли в одних суб'єктів ринку кошти вивільняються, іншим — їх не вистачає. Ця суперечність розв'язується за допомогою кредиту, який необхідний позичальнику для розширення виробництва, поточної діяльності та повного забезпечення власних потреб. Мобілізація тимчасово вільних коштів та перетворення їх у кредитні ресурси є основною функцією комерційних банків.

Кредит є однією із найскладніших економічних категорій як за своєю сутністю, так і за механізмом впливу на процес суспільного відтворення. В економічній літературі є кілька підходів щодо визначення кредиту, серед яких найбільш поширеними є такі:

- ототожнення кредиту з цінністю, яка передається одним економічним суб'єктом іншому у позику. При такому підході увагу акцентовано на самій позиці;
- ототожнення кредиту з певним видом економічних відносин, які формуються у суспільстві. Такий підхід дає можливість глибше дослідити економічні аспекти кредиту, чинники його формування та закономірності руху. Тому найбільш поширеним є трактування кредиту, яке враховує другий підхід щодо визначення його сутності.

Кредит — це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному у тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, платності, цільового використання та реального забезпечення.

Об'єктом кредиту є вартість, яка передається одним суб'єктом іншому на певних умовах. Така передача оформляється відповідною угодою з дотриманням вимог чинного законодавства і називається позикою. Надання позики породжує кредитні відносини між кредитором та позичальником. Тому поняття кредиту ширше за поняття позики, бо передбачає не тільки факт її надання, але й відносини між сторонами, що виникають у зв'язку із подальшим погашенням позики та регулюванням взаємних претензій.

Суб'єктами кредитних відносин є кредитори та позичальники.

Кредитори — це учасники кредитних відносин, які мають у своїй власності (чи розпорядженні) вільні кошти і передають їх у тимчасове користування іншим суб'єктам.

Позичальники — це учасники кредитних відносин, які мають потребу у додаткових коштах і одержують їх у позику від кредиторів. Характерною

ознакою позичальника є те, що він не стає власником позичених коштів, а лише тимчасовим розпорядником.

Кредиторами та позичальниками можуть бути фізичні або юридичні особи, а також держава. Особливе місце серед них посідають банки. Вони спочатку акумулюють тимчасово вільні кошти суб'єктів ринку, а потім самі надають їх у позику своїм клієнтам. Кредитні відносини мають низку характерних ознак, які формують окрему самостійну економічну категорію — кредит.

Основними ознаками кредиту є такі:

- учасники кредитних відносин повинні бути юридично і економічно самостійними, функціонувати на основі самодостатності та самоокупності, нести економічну відповідальність за своїми зобов'язаннями. Щоби стати кредитором, економічний суб'єкт повинен накопичити у власності певну суму вільних коштів, якими може вільно розпоряджатися. А щоби стати позичальником, суб'єкт повинен мати передумови для накопичення у майбутньому у своїй власності достатньої суми вільних коштів для повернення боргу;
- кредитні відносини є добровільними та рівноправними. Це дає можливість кредиторам і позичальникам найповніше задовільнити свої потреби та захистити інтереси, які у кожній зі сторін кредиту відрізняються. Економічна самостійність суб'єктів, добровільність, рівноправність та взаємна вигода роблять кредитні відносини адекватними ринковим засадам;
- кредитні відносини не змінюють власника цінностей, з приводу яких вони виникають. Кредитор залишається власником переданої у борг вартості, а позичальник одержує її лише у тимчасове розпорядження, після чого повинен її повернути власникові;
- кредитні відносини є нееквівалентними. Позичальник повертає кредиторів більшу суму коштів, ніж одержує від нього. Ця сума містить плату за користування кредитними коштами. Така плата називається відсотком і має подвійне призначення:
  - компенсувати кредитору втрату доходу у зв'язку з переданням відповідної суми коштів у чуже розпорядження та можливі збитки на випадок неповернення позики;
  - стимулювати позичальника до підвищення ефективності використання одержаних у позику коштів.

Кредитні відносини на мікроекономічному рівні є перервними, тобто після повернення одержаної у борг вартості та сплати відсотків вони перериваються. Проте, на макроекономічному рівні кредитні відносини підтримуються постійно як безперервний рух вартості у процесі суспільного відтворення. Закінчуючи кредитні відносини з приводу однієї суми вартості чи з одним контрагентом, економічні суб'єкти постійно вступають у кредитні відносини з іншими контрагентами чи з тими самими, але з приводу інших сум вартості. Тому кредитні відносини виходять за межі відносин двох економічних суб'єктів і мають характер загальносуспільних. Безпосереднім проявом сутності кредиту є його функції.

Основними функціями кредиту є такі: перерозподільча, емісійна, контрольна.

Перерозподільча функція кредиту полягає у здійсненні перерозподілу тимчасово вільних грошових і матеріальних цінностей від одних суб'єктів ринку до інших на задоволення виробничих і споживчих потреб.

Емісійна функція кредиту полягає у заміщенні обігу готівкових грошей кредитними операціями. Дана функція визначає роль кредиту у розвитку безготівкових розрахунків, що прискорює швидкість руху грошей, а відтак знижує загальні витрати обігу в економіці.

Контрольна функція кредиту полягає в тому, що у процесі кредитного перерозподілу коштів забезпечується банківський контроль за діяльністю позичальника, при цьому банк здійснює як попередній, так і поточний контроль за його діяльністю.

Основними принципами організації кредитних відносин є такі:

1. *Принцип поверненості* означає необхідність обов'язкового повернення позичальником одержаної у тимчасове користування вартості. Кредитор надає позику тільки тому, що очікує на повернення переданих коштів. Для позичальника цей принцип означає необхідність так організувати свою діяльність, щоби забезпечити вивільнення отриманої у тимчасове користування вартості та повернення її кредиторіві.
2. *Принцип строковості* кредитування передбачає встановлення періоду користування позиченими коштами і кінцевого терміну їх повернення кредиторіві.
3. *Принцип платності* полягає у тому, що кредит надається позичальнику за певну плату, яка визначається у вигляді відсотка. Дотримання даного принципу є вирішальним фактором економічної зацікавленості кредитора у передачі коштів у тимчасове користування позичальнику.
4. *Принцип забезпеченості* кредиту полягає у тому, що кредитор при наданні позики вживає додаткових заходів щодо гарантування повернення позичених коштів у визначені строки. Забезпеченням кредиту може бути майно (нерухоме, рухоме, цінні папери, валютні цінності), що береться у заставу, а також зобов'язання третьої особи погасити борг кредиторю (гарантії, поручительства). Принцип забезпеченості відіграє важливу роль у захисті від кредитних ризиків
5. *Принцип цільового характеру* кредиту полягає у тому, що суб'єкти, які виявили намір вступити у кредитні відносини, повинні заздалегідь визначити, на яку ціль будуть використані кошти. Дотримання цього принципу забезпечується контролем кредитора за здійснюваними позичальником операціями.

Найбільш розповсюдженою формою кредиту є банківський кредит, який може надаватися тільки у грошовій формі. Банківський кредит має свої особливості, які полягають у наступному.

По-перше, банк, насамперед, оперує залученими ресурсами. Тобто, позичивши гроші від одних суб'єктів, він перерозподіляє їх, надаючи позики іншим.

По-друге, банк надає у позику кошти, вкладені у банк економічними суб'єктами на поточні чи депозитні рахунки.

По-третє, кошти, які банк надає у кредит, — це не просто гроші, а гроші як капітал. Тобто позичальник повинен їх інвестувати так, щоби не тільки повернути кредитору позичену суму та сплатити відсоток за кредитом, але й отримати прибуток від вкладення коштів.

Кредитні операції становлять основну частину активних операцій комерційних банків і є одним із найефективніших способів розміщення банківських ресурсів, але, разом із тим, — і найбільш ризиковим видом банківської діяльності. Поняття «кредитна операція» можна вживати як у вузькому, так і в широкому розумінні. У вузькому розумінні кредитна операція банку — це безпосереднє надання банком певної суми коштів позичальнику на підставі кредитного договору. У широкому розумінні під кредитною операцією слід розуміти будь-яку з активних операцій банку.

Кредитні операції банків — це вид активних операцій, пов'язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» до кредитних операцій банку віднесено такі:

- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені;
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- лізинг.

Розуміння сутності банківських кредитних операцій дає змогу виявити особливості їхнього здійснення, а також правового статусу банку і його відмінностей від інших фінансових установ, оскільки саме виконання у сукупності певних видів операцій і дає можливість називати фінансову установу банком.

6.2. Класифікація банківських кредитів

Банківське кредитування є складним і багатогранним процесом, який в умовах розвитку ринкової економіки набуває нових форм та різновидів. Кредити комерційних банків можна класифікувати за різними ознаками та критеріями, найбільш поширені з яких наведені на рис. 6.1.

Рис. 6.1. Класифікація банківських кредитів

За економічними суб'єктами–позичальниками розрізняють:

- кредити органам державного управління;
- кредити суб'єктам господарювання;
- кредити фізичним особам;
- кредити іншим банкам.

За валютою кредиту виділяють:

- кредити у національній валюті;
- кредити в іноземній валюті.

За призначенням виділяють кредити:

- кредити на споживчі цілі;
- кредити на виробничі цілі.

За строками користування розрізняють кредити:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (від 1 до 5 років);
- довгострокові (понад 5 років).

Строк банківського кредиту та відсотки за його користування, якщо інше не передбачено кредитною угодою, розраховуються з моменту отримання (зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів з позичкового рахунка позичальника) до повного погашення кредиту та процентів за його користування.

За формою забезпечення кредити поділяються на:

- забезпечені заставою (майном, цінними паперами);
- гарантовані (банками, іншими фінансовими посередниками);
- з іншим забезпеченням (порука);
- незабезпечені (бланкові).

Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Незабезпечені кредити становлять невелику частку у кредитному портфелі банків. Вони можуть надаватися при високому рівні довіри банку до позичальника.

За методом надання розрізняють:

- разові кредити — кредити, рішення про надання яких банк приймає окремо щодо кожного виду кредиту на підставі відповідних документів;
- кредитна лінія — кредитна угода, відповідно до якої протягом передбаченого договором терміну банк надає позичальнику кредит у межах узгодженої суми (ліміту кредитування). Кредитування на таких умовах використовують у тому випадку, коли позичальник періодично потребує значних коштів або заздалегідь не може точно визначити необхідну суму кредиту;
- револьверні кредити — автоматично поновлюваний кредит, який широко надається без додаткових погоджень між позичальником і банком, якщо сума кредиту не перевищує встановленого ліміту та строків погашення. Такі кредити, як правило, надаються позичальникам, які мають постійні відносини з банком, якісну кредитну історію або під надійні гарантії. Револьверні кредити схожі на кредитування на основі кредитної лінії, хоча і мають суттєві відмінності. Сторонами в угоді про надання револьверного

кредиту можуть бути уряди, міжнародні організації, групи банків, підприємства та фізичні особи;

- контокорентні кредити — кредити, надання яких відбувається через спеціальний контокорентний рахунок, на якому банк відображає всі операції позичальника за поточними вимогами та зобов'язаннями. Надається клієнтам із високою кредитною репутацією, які мають регулярну потребу у позиках;
- овердрафт — форма короткострокового кредиту у межах встановленого банком ліміту, яка дозволяє здійснювати розрахунки, коли у клієнта на поточному рахунку недостатньо коштів. Банк списує кошти з рахунку клієнта у повному обсязі, тобто автоматично надає клієнту кредит на суму, що перевищує залишок коштів. Овердрафт відрізняється від звичайного кредиту тим, що для погашення заборгованості спрямовуються всі кошти, що надходять на рахунок клієнта;
- гарантійні кредити — це кредити, які є лише зобов'язаннями погасити борг позичальника у разі його неплатоспроможності протягом певного періоду з обов'язковим стягненням комісії.

За способом повернення розрізняють:

- погашення кредитів водночас, що передбачає сплату суми кредиту та відсотків за ним у кінці терміну;
- погашення кредитів у розстрочку, коли позичальник повертає кредит певними частинами протягом терміну кредитування.

За строком повернення банківські кредити поділяються на:

- строкові;
- на вимогу (онкольні);
- прострочені;
- відстрочені або пролонговані.

Строкові кредити надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. До строкових належить переважна більшість банківських кредитів.

Кредити на вимогу надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позику за першою вимогою банку. Якщо ж банк не вимагає повернення, то позика сплачується на розсуд клієнта.

Простроченими вважаються кредити, за якими закінчився строк повернення, встановлений у кредитній угоді між банком і позичальником, а кошти банку не повернені.

Відстроченими (пролонгованими) вважаються такі кредити, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший термін. Пролонгація позички оформляється додатковою кредитною угодою і супроводжується встановленням вищої процентної ставки.

За характером відсоткової ставки виділяють:

- кредити з фіксованою відсотковою ставкою — кредити, за якими відсоткова ставка встановлюється один раз на весь період кредитування;
- кредити з плаваючою відсотковою ставкою — кредити, умовами договору яких передбачено перегляд відсоткової ставки протягом терміну

кредитування з метою зменшення ризику недоотримання прибутку або усунення збитків, особливо в умовах нестабільної економіки.

За кількістю кредиторів банківські кредити поділяють на:

- кредити, що надаються одним банком;
- синдиковані;
- паралельні кредити.

Синдиковані кредити надаються банківським консорціумом, у якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків–учасників необхідну для клієнта суму, складає з позичальником кредитну угоду і надає позику. Банк–менеджер розподіляє також процентний дохід від кредитної операції між банками–учасниками консорціуму. За операції, що пов'язані з таким кредитуванням, банк–менеджер отримує відповідну грошову винагороду.

Паралельні позики передбачають участь у їх наданні декількох банків, але при цьому кожний банк окремо оформляє кредитну угоду з клієнтом на однакових погоджених банками–кредиторами умовах.

В Україні з метою гармонізації вітчизняного банківського законодавства із міжнародними стандартами Постановою НБУ про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями № 351 від 30.06.2016 р. виокремлюється категорія непрацюючих (дефолтних) кредитів. Непрацюючими є кредити із простроченням платежу на понад 90 днів (банків–позичальників — 30 днів), або за якими погашення боргу є малоімовірним без стягнення забезпечення.

Варто зазначити, що визначення відповідного виду кредиту здійснюється з урахуванням фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції.

6.3. Процес банківського кредитування

Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затвердженою Постановою НБУ № 368 від 28.08.2001 р., визначено такі вимоги щодо кредитування банками позичальників:

1. Сукупна заборгованість за кредитами, наданими одному позичальнику, не може перевищувати 25 % регулятивного капіталу комерційного банку.
2. Загальний розмір кредитів, наданих банком усім позичальникам, не може перевищувати 8-ми кратний розмір регулятивного капіталу банку.
3. Сукупна заборгованість за кредитами, наданими пов'язаним із банком особам, не може перевищувати 25 % регулятивного капіталу.
4. Забороняється надавати кредит на такі цілі:
  - покриття збитків господарської діяльності позичальника;
  - формування та збільшення статутного фонду клієнта;
  - внесення клієнтом платежів у бюджет та позабюджетні фонди;
  - погашення раніше отриманих позик.

Процес банківського кредитування представлено на рис. 6.2.

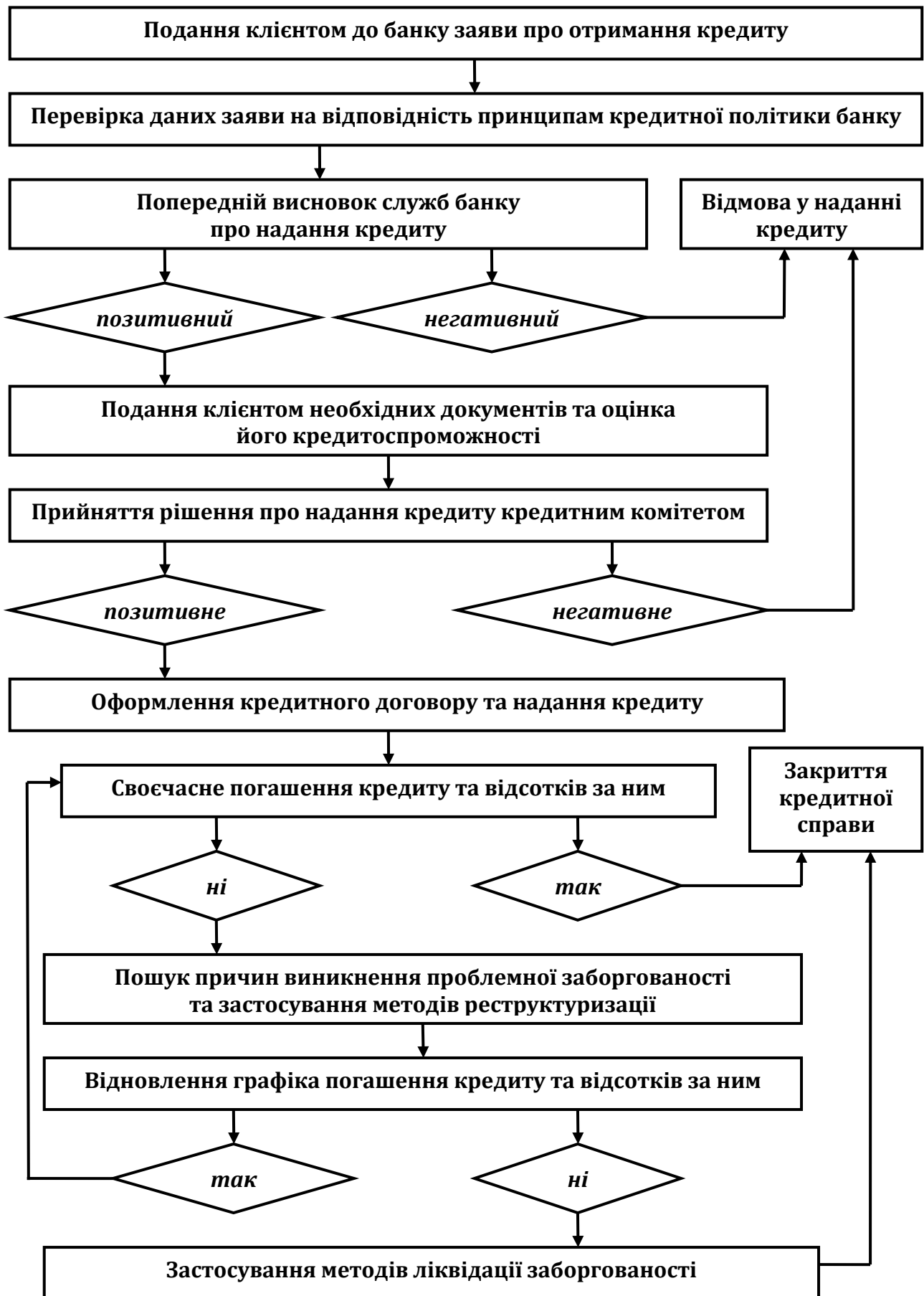

Рис. 6.2. Процес банківського кредитування

Банківська практика виробила організаційно-економічний механізм здійснення кредитної діяльності, який включає такі етапи: прийняття та перегляд документації щодо надання позики; аналіз фінансової інформації та застави; прийняття кредитного рішення; операційні процедури; стягнення боргу; робота з проблемними позиками, у тому числі забезпечення належного обліку кредитів.

Кожен комерційний банк розробляє і реалізує свою власну кредитну політику та має право організовувати кредитну діяльність відповідно до своїх цілей і можливостей, за умови дотримання вимог чинного банківського законодавства. Кожен із етапів процесу банківського кредитування забезпечує вирішення конкретних завдань, а у сукупності досягається головна мета кредитних операцій — їхня надійність та прибутковість.

Перший етап. На цьому етапі оцінюються можливості співпраці з потенційним позичальником. У банк подається заява (клопотання) на отримання позики за формою, визначеною банком. У заяві наводиться мета кредитування, сума позики, строк користування, забезпечення та бажана відсоткова ставка (*Додаток 24*).

Заява на отримання позики подається співробітнику кредитного відділу для розгляду її на предмет надання згоди або відмови позичальнику. Окрім заяви надається пакет документів для ідентифікації особи та підтвердження її фінансового, матеріального та соціального стану. Його склад залежить від характеру кредитної операції і для різних категорій клієнтів він може бути різним.

Для юридичних осіб такими документами можуть бути:

- копії установчих документів, документів про державну реєстрацію, а також підтвердження про повноваження керівників;
- копії паспортів керівників, які мають право підпису;
- бізнес-план або техніко-економічне обґрунтування проекту;
- баланси, звіти про фінансові результати, звіти про фінансово-майновий стан підприємства;
- копії договорів оренди приміщень і транспорту;
- виписка про рух коштів на розрахунковому рахунку за відповідний період;
- довідка з обслуговуючого банку про відсутність заборгованості за кредитами;
- копії дозволів та ліцензій на види діяльності, необхідні для реалізації проекту;
- документи, що підтверджують право власності чи користування на можливий предмет застави;
- будь-які інші документи, що можуть сприяти прийняттю рішення про надання кредиту.

Фізичні особи–підприємці для отримання кредиту подають до банку такі документи:

- копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- копію документа про реєстрацію у податковому органі;

- копії патентів, ліцензій та інших дозвільних документів на заняття певними видами діяльності (за наявності) тощо;
- копії декларацій про доходи за останні звітні періоди;
- інші документи, що підтверджують отримання додаткового доходу.

Фізичні особи подають до банку документи, що підтверджують особу позичальника та її доходи, а саме:

- копію паспорта та копію довідки про присвоєння ідентифікаційного номера платника податків, завірені підписом власника;
- довідку з місця роботи із зазначенням посади та суми фактично отриманих доходів за останні 6 місяців (зі щомісячним розподілом). Довідка повинна бути завірена підписом директора та бухгалтера підприємства, печаткою підприємства, із зазначенням адреси, телефону, ЄДРПОУ підприємства.

Окрім вказаних документів, потенційні позичальники подають до банку документи, що стосуються забезпечення позики, а саме:

- при заставі рухомого майна (крім автотранспорту) — опис заставленого майна, угоди на придбання товарно-речових цінностей, що передаються у заставу, накладні та інші документи, що підтверджують право власності;
- при заставі транспортних засобів — свідоцтво про право власності транспортним засобом, поліс страхування транспортного засобу;
- при заставі нерухомості — договори купівлі–продажу, свідоцтво про приватизацію, довідки з Бюро технічної інвентаризації, акт оцінювання вартості та поліс страхування нерухомого майна, що передається в заставу;
- при гарантії (поручительстві) — договори гарантії (поручительства), а також відповідні документи по гаранту або поручителю (документи, що підтверджують право- та дієздатність, а також фінансові можливості);
- при страхуванні — поліс страхування і при необхідності документи страхової компанії.

При розгляді заяви та пакету документів щодо надання кредиту визначається можливість співпраці з клієнтом із урахуванням основних положень кредитної політики банку. Процедура розгляду заяви може бути відмінною для різних категорій клієнтів. При цьому вибір потенційних позичальників залежить від інформації про клієнтів, що має у своєму розпорядженні банк, або даних, що надаються службою безпеки банку.

На цьому етапі проводиться попередня бесіда з майбутнім позичальником, перевірка достовірності документів та інформації, на підставі яких ухвалюватиметься рішення про видачу позики. Копії усіх документів вимагають надання оригіналів для їх звірки.

Другий етап передбачає оцінку фінансового стану позичальника, визначення його кредитоспроможності, платоспроможності, а також кредитного ризику.

Кредитоспроможність — це наявність у позичальника передумов для проведення кредитної операції та його спроможність повернути позику та відсотки за нею у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

Банк визначає кредитоспроможність позичальника перед прийняттям рішення про надання кредиту та у разі зміни первісних умов договору, що

пов'язані із фінансовими труднощами боржника. Аналіз кредитоспроможності передбачає вивчення різних чинників, які можуть привести як до невчасного погашення заборгованості, так і виконання зобов'язань позичальником.

Джерелами інформації для оцінки кредитоспроможності можуть бути такі:

- інформація, отримана від позичальника;
- внутрішня інформаційна база даних банку;
- зовнішні джерела інформації (кредитори, постачальники, клієнти, співробітники, а також кредитні бюро).

В Україні з метою визначення фінансового стану позичальника комерційні банки керуються нормами Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженого Постановою НБУ № 351 від 30.06.2016 р. Крім того, кожен банк повинен мати внутрішньобанківські положення, які встановлюють оптимальні, економічно обгрунтовані значення показників оцінки фінансового стану боржників, що здатні забезпечити своєчасну та адекватну оцінку розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями (*Додаток 25*).

Оскільки банк як кредитор може мати різних клієнтів–позичальників (юридичні та фізичні особи, банки і бюджетні установи), оцінювання їхньої кредитоспроможності здійснюється за різними методиками.

Оцінку фінансового стану юридичної особи банк здійснює шляхом розрахунку інтегрального показника фінансового стану позичальника з метою визначення значення коефіцієнта імовірності дефолту. Інтегральний показник розраховується на основі фінансових коефіцієнтів діяльності позичальника, які визначаються на підставі даних фінансової звітності (коефіцієнти ліквідності, покриття боргу, оборотності, рентабельності тощо).

При розрахунку інтегрального показника враховуються також параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів і щорічно актуалізуються Національним банком України. Залежно від значення інтегрального показника, банк визначає клас позичальника–юридичної особи за галузевим принципом і розміром підприємства. Чинне банківське законодавство визначає 9 класів боржників–юридичних осіб, кожному з яких відповідає певний діапазон значень коефіцієнта дефолту. За допомогою визначеного коефіцієнта дефолту та розміру позики розраховується резерв на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку.

Для визначення значення коефіцієнта імовірності дефолту боржника–фізичної особи, у тому числі і фізичної особи, яка є суб'єктом господарювання, банк здійснює оцінку його фінансового стану на підставі кількісних та якісних показників. До кількісних показників відносять такі:

- сукупні чисті надходження (щомісячні сукупні надходження, зменшені на щомісячні сукупні витрати та зобов'язання);
- накопичення на рахунках у банку;
- коефіцієнти, які характеризують поточну платоспроможність фізичної особи–позичальника і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитом, зокрема:
  - співвідношення сукупних доходів і витрат боржника;

- співвідношення обсягу боргу за кредитом до вартості об'єкта кредитування;
- співвідношення щомісячних витрат боржника на обслуговування боргу до обсягу його щомісячних доходів.

Оптимальні значення цих коефіцієнтів банк встановлює самостійно з урахуванням виду кредиту, залежно від форми його надання, призначення, строку користування, наявності забезпечення та способу погашення.

До якісних показників, на підставі яких визначається значення коефіцієнта імовірності дефолту боржника—фізичної особи, відносять такі:

- загальний матеріальний стан клієнта (наявність у власності майна);
- соціальна стабільність клієнта (наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан);
- вік клієнта;
- кредитна історія боржника;
- інформація про боржника, отримана з державних реєстрів, податкової декларації тощо.

Чинне банківське законодавство визначає 5 класів боржників—фізичних осіб із відповідним діапазоном значень коефіцієнта імовірності дефолту. Банк визначає клас боржника на підставі результатів оцінки його фінансового стану відповідно до наведених характеристик, у тому числі з урахуванням фактора своєчасності сплати боргу з метою визначення суми резервування коштів за кредитною операцією.

Третій етап. На цьому етапі банком розглядається питання щодо ухвалення рішення про надання позики та визначаються умови кредитування, зокрема, вид та сума кредиту, розмір відсоткової ставки, термін та порядок погашення, забезпечення і додаткові умови, метою яких є мінімізація ризиків.

Процес структурування позики відбувається із дотриманням принципу диференційованого підходу і залежить від категорії позичальника, оцінки його можливостей щодо погашення заборгованості тощо. Правильне визначення виду позики є важливим для встановлення реальних джерел погашення кредиту. Якщо кредит надається на формування оборотного капіталу позичальника і є короткостроковим, то джерелом його повернення будуть поточні грошові надходження. Позика, надана на відтворення основного капіталу позичальника, є, як правило, довгостроковою і має повертатися за рахунок доходу від експлуатації прокредитованого об'єкта.

Своєчасне повернення позики залежить від правильного визначення строку кредитування. Для прийняття оптимального рішення банк повинен враховувати власні можливості щодо використання залучених ресурсів (їх вартість і строки залучення) та здатність позичальників ефективно використати позичені кошти і погасити кредит у запропонований банком термін.

Більшість банківських кредитів надається під забезпечення. Визначаючи цей елемент структури позики, менеджмент банку повинен виходити із положень кредитної політики щодо використання відповідних форм забезпечення для мінімізації ризиків, а також враховувати тенденції на ринку того чи іншого майна (при використанні майнових форм забезпечення).

Після завершення структурування позики банк проводить переговори з позичальником щодо укладання кредитної угоди. При цьому потенційному позичальникові можуть бути запропоновані умови, які істотно відрізняються від умов, що містяться у кредитній заявці клієнта. Кінцевою метою переговорів є досягнення компромісу щодо зближення позицій банку і клієнта. Після визначення та узгодження всіх параметрів майбутньої кредитної угоди складається відповідний висновок щодо надання позики. Цей документ подається на розгляд кредитного комітету. У разі позитивного рішення, відбувається підписання кредитної угоди представником керівництва банківської установи та позичальником, що є змістом наступного етапу.

Четвертий етап кредитного процесу полягає у оформленні кредитної документації, що передбачає укладення кредитного договору та формування кредитної справи позичальника. В якості додатків до кредитного договору також укладаються договори застави, поруки, гарантії чи страхування.

Кредитні взаємовідносини між банками та позичальниками регламентуються у кредитних договорах, що укладаються у письмовій формі.

Зміст кредитного договору складають такі розділи:

1. Предмет договору (ціль, сума, строк погашення, відсоток тощо).
2. Умови забезпечення кредиту (форма забезпечення, посилання на додаткові документи, наприклад, договір застави).
3. Зобов'язання банку (відкриття рахунку, надання консультацій, перевірка забезпечення та цільового використання кредиту тощо).
4. Зобов'язання позичальника (використання коштів на вказані цілі, стягнення банком штрафів, повернення кредиту в строк, інформація про хід виконання угоди, подача звітності тощо).
5. Права банку (відстрочка погашення, перевірка використання та забезпечення, можливість розірвання угоди тощо).
6. Права позичальника (дострокове погашення, можливість відстрочки тощо).
7. Особливі умови договору (перерахунок суми кредиту, зміна відсотка, зміна умов договору, спірні питання, зміна юридичної адреси).
8. Реквізити сторін.

У Додатку 26 представлено зразок бланку кредитного договору.

Банк за кожним кредитом боржника формує кредитну документацію. Кредитна документація (справа) боржника має містити дані, які є обов'язковими та мінімально необхідними для належної оцінки кредитного ризику. Кредитна документація формується банком на паперових носіях і повинна містити дані, згруповані хронологічно за визначеними розділами:

1. Установчі та реєстраційні документи боржника.
2. Документи про прийняття рішення щодо надання кредиту.
3. Документи щодо застави (у тому числі, її моніторингу).
4. Документи щодо моніторингу та супроводження кредиту.
5. Інші документи.

Наведений перелік не є вичерпним і може доповнюватися іншими документами на розсуд банку (Додаток 27).

На п'ятому етапі відбувається надання позики, а також здійснюється контроль за виконанням умов кредитного договору. Після підписання кредитного договору співробітник кредитного відділу оформляє бухгалтерські документи, які містять вказівки щодо відкриття позичкового рахунка.

Банківське кредитування здійснюється із застосуванням таких позичкових рахунків: простий, спеціальний, контокорентний, поточний рахунок з овердрафтом.

Простий позичковий рахунок є найпоширенішою формою банківського строкового кредитування. На ньому може бути тільки активне (дебетове) сальдо, кожний факт видачі і погашення кредиту оформляється відповідними документами клієнта або банку (платіжне доручення, розпорядження кредитного відділу банку операційному відділу).

Спеціальний позичковий рахунок застосовується банком в окремих випадках, наприклад, при кредитуванні позичальника під заставу векселів.

Контокорентний рахунок — це активно-пасивний рахунок, на якому обліковуються всі операції банку з клієнтом. На ньому відображають за дебетом заборгованість банку і всі платежі з рахунку за дорученням клієнта, а за кредитом — надходження коштів у банк від платника у вигляді вкладів, повернення позичок тощо. Контокорентний рахунок поєднує в собі позичковий рахунок і поточний рахунок, він може мати дебетове або кредитове сальдо.

Поточний рахунок з овердрафтом — це рахунок, за яким на основі угоди між банком і клієнтом допускається перевищення суми списання з рахунку понад величину залишку коштів, що означає надання позики.

Протягом терміну дії договору банк підтримує ділові контакти з позичальником і періодично здійснює перевірку фінансового стану та забезпечення, що передбачено у кредитному договорі. Зокрема, може здійснюватися контроль за цільовим використанням кредиту, станом погашення відсотків та заборгованості за кредитом, станом та вартістю застави, відстеження змін у фінансовому стані позичальника тощо.

У разі невиконання позичальником умов кредитного договору банк має право використовувати певні санкції (пені, штрафи) або достроково розірвати договір та вимагати погашення заборгованості за позичкою. Як правило, передумовою таких дій банку може бути:

- несвоєчасне подання або відмова у поданні до банку документів про фінансовий стан;
- встановлення факту реалізації заставного майна без згоди банку;
- встановлення фактів зберігання заставного майна у неналежних умовах;
- несвоєчасне погашення заборгованості за кредитом та відсотків.

Погашення заборгованості та відсотків за кредитом здійснюється позичальниками, як правило, щомісяця, відповідно до обраної схеми погашення тіла кредиту: анuitетної чи класичної (стандартної).

Класична схема погашення кредиту передбачає щомісячне погашення тіла кредиту рівними частинами та нарахування відсотків на залишок заборгованості. Тобто відбувається щомісячне зменшення суми кредиту, що підлягає сплаті.

Ануїтетна схема погашення кредиту передбачає виплату рівних сум щомісячно, незалежно від заборгованості по тілу кредиту. Ця сума складається з частини погашення тіла кредиту та відсотоків за користування кредитом.

6.4. Ціна банківського кредиту. Позичковий відсоток

На ринку фінансових послуг банки функціонують в умовах жорсткої конкуренції, тому необхідною умовою забезпечення їхньої стабільності є визначення оптимальної плати за свої операції та послуги і, насамперед, за надання кредиту. Принцип платності банківського кредиту означає, що кошти надаються позичальнику за певну плату, яка визначається у вигляді відсотка, ставка якого являється ціною кредиту.

Відсоток за кредит або позичковий відсоток — це плата, яку отримує кредитор від позичальника за користування позиченими коштами.

Кількісним вираженням відсотка є його ставка або норма. Відсоткова ставка за кредитом являє собою відносну величину платежів за користування позиковими коштами за певний період.

У фінансових розрахунках використовуються такі види відсоткових ставок:

1. Залежно від бази нарахування відсотків:

- проста відсоткова ставка — відсоток, який нараховується тільки на суму виданого кредиту (початкову суму боргу);
- складна відсоткова ставка — відсоток, який нараховується на початкову суму боргу та нараховані за попередній період відсотки (за основу приймається нарощена сума попереднього періоду).

При простих відсотках виплати за користування кредитом здійснюються періодично (наприклад, щороку). При складних відсотках плата за користування кредитом здійснюється наприкінці визначеного строку. У підсумку сума буде більшою, ніж при простих відсотках. Проте на час користування кредитом не відволікаються додаткові кошти на оплату відсотків. У банківській практиці прийнято надавати кредити строком на 1 рік за простими процентними ставками, а строком понад 1 рік — за складними процентними ставками.

2. За принципом розрахунку:

- декурсивна відсоткова ставка — нарахування процентів здійснюється наприкінці періоду користування коштами;
- дисконтна відсоткова ставка — нарахування процентів здійснюється на початку періоду кредитування від кінцевої суми боргу та стягується банком під час видачі кредиту шляхом вирахування від загальної суми боргу нарахованих процентів;

3. За сталістю значення відсоткової ставки протягом дії договору:

- фіксована відсоткова ставка зазначається у кредитному договорі на момент його укладання і залишається незмінною протягом усього строку дії угоди;
- плаваюча відсоткова ставка може змінюватися банком згідно з умовами кредитного договору з обов'язковим повідомленням позичальника.

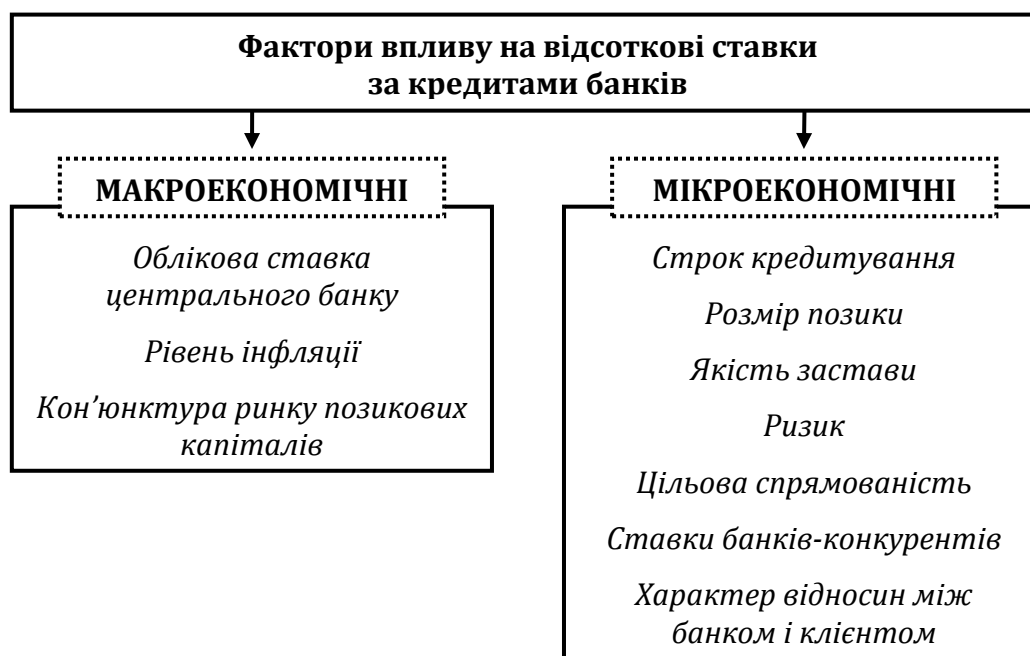
4. Залежно від врахування інфляційних процесів:

- номінальна відсоткова ставка — оголошена банком річна ставка відсотка;
- реальна відсоткова ставка — річна ставка відсотка, що враховує інфляційний вплив.

Відсоткова ставка за кредитами встановлюється кожним окремим банком самостійно. Вона повинна відповідати таким умовам:

- бути досить високою для одержання прибутку та компенсації ризиків банку;
- бути досить низькою для того, щоб позичальник зміг повернути позичку і не шукав іншого кредитора;
- бути конкурентоспроможною порівняно зі ставками інших кредиторів;
- цілком покривати вартість залучених коштів.

Процес формування вартості кредитних ресурсів банку залежить від різноманітних внутрішніх і зовнішніх чинників, які прямо та опосередковано впливають на рівень відсоткових ставок за кредитами. Усю сукупність факторів можна поділити на макро- та мікроекономічні фактори впливу (рис. 6.3).

Рис. 6.3. Фактори впливу на рівень відсоткових ставок за кредитами комерційних банків

Базовою процентною ставкою за кредитами комерційних банків є облікова ставка центрального банку, за якою останній здійснює рефінансування комерційних банків. Облікова ставка центрального банку залежить від характеру його грошово-кредитної політики, процентних ставок на міжнародному ринку позикових капіталів, стану платіжного балансу країни і курсу національної валюти.

Рівень інфляції впливає як на облікову ставку центрального банку, так і на ставки відсотків за кредитами комерційних банків. Незважаючи на те, що центральний банк встановлює позитивну відсоткову ставку, комерційні банки також враховують інфляційний фактор. Це пояснюється тим, що облікова

ставка центрального банку змінюється не часто, тому в періоди між її змінами треба враховувати ту інфляцію, яка не покрита обліковою ставкою.

Попит на кредити прямо впливає на рівень відсоткової ставки. Але в умовах конкуренції між кредитними установами і боротьби за розширення ринку послуг банки можуть не зважати на це ринкове правило. Вони можуть не підвищувати рівень відсоткових ставок при зростанні попиту на кредит, керуючись тим, що нижчий рівень відсотків за кредитами дасть змогу залучити більшу кількість клієнтів і отримати конкурентні переваги.

Невід'ємним атрибутом кредитування є ризик. Ключовими вважаються кредитний і відсотковий ризики. Їхній рівень залежить від виду позики та порядку сплати відсотків. Ступінь ризику забезпечених кредитів залежить від повноти і якості застави. Чим він вищий, тим більша вірогідність для банку зазнати втрат від неповернення позичальником основного боргу і несплати відсотків. Тому більш ризиковані позики видаються під вищий відсоток, аби компенсувати кредиторю витрати від ризикового розміщення коштів.

Розмір позики зворотно впливає на рівень відсоткової ставки. Зазвичай її рівень є нижчим при більших розмірах позик, оскільки відносні витрати, пов'язані з кредитною послугою, тут нижчі. Крім того, значні суми кредитів надаються великим клієнтам, які, як правило, менше схильні до ризику банкрутства. Але з такого правила можуть бути й винятки. Банк може не зменшувати процентної ставки за великими кредитами, коли за його розрахунками це може призвести до підвищення ризику у зв'язку з погіршенням структури кредитного портфеля внаслідок порушення правила диверсифікації активів.

Строк користування кредитом прямо впливає на рівень відсоткової ставки. Чим триваліший термін, тим вища відсоткова ставка за кредит, оскільки існує більший ризик втрат від неповернення кредиту чи знецінення позичених коштів унаслідок інфляції, притаманної ринковій економіці.

Якість застави зворотно впливає на рівень відсоткової ставки за позиками. Чим вона вище, тим, за інших рівних умов, нижчою може бути процентна ставка за позичкою. Це пов'язано з тим, що якісніша заставка зменшує ризик витрат у разі примусового погашення позички за рахунок її реалізації.

Вплив усіх факторів на рівень відсоткової ставки за банківськими позиками є взаємопов'язаним, тому важко визначити кількісне значення кожного з них, доцільно враховувати їх у сукупності.

6.5. Методи управління проблемними кредитами банку

Ефективність банківської діяльності у сфері кредитування визначається дохідністю кредитних операцій банків і прийнятним рівнем кредитного ризику, недооцінка якого може призвести до погіршення якості кредитного портфеля внаслідок виникнення проблемної заборгованості. Проблемна кредитна заборгованість є основним фактором зростання кредитного ризику, а її різке збільшення може негативно вплинути на фінансові результати діяльності банку та його платоспроможність і фінансову стійкість. Якість кредитного портфеля є

визначальним чинником фінансової стабільності як окремих банків, так і банківської системи загалом.

Проблемний кредит — це кредит, за яким є істотні порушення строків виконання зобов'язань позичальника перед банком, значне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості чи повна втрата забезпечення.

До проблемних кредитів посиленого контролю належать ті, які вже вийшли на прострочення понад 30 днів і мають негативну тенденцію до збільшення як терміну прострочення, так і ймовірності повного непогашення:

- *субстандартні кредити*. Кредити, імовірність несвоєчасного погашення заборгованості за якими у повній сумі та у строки, передбачені кредитним договором, є меншою за 50 %, але більшою 20 % чистого кредитного ризику. Кількість календарних днів прострочення становить 31–90 днів. Кредит перебуває на перехідній стадії між стандартним та сумнівним і потребує посиленого контролю та втручання з боку керівництва банку;
- *сумнівні кредити*. Кредити, за якими виконання зобов'язань з боку позичальника/ контрагента банку у повній сумі, з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення, є під загрозою. Імовірність повного погашення кредитної заборгованості низька і становить 50 % чистого кредитного ризику. Кількість календарних днів прострочення становить 91–180 днів;
- *безнадійні кредити*. Кредити, імовірність виконання зобов'язань за якими з боку позичальника/контрагента банку, з урахуванням фінансового стану позичальника та рівня забезпечення, практично відсутня. Ризик за такими операціями дорівнює сумі заборгованості за ними. Кількість календарних днів прострочення становить понад 180 днів.

До оновлених проблемних кредитів належать ті проблемні кредити, до яких уже були застосовані інструменти впливу та проведено переоформлення кредитних договорів:

- *продлонговані кредити* — кредити, за якими продовжено термін погашення суми основного боргу через затримку надходжень коштів, за рахунок яких позичальник здійснює платежі;
- *реструктуризовані кредити* — кредити, за якими змінено умови повернення, відповідно до яких позичальнику тимчасово надаються пільгові умови погашення;
- *рефінансовані кредити* — погашення взятих раніше кредитних зобов'язань шляхом оформлення нового кредиту.

Основні причини виникнення проблемних кредитів та наслідки проблемної заборгованості банків наведені у таблиці 6.1.

Причини та наслідки проблемної заборгованості банків

ПРИЧИНИ			НАСЛІДКИ
Зовнішні	Внутрішні	Фактори, пов'язані з діяльністю позичальника	
зміни у законодавстві конкуренція між банками підвищення рівня безробіття підвищення рівня інфляції падіння обсягу ВВП девальвація національної валюти підвищення рівня споживання та зниження купівельної спроможності населення погіршення політичної та економічної ситуації у державі скорочення обсягів і відсутність зовнішніх джерел фінансування форс-мажорні обставини відсутність доступу на міжнародні ринку капіталів електронне шахрайство та кібератаки на установи фінансово-кредитного сектора	неефективна кредитна політика банку відсутність чи недостатність досвіду роботи працівників кредитного відділу ліберальне ставлення до позичальника недостатність та неточність інформації про позичальника прагнення отримати прибуток при кредитуванні ризикованих проектів помилки в оцінюванні забезпечення за кредитом неналежний моніторинг наявності або зміни якості чи вартості забезпечення неналежний контроль виконання умов кредитного договору зловживання працівників кредитного відділу	неочікувані обставини, пов'язані зі втратою чи погіршенням якості об'єкту забезпечення погіршення фінансового стану позичальника відсутність досвіду ведення бізнесу зниження якості продукції позичальника морально-етичні якості позичальника неефективність реалізації та некупність кредитного проекту відсутність стратегії маркетингового просування продукту/послуги неефективні та застарілі технології реалізації продукту/послуги та ведення бізнесу відсутність можливості здійснення електронної комерції	загроза неплатоспроможності та зниження репутації банку фінансові збитки від недоотримання суми кредиту та від недоотримання відсотків за ним погіршення якості активів банку та потреба у формуванні нових резервів загроза відпливу із банку висококваліфікованих працівників через зниження можливостей матеріального стимулювання зменшення власного капіталу банку внаслідок падіння ринкової вартості його акцій зменшення кількості клієнтів банку через відсутність новітніх технологій загроза фінансовій та інформаційній безпеці банку

Проблема неповернення банківських кредитів та зростання обсягів проблемної кредитної заборгованості вимагає від банківського менеджменту розробки комплексу заходів щодо кожної категорії проблемних кредитів.

До основних методів, які можуть застосовуватися банками щодо повернення наданих кредитних коштів, слід віднести:

- *реабілітацію проблемної заборгованості* — розробку спільного з позичальником плану заходів щодо повернення кредиту;
- *ліквідацію проблемної заборгованості* — повернення кредиту за допомогою використання заходів правового характеру, тобто стягнення заборгованості через звернення до суду, виконання судового рішення на користь банку або банкрутство позичальника.

Процес управління проблемною заборгованістю з використанням зазначених вище методів представлено на рис. 6.4.

Рис. 6.4. Процес управління проблемними кредитами банку

Реабілітацію кредитної заборгованості банки можуть пропонувати клієнтам у разі, якщо позичальник і банк впевнені, що фінансові труднощі клієнта — це тимчасове явище. При цьому банки можуть домовитися з проблемним клієнтом і переглянути строки чи порядок погашення заборгованості. У такому випадку позичальник повинен представити до банку документальне підтвердження виникнення ситуації, яка призвела до неможливості виплат за кредитом. У будь-якому випадку питання реструктуризації проблемної заборгованості для кожного позичальника вирішується індивідуально.

Реструктуризація кредиту — це зміна істотних умов за первісним кредитним договором шляхом укладання додаткової угоди, у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) і необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом: зміна відсоткової ставки; скасування (повністю або частково) нарахованих

і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафу, пені, неустойки); зміна графіка погашення боргу тощо.

Банківські установи використовують такі варіанти реструктуризації: пролонгація кредиту; надання банком кредитних канікул; зміна схеми погашення кредиту; рефінансування через третю особу; тимчасове зниження відсоткової кредитної ставки тощо.

Пролонгація кредиту — це подовження строку дії кредитного договору. Позитивним моментом для позичальника є зменшення суми щомісячного платежу, а негативним — подорожчання загальної суми кредиту.

Надання кредитних канікул позичальнику передбачає зменшення кредитного навантаження протягом певного періоду. Кредитні канікули означають виплату позичальником тільки відсотків за кредитом протягом деякого періоду (тіло кредиту не сплачується).

Зміна схеми погашення проблемного кредиту зазвичай має вигляд переходу з класичної схеми погашення на ануїтетну (фіксований щомісячний платіж). При такому методі реструктуризації кредиту загальна сума переплати по кредиту буде вищою, ніж при класичній схемі погашення.

Рефінансування через третю особу — це фактично купівля заставного майна проблемного позичальника з одночасним оформленням нового кредиту на третю особу. Переведення боргу на іншого позичальника є досить складною процедурою і не кожен банк тримає її в арсеналі методів погашення проблемних кредитів.

Тимчасове зниження відсоткової кредитної ставки — це зниження розміру відсоткової ставки (у межах 1–3 пп.) на визначений термін (зазвичай на кілька місяців) за умови, що позичальник достроково погашає більшу частину кредиту або додатково надає ліквідне забезпечення. Цей метод реструктуризації не є вигідним для банку, адже він втрачає свої відсоткові доходи, тому його застосовують лише до окремих категорій позичальників (VIP-клієнтів).

До методів ліквідації проблемного кредиту банки вдаються у тих випадках, коли використання методів реструктуризації не призводить до очікуваного результату. Ліквідація проблемної заборгованості передбачає такі методи: підготовку та ведення претензійно-позовної роботи; погашення за рахунок відшкодування страховою компанією; списання активу, якщо він став безнадійним.

Претензійно-позовна робота полягає у стягненні заборгованості за рахунок реалізації заставного майна або іншого майна позичальника у разі відсутності забезпечення за кредитом. Звернення стягнення на майно позичальника реалізується на підставі рішення суду.

Погашення боргу за рахунок відшкодування страховою компанією відбувається шляхом відшкодування вартості предмету застави, з яким стався страховий випадок.

Визнання заборгованості безнадійною має місце у тому випадку, коли така заборгованість вже не може бути повернена і її відшкодування у банку відбувається за рахунок спеціально створеного резерву.

Безнадійна заборгованість — заборгованість, яка відповідає будь-якій із наведених нижче ознак:

- заборгованість, яка виявилася непогашеною внаслідок недостатності майна фізичної чи юридичної особи, оголошеної банкрутом у встановленому законодавством порядку, або юридичної особи, що ліквідується;
- заборгованість, стягнення якої стало неможливим у зв'язку із дією обставин непереборної сили, стихійного лиха (форс-мажору), підтверджених у порядку, передбаченому законодавством;
- прострочена заборгованість померлих фізичних осіб, а також визнаних у судовому порядку безвісно відсутніми, померлими або недієздатними, а також прострочена заборгованість фізичних осіб, засуджених до позбавлення волі.

Методи реабілітації та ліквідації проблемної заборгованості банків є досить дорогими з точки зору часу, фінансових і трудових витрат, оплати юридичних послуг. Тому найкращою політикою з управління проблемними кредитами є їхнє уникнення шляхом своєчасного аналізу та правильного підбору позичальників, а також виявлення потенційних проблем і застосування необхідних упереджувальних заходів.

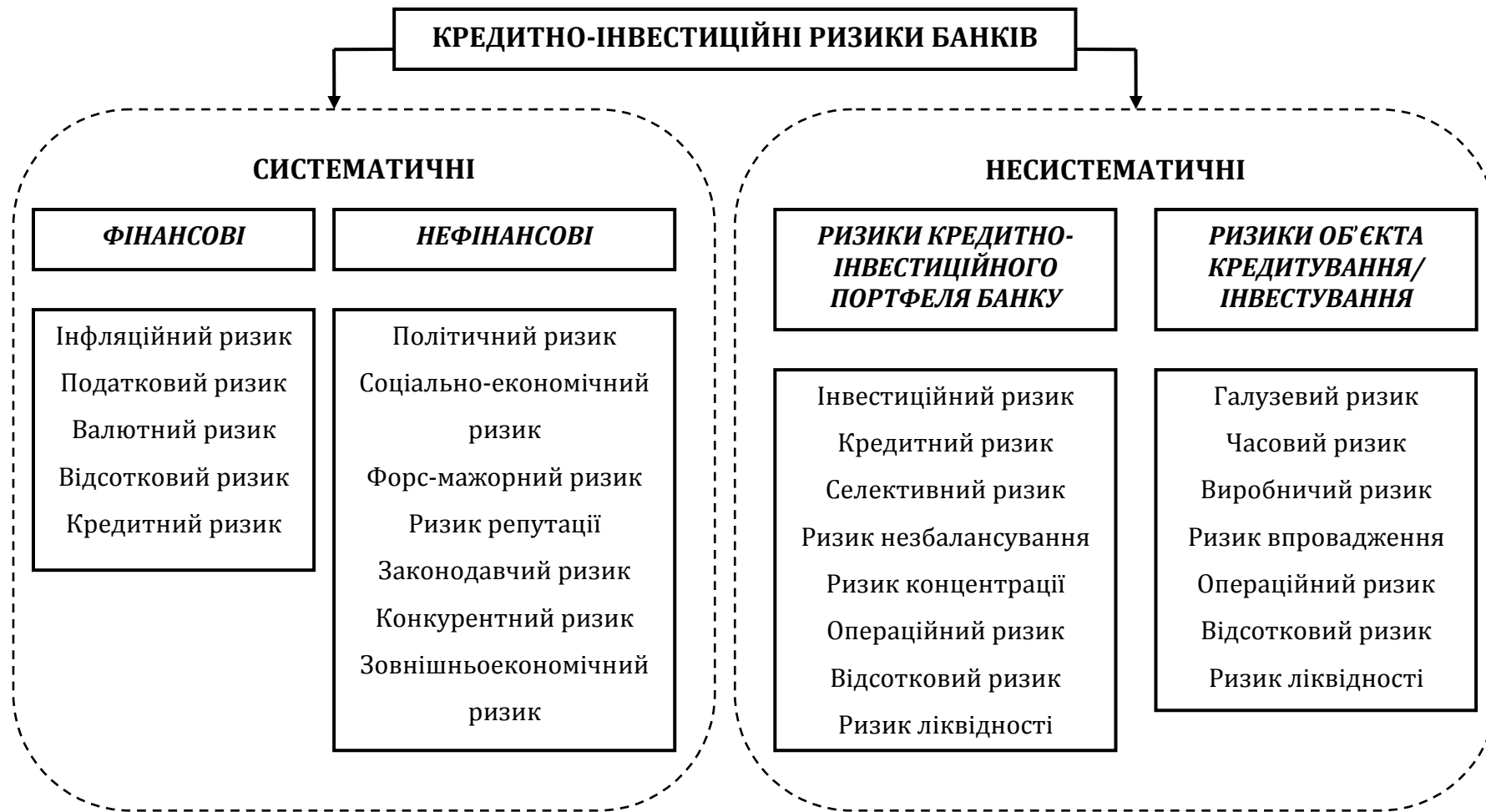
6.6. Ризики кредитно-інвестиційної діяльності банків

Банківська система тісно пов'язана з усіма сферами господарсько-економічного життя держави, тому стан невизначеності, обумовлений існуючими у цих сферах ризиками, завжди має місце при здійсненні банківської діяльності. При цьому, більшою мірою специфіка функціонування банків обумовлює виникнення ризиків саме за активними операціями, серед яких визначальними є ризики реалізації банківської кредитно-інвестиційної діяльності, адже за відсутності вкладень немає і ризику їхньої втрати.

Кредитно-інвестиційні ризики банку — це ризики, які пов'язані з розміщенням ресурсів у кредитно-інвестиційні банківські операції та які проявляються в імовірності зміни якісних та кількісних характеристик вкладених коштів під дією зовнішніх та внутрішніх факторів, що може призвести до недоотримання очікуваних доходів або до збитків, до зниження або до відсутності соціально-економічного ефекту від інвестицій у реальний сектор економіки.

У зв'язку зі стрімкими змінами на фінансових ринках практично неможливо визначити всі ризики, на які наражаються банки при здійсненні кредитно-інвестиційної діяльності, тому акцентуємо увагу на основних ризиках, які її супроводжують (рис. 6.5).

Рис. 6.5. Класифікація ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків

В основу наведеної класифікації покладено поділ всієї сукупності кредитно-інвестиційних ризиків на систематичні та несистематичні. Останні можуть бути як унікальними, з точки зору окремого різновиду ризиків, так і інтегральними, здатними спричиняти виникнення певної множини ризиків.

Систематичні (недиверсифіковані) ризики є загальними, тобто однаковими для всіх учасників кредитно-інвестиційної діяльності. Такі ризики можуть носити фінансовий та нефінансовий характер.

Група фінансових систематичних ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків визначається, насамперед, змінами законодавства у сфері фінансів та оподаткування, політикою центрального банку, зміною валютних курсів та інфляційними коливаннями. Зазначені зміни піддаються кількісному виміру. **Група нефінансових систематичних ризиків** визначається політичною ситуацією у державі, соціальними настроями населення, зовнішньоекономічною ситуацією, стадією економічного циклу, наявністю потужних конкурентів тощо. Дана група ризиків є невимірною та вкрай непередбачуваною, а тому рівень впливу таких ризиків практично неможливо визначити при плануванні кредитно-інвестиційної діяльності.

Несистематичні (диверсифіковані) ризики є специфічними, характерними для конкретного банку або для конкретного об'єкта вкладення коштів. Тому ці ризики доцільно розділити на такі, що є властивими для кредитно-інвестиційного портфелю банку, та ризики, на які наражається сам об'єкт кредитування/інвестування. **Ризики банківського кредитно-інвестиційного портфеля** пов'язані з його складом, якістю, рівнем диверсифікації, відповідністю між інвестиційними вкладеннями та джерелами їхнього фінансування, невиконанням позичальником зобов'язань за кредитними операціями тощо. **Специфічні ризики, які притаманні об'єктам кредитування/інвестування**, викликані переорієнтацією економіки, циклічністю розвитку галузі, обмеженням ресурсів конкретного виду, зміною попиту на ринках, характером виробничих процесів, конкуренцією тощо.

Крім того, існує ряд несистематичних кредитно-інвестиційних ризиків, які властиві всім учасникам процесу. До них належать операційний ризик, відсотковий ризик та ризик ліквідності. Сутність операційного ризику полягає у виникненні втрат через несправності інформаційних, електронних та інших систем або через помилки, пов'язані з технологією проведення операцій, а також унаслідок дій або бездіяльності персоналу. Дана ситуація характерна як для банку-кредитора, так і для об'єкта кредитування. Зміна банківської відсоткової ставки та можливість втрат при реалізації об'єкта вкладення коштів є вагомими факторами відсоткового ризику та, відповідно, ризику ліквідності для всіх учасників кредитно-інвестиційного процесу.

Розмежування систематичних та несистематичних кредитно-інвестиційних ризиків дозволяє сформулювати принципові положення ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків:

— у процесі формування стратегії управління кредитно-інвестиційним портфелем банку, насамперед, необхідно здійснювати аналіз систематичного ризику, оскільки уникнути його неможливо;

— для диверсифікованого кредитно-інвестиційного портфеля банку рівень несистематичного ризику повинен наближатися до нуля.

Усі кредитно-інвестиційні ризики тісно пов'язані один із одним, вони можуть існувати як самостійно, так і бути причиною або ж наслідком виникнення іншого ризику. *Розробляючи стратегію ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банку, слід враховувати особливості, якими характеризуються ризики ведення такої діяльності:*

- інтегрований характер. Ризик кожної окремої операції щодо вкладення коштів концентрує у собі цілий ряд видів кредитно-інвестиційних ризиків, що вимагають елімінування у процесі їх оцінки. Тільки з урахуванням оцінки цих конкретних видів ризиків може бути визначений сукупний рівень ризику тієї чи іншої активної операції банку;
- високий рівень зв'язку з коливаннями кон'юнктури фінансового ринку та факторами зовнішнього середовища. Ефективність та прибутковість кредитно-інвестиційної діяльності більшою мірою визначається умовами зовнішнього економічного середовища, ніж прибутковістю окремого проекту. За таких умов ринковий ризик окремих операцій вкладення коштів носить непереборний характер, а тому потребує особливої уваги у процесі кредитно-інвестиційної діяльності банку;
- високий рівень зв'язку з результатами діяльності об'єкта вкладення коштів та зміною його фінансового стану. Ризики кредитно-інвестиційної діяльності в основному формуються не банком, а об'єктами кредитування. Даний аспект індивідуалізує ризики, а імовірність їхнього виникнення та можливі загрози залежать від фінансового стану, платоспроможності, галузевої приналежності, регіону діяльності та інших параметрів об'єкта вкладення коштів. У той же час, кожен банк як кредитор та інвестор має можливість прийняти або не прийняти на себе цей вид ризику шляхом альтернативного вибору клієнтів, фінансових інструментів та проектів інвестування;
- високий рівень варіабельності за окремими видами банківської кредитно-інвестиційної діяльності. Рівень ризику окремих активних операцій змінюється у досить широкому діапазоні значень. Високий рівень варіабельності кредитно-інвестиційних ризиків властивий не тільки окремим видам операцій щодо вкладення коштів, але й їх конкретним різновидам у розрізі об'єктів кредитування та інвестування. Зазначена особливість визначає, відповідно, і рівень прибутковості банківської діяльності;
- широка інформаційна база оцінки кредитно-інвестиційних ризиків. Зміни у кон'юнктурі фінансового ринку, а також зміни у діяльності та фінансовому стані об'єктів вкладення коштів можуть відстежуватися протягом тривалого періоду часу. Джерелом такої інформації є фондові біржі, аналітичні фінансові центри, рейтингові агенції тощо. Наявність доступної інформаційної бази дозволяє широко використовувати економіко-статистичні та економіко-математичні методи оцінки ризику ведення кредитно-інвестиційної діяльності;
- управління ризиками сукупного банківського кредитно-інвестиційного портфеля. Оцінка рівня ризику окремої активної операції служить важливим

інструментом формування кредитно-інвестиційного портфеля банку. Тільки на основі оцінки індивідуальних ризиків для кожного проекту можна вийти на цільові параметри формування кредитно-інвестиційного портфеля за загальним рівнем його ризику.

Розмаїття видів ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків свідчить про складність банківського сектору як об'єкта аналізу, що вимагає постійного удосконалення процесу банківського ризик-менеджменту. При цьому слід зазначити, що існування банківських ризиків не варто вважати негативним явищем. Навпаки, наявність ризику покликана спонукати банківські установи досягати своєї мети, шукаючи нові шляхи та можливості здійснення ефективної банківської діяльності за будь-яких умов.

Цікаво знати

Унікальні принципи ведення банківського бізнесу діють у мусульманських країнах, де застосовується особливий підхід до банківської діяльності, який базується на доктринах Корану. Зокрема, в ісламській фінансовій системі забороняється «ріба» (приріст капіталу, лихварство), під яким розуміється будь-яке невиправдане збільшення капіталу, зокрема при кредитуванні. Іншими словами, це діяльність, при якій одна сторона отримує прибуток (у вигляді позичкового відсотка), не витративши для цього ніякої праці та не створивши нового продукту. Шаріат забороняє заробляти гроші через операції з грошима. Заборона на лихварський відсоток є фундаментальною в ісламі, адже отримання доходу у вигляді «ріба» вважається тяжким гріхом.

Однак, взяти гроші в борг у мусульманському банку можна. Найбільш розповсюджений вид ісламського кредитування має назву «мурабаха». Це продаж товару з відстрочкою платежу, ціна якого включає узгоджений сторонами прибуток і понесені банком витрати. Така схема передбачає виділення банком коштів під конкретне майно, яке він купує самостійно на замовлення клієнта, а потім продає у розстрочку за задалегідь обумовленою націнкою. Її розмір визначається витратами, які поніс банк при купівлі цього майна. Власником товару є банк, поки клієнт не погасить усю позичену суму. Фактично банк виступає торговим посередником. Різниця від здійсненої операції залишається банку у вигляді виручки.

Загалом згідно із канонами ісламу, коли гроші позичають під відсотки, їхня кількість збільшується незалежно від прикладених зусиль. Приріст же повинен відбуватися шляхом експлуатації праці, товару або власності. Коран закликає своїх послідовників до безкорисливої допомоги один одному, а «ріба» завдає шкоди позичальнику і цим порушує одну з головних заповідей ісламу.

ТЕМА 7. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

7.1. Організаційні основи здійснення операцій банків в іноземній валюті

Комерційні банки України мають право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії. Однак, для здійснення операцій з іноземною валютою потрібен додатковий дозвіл Національного банку України, що передбачає надання генеральної ліцензії, у додатку до якої подається перелік операцій з валютними цінностями, які може здійснювати банк.

Враховуючи широкий спектр валютних операцій та різні підходи до їхньої класифікації, передусім, слід визначитися із поняттями «операції в іноземній валюті» та «валютні операції».

Операції в іноземній валюті є вузьким поняттям, адже передбачають здійснення операцій лише з грошовими знаками інших держав, тобто іноземною валютою.

Валютні операції — це операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, із використанням валютних цінностей в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, а також з ввезенням, вивезенням, переказуванням і пересиланням валютних цінностей на територію країни та за її межі.

Об'єктами валютних операцій є валютні цінності, до яких належать:

- іноземна валюта — іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави;
- платіжні документи та цінні папери в іноземній валюті (акції, облігації, векселі, чеки, депозитні сертифікати)
- банківські метали — золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Суб'єктами валютних операцій є уповноважені банки, резиденти та нерезиденти. Уповноважений банк — це банк, зареєстрований на території України, що має генеральну ліцензію Національного банку України на здійснення операцій з валютними цінностями.

До резидентів відносяться:

- фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають за кордоном;
- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва тощо), з місцезнаходженням на території України, які здійснюють свою діяльність на підставі законів України;

— дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також філії та представництва підприємств і організацій України за кордоном, що не здійснюють підприємницької діяльності.

До нерезидентів відносяться:

- фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України;
- юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності, що не мають статусу юридичної особи (філії, представництва), з місцезнаходженням за межами України, які створені і діють відповідно до законодавства іноземної держави, у тому числі юридичні особи та інші суб'єкти підприємницької діяльності з участю юридичних осіб та інших суб'єктів підприємницької діяльності України;
- іноземні дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва, міжнародні організації та їхні філії, що розташовані на території України та мають імунітет і дипломатичні привілеї, а також представництва інших організацій і фірм, які не здійснюють підприємницької діяльності на підставі законів України.

Банківські операції з іноземною валютою та валютними цінностями класифікуються за рядом ознак.

1. За терміном проведення розрізняють:

- *поточні торговельні операції в іноземній валюті:*
  - розрахунки за експорт і імпорт товару;
  - розрахунки в іноземній валюті на території України між резидентами — суб'єктами господарювання;
- *поточні неторговельні операції в іноземній валюті:*
  - перекази з оплати праці, стипендій, пенсій, матеріальної допомоги, виплат і компенсацій;
  - виплати на підставі рішень судових органів;
  - оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на лікування в медичних закладах іншої держави;
  - оплата за рахунок коштів фізичних осіб витрат на навчання і стажування в навчальних закладах іншої держави;
  - оплата фізичними особами участі в міжнародних конференціях, культурних і спортивних заходах, що відбуваються на територіях іноземних країн тощо;
- *валютні операції, пов'язані з рухом капіталу:*
  - надання та отримання резидентами кредитів;
  - здійснення іноземних інвестицій в Україну;
  - здійснення резидентами інвестицій за межі України;
  - виплата доходів та інших коштів, отриманих від інвестиційної діяльності.

2. За терміном здійснення платежу щодо купівлі–продажу валюти розрізняють:

- касові валютні операції, які полягають у купівлі–продажу валютних цінностей на умовах їхньої поставки не пізніше другого робочого дня з дня укладання угоди за курсом;
- строкові валютні операції, які полягають у купівлі–продажу валютних цінностей з відстрочкою поставки їх на термін, що перевищує два робочі дні.

3. За формою здійснення:

- безготівкові;
- готівкові.

4. За масштабами операцій:

- оптові (здійснюються між банками);
- роздрібні (здійснюються між банками та їх клієнтами).

Виходячи з існуючих різновидів операцій з валютними цінностями та враховуючи особливе місце комерційних банків на фінансовому ринку, **до ключових функцій банків у сфері валютних відносин слід віднести такі:**

- *посередництво у валютних конверсіях.* Функція посередництва у валютних конверсіях пов'язана із задоволенням потреб клієнтів банків у купівлі чи продажу тієї чи іншої іноземної валюти. Позитивним ефектом від реалізації цієї функції є забезпечення стабільної діяльності суб'єктів зовнішньоекономічних відносин, врівноваження попиту і пропозиції іноземної валюти, формування ринкового механізму курсоутворення, а також сприяння інтеграції у міжнародне фінансове середовище.
- *посередництво у русі валютних капіталів.* Функція посередництва у русі валютних капіталів полягає у тому, що комерційні банки акумулюють тимчасово вільні валютні кошти тих суб'єктів, які мають їх у надлишку, та передають їх у тимчасове користування (на кредитній основі) іншим економічним суб'єктам, що відчують потребу у додаткових валютних капіталах. У результаті виконання цієї функції на національному грошовому ринку утворюється окремий сегмент — ринок валютних капіталів. Реалізація вказаної функції викликає подвійний позитивний ефект. З одного боку, власники тимчасово вільних валютних коштів отримують зручну і надійну форму їхнього зберігання, здатну приносити дохід, зокрема банківські депозити, а з іншого — позичальники валютних коштів за умови ефективного їхнього використання одержують змогу активізувати свою комерційну діяльність, розширити виробництво, пришвидшити оборот капіталів та ін. До того ж існує і інтернаціональний аспект цієї функції: вона є основою міжнародного руху капіталів і уможливорює його ефективне переміщення між різними країнами.
- *посередництво у міжнародних розрахунках.* Функція посередництва у міжнародних розрахунках полягає у здійсненні банками розрахунків між суб'єктами зовнішньоекономічних відносин на основі використання різноманітних форм таких розрахунків. Ця функція набуває особливого значення в умовах відкритої економіки, коли швидкість та надійність

розрахунків між вітчизняними і зарубіжними діловими партнерами часто впливають на обсяг та характер комерційних угод. Ефективне виконання цієї функції залежить, з одного боку, від спроможності платників своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання, а з іншого — від здатності банків надійно і оперативно перераховувати кошти закордонним партнерам та забезпечувати чітку дію механізму вибраної форми міжнародних розрахунків.

7.2. Відкриття та обслуговування рахунків в іноземній валюті

Відкриття поточних та вкладних (депозитних) рахунків в іноземній валюті в Україні здійснюється аналогічно до відкриття рахунків у національній валюті. Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається суб'єкту господарювання для зберігання грошових коштів і проведення розрахунків у безготівковій та готівковій іноземній валюті у межах законодавства України: для здійснення поточних операцій; для здійснення інвестицій за кордон; розрахунків за купівлю–продаж облігацій зовнішньої державної позики України; для зарахування, використання і погашення кредитів (позик, фінансової допомоги) в іноземній валюті; для надходження іноземних інвестицій в Україну відповідно до законодавства України; для проведення операцій, передбачених генеральною ліцензією Національного банку на здійснення валютних операцій.

На поточні рахунки в іноземній валюті юридичних осіб зараховуються кошти через власне поточний рахунок та за посередництвом розподільчого рахунку.

Розподільчий рахунок призначений для попереднього зарахування коштів в іноземній валюті, що надійшли на адресу юридичної особи–резидента. Банк використовує такі рахунки з метою здійснення валютного контролю.

Банк зараховує кошти через розподільчі рахунки, що надійшли:

- у готівковій формі від нерезидента до каси банку;
- за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;
- за платіжними документами на ім'я власника рахунку, ввезеними на територію України і задекларованими митному органу під час в'їзду в Україну;
- перераховані з-за кордону нерезидентами за зовнішньоекономічними контрактами;
- перераховані з-за кордону нерезидентами як повернення позик в іноземній валюті, отриманих від резидентів;
- перераховані з-за кордону нерезидентами у формі кредитів (позик, фінансової допомоги);

Безпосередньо на поточні рахунки зараховуються такі валютні кошти:

- куплені, обміняні уповноваженим банком України за дорученням власника рахунку за національну або іншу іноземну валюту;
- перераховані з власного вкладного (депозитного) рахунку в уповноваженому банку, відповідно до договору банківського вкладу;

- відсотки, нараховані за залишком коштів на власному поточному та вкладному (депозитному) рахунках;
- перераховані з власного поточного рахунку.

З поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб–резидентів за розпорядженням власника рахунку здійснюються такі операції:

- оплата праці працівникам–нерезидентам, які згідно з укладеними трудовими договорами (контрактами) працюють в Україні;
- перерахування на користь нерезидента за межі України за зовнішньоекономічними договорами;
- перерахування за кордон на ім'я фізичних осіб, які тимчасово перебувають за межами України у довгостроковому відрядженні або навчаються, як оплата праці;
- перерахування для погашення заборгованості за отриманим кредитом в іноземній валюті (у тому числі проценти, комісійні, неустойка);
- перерахування за кордон позики в іноземній валюті;
- перерахування на власний вкладний (депозитний) рахунок;
- перерахування на власний поточний рахунок.

Чинним законодавством України встановлено вимогу щодо обов'язкового продажу на міжбанківському валютному ринку України надходжень в іноземній валюті з-за кордону на користь юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців, іноземних представництв у розмірі 50 % від суми надходження. Решта надходжень зараховується на рахунки зазначених осіб в іноземній валюті та залишається у їхньому розпорядженні.

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб–резидентів зараховуються:

- готівкова валюта внесена/переказана власником рахунку;
- валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;
- валюта, переказана з-за кордону;
- валюта за платіжними документами, ввезеними з-за кордону власником рахунку і задекларованими митному органу під час в'їзду в Україну;
- валюта, одержана в порядку спадкування;
- валюта, перерахована з власного поточного або власного вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті;
- валюта, перерахована в межах України іншою фізичною особою (резидентом або нерезидентом) з власного поточного рахунку в іноземній валюті.

З поточного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи–резидента або за його дорученням проводяться такі операції:

- *в іноземній валюті:*
  - перерахування за межі України відповідно за поточними валютними неторговельними операціями;
  - виплата готівкою;
  - виплата платіжними документами;

- перерахування в межах України на рахунок іншої фізичної особи–резидента;
  - перерахування на власний поточний або власний вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті;
  - продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок у національній валюті;
- у грошовій одиниці України:
- виплата готівкою у грошовій одиниці України (купівля іноземної валюти здійснюється за курсом банку, що діє на день здійснення операції).

На вкладні (депозитні) рахунки в іноземній валюті зараховуються:

- готівкова валюта внесена/переказана власником рахунку;
- валюта, перерахована з власного поточного або власного вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті;
- валюта від здійснення уповноваженим банком за дорученням власника рахунку операцій з обміну валюти;
- кошти, перераховані з поточного рахунку іншої особи, якщо це передбачено договором банківського вкладу;
- нараховані відсотки (дохід в іншій формі) за вкладом (депозитом).

Із вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті за розпорядженням вкладника або за його дорученням кошти повертаються шляхом:

- виплати готівкою;
- виплати платіжними документами;
- перерахування на власний поточний або власний вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті.

Кошти з вкладного (депозитного) рахунку в іноземній валюті можуть бути повернені шляхом обміну іноземної валюти на іншу іноземну валюту з одночасним зарахуванням обмінюваної валюти на власний поточний або вкладний (депозитний) рахунок цієї особи.

Відповідно до чинного законодавства України фізичні особи можуть отримувати готівку в іноземній валюті або банківських металах з поточних і депозитних рахунків через каси та банкомати без обмежень за сумою.

7.3. Неторговельні операції банків в іноземній валюті

Неторговельні операції банків в іноземній валюті — це операції, які пов'язані з переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютних відносин, що здійснюються на некомерційних засадах, тобто вони не пов'язані з торговельною, інвестиційною та підприємницькою діяльністю резидентів і нерезидентів.

За економічним змістом поточні неторговельні операції банків в іноземній валюті поділяються на:

- операції з готівковою іноземною валютою;
- операції з дорожніми чеками;
- переказні операції.

Операції з готівковою іноземною валютою включають:

- валютно-обмінні операції;
- внесення готівкових коштів для зарахування на рахунки в іноземній валюті;
- виплата готівкою з поточного або депозитного рахунку в іноземній валюті.

Операції з готівковою іноземною валютою здійснюються через операційну касу банку або пункти обміну валюти у разі здійснення валютно-обмінної операції. Робота банків щодо обміну готівкової іноземної валюти в Україні регламентується Інструкцією про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України № 502 від 12.12.2002 р.

До валютно-обмінних операцій належать:

- купівля у фізичних осіб–резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- продаж фізичним особам–резидентам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;
- зворотний обмін фізичним особам–нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;
- конвертація (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави.

Вказані операції здійснюються через обмінні пункти, які переважно є структурними одиницями комерційних банків і мережа яких становить основу функціонування готівкового валютного ринку країни. Організація роботи обмінних пунктів здійснюється з метою забезпечення належного рівня валютного обслуговування фізичних осіб–резидентів і нерезидентів.

Відповідно до чинного законодавства, *банк розробляє внутрішнє положення про організацію роботи зі здійснення валютно-обмінних операцій, що містить:*

- порядок проведення валютно-обмінних операцій;
- порядок встановлення курсів купівлі–продажу готівкових іноземних валют за гривні;
- порядок ведення документів щодо здійснення валютно-обмінної операції;
- порядок підкріплення готівковою іноземною валютою та готівковими гривнями відокремлених підрозділів, пунктів обміну валюти банку, фінансової установи;
- опис бухгалтерської моделі обліку валютно-обмінних операцій;
- перелік відповідальних працівників, які мають право здійснювати валютно-обмінні операції;
- опис порядку здійснення внутрішнього контролю за проведенням валютно-обмінних операцій.

На основі цього документа банк має забезпечувати документальне оформлення проведених валютно-обмінних операцій, своєчасне відображення валютно-обмінних операцій у бухгалтерському обліку, належний внутрішній контроль за валютно-обмінними операціями, а також створення безпечних умов для роботи з готівкою та її зберігання.

У касі банку або касі пункту обміну валюти у доступному для клієнтів місці розміщується така інформація:

- копія наказу по банку про встановлення курсів купівлі та продажу іноземних валют, засвідчена відбитком печатки;
- перелік операцій, які здійснює каса банку (українською та англійською мовами);
- витяг із наказу про встановлення тарифів комісійної винагороди за здійснення операції з конвертації готівкової іноземної валюти, що засвідчується підписом керівника банку та відбитком печатки;
- повідомлення про те, що дані про особу, отримані в процесі обслуговування клієнтів під час здійснення валютно-обмінних операцій, є банківською таємницею з відповідним режимом їх зберігання;
- прізвище, ініціали касира, який здійснює валютно-обмінні операції;
- копія генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій.

У результаті здійснення валютно-обмінної операції виписується *квитанція* у двох примірниках: перший примірник видається фізичній особі, другий — зберігається у паперовій формі у банку.

Операції з купівлі у фізичних осіб готівкової іноземної валюти за готівкові гривні відображаються у *реєстрі купленої іноземної валюти*, а операції з продажу фізичним особам-резидентам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні — у *реєстрі проданої іноземної валюти*. Ведення даних реєстрів банки мають право здійснювати за допомогою програмно-технічних засобів, проте у банку зобов'язані забезпечити зберігання роздрукованих реєстрів.

Під час купівлі банком готівкової іноземної валюти у фізичної особи-нерезидента разом із квитанцією про здійснення валютно-обмінної операції видається *довідка-certificate*. За згодою клієнта ця операція може бути здійснена без оформлення довідки-certificate. Здійснення валютно-обмінної операції без оформлення довідки-certificate не дає підстав для зворотного обміну. Зворотний обмін фізичним особам-нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту здійснюється на підставі першого примірника довідки-certificate лише на ту іноземну валюту і в межах тієї суми, що зазначені у довідці.

Зразки бланків квитанції, довідки-certificate та реєстрів проданої та купленої іноземної валюти наведено у *Додатках 28-31*.

Відповідно до Постанови НБУ № 30 від 04.04.2017 р. дозволяється здійснювати операції з продажу готівкової іноземної валюти або банківських металів одній особі в один операційний (робочий) день у сумі, що не перевищує в еквіваленті 150 000 гривень у межах одного банку.

Операції з дорожніми чеками передбачають купівлю-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту.

Дорожній чек — це паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті та використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу чеку.

Дорожні чеки є зручною альтернативою готівковим розрахункам. Вони приймаються у всьому світі для розрахунків у готелях, ресторанах,

туристичних агентствах. Дорожні чеки можна також обміняти на готівкові кошти у банках та пунктах обміну валют. Термін дії дорожніх чеків не обмежений. Зразок дорожнього чека подано у *Додатку 32*.

Операції з продажу дорожніх чеків здійснюються касою банку у такому порядку:

- продаж іноземної валюти за національну з оформленням квитанції про здійснення валютно-обмінної операції;
- продаж дорожніх чеків за куплену іноземну валюту з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків та квитанції про купівлю/продаж дорожніх чеків.

Операції з продажу дорожніх чеків в Україні протягом дня здійснюються у межах сум, які встановлені Інструкцією про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України, затвердженою Постановою НБУ № 148 від 27.05.2008 р. Відповідно до вимог, фізичні особи мають право ввозити в Україну та вивозити за її межі готівку в сумі, що не перевищує в еквіваленті 10 000 євро, без письмового декларування митному органу.

Готівкова іноземна валюта за дорожніми чеками виплачується лише власнику чека, зразок підпису якого є на чеку і тільки у повній сумі, що зазначена у чеку.

Однією з важливих послуг із валютного обслуговування приватних клієнтів є міжнародні перекази коштів фізичних осіб, за допомогою яких здійснюються платежі за неторговельними операціями.

До грошових переказів в іноземній валюті за дорученням та на користь приватних клієнтів належать такі:

- перекази з оплати праці, стипендій, пенсій, аліментів, матеріальної допомоги, допомоги родичів, виплат і компенсацій;
- виплати на підставі рішень судових органів;
- оплата витрат на лікування в медичних закладах іншої держави;
- оплата витрат на навчання стажування в закладах іншої держави;
- оплата участі у міжнародних наукових, культурних і спортивних заходах, що відбуваються на територіях іноземних країн;
- оплата витрат, пов'язаних із відрядженням за кордон;
- перекази з оплати авторських гонорарів, премій;
- перерахування фізичними особами у разі виїзду за кордон на постійне місце проживання тощо.

Українська банківська практика передбачає здійснення міжнародних переказів коштів фізичних осіб як із використанням поточних рахунків, так і без їх відкриття. Згідно з чинним режимом проведення цих операцій, фізична особа для здійснення переказу має подати до банку такі документи:

- платіжне доручення або заяву на переказ готівки, або документ відповідної платіжної системи на відправлення переказу (*Додаток 33*);
- паспорт або документ, що його замінює;
- документи, що підтверджують наявність підстав для здійснення переказу за межі України.

Фізичні особи–нерезиденти здійснюють такі перекази на підставі документів, що підтверджують джерела походження коштів.

Постановою Правління НБУ «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 44 від 30.05.2017 р. знято обмеження на переказ грошових коштів за кордон для фізичних осіб.

7.4. Торговельні операції банків в іноземній валюті

Розвиток світової економіки характеризується поширенням і поглибленням взаємозв'язків між національними господарствами, що передбачає здійснення міжнародних розрахунків за активної участі комерційних банків.

Торговельні операції банків в іноземній валюті — це операції, що пов'язані з обслуговуванням зовнішньоекономічної діяльності через посередництво у міжнародних розрахунках за експорт та імпорт між суб'єктами господарювання — резидентами та нерезидентами.

Комерційні банки здійснюють міжнародні розрахунки за дорученням своїх клієнтів у безготівковій формі з використанням таких платіжних документів:

- банківський переказ,
- документарне інкасо;
- документарний акредитив.

Банківський переказ — це доручення комерційного банку своєму банку–кореспонденту сплатити відповідну суму грошей на прохання і за рахунок переказника іноземному отримувачу.

Банківські перекази здійснюються у безготівковій формі через посередництво платіжного доручення, яке адресує один банк іншому.

Учасниками такої форми розрахунків є:

- імпортер (переказодавець);
- експортер (переказоотримувач);
- банк імпортера, який прийняв доручення;
- банк, який здійснює зарахування суми переказу експортеру (рис. 7.1).

Рис. 7.1. Механізм проведення розрахунків із використанням банківського переказу

Розрахунки з використанням банківського переказу включають такі етапи:

1. Постачання товарів імпортеру.
2. Платіжне доручення банку переказати кошти на рахунок експортера.
3. Проведення переказу коштів.
4. Повідомлення експортера про зарахування коштів на його рахунок.

Переваги банківського переказу: швидке здійснення платежу (від одного до п'яти банківських днів), низька собівартість операції.

Недоліки банківського переказу: наявність ризиків непоставки товару при вже здійсненій оплаті або неотримання грошей при вже здійсненій поставці. Для компенсації недоліків нерідко у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) використовують часткову попередню оплату або повну оплату тільки після факту поставки товару.

Документарне інкасо — це форма міжнародних розрахунків, за якою продавець (експортер) доручає своєму банку одержати від покупця (імпортера) за посередництвом його банку платіж проти передачі документів, що засвідчують відвантаження товару, виконання робіт або надання послуг.

В операціях з документарного інкасо беруть участь такі сторони:

- довіритель — експортер, продавець, який подає до свого банку документи з відповідним інкасовим дорученням та доручає одержати певну суму;
- платник — імпортер, покупець, якому надаються інкасові документи;
- банк-ремітент — банк довірителя, якому клієнт доручає одержати певну суму та який надсилає документи, відповідно до інкасового доручення, банку у країні покупця;
- інкасуєчий банк — банк, що надає документи платнику (банк імпортера або в країні імпортера). Він займається інкасуванням суми платежу або одержанням акцепту векселя, відповідно до розпоряджень інкасового доручення, отриманого від банку-ремітента (рис. 7.2).

Рис. 7.2. Механізм проведення розрахунків із використанням документарного інкасо

Розрахунки з використанням документарного інкасо передбачають здійснення таких дій:

1. Імпортер укладає контракт з експортером про продаж товарів на умовах розрахунків за документарним інкасо.
2. Експортер передає товар для відвантаження покупцю–імпортеру.
3. Експортер направляє своєму банку інкасове доручення і комерційні документи.
4. Банк експортера, якому доручають здійснити операцію інкасування, пересилає інкасове доручення і комерційні документи інкасуючому банку.
5. Інкасуючий банк представляє інкасове доручення і документи імпортеру для отримання платежу.
6. Імпортер виконує оплату документів інкасуючому банку.
7. Інкасуючий банк переводить платіж банку–ремітенту.
8. Банк–ремітент зараховує переведену суму на рахунок експортера.

Зразок документарного інкасо подано у *Додатку 34*.

Розрахунки у формі інкасо дають певні переваги імпортеру, основне зобов'язання якого полягає у здійсненні платежу під товарні документи, які дають йому право на товар, при цьому немає необхідності заздалегідь відволікати кошти зі свого обороту.

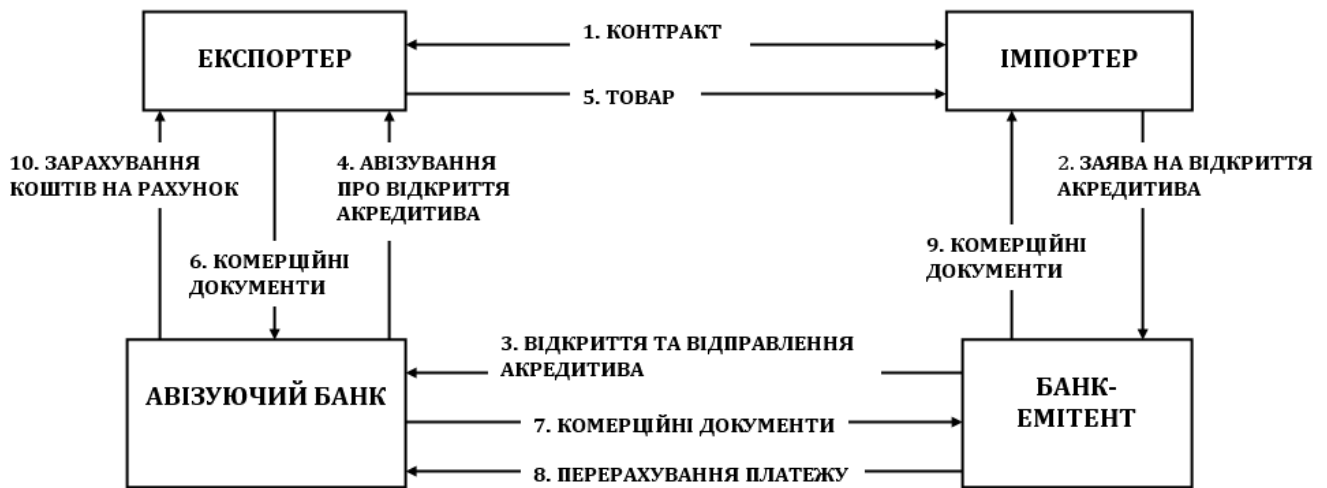
Водночас інкасова форма розрахунків має суттєві недоліки. По-перше, має місце ризик експортера, що пов'язано з можливою відмовою імпортера від платежу у випадку погіршення кон'юнктури або фінансового стану платника. Тому умовою інкасової форми розрахунків є довіра експортера до платоспроможності імпортера і його сумлінності. По-друге, є значний розрив у часі між надходженням валютної виручки за інкасо і відвантаженням товару, особливо у разі тривалого транспортування вантажу.

Документарний акредитив — це зобов'язання банку, який відкрив акредитив за розпорядженням покупця (імпортера), виплатити на користь продавця (експортера) суму, передбачену умовами акредитиву після надання продавцем у зазначений термін документів, що відповідають умовам акредитиву та підтверджують відвантаження товару, надання послуг або виконання робіт.

Основними учасниками акредитивної операції є:

- імпортер — покупець, який звертається до банку із дорученням про відкриття акредитива;
- бенефіціар — продавець, експортер, якому адресується акредитив і на користь якого буде виконано платіж;
- банк–емітент — банк покупця, який відкриває акредитив;
- авізуючий банк — банк продавця, якому доручається повідомити бенефіціара про відкриття на його ім'я акредитива (рис. 7.3).

Рис. 7.3. Механізм проведення розрахунків із використанням документарного акредитива

Розрахунки з використанням документарного акредитива включають такі етапи:

1. Імпортёр укладає контракт з експортером про продаж товарів на умовах розрахунків за документарним акредитивом.
2. Подача заяви на відкриття акредитива.
3. Відкриття акредитива банком–емітентом і направлення акредитива бенефіціару через авізуючий банк.
4. Сповіщення (авізування) бенефіціара про відкриття акредитива на його користь.
5. Відвантаження товару на експорт.
6. Оформлення і подання бенефіціаром у банк комплекту документів для отримання платежу за акредитивом.
7. Пересилання авізуючим банком документів банку–емітенту.
8. Здійснення оплати проти комерційних документів (при виконанні усіх умов акредитива).
9. Видача банком–емітентом оплачених документів заявнику акредитива.
10. Зарахування авізуючим банком експортної виручки бенефіціару.

Зразок документарного акредитиву подано у *Додатку 35*.

Основними недоліком акредитивної форми міжнародних розрахунків є те, що вона найбільш складна і дорога. За виконання акредитивних операцій (перевірку документів, авізування, платіж, підтвердження) банки беруть високу комісію, яка складає близько 3 % суми платежу. Втім, ця форма розрахунків має і переваги — вона дає можливість імпортеру контролювати через банки виконання угод експортером, а для експортера — це єдина форма розрахунків, яка дає гарантію отримання платежу.

7.5. Операції комерційних банків на валютному ринку

Операції комерційних банків на валютному ринку — це купівля-продаж іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку.

Відповідно до українського законодавства торгівлею іноземною валютою на валютних ринках дозволяється здійснювати центральному банку, уповноваженим банкам та уповноваженим фінансовим установам (установи, які мають відповідну ліцензію НБУ на здійснення операцій з валютними цінностями). В Україні, суб'єкти ринку мають право здійснювати купівлю-продаж іноземної валюти виключно на національному міжбанківському валютному ринку, а операції з обміну іноземної валюти вони можуть здійснювати як на національному валютному ринку, так і на міжнародному. Суб'єкти міжбанківського валютного ринку мають право купувати іноземну валюту для власних потреб та за дорученням клієнтів.

Міжбанківський валютний ринок — це сукупність відносин у сфері торгівлі іноземною валютою між суб'єктами ринку.

Купівля–продаж іноземної валюти на вітчизняному міжбанківському валютному ринку здійснюється з використанням засобів Системи підтвердження угод Національного банку України.

Система підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку — це комплекс організаційно-технічних засобів, який забезпечує підтвердження договорів про купівлю–продаж іноземної валюти та банківських металів за гривні.

Діяльність банків на валютних ринках, що полягає в управлінні активами та пасивами в іноземній валюті, пов'язана з валютними ризиками, які виникають у зв'язку з використанням різних валют під час проведення банківських операцій. Індикатором валютного ризику банку є валютна позиція.

Валютна позиція — співвідношення вимог і зобов'язань банку у кожній іноземній валюті та у кожному банківському металі. При рівності вимог і зобов'язань банку валютну позицію вважають закритою, а при нерівності — відкритою. Відкрита валютна позиція є короткою, якщо обсяг зобов'язань за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг вимог, і довгою, якщо обсяг вимог за іноземними валютами та банківськими металами перевищує обсяг зобов'язань.

Операції банків на валютному ринку поділяються на касові та строкові валютні операції.

Касові валютні операції — це операції, які полягають у купівлі–продажі валютних цінностей на умовах їхньої поставки не пізніше другого робочого дня з дня укладання угоди за курсом, узгодженим у момент її підписання.

Залежно від умов проведення касові валютні операції поділяються на такі:

— валютна операція на умовах «тод» — валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в день укладення договору;

- валютна операція на умовах «том» — валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції в перший робочий день після дня укладення договору;
- валютна операція на умовах «спот» — валютна операція за договором, умови якого передбачають виконання цієї операції на другий робочий день після дня укладення договору.

Серед касових валютних операцій, операції «спот» становлять понад 60 % від загального обсягу міжбанківського ринку, а тому мають найбільш важливе значення на валютному ринку. Основна мета здійснення касових валютних операцій — забезпечення потреб клієнтів банку в іноземній валюті для обслуговування зовнішньоторговельних розрахунків, конверсія іноземних валют, а також купівля–продаж валюти з метою отримання прибутку за рахунок різниці у курсах цих валют.

Строкові валютні операції — це операції, які полягають у купівлі–продажі валютних цінностей з відстрочкою їх поставки на термін, що перевищує два робочі дні.

Строкові операції на валютних ринках з'явилися відносно недавно (в 70–80-ті роки ХХ ст.) і розвиваються дуже швидко. Це обумовлено насамперед частими і значними коливаннями валютних курсів і пов'язаними з ними суттєвими валютними ризиками. Строкові операції дають можливість, з одного боку, застрахуватися від валютних ризиків, а з іншого — одержати додатковий дохід завдяки спекулятивним діям.

Можна виокремити дві ключові особливості строкових валютних операцій:

1. Інтервал у часі між моментом укладання і виконання угоди, тобто постачання валюти.
2. Курс валют за терміновими валютними операціями фіксується у момент укладання угоди, хоча вона виконується через певний термін.

Залежно від механізму здійснення строкові валютні операції поділяють на такі:

- операції на умовах «форвард»;
- операції на умовах «своп»;
- ф'ючерсні;
- опціонні.

При цьому форвардні та своп-операції здійснюються на міжбанківському валютному ринку, а операції з опціонами та ф'ючерсами реалізуються на валютних біржах.

Валютна операція на умовах «форвард» — валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання цієї операції (з поставкою валюти за договором) пізніше, ніж на другий робочий день після дня укладення договору. Форвардний валютний контракт є обов'язковим до виконання.

Форвардні операції — це угоди щодо купівлі–продажу валют за заздалегідь погодженим курсом, що укладаються сьогодні, але дата валютування (виконання контракту) відкладена на термін, зазначений в угоді. Форвардні операції укладаються на термін до 1 року і їм відповідають стандартні періоди

у 1, 2, 3, 6 місяців і 1 рік із прямими датами валютування. Наприклад, якщо 12 квітня укладається угода на 1 місяць, то дата валютування припадає на 12 травня (за умови, що ці дати не припадають на вихідні і святкові дні).

Валютні операції на умовах «своп» — валютні операції за договором, умови якого передбачають купівлю (продаж) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею) на певну дату у майбутньому з фіксацією умов цих операцій (курсів, обсягів, дат валютування) під час укладення договору.

Валютний своп — це комбінація двох операцій з валютами на умовах спот і форвард, які здійснюються одночасно і розраховані на одну і ту ж саму валюту. Наприклад, на умовах спот долари США негайно продаються, а на умовах форварду у того ж контрагента долари купуються з поставкою через певний строк і за домовленим курсом. Валютний своп забезпечує зворотний рух валютного потоку, що дає можливість ефективно використовувати його у спекулятивних цілях, для хеджування валютних ризиків та управління валютною позицією банку.

Ф'ючерсні операції — це строкові валютні операції щодо купівлі–продажу певної суми іноземної валюти за узгодженим курсом в узгоджений період, які оформляються стандартизованим контрактом.

Ф'ючерсні операції здійснюються тільки на біржах та під їх контролем. Вони характеризуються високим ступенем стандартизації ф'ючерсних контрактів, обмеженим колом валют, що обмінюються одна на одну, а також високою ліквідністю таких контрактів та надійністю укладених угод.

Валютний опціон — це угода, за якою покупець (власник опціону) отримує право (але не зобов'язання) купити або продати певний обсяг валюти за заздалегідь зафіксованою ціною у день закінчення опціонного контракту.

У залежності від того, яке право бажає придбати покупець опціону (купити або продати валюту), вони поділяються відповідно на опціони «call» або опціони «put». *Опціон «call»* дає право його покупцеві придбати валюту за певною ціною, а *опціон «put»* — продати. У цій операції важливо розрізняти продавця і покупця (власника), оскільки покупцю належить право реалізації опціону. Якщо при настанні строку опціону власнику буде вигідно його реалізувати, то він вимагатиме від продавця опціону купити чи продати відповідну суму валюти, і останній зобов'язаний це зробити. Якщо власникові опціону не вигідно його реалізувати (наприклад поточний курс спот на ринку вищий від передбаченого в опціоні), то він відмовиться від реалізації опціону, про що повинен повідомити продавця, і останній зобов'язаний погодитися з цим рішенням. Проте, при купівлі опціону покупець (власник) сплачує продавцю премію (вартість опціону), яка визначається за домовленістю сторін у відсотках до суми угоди чи абсолютній сумі. Ця премія є гарантованим доходом для продавця опціону, який він одержує незалежно від того, чи буде реалізований опціон.

Загальна характеристика строкових валютних операцій

<i>Порівняльні ознаки</i>	Форвард	Ф'ючерс	Опціон	Своп
<i>Торгівля</i>	Позабіржова	Біржова	Біржова	Позабіржова
<i>Сума договору</i>	Будь-яка	Стандартна	Стандартна	Значна
<i>Строк дії договору</i>	Будь-який від 3 до 24 місяців	Стандартні	Стандартні	Будь-який від 1 до 10 років
<i>Можливість дострокового розірвання договору</i>	Відсутня	Існує	Існує	Відсутня
<i>Доступність</i>	Не є загальнодоступним	Вільний доступ	Вільний доступ	Не є загальнодоступним
<i>Проведення розрахунків</i>	На дату закінчення строку дії договору	Щодня	Щодня	Періодично на конкретно визначені дати
<i>Витрати</i>	Відсутні	Біржові, брокерські, комісійні платежі	Опціонна премія	Комісійні платежі
<i>Ліквідність</i>	Низька	Висока	Висока	Низька
<i>Ризик невиконання повставки</i>	Існує	Відсутній	Відсутній	Існує

Характерною ознакою строкових операцій є те, що вони оформляються стандартизованими документами, які мають юридичну силу протягом певного часу і самі стають об'єктом купівлі–продажу. Ці документи називаються деривативами.

Валютний дериватив — це стандартизований документ, що засвідчує право та/або зобов'язання купити, продати або обміняти іноземну валюту на визначених умовах у майбутньому. До них належать форварди, ф'ючерси, опціони та свопи. У країнах із розвинутою економікою операції з використанням валютних деривативів широко розповсюджені і активно здійснюються банками та іншими учасниками ринку як з метою управління ризиками, так і для отримання прибутків спекулятивного характеру.

7.6. Концепція нової моделі валютного регулювання в Україні

Наприкінці 2016 року Національний банк України презентував концепцію нової моделі валютного регулювання, яка відповідає міжнародній практиці — директиві ЄС 88/361/ЄЕС про вільний рух капіталу та Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Система валютного регулювання в Україні до цього часу базується на застарілих документах — Декреті КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» № 15-93 від 19.02.1993 р., Законі України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» № 185/94-ВР від 23.09.1994 р. та понад сто інших нормативно-правових актах і характеризується надмірною зарегульованістю, складністю та необґрунтованою бюрократизацією.

Ефективна реалізація реформування системи валютного регулювання вимагає внесення змін до чинного законодавства, головні цілі яких полягають у наступному:

- прозорість, спрощеність та зрозумілість валютного регулювання;
- виведення обмежень та регуляцій на підзаконний рівень, тобто можливість для НБУ оперативно застосовувати наявний інструментарій відповідно до стану платіжного балансу та кон'юнктури ринку;
- чіткий розподіл повноважень центральних органів влади у законодавстві України;
- усунення невідповідності (протиріч) у законодавстві;
- відповідність норм законодавства сучасним реаліям.

Основним законодавчим актом, який регулюватиме діяльність валютного ринку в Україні буде закон «Про валюту», проект якого представлено Національним банком у серпні 2017 року.

Цей закон встановлює загальні правові засади у сфері проведення валютних операцій і здійснення валютного регулювання та нагляду, а також визначає права і обов'язки суб'єктів валютних операцій та відповідальність за порушення ними норм валютного регулювання. Метою закону є запровадження вільного проведення валютних операцій, правове забезпечення єдиної державної політики у сфері валютних операцій на території України. Такий підхід зробить валютне регулювання прозорим, простим та зрозумілим для населення, бізнесу та банків. Закон — це рамковий документ, тому чимало відносин регулюватимуть підзаконні акти Національного банку, що дасть можливість регулятору більш оперативно та ефективно реагувати на зміни стану платіжного балансу та кон'юнктури ринку.

Новий підхід до валютної лібералізації базується на принципі поступовості. Поступовість переходу до нової системи валютного регулювання пов'язана з тим, що лібералізація не повинна призвести до порушення макроекономічної та фінансової стабільності в Україні. Антикризові заходи у сфері валютних відносин, введені у 2014–2015 роках, були необхідні для того, щоби стабілізували ситуацію і виграти час для проведення системних реформ і структурних змін в економіці, хоча сьогодні вони вже негативно впливають на бізнес-клімат у країні. Втім, при цьому важливо враховувати, що одночасне

зняття всіх адміністративних обмежень може призвести до дестабілізації валютного ринку, наступних девальваційних тенденцій і до можливого розкручування інфляції. Саме тому лібералізація системи валютного регулювання на шляху до цільової моделі відбуватиметься у кілька етапів.

На першому етапі скасують обмеження щодо експортно-імпортних операцій і прямих іноземних інвестицій, спрямованих на підвищення експортного потенціалу країни.

На другому етапі будуть зняті обмеження щодо портфельних інвестицій і потоків боргового капіталу.

На третьому етапі будуть скасовані всі перешкоди для фінансових операцій фізичних осіб за кордон.

Відповідно до представленої концепції валютного регулювання, *на початковому етапі* реформи буде збільшено граничний термін повернення виручки за експортно-імпортними контрактами до 120 днів, а згодом — його поступове скасування. Поступово також буде скасовано обов'язковий продаж експортної виручки. Українським компаніям буде дозволено здійснювати інвестиції за кордон за умови, що ці інвестиції будуть дійсно продуктивними. Насамперед, цей крок необхідний для підтримки українського експорту.

Основною умовою для проведення заходів першого етапу валютної лібералізації є досягнення відносно стійкої макроекономічної ситуації, що означає низьку інфляцію, фінансову дисципліну, економічне зростання, відсутність істотних розривів у платіжному балансі, ефективну монетарну політику, стабілізацію фінансової системи, дієву програму співпраці з Міжнародним валютним фондом.

Наступний етап реформи системи валютного регулювання, який стосується лібералізації здійснення портфельних інвестицій і кредитних операцій юридичних осіб, передбачає стабільну макроекономічну ситуацію (стійке економічне зростання, низьку і стабільну інфляцію, стійку зовнішню позицію), стабільну фінансову систему, ефективну систему макро- і мікропруденційного регулювання і нагляду, управління ризиками у приватному секторі, інтеграцію українського фінансового ринку у європейську інфраструктуру ринку капіталу, захист прав інвесторів, а також діючу програму співробітництва з МВФ тощо.

На останньому етапі, що передбачає лібералізацію фінансових операцій фізичних осіб, планується поступово скасовувати вимоги щодо ліцензування інвестицій за кордон. На сьогоднішній день законодавчо визначено вимоги до проведення деяких валютних операцій виключно за умови їх ліцензування, тому їх можна буде скасувати лише за наявності нового валютного законодавства.

Лібералізацію системи валютного регулювання розпочато з послаблення тимчасових антикризових обмежень відповідно до Постанови правління НБУ «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» № 41 від 25.05.2017 р. Зокрема, продовжено термін розрахунків за експортно-імпортними операціями, дозволено іноземним інвесторам купувати іноземну валюту за кошти, отримані від продажу корпоративних прав,

скорочення статутних капіталів, виходу з товариств та перераховувати цю валюту за кордон. При цьому, обсяг купівлі/переказу валюти за кордон обмежено сумою 5 млн. дол. на місяць. Відповідну транзакцію інвестор може здійснювати лише через один уповноважений банк.

Окрім цього, Національний банк дозволив достроково погашати зовнішні кредити та позики, якщо задля забезпечення розрахунків за такими операціями (з використанням гарантій, резервних акредитивів через уповноважені банки та/або іноземні банки) було надано зобов'язання міжнародних фінансових організацій. Крім того, НБУ зняв обмеження на відкриття уповноваженим банком кореспондентських рахунків в іноземній валюті 1-ї групи класифікатора у банках-нерезидентах країн, національну валюту яких зараховано НБУ до 2-ї або 3-ї групи класифікатора. Це нововведення сприятиме спрощенню умов для встановлення українськими банками нових кореспондентських відносин з іноземними банками.

Водночас для запобігання непродуктивному відтоку капіталу Національний банк встановлює вимоги щодо розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників нерезидентів-кредиторів. Вимоги діятимуть у всіх випадках, коли необхідна реєстрація кредитного договору або договору позики, укладеного резидентом-позичальником, який не є банком. Крім цього, удосконалено порядок контролю за дотриманням максимальної процентної ставки за договором у разі сплати комісій та зборів у період до отримання кредиту та/або протягом першого річного періоду дії договору. Цей порядок передбачає, що у таких випадках контроль здійснюватиметься станом не на дату платіжної операції, а на кінець першого річного періоду. Такий підхід надасть можливість резидентам-позичальникам більш вільно складати умови кредитних угод.

Для повного переходу до нової моделі валютного регулювання в Україні місце жорсткого валютного регулювання має посісти ефективне податкове регулювання. За ініціативи Національного банку України Комітет Верховної Ради з питань податкової та митної політики підготував для розгляду у парламенті два законопроекти, які мають запровадити 5 ключових та найбільш нагальних із 15 рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) щодо протидії зменшенню податкової бази і переміщенню прибутків за кордон. Ці законопроекти також передбачають приєднання України до механізму автоматичного обміну інформацією з фіскальними органами інших країн.

Цікаво знати

Однією з новацій грошово-кредитної сфери стала поява особливого виду валюти, яка отримала назву «криптовалюта». Криптовалюта — це вид цифрової валюти, емісія та облік якої засновані на використанні криптографічних методів захисту. Першою валютою нового покоління став біткойн (від англ. *bit* — біт (одиниця виміру кількості інформації) та *coin* — монета), який створений у 2009 році. Творцем біткойну вважається Сатоші Накамото. Цікавим є той факт, що дотепер достеменно невідомо, хто ховається за цим псевдонімом: одна людина чи група анонімів.

Поява та зростання популярності біткойна сприяли розповсюдженню технології «блокчейн», на якій побудована та функціонує система криптовалюти. Блокчейн (від англ. *block* — блок, *chain* — ланцюг) — ланцюг блоків транзакцій, у якому кожен блок містить часову мітку та посилання на попередній. Нові біткойни надходять в обіг у вигляді нагороди для тих, хто здійснює обчислювальні операції, що забезпечують передачу транзакцій, тобто створення нових блоків у ланцюзі. Обчислення отримали назву «майнінг» (від англ. *mining* — видобуток корисних копалин). Тих, хто займається обчисленнями, називають «майнерами». Їх завдання полягає у тому, щоби записати в один блок усі транзакції, які відбулися у мережі з моменту випуску попереднього блоку, і зашифрувати його складним криптографічним підписом. Наступний блок обчислюється на основі підпису попереднього. Таким чином блоки з'єднуються між собою, утворюючи ланцюг. Раніше користувачі могли «добувати» криптовалюту за допомогою персональних комп'ютерів, використовуючи наявну потужність процесора. Зараз для того, щоби процес був менш енерговитратним, майнери об'єднуються у пули, які можуть налічувати сотні осіб. Нагорода у цьому випадку ділиться порівну. Також існують майнінгові ферми — комплекси з комп'ютерами, оснащеними потужними процесорами, відеокартами і системами охолодження.

Відомо, що кожного дня виникає приблизно 3600 нових біткойнів. Проте, криптовалюта має обмежену пропозицію. Алгоритм створений таким чином, що у системі може існувати максимум 21 млн. біткойнів. Графік емісії програмно визначений і заздалегідь відомий. Вирахувано, що останній біткойн буде добутий у 2034 році. Після того, як будуть згенеровані останні монети, їхня кількість не змінюватиметься. Проте, такого відносно невеликого обсягу цілком достатньо для повсякденних розрахунків, оскільки 1 біткойн ділиться на 100 тис. частин, які називаються «сатоші», на честь творця системи. Крім того, з 2012 р. по грудень 2017 р. курс біткойна зріс у 2 000 разів — із 10 до 20 000 дол. США.

Правовий статус криптовалют у світі, у тому числі і в Україні, досі невизначений, проте у ряді держав операції з біткойнами офіційно дозволені. До прикладу, Швейцарія є однією з найбільш сприятливих країн для реалізації біткойн-стартапів, а транзакції з біткойнами віднесені до платіжних операцій з іноземною валютою.

ТЕМА 8. ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

8.1. Характеристика фондового ринку та цінних паперів

Банківська діяльність на ринку цінних паперів багатогранна, оскільки комерційні банки є не лише посередниками, що зв'язують інтереси і грошові кошти емітентів та інвесторів, але і самі активно використовують фінансові інструменти для формування власної ресурсної бази, розміщення грошових коштів у високоліквідні та прибуткові цінні папери. Ефективне здійснення операцій з цінними паперами сприяє диверсифікації банківської діяльності та посиленню конкуренції у фінансово-кредитній сфері. Цінні папери виступають важливим інструментом управління ліквідністю, дохідністю та ризиком банківських операцій.

Функціонування фондового ринку в Україні регулюється Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок» № 3480–IV від 23.02.2006 р.

Ринок цінних паперів — це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

За своєю структурою ринок цінних паперів є багаторівневим. Для розуміння сутності та механізму його функціонування слід розрізняти:

- первинний ринок цінних паперів;
- вторинний ринок цінних паперів:
  - біржовий ринок;
  - позабіржовий ринок.

На первинному ринку здійснюється емісія і первинне розміщення цінних паперів.

На вторинному ринку відбуваються купівля–продаж (обіг) цінних паперів, випущених раніше.

Біржовий ринок — регульований (організаційно оформлений) фондовий ринок, що функціонує постійно на підставі відповідної ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в установленому нею порядку, і забезпечує проведення регулярних торгів цінними паперами та іншими фінансовими інструментами за встановленими правилами, а також організовує централізоване укладання і виконання договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів.

Позабіржовий ринок охоплює операції з цінними паперами, які укладаються і здійснюються поза фондовою біржою.

До учасників ринку цінних паперів відповідно до чинного законодавства відносять таких суб'єктів:

- емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери;
- інвестори у цінні папери, інституційні інвестори;
- професійні учасники ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, у тому числі саморегулювні організації професійних учасників фондового ринку.

Емітентами на ринку цінних паперів можуть бути юридичні особи, у тому числі Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, Автономна Республіка Крим або міська рада, а також держава в особі уповноважених нею органів державної влади чи міжнародна фінансова організація, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання за ними перед їх власниками.

Інвестори у цінні папери — це фізичні та юридичні особи, резиденти і нерезиденти, які набули права власності на цінні папери з метою отримання доходу від вкладених коштів та/або набуття відповідних прав, що надаються власнику цінних паперів відповідно до законодавства.

Інституційними інвесторами є інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди), інвестиційні фонди, взаємні фонди інвестиційних компаній, недержавні пенсійні фонди, фонди банківського управління, страхові компанії, інші фінансові установи, які здійснюють операції з фінансовими активами в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, — також за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів із метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Особливості інвестування інституційними інвесторами визначаються законом.

Професійні учасники ринку — це юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або товариств з обмеженою відповідальністю, які на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України.

Об'єднання професійних учасників фондового ринку — це неприбуткове об'єднання професійних учасників фондового ринку, які провадять професійну діяльність на ринку цінних паперів, а саме: з торгівлі цінними паперами, депозитарної діяльності та управління активами інституційних інвесторів.

Саморегульвна організація професійних учасників фондового ринку — це неприбуткове об'єднання учасників фондового ринку, що провадять професійну діяльність на фондовому ринку з торгівлі цінними паперами, управління активами інституційних інвесторів, депозитарну діяльність, крім депозитаріїв, утворене відповідно до критеріїв та вимог, встановлених Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку.

Об'єктами на фондовому ринку є цінні папери.

Цінний папір — це документ встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає взаємовідносини емітента цінного папера і особи, що має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір.

Цінні папери можуть бути класифіковані за різними ознаками (рис. 8.1).

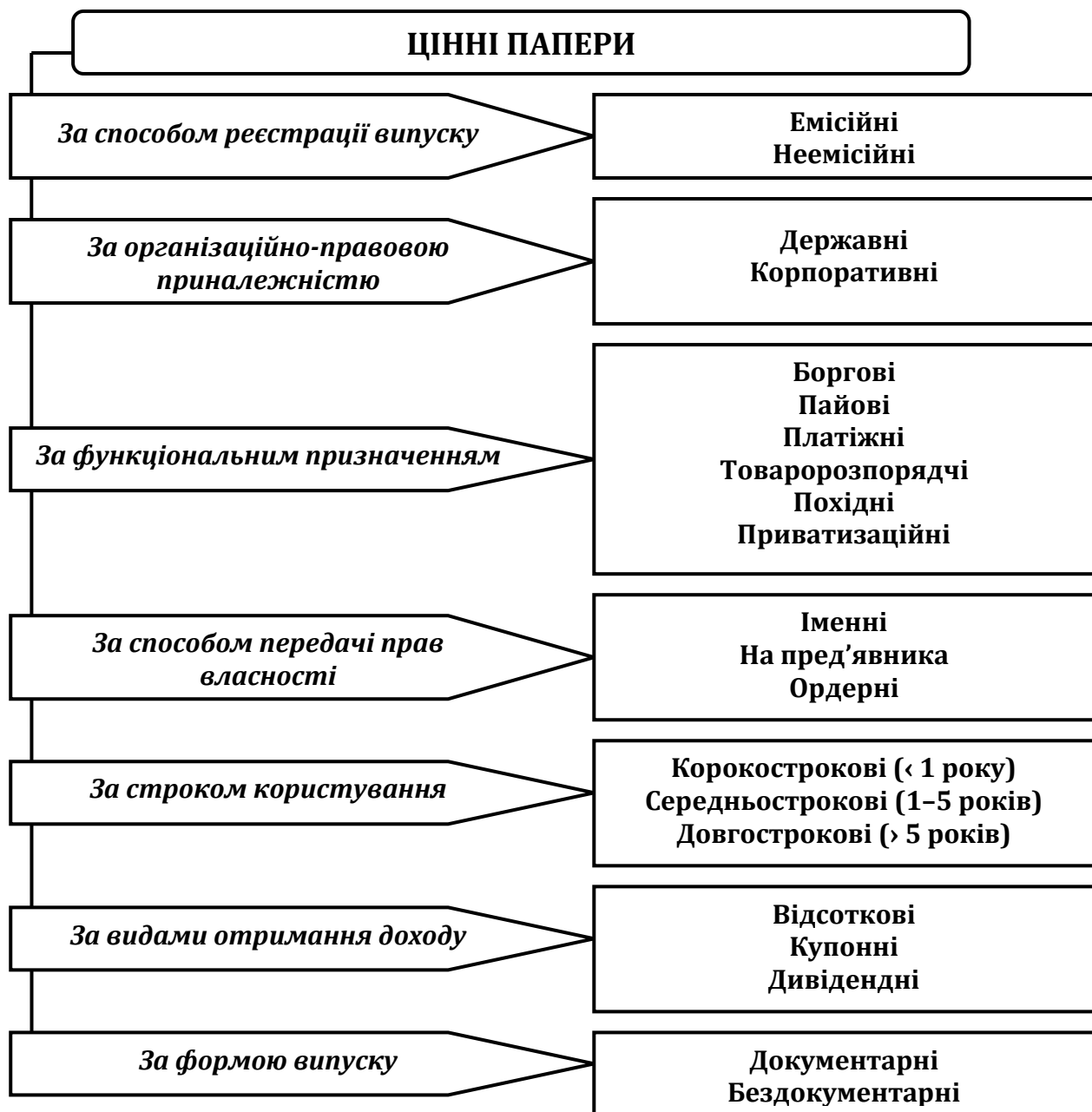

Рис. 8.1. Класифікація цінних паперів

За економічною природою фінансових активів цінні папери поділяються на такі:

- пайові цінні папери;
- боргові цінні папери;
- іпотечні цінні папери;
- приватизаційні цінні папери;
- похідні цінні папери;
- товаророзпорядчі цінні папери.

Пайові цінні папери — це цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів Фонду операцій з нерухомістю (ФОН), надають власнику право на

участь в управлінні емітентом (крім інвестиційних сертифікатів та сертифікатів ФОН) і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента (крім сертифікатів ФОН).

До пайових цінних паперів відносяться акції, інвестиційні сертифікати, сертифікати ФОН, акції корпоративного інвестиційного фонду тощо.

Боргові цінні папери — це цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента або особи, яка видала неемісійний цінний папір, сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання.

До боргових цінних паперів відносяться облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, облігації міжнародних фінансових організацій, облігації Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Іпотечні цінні папери — це цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів. До іпотечних цінних паперів відносяться іпотечні облігації, іпотечні сертифікати.

Приватизаційні цінні папери — це цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

Похідні цінні папери — це цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Товаророзпорядчі цінні папери — це цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Цінні папери за формою існування поділяються на бездокументарні цінні папери та документарні цінні папери, а за формою випуску — на пред'явника, іменні або ордерні.

Найбільший обіг на ринку цінних паперів України мають такі цінні папери: акції, облігації та казначейські зобов'язання.

Акція — це іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством.

Акції існують виключно у бездокументарній формі. Акціонерне товариство розміщує акції двох типів — прості та привілейовані. Прості акції надають їх власникам право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів, на участь в управлінні акціонерним товариством, на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації. Привілейовані акції гарантують власникам фіксовані дивіденди незалежно від результатів діяльності банку, надають пріоритетне право, порівняно з власниками простих акцій, на участь у розподілі майна банку у разі його ліквідації, проте не дають власнику права участі в управлінні.

Облігація — це цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений строк та виплатити дохід за облігацією.

Облігації можуть існувати виключно у бездокументарній формі. Емітенти можуть розміщувати відсоткові, цільові та дисконтні облігації. Відсоткові облігації — це облігації, за якими передбачається виплата відсоткових доходів. Цільові облігації — це облігації, виконання зобов'язань за якими здійснюється шляхом передачі товарів та/або надання послуг, а також шляхом сплати коштів власнику таких облігацій. Дисконтні облігації — це облігації, що розміщуються за ціною, нижчою, ніж їхня номінальна вартість. Різниця між ціною придбання та номінальною вартістю облігації, яка виплачується власнику облігації під час її погашення, становить дохід (дисконт) за облігацією.

Казначейське зобов'язання України — це державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Казначейські зобов'язання України можуть бути:

- довгострокові — понад п'ять років;
- середньострокові — від одного до п'яти років;
- короткострокові — до одного року.

Емітентом казначейських зобов'язань України виступає держава в особі Міністерства фінансів України за дорученням Кабінету Міністрів України. Казначейські зобов'язання України можуть бути іменними або на пред'явника і розміщуються у документарній або бездокументарній формі. У разі розміщення казначейських зобов'язань у документарній формі видається сертифікат.

8.2. Цілі та функції комерційних банків на ринку цінних паперів

Комерційні банки є активними учасниками на всіх сегментах фондового ринку. Вони працюють із різними видами цінних паперів і виконують функції як основних учасників (емітентів, інвесторів, торговців), так й інфраструктурних (реєстраторів, зберігачів, розрахункових та інформаційних установ).

До основних цілей діяльності банків на ринку цінних паперів можна віднести такі:

- залучення додаткових грошових ресурсів для традиційної кредитної і розрахункової діяльності на основі емісії цінних паперів;
- одержання доходу від власних інвестицій у цінні папери за рахунок виплачуваних банкові відсотків і дивідендів, а також зростання курсової вартості цінних паперів;
- одержання доходу від надання клієнтам послуг за операціями з цінними паперами;

- розширення сфери впливу банків і залучення нової клієнтури шляхом участі у капіталах підприємств і організацій (шляхом участі в їхніх портфелях цінних паперів);
- доступ до дефіцитних ресурсів через ті цінні папери, що надають таке право і власником яких стають банки;
- підтримання необхідного запасу ліквідності.

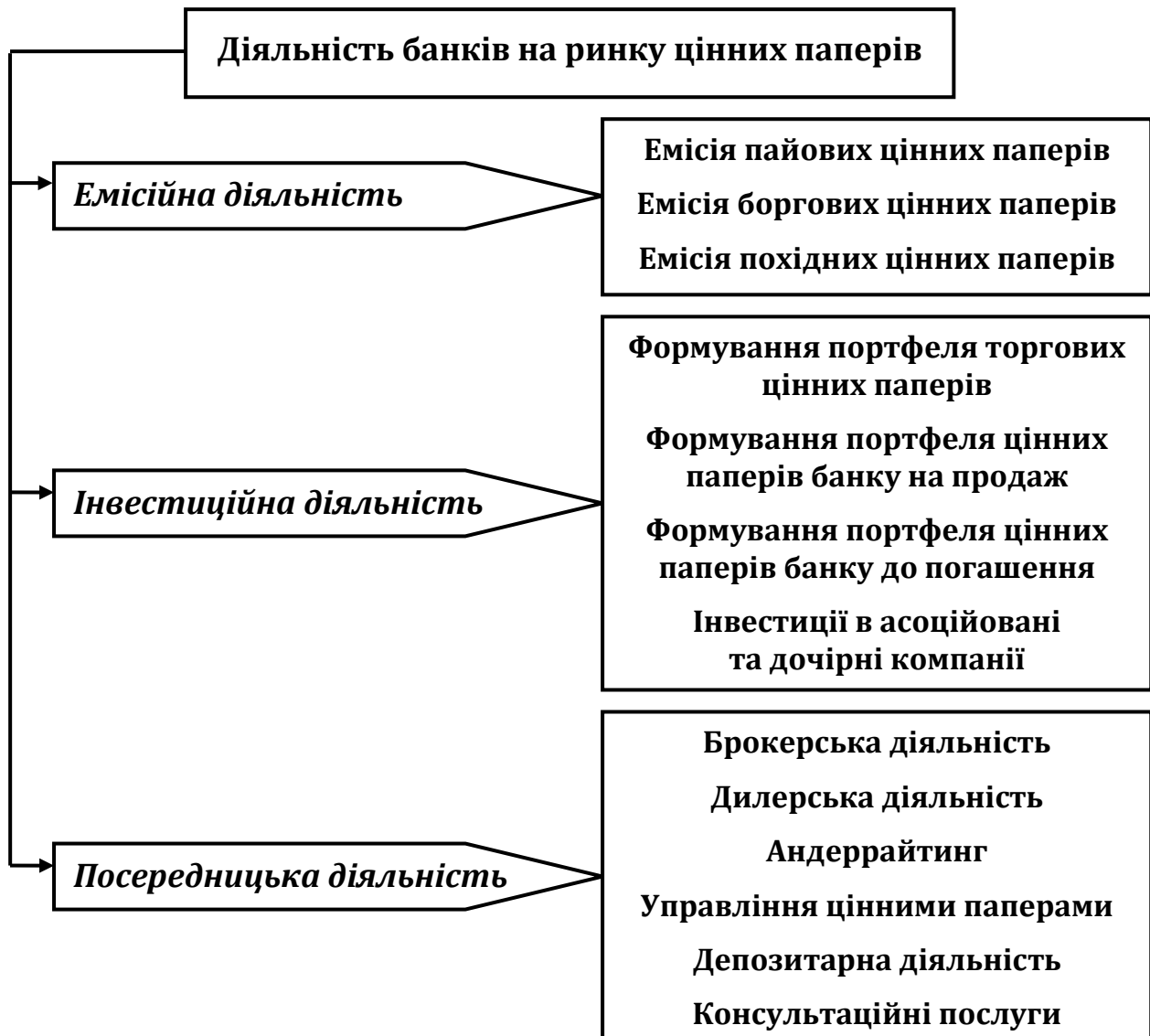
На ринку цінних паперів банки виконують такі функції:

- забезпечення поєднання інтересів вкладників та інвесторів. Банки являються обов'язковим елементом будь-якої схеми фінансової трансакції в умовах централізованого ринку цінних паперів. Саме вони акумулюють кошти вкладників і забезпечують спрямування заощаджених капіталів у інвестиції;
- формування власного вторинного резерву. До банківських інвестицій відносять цінні папери з терміном погашення понад один рік. Як відомо, платоспроможність банку на рівні його первинного резерву визначають касові активи, але є й так званий вторинний резерв — це векселі, банківські акцепти, депозитні сертифікати, а також державні та корпоративні цінні папери;
- управління портфелями цінних паперів клієнтів у рамках трастової діяльності. Діяльність з управління цінними паперами банк здійснює як професійний учасник ринку від свого імені за винагороду стосовно довірчого управління цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, а йому передані у володіння. Предметом управління можуть бути не тільки цінні папери, але й грошові кошти, призначені для інвестування у цінні папери, а також грошові кошти і цінні папери, отримані у процесі управління цінними паперами;
- функції зберігача та активне управління цінними паперами, до яких слід віднести: аналіз стану портфеля цінних паперів; надання рекомендацій і розробка пропозицій щодо інвестування капіталу; зберігання фондових цінностей; організація купівлі–продажу та отримання доходу за цінними паперами.

Згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12. 2000 р., банки, за умови отримання письмового дозволу НБУ, мають право виконувати такі **операції із цінними паперами:**

- емісію власних цінних паперів;
- організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- операції на ринку цінних паперів від свого імені;
- інвестування у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;
- операції за дорученням клієнтів або від свого імені з інструментами грошового ринку і з фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- довірче управління цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- депозитарну діяльність і діяльність із ведення реєстрів власників іменних цінних паперів;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Відповідно до цілей та функцій, комерційні банки здійснюють на ринку цінних паперів такі види діяльності: емісійну, інвестиційну та посередницьку (рис. 8.2).

Рис. 8.2. Види діяльності банків на ринку цінних паперів

Відповідно до Положення щодо організації діяльності банків та їх відокремлених підрозділів при здійсненні ними професійної діяльності на фондовому ринку, затвердженого рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку № 1708 від 16.12.2014 р. до професійної діяльності на фондовому ринку, яку можуть здійснювати банки, належать:

- діяльність з торгівлі цінними паперами (дилерська діяльність, брокерська діяльність, діяльність з управління цінними паперами, андеррайтинг);
- депозитарна діяльність (депозитарна діяльність депозитарної установи, діяльність зі зберігання активів інститутів спільного інвестування);
- діяльність зі зберігання активів пенсійних фондів).

Банк (його відокремлений підрозділ) повинен організувати свою професійну діяльність на фондовому ринку у складі профільних структурних підрозділів, які організаційно відокремлені від інших підрозділів банку (його відокремлених підрозділів), що здійснюють інші види діяльності.

8.3. Емісійна діяльність банків на ринку цінних паперів

Діяльність банків як емітентів включає операції з емісії (випуску) власних цінних паперів та їх розміщення, а також операції з реалізації прав інвесторів, засвідчені емітованими цінними паперами.

Банки використовують емісію цінних паперів, як із метою залучення коштів для формування і поповнення статутного капіталу, тобто формування власного капіталу, так і з метою тимчасового залучення ресурсів для проведення активних операцій, тобто формування зобов'язань банку.

Головною складовою політики комерційного банку щодо випуску цінних паперів є формулювання цілей емісії, основними серед яких є:

- первинний випуск акцій для створення та реєстрації банку;
- збільшення статутного капіталу з метою виконання вимог центрального банку (акції);
- диверсифікація джерел мобілізації банківських ресурсів (деPOSITні сертифікати, облігації);
- управління ліквідністю;
- залучення коштів для розширення спектру активних операцій;
- вихід на міжнародні ринки капіталу (єврооблігації).

Залежно від виду цінних паперів, що випускаються в обіг, емісійні операції банків на ринку цінних паперів можна систематизувати таким чином:

- операції з випуску пайових (засновницьких) цінних паперів (акцій);
- операцій з випуску боргових зобов'язань (облігацій, депозитних (ощадних) сертифікатів);
- операції з випуску похідних цінних паперів.

Операції з випуску пайових цінних паперів. Рішення про первинний випуск акцій приймається загальними зборами акціонерів банку і оформляється протоколом. Проспект емісії розробляє правління банку, підписує голова правління (за первинної емісії проспект готують учасники банку). У проспекті містяться всі дані про банк, його фінансовий стан, загальні дані про умови випуску акцій, їх розміщення і сплату доходу.

Розміщення акцій може здійснюватися шляхом прямої передплати (публічне відкрите розміщення) юридичними і фізичними особами акцій або через фондову біржу. Акції розміщуються за курсовою вартістю, яка визначається як сума номінальної вартості і курсової надбавки з укладенням договору купівлі–продажу між банком та клієнтом–акціонером. Кошти за придбані акції вносяться готівкою у касу банку або перераховуються на його кореспондентський рахунок. На кожного акціонера відкривають у банку особовий рахунок, а після зарахування коштів за акції на коррахунок банку акціонерів видають свідоцтво про кількість і номінальну вартість акцій.

Відповідно до вимог чинного законодавства України, додаткові випуски акцій дозволяється здійснювати лише за умови, що всі раніше випущені акції повністю сплачені. Акції можуть емітуватися як прості, так і привілейовані. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що не перевищує 10 % розміру статутного капіталу банку.

Операції з випуску боргових зобов'язань. Для запозичення ресурсів на тривалий термін банки вдаються до емісії облігацій. Облігації можуть випускатися на суму, що не перевищує 25 % розміру статутного капіталу, і тільки після повної сплати всіх випущених раніше акцій. Рішення про випуск облігацій приймається правлінням банку–емітента і оформляється протоколом, який містить інформацію про банк, а також умови випуску та погашення облігацій і сплату доходів за ними. Процедура випуску і реєстрації облігацій подібна до процедури емісії акцій.

Поповнення ресурсної бази банківської установи шляхом емісії облігацій має чимало переваг, а саме:

- на відміну від акцій не дає права їхнім власникам на участь у капіталі банку;
- на відміну від кредиту не потребує забезпечення;
- свідчить про прозорість діяльності банку–емітента;
- формує позитивний імідж банку шляхом створення інформаційного приводу (самої емісії та її результатів);
- створює кредитну історію на фондовому ринку.

Основними недоліками випуску облігації комерційних банків є такі:

- для успішного розміщення облігаційної позики емітент повинен мати відповідний рейтинг, який забезпечує йому доступ до фінансового ринку;
- емісія облігацій пов'язана із суттєвими витратами, спричиненими підготовкою, випуском, обслуговуванням та погашенням облігаційної позики;
- оскільки власники облігацій є кредиторами емітента цього виду цінних паперів, то їх інтереси повинні бути захищені, насамперед майновою базою емітента, за рахунок якої можуть бути задоволені вимоги кредиторів.

Ще одним видом боргових цінних паперів банку є депозитний сертифікат.

Депозитний (ощадний) сертифікат — це вид цінного паперу, що засвідчує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (держателя сертифікату) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та обумовлених у сертифікаті відсотків. Основна різниця між депозитним і ощадним сертифікатом полягає в тому, для кого вони призначені. Банки емітують ощадні сертифікати з низьким номіналом, що орієнтовані на індивідуальних вкладників (інвесторів), тобто це «роздрібні» сертифікати. Депозитні сертифікати з великим номіналом орієнтовані на інституційних вкладників (інвесторів), великий бізнес, тобто це «оптові» сертифікати. Банки завдяки емісії депозитних сертифікатів мають можливість гнучко управляти процесом залучення коштів, оскільки вони самостійно визначають:

- номінал сертифікатів, обсяг і порядок їх емісії;
- строк сертифікатів, тобто тривалість залучення коштів, що дозволяє банкам знизити ризик незбалансованої ліквідності і планувати активні операції;

— вартість залучення коштів, тобто дисконтну ставку або відсоткову ставку (фіксовану або плаваючу).

Згідно із законодавством України і нормативними актами НБУ, право емісії ощадних (депозитних) сертифікатів надано тільки банкам. Умови та процедура їх випуску та обігу регулюються внутрішніми положеннями банків. Сертифікати можуть бути іменними або на пред'явника; номіновані як у національній валюті, так і в іноземній валюті; можуть випускатися одноразово або серіями, на вимогу або на строк.

Номінал, строки обігу сертифікатів, депозитні відсоткові ставки законодавством не регламентуються і визначаються банками. Іменні сертифікати обігу не підлягають, а їх продаж (відчуження) іншим особам є недійсним. Сертифікат має містити також умови випуску, сплати та обігу сертифікату. Банк має передбачити можливість дострокового подання строкового сертифікату до сплати. У такому разі банк сплачує власнику сертифікату його суму та відсотки за зниженою ставкою, яка визначається при видачі сертифіката.

Операції з випуску похідних цінних паперів. Банки на ринку цінних паперів мають право випускати похідні цінні папери (деривативи) — опціони, ф'ючерси, форварди, свопи. Вони є важливими фінансовими інструментами спекулятивної гри на цінах товарів, курсах валют та цінних паперів, відсоткових ставках, хеджуванні ризиків. В Україні торгівля деривативами заснована у 1995 році. Проте, і досі вона перебуває на початковому етапі розвитку: обсяги торгівлі деривативами незначні, а спектр цих інструментів вкрай обмежений.

8.4. Інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів

Інвестиційна діяльність банків на фондовому ринку передбачає здійснення операцій з купівлі–продажу цінних паперів із метою формування інвестиційного портфеля, залучення кредитів під заставу придбаних цінних паперів, участь в управлінні акціонерним товариством–емітентом.

Банк як інвестор є основним суб'єктом інвестиційної діяльності, який здійснює вкладення власних, позикових і/або залучених коштів у формі інвестицій. Сучасне фінансове інвестування базується на тому, що більшість інвесторів обирає для вкладення коштів більше, ніж один фінансовий інструмент, тобто формує певну їхню сукупність. Цілеспрямований підбір таких інструментів являє собою процес формування портфеля цінних паперів, який є найважливішим напрямом роботи банків на фондовому ринку. Метою формування портфеля цінних паперів банку є розширення дохідної бази, підтримання ліквідності, розширення клієнтської бази, участь в управлінні та доходах інших економічних суб'єктів.

Портфель цінних паперів банку — це сукупність певних видів цінних паперів, які знаходяться у банку та обліковуються на його рахунку залежно від мети придбання, характеристики та строків зберігання.

Управління портфелем полягає у підтримці рівноваги між ліквідністю і прибутковістю. До основних принципів формування банківського портфеля цінних паперів відносяться:

- дохідністю вкладень;
- безпека вкладень;
- зростання вкладень;
- принцип забезпечення реалізації інвестиційної політики;
- забезпечення відповідності портфеля інвестиційним ресурсам;
- оптимізація співвідношення прибутковості і ризику;
- оптимізація співвідношення дохідності та ліквідності;
- забезпечення керованості портфеля.

Під дохідністю вкладень розуміють одержання максимально можливих дивідендів на акції і доходів на облігації та інші боргові зобов'язання. Комерційні банки, як і решта інвесторів, постійно стикаються з проблемою дохідності і безпеки. Оптимальне співвідношення дохідності і безпеки досягається періодичною ретельною перевіркою і добором цінних паперів до банківського портфеля.

Під безпекою вкладень розуміють їх невразливість від потрясінь на фондовому ринку і стабільність в одержанні доходу. Безпеки, як правило, досягають на шкоду дохідності та розширенню вкладів, оскільки найбезпечнішими вважають вкладення в облігації державних позик, які забезпечуються економічною вагою і платоспроможністю держави.

Ліквідність вкладень — це швидке і беззбиткове для їхніх власників перетворення цінних паперів із банківського портфеля у готівкові чи безготівкові кошти. Ліквідність не обов'язково має бути пов'язана з іншими цілями банківських інвестицій. Вона означає, що коли на певний цінний папір встановлено певну ціну, то завжди знайдеться покупець, який виявить бажання і матиме змогу придбати цей цінний папір.

Нарощування вкладень характерне для власників акцій. Збільшення капіталу досягають переважно за рахунок звичайних акцій акціонерних товариств, що діють у провідних галузях економіки. Такі акції, як правило, приносять невисокі дивіденди, але забезпечують швидке подорожчання капіталу.

Варто зазначити, що жоден вид цінних паперів не відповідає всім інвестиційним цілям одночасно, тому інвестор має йти на компроміс, обираючи цілі своїх інвестицій. Залежно від набору інвестиційних цілей, кожен комерційний банк визначає свою стратегію фінансових вкладень. Вибір стратегії зумовлюється інвестиційними властивостями фондових інструментів, рівнем дохідності інвестиційних операцій, часом інвестування та рівнем ризику. Якщо цінні папери надійні, то їхня дохідність низька, оскільки банки, віддаючи перевагу надійності, скуповують їх за вищу ціну порівняно з номіналом, що, у свою чергу, знижує дохідність. Якщо прогнози вказують на зростання капіталу, то на такі цінні папери підвищується попит, їхні ціни через це зростають, а дохідність відповідно знижується.

У концепції формування інвестиційного портфеля банку знаходять відображення такі основні етапи:

1. Визначення мети інвестиційної політики, необхідності та доцільності портфельних інвестицій.
2. Визначення строків придбання і зберігання цінних паперів у портфелі. На цьому етапі інвестор визначає свій інвестиційний горизонт, тобто проміжок часу, на який розповсюджується його стратегія і щодо якого оцінюються результати інвестиційного процесу.
3. Визначення видів цінних паперів, із яких планується сформувати портфель та критерії відбору фінансових інструментів. На цьому етапі інвестор аналізує інформацію щодо фондового ринку, оцінює економічну кон'юнктуру та прогнози на майбутнє. Мета такого інвестиційного аналізу — у попередньому відборі інвестиційних активів, які банк вважає доцільними.
4. Визначення структури інвестиційного портфеля та інвестиційних лімітів, які використовуються для ефективних інвестицій у сегменти фінансового ринку.
5. Визначення класифікації і принципів створення інвестиційного портфеля (агресивний, поміркований, консервативний). Здійснюється оцінка співвідношення дивідендної і курсової доходності цінних паперів, які формують портфель.
6. Диверсифікація портфеля цінних паперів. Визначення принципів диверсифікації та кількісних характеристик.
7. Формування механізмів страхування від ризику. Особливості роботи з похідними цінними паперами.
8. Методи управління інвестиційним портфелем.
9. Оцінка доходності, ризику і ліквідності інвестиційного портфеля, який проектується.
10. Оптимізація структури інвестиційного портфеля за встановленими критеріями доходності, ризику та ліквідності.

При формуванні інвестиційного портфеля банк повинен чітко сформувати свою стратегію управління і визначити майбутній тип портфеля.

Відповідно до законодавства України, розрізняють такі типи банківських портфелів цінних паперів:

- портфель торгових цінних паперів;
- цінні папери у портфелі банку на продаж;
- цінні папери у портфелі банку до погашення;
- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Торговий портфель цінних паперів — це цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни. До торгового портфеля цінних паперів можуть бути віднесені лише високоліквідні цінні папери.

Цінні папери у портфелі на продаж — це цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових відсоткових ставок, потреб ліквідності, наявності альтернативних інвестицій, а також — боргові цінні папери та акції,

за якими неможливо достовірно визначити справедливу вартість, боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру тримати до дати їх погашення. Такі цінні папери є ризиковими, оскільки за відсутності активного фондового ринку в Україні доволі складно визначити їх справедливу (ринкову) вартість.

Цінні папери у портфелі до погашення — це боргові цінні папери, щодо яких є намір і здатність банку утримувати їх до строку погашення. Такі цінні папери обліковуються за амортизованою собівартістю і щомісяця підлягають перегляду на зменшення корисності і відповідно резервуванню.

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії — це пайові цінні папери емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку. Асоційовані компанії — це група суб'єктів господарювання (юридичних осіб), пов'язаних між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному фонді та/або управлінні. НБУ використовує цей термін для компаній, у яких банк-інвестор володіє 20 % або більшою часткою капіталу. Дочірнє підприємство — це підприємство, власником контрольного пакета акцій якого є інше (контролююче) підприємство. Інвестування в асоційовані та дочірні компанії є дуже ризикованим і може призвести до значних проблем, оскільки у цих випадках оцінка платоспроможності контрагента не завжди здійснюється об'єктивно. Крім того, якщо дочірня компанія банку опиниться у стані неплатоспроможності і буде визнана банкрутом, то субсидіарну відповідальність перед кредиторами дочірньої компанії нестиме банк.

Відповідно до цілей інвестиційної діяльності банку, які полягають у збереження коштів, забезпеченні дохідності та ліквідності вкладень, інвестиційна політика має передбачати такі основні аспекти:

- визначення пріоритетних напрямів інвестування з урахуванням очікуваних доходів і ризику та відбір відповідних інвестиційних проектів;
- визначення загального обсягу довгострокових інвестицій щодо всіх активів банку;
- визначення граничної величини кредиту або іншого виду інвестицій на одного позичальника;
- визначення механізму реалізації (здійснення) інвестицій, у тому числі можливостей об'єднання коштів і системи участі у фінансово-промислових групах;
- визначення способів контролю за реалізацією інвестицій і санкцій щодо них.

Інвестиційна діяльність комерційного банку на ринку цінних паперів забезпечує поліпшення фінансового стану балансу у зв'язку з підвищенням прибутковості операцій та збереженням показників ліквідності на необхідному рівні. Цей вид діяльності комерційних банків тісно пов'язаний із їхньою кредитною діяльністю. Цінні папери можуть використовуватися банками як застава для отримання кредиту на міжбанківському ринку, для рефінансування через центральний банк, а також для проведення операцій РЕПО.

8.5. Посередницька діяльність банків на фондовому ринку

Посередницькі операції банків, які вони здійснюють у ролі інфраструктурних учасників ринку цінних паперів відносять до професійної діяльності на фондовому ринку.

Посередницька діяльність банків являє собою комплекс операцій, які здійснює банк для задоволення потреб своїх клієнтів у частині купівлі або продажу цінних паперів за дорученням клієнтів.

Проведення посередницьких операцій банку базується на таких принципах:

- прибутковість, тобто за кожною проведеною операцією банк повинен отримати дохід;
- універсальність — максимально можливий перелік операцій, які виконуються банком та орієнтованість на широке коло клієнтів.
- зваженість ризиків, тобто застосування розумної обережності при проведенні операцій, урахування всіх позитивних і негативних чинників при прийнятті рішень;
- компроміс інтересів. При проведенні операцій банк виходить із необхідності забезпечення оптимального компромісу між інтересами банку, його вкладників, акціонерів, клієнтів.

Діяльність банків як професійних учасників ринку цінних паперів передбачає здійснення таких видів діяльності:

- брокерська діяльність;
- дилерська діяльність;
- андеррайтинг;
- управління цінними паперами;
- депозитарна діяльність.

Всі види професійної діяльності на ринку цінних паперів в Україні здійснюються на підставі спеціального дозволу — ліцензії, яка видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР).

Брокерська діяльність — це укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені, за дорученням і за рахунок іншої особи.

Брокерська діяльність полягає у наданні послуг клієнтам із купівлі–продажу цінних паперів за рахунок клієнтів на підставі договорів доручення або комісії. Брокерська діяльність здійснюється банками як на біржовому, так і на позабіржових ринках. Брокерські операції банків можуть здійснюватись на підставі договору комісії або договору-доручення. У першому випадку банк діє від власного імені, у другому — від імені клієнта.

Сторони можуть укладати як договори на виконання разового замовлення, так і договори на обслуговування протягом визначеного строку. Договір на виконання разового замовлення передбачає виконання операцій певного виду з конкретними цінними паперами. Договір на обслуговування передбачає, що банк протягом визначеного строку виконує замовлення клієнта.

Дилерська діяльність — це укладення торговцем цінними паперами цивільно-правових договорів щодо цінних паперів та інших фінансових інструментів від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу.

Джерелом доходу банку–дилера є різниця між ціною продажу певного цінного папера та ціною його придбання. Банк–дилер повинен бути готовим до того, що до нього можуть звернутися клієнти з пропозицією придбати у нього або продати йому цінні папери, якими він торгує. При цьому банк не має право відмовити, якщо клієнти згодні з цінами, встановленими банком–дилером. Як правило, кожен дилер спеціалізується на купівлі–продажу цінних паперів якогось певного виду, тому дилер зобов'язаний мати достатню кількість необхідних цінних паперів і коштів для їх придбання.

Андеррайтинг — це укладення торговцем цінними паперами договорів щодо відчуження цінних паперів та/або здійснення дій чи надання послуг, пов'язаних із таким відчуженням за дорученням, від імені та за рахунок емітента на підставі відповідного договору з емітентом.

Андеррайтингова діяльність — це діяльність банку з надання послуг різним емітентам, яка полягає у випуску цінних паперів та їх первинному розміщенні за дорученням, від імені та за рахунок емітента. Андеррайтингова діяльність також передбачає здійснення банківськими установами таких заходів:

- проведення економічного обґрунтування емісії цінних паперів (розрахунок індексу прибутковості, періоду окупності, внутрішньої норми рентабельності, рівня беззбитковості);
- аналіз ринку щодо попиту на основні види цінних паперів;
- підготовку та подання документів для реєстрації у НКЦПФР;
- забезпечення ліквідності фондових інструментів.

Оплата послуг банків–андеррайтерів здійснюється емітентом, як правило, за рахунок різниці між емісійною ціною і номінальною вартістю цінних паперів. У разі публічного розміщення цінних паперів андеррайтер може брати на себе зобов'язання за домовленістю з емітентом щодо гарантування продажу всіх цінних паперів емітента, що підлягають розміщенню, або їх частини. Якщо випуск цінних паперів публічно розміщується не у повному обсязі, андеррайтер може здійснити повний або частковий викуп нереалізованих цінних паперів за визначеною у договорі фіксованою ціною на засадах комерційного представництва відповідно до взятих на себе зобов'язань.

Управління цінними паперами — це діяльність банку (управителя) від свого імені за винагороду протягом визначеного строку на підставі договору про управління переданими йому клієнтом (установником управління) цінними паперами та грошовими коштами, призначеними для інвестування у цінні папери в інтересах установника.

Згідно з договором, одна сторона (установник управління) передає іншій стороні (управителю) на певний строк об'єкти управління. *Установник управління* — це власник, який передає управителю в управління об'єкти управління. *Управитель* — це банк, торговець цінними паперами, який отримав ліцензію на провадження професійної діяльності з торгівлі цінними паперами. Для провадження діяльності з управління цінними паперами грошові кошти

клієнта зараховуються на окремий поточний рахунок у банку. Банк–управитель звітує перед клієнтами про використання їх грошових коштів.

Депозитарна діяльність — це діяльність щодо надання послуг зі зберігання та обліку цінних паперів, обслуговування процесів набуття, припинення та переходу прав на цінні папери.

Депозитарна діяльність зберігача цінних паперів передбачає виконання банками функцій збереження цінних паперів та обліку прав власності на цінні папери. Банки за наявності ліцензії НКЦПФР на здійснення депозитарної діяльності зберігача цінних паперів мають право бути зберігачами, провадити за дорученням власника операції з депонованими цінними паперами та здійснювати іншу депозитарну діяльність пов'язану з обігом цінних паперів, за винятком клірингу та розрахунків за угодами щодо цінних паперів.

Об'єктом депозитарної діяльності зберігача цінних паперів можуть виступати цінні папери, випущені як у документарній формі, так і бездокументарній. Обслуговування операцій із цінними паперами здійснюється банком–зберігачем винятково за розпорядженням депонента.

Банки як депозитарні установи здійснюють адміністративні, облікові та інформаційні операції.

Адміністративні операції — депозитарні операції з відкриття та закриття рахунків у цінних паперах.

Облікові операції — депозитарні операції з ведення рахунків у цінних паперах та відображення операцій із цінними паперами, наслідком яких є зміна кількості цінних паперів на рахунках.

Інформаційні операції — депозитарні операції, наслідком яких є видача виписок із рахунка у цінних паперах та іншої інформації щодо операцій депонентів (клієнтів) із рахунками у цінних паперах.

Крім основних послуг на ринку цінних паперів, банки можуть надавати консультаційні послуги, виконуючи при цьому функцію інвестиційного радника. Банки, з огляду на специфіку своєї діяльності, є суб'єктами, які генерують значний обсяг економічної та іншої інформації, що не доступна для інших компаній і фізичних осіб. Цей привілейований статус робить банківські установи одними з головних продавців інформації та потребує розробки механізмів її доведення до споживачів.

В Україні банки можуть здійснювати консалтинг щодо операцій, пов'язаних із цінними паперами як для емітентів, так і для інвесторів. Для емітентів банки надають весь комплекс консультацій щодо аналізу ринку та перспектив залучення коштів емітентом від випуску цінних паперів. Для інвесторів банківські установи можуть здійснювати:

- аналіз фондового ринку і прогнозування його динаміки;
- оцінювання цінних паперів;
- визначення та кількісне вимірювання ймовірних ризиків інвестування;
- аналіз схильності до ризику інвестора;
- формулювання інвестиційної стратегії на основі визначених цілей і відношення до ризику;
- оцінювання очікуваної ефективності вкладень.

Цікаво знати

Однією серед найбільших національних криз на ринку цінних паперів стала банківська криза в Ізраїлі у 1983 році. Висока інфляція на початку 1980-х років у поєднанні з недосконалою нормативною базою змусила ізраїльські банки постійно збільшувати обсяги власних коштів, щоби підтримувати необхідні показники капіталізації. Саме маніпуляції з акціями комерційних банків Ізраїлю у 1981-1983 рр. стали передумовою кризи у державі. Керівництво найбільших банківських установ країни (*Bank Hapoalim, Bank Leumi, Bank Igud, Bank HaMizrachi, Bank Clali*) почало активно рекомендувати клієнтам вкладати кошти в акції своїх банків, створюючи ажіотаж навколо них та отримуючи таким чином додатковий капітал від інвесторів. Залучені кошти спрямовувалися переважно на зворотний викуп банками власних акцій, що посилювало штучний попит на них. Крім того, ізраїльські банки почали надавати кредити клієнтам, аби ті продовжували купувати акції вже за позичені кошти. Таким чином розросталася «фінансова бульбашка» на банківському ринку. За рахунок залученого капіталу банки відкривали філії, наймали персонал, виплачували високі зарплати. Загалом у той період 90 % акцій, що котирувалися на фондовому ринку Ізраїлю, належали банківським установам. Надлишок капіталу у банках призвів до того, що позики стали надаватися без достатньої перевірки позичальника, знижуючи тим самим якість кредитного портфеля.

Протягом певного періоду уряд Ізраїлю не звертав увагу на подібні маніпуляції, оскільки частину отриманих коштів банки інвестували у державні облігації, які фінансували річний дефіцит бюджету на загальну суму 6-8 % ВВП. Проте, реальне зростання банківського сектора ставало все меншим, що згодом призвело до зниження інтересу населення до банківських цінних паперів та до зростання привабливості долара як інструменту інвестування. Це спровокувало різкий обвал цін на акції банків на ізраїльських біржах та на девальвацію національної грошової одиниці — шекеля. 6 жовтня 1983 року Тель-Авівська фондова біржа була закрита на 18 днів після декількох тижнів активних продажів акцій семи банків, що представляли практично весь банківський сектор Ізраїлю. Результатом кризи стала вимушена націоналізація урядом країни багатьох банківських установ. Із того часу держава залишається акціонером більшості комерційних банків в Ізраїлі.

ТЕМА 9. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПОСЛУГИ

Загострення конкуренції на фінансовому ринку змушує комерційні банки розширювати спектр своїх операцій, вдаючись до не традиційних для банку послуг. Виникнення та подальший розвиток нетрадиційних банківських операцій та послуг зумовлено зниженням рівня дохідності банківських операцій; необхідністю підвищення ліквідності та платоспроможності банку; зменшенням ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій; потребою у залученні нових клієнтів із метою розширення та удосконалення структури ресурсної бази банків.

До нетрадиційних банківських операцій та послуг можна віднести такі: лізинг, факторинг, довірчі (трастові) послуги, операції з дорогоцінними металами, гарантійні, посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги.

9.1. Лізингові операції банків

Правові основи здійснення банками України лізингових операцій, закладені у Законі України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р., Законі України «Про фінансовий лізинг» № 723/97–ВР від 16.12.1997 р., Цивільному кодексі України № 435–IV від 16.01.2003 р. та Господарському кодексі України № 436–IV від 16.01.2003 р.

Лізинг (англ. *leasing* — оренда, майновий найм) — *це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу певного майна.*

Предметом договору лізингу може бути неспоживна річ, визначена індивідуальними ознаками та віднесена відповідно до законодавства до основних фондів. Не можуть бути предметом лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, єдині майнові комплекси підприємств та їхні відокремлені структурні підрозділи (філії, цехи, дільниці). Майно, що перебуває у державній або комунальній власності та щодо якого відсутня заборона передачі у користування та/або володіння, може бути передано у лізинг у порядку, встановленому законом.

Суб'єкти лізингу:

- лізингодавець — юридична особа, у тому числі банківська або небанківська установа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу;
- лізингоодержувач — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця;
- продавець лізингового майна (постачальник) — фізична або юридична особа, в якій лізингодавець набуває річ, що у наступному буде передана як предмет лізингу лізингоодержувачу.
- інші юридичні або фізичні особи, які є сторонами багатостороннього договору лізингу.

Лізинг за своєю сутністю подібний до оренди, проте існують деякі ключові відмінності, які наведені у табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Відмінності лізингу та оренди

Оренда	Лізинг
Суб'єкти:	
Орендодавець — юридична особа, яка передає право користування майном на визначений термін за певну плату.	Лізингодавець — юридична особа, яка передає право володіння та користування предметом лізингу лізингоодержувачу.
Орендар — фізична або юридична особа, яка отримує право користування предметом оренди.	Лізингоодержувач — фізична або юридична особа, яка отримує право володіння та користування предметом лізингу від лізингодавця.
	Продавець — фізична або юридична особа, від якої лізингодавець отримує майно, що надалі буде передано як предмет лізингу лізингоодержувачу.
Об'єкти:	
Цілісні майнові комплекси підприємств, їхні структурні підрозділи, нерухоме майно (будівлі, споруди, приміщення), майно, яке не увійшло у статутні фонди господарюючих суб'єктів.	Будь-яке рухоме і нерухоме майно, яке може бути віднесено до основних фондів підприємства згідно із законодавством, у тому числі продукція, виготовлена державними підприємствами. У лізинг не можуть передаватися земельні ділянки та природні комплекси.
Цілі використання об'єктів:	
Комерційні та некомерційні.	Виключно комерційні.

Розрізняють два види лізингових операцій: оперативний лізинг та фінансовий лізинг.

Оперативний лізинг — це договір лізингу, за яким лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший від строку, за який амортизується 90 % вартості об'єкта лізингу, визначеної у день укладення договору.

Для оперативного лізингу характерними є такі ознаки:

- зарахування об'єкта лізингу на позабалансовий рахунок лізингоодержувача із зазначенням того, що його одержано у лізинг;
- покладення всіх витрат, пов'язаних зі страхуванням об'єкта лізингу, на лізингодавця (якщо інше не буде прямо зазначено у договорі лізингу);
- після закінчення терміну оперативного лізингу він може бути або продовжений, або об'єкт лізингу підлягає поверненню лізингодавцю і може бути повторно наданий у користування іншому лізингоотримувачу за договором лізингу.

Оперативний лізинг передбачає укладення лізингових контрактів на короткий та середній строки. Зазвичай лізингова компанія бере на себе технічне обслуговування об'єкта лізингу — плановий ремонт, страхування тощо. Після закінчення терміну дії договору лізингу предмет договору може бути повернений власникові або знову зданий в оренду.

Фінансовий лізинг — це договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 75 % вартості об'єкта лізингу, визначеної у день укладення договору.

Для фінансового лізингу характерними є такі ознаки:

- об'єкт лізингу зараховується на баланс лізингоодержувача із зазначенням того, що його взято у фінансовий лізинг;
- ризик випадкового знищення або пошкодження об'єкта лізингу несе лізингоодержувач (якщо інше не буде прямо зазначено у договорі лізингу);
- після закінчення терміна договору фінансового лізингу об'єкт лізингу переходить у власність лізингоотримувача або купується ним за залишковою вартістю.

Фінансовий лізинг характеризується тривалим терміном контракту — від п'яти до десяти років. Фактично фінансовий лізинг є формою довгострокового кредитування купівлі. Після закінчення терміну дії лізингоотримувач може повернути об'єкт лізингу, подовжити або укласти нову угоду, а також купити об'єкт за залишковою вартістю.

Комерційні банки в основному використовують фінансовий лізинг, за якого роль банку зводиться до виплати постачальникові вартості обладнання, замовленого лізингоотримувачем і передання його в лізинг.

Банківський лізинг — це лізинг, який передбачає поєднання двох договорів — договору купівлі–продажу (між продавцем і банком — лізинговою компанією) і договору оренди (між лізингоотримувачем і банком). Лізингова компанія (банк) купує устаткування на замовлення лізингоотримувача (компанії, фірми) і здає його їм в оренду.

Незалежно від організаційно-правової форми, найбільш прийнятним варіантом участі банків у лізинговому бізнесі є створення дочірньої лізингової компанії. Така форма забезпечує високу ефективність, оскільки лізингодавці значно менше підлягають регулюванню, ніж банки, та здатні більш гнучко реагувати на кон'юнктуру ринку. Лідируючі компанії на українському ринку лізингу є дочірніми структурами банків, зокрема: Приват Лізинг, Райффайзен Лізинг Аваль, ОТП Лізинг, УніКредит Лізинг, VAB Лізинг.

Основним документом лізингової угоди є договір лізингу, який укладається у письмовій формі.

Основними умовами договору лізингу є такі:

- предмет лізингу;
- строк, на який лізингоодержувачу надається право користування предметом лізингу;
- розмір лізингових платежів;

— інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнута згода.

За користування предметом лізингу лізингодавець стягує з користувача лізингові платежі, розмір яких визначається договором.

Лізингові платежі включають:

- суму, що амортизується за строк, за який вноситься лізинговий платіж;
- суму, що сплачується лізингодавцю як відсоток за залучений ним кредит для придбання майна за договором лізингу;
- комісійну винагороду лізингодавцю за отримане у лізинг майно.

Послуга лізингу передбачає декілька етапів.

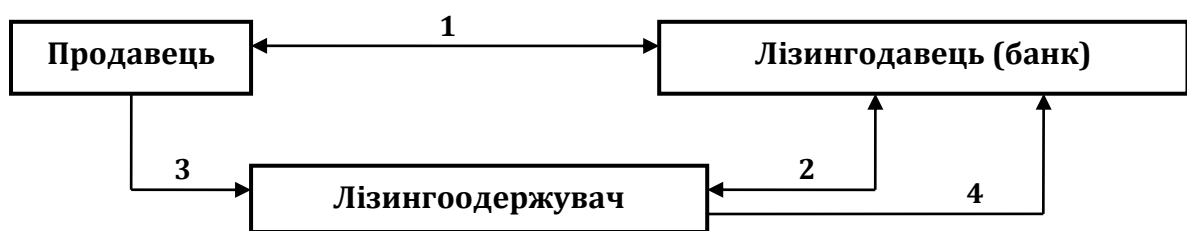
1 етап. Аналізуються фінансові, технічні та організаційні можливості всіх потенційних учасників, готуються документи для укладання договорів;

2 етап. Юридичне оформлення лізингової послуги та підписання необхідних договірних документів:

- договору купівлі–продажу предмета лізингу;
- акта прийому предмета лізингу в експлуатацію;
- лізингового договору;
- договору технічного обслуговування предмета лізингу;
- договору надання банківського кредиту;
- договору страхування предмета лізингу;

3 етап. Використання предмета лізингу, пов'язане з реалізацією проекту лізингоодержувача. На цьому етапі сплачуються лізингові платежі, відображаються операції в бухгалтерському обліку, повертається банківська позика та виплачуються відсотки за користування нею, а після закінчення терміну лізингу встановлюються відносини щодо подальшого використання предмета лізингу.

Послідовність здійснення лізингової операції подана на рис. 9.1.

Рис. 9.1. Схема проведення лізингової операції

Лізингова операція банку включає такі етапи:

1. Укладання договору купівлі–продажу між продавцем та лізингодавцем (банком).
2. Укладання договору лізингу між лізингоодержувачем та лізингодавцем (банком).
3. Доставка об'єкта лізингу.
4. Надходження лізингових платежів.

Банківський лізинг є альтернативою кредитуванню. Відповідно до цього, виділяють ряд переваг і недоліків лізингових операцій.

До переваг лізингу відносять такі:

- малим та середнім підприємствам простіше оформити лізинг, ніж взяти кредит. Лізингові компанії не вимагають від лізингоодержувача додаткових гарантій, оскільки забезпеченням угоди є сам об'єкт лізингу;
- лізинг передбачає 100 % кредитування і не вимагає негайної сплати платежів;
- ризик старіння обладнання повністю лягає на лізингодавця. Лізингоотримувач має можливість поступово оновлювати своє обладнання;
- платежі за лізингом включаються до складу витрат (у тому числі і в податковому обліку). Сума платежів за лізингом фіксується при укладанні договору і не залежить від коливань валютного курсу та змін банківського відсотка за довгостроковим кредитуванням.

Водночас лізинговим операціям притаманні й недоліки:

- у випадку фінансового лізингу, незважаючи на моральне старіння обладнання, орендні платежі не припиняються до кінця дії контракту;
- вартість лізингу більша кредиту, оскільки ризик старіння обладнання лягає на лізингодавця, береться більша комісія для компенсування таких втрат.

9.2. Факторингові операції банків

Здійснення банками України факторингових операцій регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність» № 2121-III від 07.12.2000 р., Цивільним кодексом України № 435-IV від 16.01.2003 р. та Господарським кодексом України № 436-IV від 16.01.2003 р.

Факторинг (від англ. *factoring* — посередник, агент) — *це операція, яка полягає у придбанні банком-фактором від постачальника (продавця) права вимоги боргу покупця у грошовій формі за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) з прийняттям ризику виконання такої вимоги шляхом купівлі банком розрахункових документів постачальника.*

Іншими словами, факторинг є різновидом посередницької діяльності, за допомогою якої посередник (факторинговий відділ банку) за певну плату одержує від підприємства право стягнути і зарахувати на його рахунок належні йому від покупців суми грошей (право інкасувати дебіторську заборгованість). Класичний факторинг передбачає наявність комерційного кредиту, що надається у товарному вигляді продавцями покупцям у вигляді відстрочення платежу за продані товари, які оформляються відкритим рахунком.

Об'єктом факторингу є право вимоги боргу у грошовій формі.

Суб'єктами факторингу є такі:

- продавець (постачальник) продукції, він же безпосередній клієнт банку, який реалізовує власний товар на умовах відстрочення платежу. Згідно з чинним законодавством, кредитором може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності;

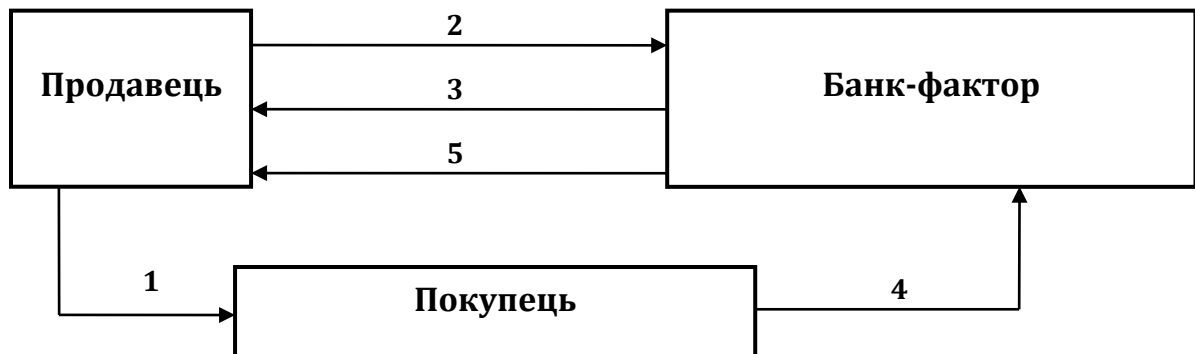
- покупець продукції (дебітор), який бажає придбати конкретний товар, однак тимчасово не має вільних коштів для оплати товару чи наданих послуг. При цьому важливою умовою є стабільність, прибутковість та ефективність бізнесу покупця і впевненість у тому, що у короткостроковому періоді у нього появляться необхідні кошти для сплати боргу та відсотків за ним;
- банк–фактор або факторингова компанія, яким постачальник уступає грошову вимогу на дебіторську заборгованість. Згідно з Цивільним кодексом України, роль фактора може також виконувати фізична особа–суб’єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції.

Умови проведення факторингових операцій визначаються генеральною угодою факторингу, що укладається між банком та постачальником. У такій угоді зазначається частка сум платежу від суми за операціями факторингу, розмір компенсаційної винагороди, умови розриву факторингового договору, відповідальність кожної зі сторін у разі невиконання або неналежного виконання взятих на себе зобов’язань та інші умови за домовленістю сторін.

Головною метою факторингових операцій є:

- забезпечення постачальникові своєчасної оплати відвантажених товарів;
- управління платіжною дисципліною позичальника;
- підвищення ефективності розрахунків між клієнтами;
- ліквідація виникнення дебіторської заборгованості у позичальника.

Типовий механізм факторингу поданий на рис. 9.2.

Рис. 9.2. Механізм здійснення факторингової операції

Факторингова операція банку включає такі етапи:

1. Поставка товару чи надання послуг.
2. Передача до банку документів, що підтверджують поставку товару чи надання послуг.
3. Виплата постачальнику авансу: до 90 % від суми поставки/послуг.
4. Надходження оплати від покупця.
5. Виплата постачальнику залишкової суми за поставкою.

Механізм здійснення факторингової операції передбачає, що факторинговий відділ банку купує боргові вимоги (рахунки-фактури) клієнта на умовах негайної оплати 70–90 % вартості від фактурованих поставок, а виплата іншої частини суми, за вирахуванням відсотка за кредит та комісійних

платежів, здійснюється у строго обумовлені терміни незалежно від надходження виторгу від дебіторів. Утримані банком 10–30 % суми боргу є компенсацію ризику до погашення боргу, а також заходом стимулювання клієнта до належного виконання обов’язків щодо поставки.

Факторинг є різновидом торгово-комісійної операції та містить елементи банківського кредитування, проте має і певні відмінності (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Відмінності факторингу і банківського кредиту

Критерій порівняння	Факторинг	Банківський кредит
1. Особливості визначення суми позики	Розмір авансування за факторингом збільшується у міру зростання обсягів поставок постачальника у межах встановленого ліміту	Розмір кредиту за конкретним кредитним проектом прямо не пов’язаний зі зростанням обсягів продаж
2. Відображення у балансі клієнта	При користуванні факторингом клієнт фактично не стає позичальником, оскільки у його балансі не виникає кредиторської заборгованості	При користуванні кредитом клієнт є позичальником банку. Заборгованість за кредитом відображається у його балансі
3. Термін надання послуги	Факторинг надається на строк відстрочення платежу (товарного кредиту) за договором поставки	Кредит надається на строк окупності кредитного проекту
4. Умови виплати коштів	Фінансування за факторингом сплачується не пізніше наступного дня після поставки та надання банку рахунків-фактур	Кредит надається у строки надання позичальником платіжних документів
5. Наявність забезпечення	Як правило, факторинг надається бланково (без забезпечення)	Кредит, як правило, надається під ліквідну заставу
6. Супроводжуючі послуги	Невід’ємною додатковою функцією факторингу є адміністрування дебіторської заборгованості	За класичного кредитування банк не здійснює ніяких додаткових функцій з адміністрування дебіторської заборгованості
7. Джерело погашення	Факторинг сплачується з коштів, які надходять від дебіторів. За факторингом із регресом — за платіж відповідає постачальник	Кредит погашається безпосередньо позичальником. Погашення простроченої заборгованості також може бути за рахунок гаранта, поручителя
8. Умови закінчення дії договору	Факторинг закривається не пізніше наступного дня після отримання платежів від дебіторів	Кредит погашається у термін, обумовлений договором кредиту

Переваги факторингу для постачальників полягають у такому:

1. Можливість збільшення обсягів поставок у результаті надання покупцям конкурентних ринкових переваг, таких як: збільшення обсягів поставок із відстрочкою платежу (на умовах товарного кредиту); збільшення строку відстрочки платежу (товарного кредиту); зменшення ціни на товари (роботи, послуги).
2. Отримання додаткових прибутків за рахунок збільшення обсягів поставок.
3. Можливість підтримання стабільних відносин із покупцями, які мають постійну можливість придбання товару з відстрочкою платежу (на умовах товарного кредиту).
4. Можливість планування своїх фінансових потоків без урахування платіжної дисципліни покупців (дебіторів).
5. Можливість здійснення оптових закупок у зв'язку з наявністю коштів (за вигідними цінами) та відповідно підтримання розширеного асортименту товарів для миттєвого задоволення вимог покупців.
6. Покращення ділового іміджу та платоспроможності через можливість проведення своєчасних розрахунків зі своїми кредиторами.
7. Покриття банком торгових ризиків, які виникають у зв'язку з реалізацією продукції з відстрочкою платежу.

Перевагами факторингу для покупців є такі:

1. Більш вигідні умови оплати, що не вимагає відволікання значних коштів з обороту як у разі передоплати або оплати за фактом.
2. Планування графіка погашення заборгованості.
3. Збільшення купівельної спроможності.

Для банків перевагами факторингових операцій можна вважати такі:

1. Покращення ділових стосунків клієнтів із банком через надання їм додаткових конкурентоспроможних послуг.
2. Зменшення кредитного ризику внаслідок диверсифікації кредитного ризику між покупцями та наявності у банку права регресу до постачальника у разі несплати дебітором відвантаженого йому товару (виконаних робіт, наданих послуг), незалежно від причин такої несплати.
3. Збільшення ресурсної бази у результаті додаткових грошових надходжень на поточні рахунки постачальників.
4. Додаткова можливість збільшення клієнтської бази шляхом залучення на обслуговування платоспроможних дебіторів постачальника.
5. Можливість отримання банком додаткових джерел доходів.

Серед основних недоліків послуг факторингу виокремлюють такі:

1. Документообіг між банком та клієнтом при здійсненні факторингу на етапі фінансування складніший. Крім фінансової звітності, яка щоквартально надається банкові, клієнт повинен надавати банку документи, що підтверджують право вимоги, для здійснення банком фінансування та адміністрування дебіторської заборгованості.
2. Дороговизна факторингових послуг. Комісійна винагорода за використання факторингу складається з фіксованого збору за обробку документації, комісійних за факторингове обслуговування та комісійних за використання

грошових коштів. Тому, деякі підприємства через високу вартість факторингу неспроможні використовувати його в управлінні безнадійною та простроченою заборгованістю.

Слід зазначити, що в Україні факторинг поки що не розглядають як самостійну сферу діяльності. Банки надають перевагу факторингу як послугі, лише розширюючи асортимент кредитних продуктів.

9.3. Форфейтингові операції банків

Здійснення комерційними банками України форфейтингу регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р., Законом України «Про обіг векселів в Україні» № 2374–III від 05.04.2001 р., Цивільним кодексом України № 435–IV від 16.01.2003 р. та Господарським кодексом України № 436–IV від 16.01.2003 р.

Форфейтинг (від франц. *a forfait* — цілком, загальною сумою) — *це фінансова операція з рефінансування дебіторської заборгованості за експортним товарним (комерційним) кредитом через передавання (індосамент) переказного векселя на користь банку (факторингової компанії) зі сплатою останньому комісійної винагороди.*

Форфейтинг є специфічною формою кредитування зовнішньоекономічних операцій шляхом купівлі комерційним банком–форфейтером у експортера боргових зобов'язань, акцептованих імпортером, коли експортер переуступає банку свої вимоги до покупців. У результаті форфейтування заборгованість покупця за товарним (комерційним) кредитом трансформується у фінансову заборгованість (на користь банку). За своєю сутністю форфейтинг поєднує у собі елементи факторингу (який підприємства–експортери застосовують у випадку високого кредитного ризику) і врахування векселів (із їх індосаментом тільки на користь банку).

Об'єктами форфейтингової операції є переважно векселі (прості або переказні).

Суб'єктами форфейтингової операції є експортер (продавець); імпортер (покупець); форфейт–банк; гарант (банк імпортера).

Цілями форфейтингу для суб'єктів угоди є такі:

- для покупця — придбання товару у кредит, при цьому він крім ціни товару сплачує відсотки за кредит;
- для продавця — одержання при врахуванні векселів суми, що рівна ціні товару;
- для банку — одержання доходу у вигляді дисконту від урахування векселів.

Форфейтингу притаманні такі властивості:

- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- кредитування здійснюється шляхом купівлі векселів;
- у більшості випадків форфейтинг пов'язаний з реалізацією машин, обладнання та інших товарів інвестиційного призначення.

Форфейтинг за своїм змістом подібний до факторингу, проте між ними існує ряд суттєвих відмінностей (табл. 9.3).

Порівняльна характеристика факторинга і форфейтинга

Факторинг	Форфейтинг
Об'єкт операції — переважно рахунок-фактура	Об'єкт операції — переважно вексель (простий або переказний)
Короткострокове кредитування (до 180 днів)	Середньострокове кредитування (від 180 днів до 10 років)
Сума кредиту обмежена можливостями фактора	Сума кредиту може бути досить високою внаслідок можливості синдикації
Фактор авансує оборотний капітал кредитора у розмірі 70–90 % суми боргу. Решта 10–30 % надходять на рахунок кредитора тільки після погашення боргу покупцем продукції за вирахуванням комісії та відсотків	Форфейтер виплачує суму боргу повністю за вирахуванням дисконту
Фактор або залишає за собою право регресу до експортера або відмовляється від цього права, але навіть у цьому випадку при експорті товарів політичні та валютні ризики несе експортер	Форфейтер несе всі ризики несплати боргу, включаючи політичні та валютні ризики при експорті товарів
Операція може бути доповнена елементами бухгалтерського, інформаційного, рекламного, збутового, юридичного, страхового та іншого обслуговування кредитора (клієнта)	Не передбачає будь-якого додаткового обслуговування
Можливість перепродажу факторингового активу фактором не передбачена	Передбачається можливість перепродажу форфейтером форфейтингового активу на вторинному ринку
Не потрібні гарантії від третьої особи	Вимагається гарантія третьої особи або аваль

Схема проведення форфейтингової операції наведена на рис. 9.3.

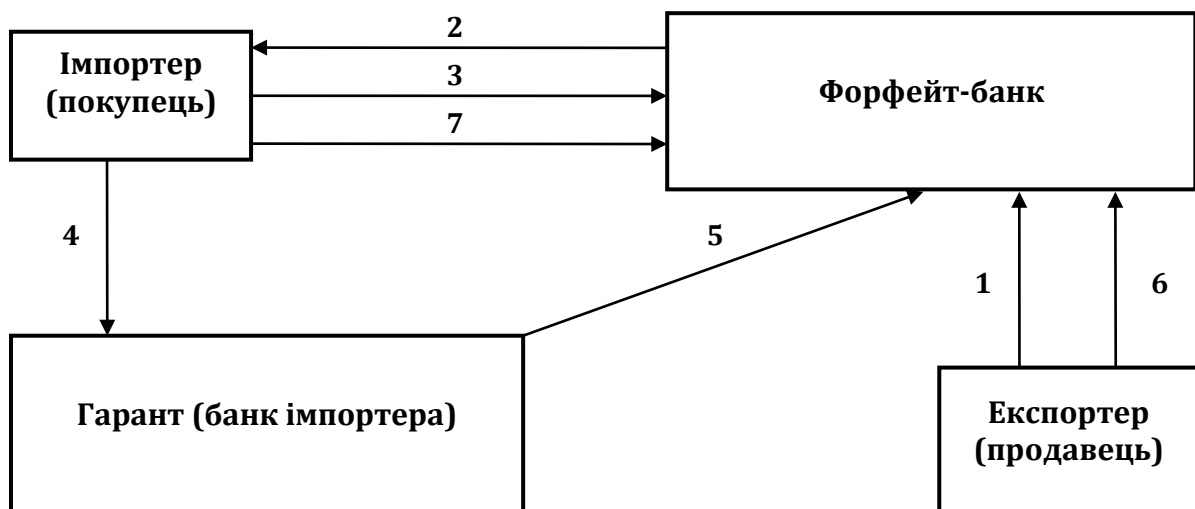

Рис. 9.3. Схема проведення форфейтингової операції

Послідовність виконання операцій при здійсненні форфейтингу наступна:

1. Виставлення експортером рахунку на сплату товарів.
2. Вимога форфейт–банку до імпортера щодо акцепту платіжних документів та гарантування оплати боргу банком країни–імпортера.
3. Акцепт імпортером платіжних документів.
4. Прохання імпортера до банку надати гарантії оплати боргу.
5. Гарантія банку країни–імпортера перед форфейт–банком щодо сплати боргу імпортером.
6. Придбання форфейт–банком векселів або інших боргових вимог без права регресу за їх оплатою.
7. Погашення імпортером боргу перед форфейт–банком.

До основних переваг форфейтингу для експортера (продавця) можна віднести такі:

- надання форфейтингових послуг на основі фіксованої відсоткової ставки;
- фінансування за рахунок форфейтера без права регресу на експортера;
- можливість отримання готівки відразу після постачання продукції або надання послуг, що позитивно відображається на загальній ліквідності, знижує обсяг банківських позик, дає можливість реінвестування коштів;
- відсутність витрат часу і коштів на управління боргом або на організацію його погашення;
- відсутність ризиків (усі валютні ризики, ризики зміни відсоткових ставок, а також ризик банкрутства гаранта несе форфейтер);
- простота документації і можливість швидкого оформлення вексельних боргових інструментів;
- конфіденційний характер операцій;
- можливість оперативного погодження умов угоди;
- можливість заздалегідь одержати від форфейтера опціон на фінансування угоди по фіксованій ставці, що дає змогу експортеру заздалегідь визначити свої витрати і включити їх у контрактну ціну, розрахувати інші підсумкові цифри.

Серед недоліків форфейтингу для експортера варто назвати такі:

- необхідність підготувати документи таким чином, щоби на самого експортера не було регресу у випадку банкрутства гаранта, а також необхідність знати законодавство країни–імпортера, що визначає форму векселів, гарантій і авалю;
- можливість виникнення ускладнень у випадку, якщо імпортер пропонує гаранта, який не влаштовує форфейтера.

Для імпортера (покупця) позитивними сторонами використання форфейтингу є такі:

- простота і швидкість оформлення документації;
- можливість одержання кредиту за фіксованою відсотковою ставкою;
- можливість скористатися кредитною лінією у банку.

Негативними аспектами форфейтингу для покупця можна назвати такі:

- зменшення можливості одержати банківський кредит при користуванні банківською гарантією;

- необхідність платити комісію за гарантію;
- більш висока маржа форфейтера;
- можливість виникнення труднощів з оплатою векселя у випадку невиконання експортером будь-яких умов контракту.

Здійснення форфейтингових операцій для банку несе у собі такі переваги:

- можливість легко реалізувати куплені активи на вторинному ринку;
- більш висока маржа, ніж за кредитними операціями;
- простота і швидкість оформлення документації.

Недоліками для банку–форфейтера у виконанні таких операцій можуть бути такі:

- відсутність права регресу у випадку несплати боргу;
- необхідність знання вексельного законодавства країни–імпортера;
- відповідальність за перевірку кредитоспроможності гаранта;
- необхідність нести всі процентні ризики до закінчення терміну векселів;
- неможливість зробити платіж раніше терміну;
- ризик трансферту;
- ризик коливання валютних курсів.

9.4. Трастові послуги. Послуги банків зі зберігання цінностей

В Україні правові основи надання банками трастових послуг та послуг зі зберігання цінностей закладені у Законі України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р., Цивільному кодексі України № 435–IV від 16.01.2003 р. та Правилах з організації захисту приміщень банків в Україні, затверджених Постановою НБУ № 63 від 10.02.2016 р.

Трастові (довірчі) послуги (англ. *trust* — довіра) — ***це послуги банків з управління майном і фондовими цінностями, виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнтів на правах довіреної особи.***

Трастові послуги засновано на довірчих правовідносинах, коли одна особа (засновник) передає своє майно у розпорядження іншій особі (довірительному власнику) для управління в інтересах третьої особи (бенефіціара).

У трастовій операції беруть участь три сторони:

- довіритель майна (засновник трасту) — юридична або фізична особа, яка заснувала траст та/або передала довірительному власнику повноваження власника належного їй майна відповідно до умов укладеного між ними договору;
- довірительний власник (траст) — сторона, яка здійснює управління майном. Ним можуть бути спеціалізовані трастові компанії (довірчі товариства) або комерційні банки;
- бенефіціар — особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Ним може бути сам довіритель майна або третя особа.

Довірча власність може виникнути у трьох випадках:

- у результаті волевиявлення довірителя майна;
- у результаті укладення угоди;
- згідно із законом або рішенням суду.

Трастові послуги можуть надаватися юридичним особам і фізичним особам (персональні трастові послуги).

Довірчі послуги на користь фізичних осіб, як правило, включають такі послуги:

1. Розпорядження спадщиною, тобто розпорядження майном клієнта після його смерті. Воно може здійснюватися відповідно до письмового заповіту, залишеного померлим, у якому зазначений виконавець заповіту, або за рішенням суду, коли заповіт не був складений. Розпорядження майном включає: одержання рішення суду; збір та інвентаризацію майна; забезпечення схоронності спадщини; сплату адміністративних витрат та податків; здійснення розрахунків із кредиторами; реалізацію майна, яке не підлягає тривалому зберіганню; контроль за здійсненням комерційних операцій; розподіл майна між спадкоємцями.
2. Згідно з договором управління майном, передбачається, що довіритель передає банку в управління певне майно. Банк зберігає його, інвестує, розпоряджається доходом, одержаним від майна у визначеному договором порядку. У визначених договором випадках, довіритель зберігає право втручатися у процес управління майном. Право управління майном може переходити до банку не лише за заповітом, але й через укладення прижиттєвих угод. Це пов'язано з тим, що довіритель майна або не хоче передавати його спадкоємцям відразу, або не в змозі, чи не бажає самостійно займатися своїм бізнесом тощо. Управління майном передбачає прийняття рішень щодо його розміщення, оформлення страхування і внесення страхових платежів, депозитні операції з готівкою, облікові операції, виплату доходів бенефіціару, аналіз ефективності використання майна.
3. Опікунство та забезпечення зберігання майна передбачає набір операцій, аналогічний управлінню майном. Зазначений вид трастових послуг поширюється переважно на неповнолітніх, які вважаються недієздатними для управління та володіння майном. Якщо неповнолітній отримав у спадщину майно, то, у цьому разі, призначається опікун, який розпоряджається цим майном в інтересах спадкоємця. Опікунство та забезпечення зберігання майна існує у двох формах: опікунства індивіда (неповнолітнього, недієздатного) та опікунства майна — у випадку, якщо власник майна фізично неспроможний самостійно управляти ним.
4. Агентські послуги характеризуються тим, що одна особа (агент) учиняє як юридичні, так і фактичні дії за дорученням і за рахунок іншої особи (принципала). Кінцевою метою агентських послуг є встановлення договірних зобов'язань між принципалом і третьою особою. Агент, а ним може бути траст-відділ банку, діє, як правило, від імені принципала, і відповідно укладені ним або за його сприяння договори створюють права та обов'язки безпосередньо для принципала. У деяких випадках, вступаючи у відносини з третіми особами за дорученням принципала, агент має право діяти від свого імені, не розкриваючи перед третьою особою існування принципала, або може вказати на те, що він діє за дорученням і за рахунок принципала, не розкриваючи його імені. Незалежно від того, як діє агент у

відносинах із третіми особами, результат укладених ним угод лягає на принципала. Агентські послуги включають: збереження активів, наприклад, цінних паперів; одержання доходів за ними та повідомлення клієнта; купівлю–продаж цінних паперів та доставку їх до клієнта; обмін цінних паперів; погашення облігацій; сплату податків; оформлення страхових полісів; оплату рахунків; укладання від імені клієнта договорів; отримання кредитів; купівлю–продаж іноземної валюти і дорогоцінних металів тощо.

До складу трастових послуг, які надаються юридичним особам, відносять:

- обслуговування облігаційної позики, що супроводжується передаванням довіреній особі права розпорядження майном, яке є забезпеченням позики;
- агентські послуги;
- створення фондів погашення заборгованості, з яких, відповідно до умов договору, може здійснюватися погашення боргів, сплата процентів, викуп облігацій; виплата дивідендів акціонерам тощо;
- тимчасове управління справами компанії у разі її реорганізації чи ліквідації;
- послуги депозитарію (зберігання акцій, за якими акціонери передали право голосу уповноваженим представникам);
- розпорядження активами, у тому числі управління нерухомістю як усередині країни, так і за кордоном;
- обслуговування працівників компанії. У цьому разі траст-відділи надають послуги в інтересах працівників, здійснюючи управління фондами компаній, призначеними для виплати пенсій, різних винагород та допомог;
- інвестування коштів клієнта у визначені ним види активів;
- управління коштами благодійних фондів.

За надання трастових послуг банк стягує плату, розмір якої встановлюється у договорі між банком і клієнтом залежно від виду трастових послуг та вартості майна.

Однією з довірчих послуг, яку надають комерційні банки фізичним та юридичним особам, є послуги щодо зберігання цінностей.

Об'єктами зберігання можуть бути документи, грошові кошти та цінності фізичних і юридичних осіб.

Суб'єктами послуг щодо зберігання цінностей є зберігач (банк) та поклажодавець (фізична чи юридична особа).

Правила конфіденційності банку не передбачають перевірку того, що клієнт закладає у сейф. Однак, у договорі поклажодавець зобов'язується не зберігати у банківському сейфі нічого протизаконного. До переліку речовин, матеріалів, предметів, які заборонено зберігати в сейфі, належать такі:

- озброєння, боєприпаси до нього, вибухові речовини, порох, пальне;
- бойові отруйні речовини;
- уран, інші матеріали, що розпадаються, і вироби з них;
- рентгенівське устаткування, прилади і устаткування з використанням радіоактивних речовин, ізотопів, а також самі радіоактивні речовини;
- експериментальні зразки науково-дослідних робіт, а також матеріали пошукових досліджень для створення озброєнь і військової техніки;

- отрути і наркотичні речовини;
- спирт етиловий і інші легкозаймісті рідини;
- відходи вибухових речовин;
- продукти харчування, матеріали та речовини, які швидко псуються;
- інші речовини, які здатні спричинити шкідливий вплив на організм людини та/або на навколишнє середовище, та/або на цілісність сейфу.

Зберігання цінностей здійснюється у спеціально відведеному приміщенні, обладнаному індивідуальними сейфами.

Сховище для індивідуальних сейфів — це особливе приміщення банку, обладнане індивідуальними сейфами для зберігання цінностей і документів клієнтів, технічне укріплення якого має відповідати параметрам безпеки, передбаченим чинним нормативно-правовим актам.

Послуги банків зі збереження цінностей оформляються такими договорами:

- договором зберігання цінностей у банку;
- договором про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком;
- договором про надання індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком.

Особливістю договору про надання індивідуального банківського сейфа, який охороняється банком, є те, що банк безпосередньо приймає від поклажодавця цінності під їх опис, контролює їх розміщення у сейфі та вилучення з нього. Банк здійснює зазначений опис цінностей та несе відповідальність за псування цінностей з вини банку.

Договір про надання індивідуального банківського сейфа є платним і строковим. Строк визначається клієнтом від 1 дня до 1 року з можливістю продовження. Оплата визначається банком залежно від строку, розміру сейфу та витрат на здійснення банківських послуг.

Після закінчення строку зберігання та невитребуванням клієнтом цінностей комерційний банк продовжує їх зберігати до того моменту, поки вони не будуть взяті іншою стороною. У такому разі банк має право вимагати відшкодування йому додаткових витрат зі зберігання цінностей.

9.5. Діяльність банків на ринку дорогоцінних металів

В Україні здійснення банками операцій з дорогоцінними металами регламентується Законом України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р., Законом України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» № 637/97–ВР від 18.11.1997 р. та Положенням Національного банку України «Про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами» № 325 від 06.08.2003 р.

Банківські метали — це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових

стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Операції з банківськими металами здійснюються окремо за кожним видом банківських металів, а саме:

- золото у стандартних зливках;
- золото у мірних зливках та порошках;
- срібло, платина і паладій у стандартних і мірних зливках та порошках;
- золото, срібло, платина і паладій у монетах, проби яких відповідають або перевищують проби, встановлені для мірних злиwkів відповідного банківського металу, та проби яких нижчі, ніж встановлені для мірних злиwkів відповідного банківського металу.

Операції з банківськими металами банк має право здійснювати на підставі генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій. Банківські метали повинні мати відповідний сертифікат якості, тобто пройти експертизу, що засвідчує пробу банківського металу та ідентифікує назву виробника.

До операцій банків із дорогоцінними металами належать:

- відкриття металевих рахунків у центральному банку, в інших уповноважених банках та здійснення операцій за ними;
- відкриття та ведення металевих рахунків інших уповноважених банків, металевих рахунків юридичних та фізичних осіб;
- купівля–продаж дорогоцінних металів за гривні;
- конвертація одного банківського металу в інший;
- залучення дорогоцінних металів на депозити клієнтів;
- залучення та розміщення міжбанківських депозитів у дорогоцінних металах;
- надання та отримання міжбанківських кредитів у дорогоцінних металах;
- надання кредитів у дорогоцінних металах резидентам–юридичним особам та фізичним особам–суб’єктам підприємницької діяльності;
- надання та отримання у заставу дорогоцінних металів;
- відповідальне зберігання дорогоцінних металів у центральному банку, в інших уповноважених банках, у власному сховищі;
- перевезення дорогоцінних металів.

Відкриття та закриття металевих рахунків уповноваженими банками здійснюються у порядку, встановленому нормативно-правовими актами, що регулюють відкриття та закриття рахунків в іноземній валюті. Такі рахунки відкриваються як юридичним, так і фізичним особам, які є резидентами.

На поточний рахунок зараховуються банківські метали:

- внесені з фізичною поставкою за наявності документів, що підтверджують правомірність володіння цим банківським металом. Уповноважений банк повинен мати експерта під час здійснення операцій з банківськими металами з фізичною поставкою;
- куплені за дорученням власника рахунку; перераховані з власного поточного рахунку у банку або з власного депозитного рахунку у банку, відповідно до депозитного договору;
- перераховані як кредит у банківських металах, відповідно до кредитного договору;

- за операцією конвертації одного банківського металу в інший;
- нараховані як відсотки за залишком коштів на власному поточному рахунку.

Із поточного рахунка за розпорядженням власника рахунку банк може проводити такі операції:

- видачу банківських металів;
- перерахування на власний поточний рахунок у банку або на власний депозитний рахунок у банку, відповідно до депозитного договору;
- продаж банківських металів за дорученням власника рахунку;
- перерахування з метою здійснення операції конвертації одного банківського металу в інший.

Внесення банківських металів на вкладний (депозитний) металевий рахунок, видача та погашення кредиту у банківських металах та списання із вкладного (депозитного) металевого рахунку здійснюються виключно через поточні металеві рахунки клієнтів і кореспондентські металеві рахунки уповноважених банків. Відсотки за металевим депозитом сплачуються як у банківських металах, так і у гривні за офіційним курсом банківських металів на дату виплати, передбачену договором на розрахунково-касове обслуговування, укладеному між банком і клієнтом. Комісійна винагорода за здійснення операцій з банківськими металами стягується банками виключно у гривнях.

Операції з купівлі–продажу банківських металів можуть здійснюватися на міжбанківському валютному ринку України та на міжнародних ринках особисто або за посередництвом центрального банку. Банки здійснюють операції з купівлі–продажу банківських металів від свого імені за дорученням та за рахунок коштів клієнтів на підставі подання клієнтом заяви про купівлю іноземної валюти або банківських металів.

Операції з надання кредитів у банківських металах можуть здійснюватися як шляхом їхнього постачання у фізичній формі, так і шляхом зарахування на знеособлені рахунки в обмін на зобов'язання зворотної поставки відповідного металу у термін, зазначений у договорі. Погашення кредитів у дорогоцінних металах може здійснюватися у формі фізичної поставки, шляхом перерахування дорогоцінних металів із металевих рахунків позичальника чи придбання банком металу за грошові кошти позичальника.

Уповноважені банки не мають права:

- використовувати банківські метали як засіб платежу, крім сплати процентів у банківських металах;
- розміщувати від свого імені банківські метали, що прийняті на відповідальне зберігання або у заставу;
- випускати ощадні (депозитні) сертифікати у банківських металах;
- здійснювати перерахування банківських металів із металевих рахунків юридичних осіб на металеві рахунки інших юридичних осіб та фізичних осіб, із металевих рахунків фізичних осіб на металеві рахунки юридичних осіб, а також із металевих рахунків фізичних осіб–резидентів на металеві рахунки фізичних осіб–нерезидентів.

9.6. Банківське страхування (bancassurance) як перспективний напрям банківських послуг

Важливим напрямом розвитку і стабільного функціонування комерційних банків у сучасних умовах є розширення спектру їхніх послуг на фінансовому ринку, диверсифікація джерел доходів та проведення нетрадиційних для банків операцій. Сьогодні найбільш неосвоєним та перспективним сегментом фінансового ринку для розвитку нових видів банківських послуг є страховий ринок. У світовій банківській практиці послуги банків на ринку страхових продуктів носять назву «*bancassurance*». Цей термін має французьке походження і означає продаж страхових продуктів через мережу банківських установ і за змістом перекладається як «банківське страхування».

*Сучасна економічна наука трактує **bancassurance як інтегрування банків і страхових компаній з метою координації продажів та поєднання страхових і банківських продуктів, налагодження спільних каналів їх розповсюдження, використання спільної бази даних клієнтів із метою отримання прибутку.***

Вважається, що bancassurance як вид бізнесу зародився у Великобританії у 1967 році, коли банк Lloyds вперше започаткував співпрацю із страховою компанією, реалізуючи новий на той час продукт — страхування життя для своїх клієнтів. Сьогодні у провідних країнах світу ця сфера банківської діяльності набула значного розвитку. Світовий досвід свідчить про наявність передумов для розвитку інтеграції банків і страхових компаній. Найбільш багатий на приклади успішних проєктів bancassurance — досвід Франції, Великобританії, Іспанії, Португалії, Італії і Бельгії та Швейцарії. Банківське страхування у різних формах отримало розвиток також у США, країнах Латинської Америки і Азії, зокрема в Японії та Південній Кореї.

Зарубіжна практика показала, що і банк, і страхова компанія однаково зацікавлені в ефективній організації програм bancassurance. Так, банкам програми bancassurance дають можливість диверсифікувати стандартні послуги, забезпечують додаткові надходження у вигляді комісійних від реалізації страхових послуг, сприяють максимізації завантаження вже створеної банківської мережі. Що стосується страхової компанії, то запровадження bancassurance сприяє їм у додатковому залученні клієнтів, знижує собівартість маркетингу страхових послуг, розширює спектр доступу компанії до нових сфер фінансового ринку і підвищує ефективність роботи мережі загалом.

До найбільш поширених форм співпраці страхових компаній і банків на фінансовому ринку відносяться такі:

1. Початкова форма співпраці, яка обмежується наданням страховою компанією своїх послуг клієнтам банку і самому банку на договірних основах. По своїй суті, ця форма не є bancassurance, оскільки у даному випадку відсутні спільні канали продажів і продуктів.
2. Форма агентських відносин, яка допускає розповсюдження страхових послуг банком через його агентську мережу при наявності відповідної угоди.

3. Форма взаємовідносин, при якій банки та страхові компанії співпрацюють на умовах тісної кооперації як на стадії розробки продуктів, так і на стадії їх розміщення. Це вищий ступінь співпраці, який вимагає координації спільного бізнесу на довготривалій постійній основі.
4. Форма співпраці, яка допускає застосування механізму злиття і поглинання шляхом придбання пакету акцій, достатнього для участі в управлінні страховою компанією або банком, що дозволяє ефективно використовувати канали продажів, розширити і диверсифікувати продуктивний ряд і клієнтську базу. Така форма є найбільш поширеною і ефективною стратегією реалізації банківського страхування, що реалізовується світовими лідерами ринків фінансових послуг.
5. Форма фінансового супермаркету, яка є вищою фазою інтеграції банку і страхової компанії. При цьому варіанті структури банку і страхової компанії повинні бути тісно інтегровані між собою не тільки на рівні фронт-офісних структурних підрозділів, що забезпечують спільне використання каналів продажів фінансових послуг, але і на рівні загального бек-офісу.

У світовій практиці інтеграції банку і страхової компанії передує процедура вибору партнера. Корпоративна культура банку встановлює високу планку технологічної готовності страхової компанії, яка має намір успішно брати участь у проекті bancassurance. Корпоративна культура страховика і рівень технологічності просування страхових послуг повинні бути близькими до банківської технології обслуговування транзакцій з клієнтами. Подібна вимога до технологічної готовності страховика є відправною точкою для вироблення критеріїв оцінки потенційного партнера банку в проекті bancassurance. Головною метою інтеграції банківського і страхового бізнесу є отримання додаткової вартості бізнесу, що стає можливим завдяки ефективнішому використанню потенціалів і можливостей як банку, так і страхової компанії внаслідок синергії.

В Україні bancassurance вперше було запроваджено у 2005 році комерційним банком ПАТ «Райффайзенбанк» спільно із ПАТ «АСК «Інго-Україна». Сьогодні українські банківські установи активно співпрацюють зі страховими компаніями, які за даними експертів забезпечують понад 50 % сукупних активів банків, прийнявши на себе страхові зобов'язання з майнових інтересів банківської системи. Серед прийнятих зобов'язань переважає іпотека, споживче кредитування та банківські ризики. І хоча страхові компанії готові запропонувати більш широкий спектр продуктів банківського страхування, стрімкого розвитку на вітчизняному фінансовому ринку набули продукти, характерні для співпраці між банківськими установами і страховиками у сфері обов'язкового і умовно-обов'язкового страхування. Значна кількість українських банків мають свої кептивні страхові компанії (дочірні компанії або компанії у складі холдингового об'єднання), які створені для страхування ризиків банку, пов'язаних з його діяльністю та страхування ризиків клієнтів банку. Втім, на даний час існує тенденція до ринкового відбору банком страхової компанії, виходячи з фінансовій надійності, позиції в рейтингу страховика, ділової репутації, якості страхових послуг та технологій їх надання.

Специфіка розвитку bancassurance в Україні викликана непоширеністю страхування, недовірою клієнтів до страхових компаній, непрозорістю страхових послуг, а також неконкурентними діями з боку банків і страхових компаній. Головна відмінність організації bancassurance у розвинених країнах і в Україні полягає у тому, що українські банки переважно розповсюджують страхові продукти, пов'язані зі страхуванням заставного майна та самого позичальника від нещасного випадку. Натомість іноземна модель bancassurance передбачає страхування життя позичальника. У Європі таким шляхом продається кожен третій поліс страхування життя. На відміну від українських банківських установ, зарубіжні банки значну частку прибутку отримують від реалізації саме страхових продуктів.

Для успішного співробітництва банківського та страхового секторів в Україні слід розробити конкретну, цілеспрямовану політику інтеграції банківського капіталу у страхову сферу та забезпечити її ефективну реалізацію. Сьогодні найбільш прийнятним для українських реалій є запровадження схеми bancassurance на засадах агентських відносин та орієнтація на масового споживача. *Ефективність впровадження та широкого використання технологій bancassurance залежить від таких факторів:*

- спільної зацікавленості та координації зусиль банків і страхових компаній;
- активного розвитку ринку страхових послуг;
- наявності попиту населення на страхові послуги;
- динамічного зростання темпів споживчого кредитування населення;
- розвитку ринку іпотечного кредитування;
- врегулювання правових питань щодо відносини у банківській та страховій сферах тощо.

У правовому полі України, реальною формою найвищої стадії розвитку bancassurance є створення або спільне володіння великим системним банком і великою універсальною страховою компанією, які входять до однієї фінансово-промислової групи, спеціалізованої компанії банківського страхування, яка здійснює конвергенцію каналів продажів та банківсько-страхових продуктів. Найбільші шанси успішної реалізації моделі bancassurance з'являються у тому випадку, якщо у рамках фінансово-промислової групи вирішується глобальне завдання — створення фінансового супермаркету за участю універсальних і інвестиційних банків, пенсійних та інвестиційних фондів, а також універсальної страхової компанії і спеціалізованої компанії банківського страхування, стратегія і напрями бізнесу яких доповнюють один одного.

Створення і розвиток спеціалізованих компаній банківського страхування виправдані з огляду на слабку конкуренцію у цьому новому сегменті страхового ринку. Впровадження в українську практику банківської діяльності програм bancassurance сприятиме підвищенню ефективності формування та управління ресурсним потенціалом банків та забезпечить стабільне і прибуткове функціонування банківської системи.

Цікаво знати

Серед нетрадиційних банківських послуг все більшою популярністю користується «консьєрж-сервіс» — програма інформаційної підтримки та організаційної допомоги клієнтам банку у вирішенні широкого кола питань у всіх сферах життя, яка доступна цілодобово у будь-якій точці світу. Такі нетрадиційні послуги банки надають виключно своїм VIP-клієнтам. Консьєрж-сервіс зазвичай включений у вартість обслуговування платіжних карток преміум-класу. Набір послуг залежить від тарифного пакету, до якого підключений користувач картки: від інформаційної довідки та консультацій до планування й організації особистого часу.

У рамках програми консьєрж-сервісу клієнта супроводжує персональний менеджер. У переліку послуг, що надаються консьєржем, найпопулярнішими є такі:

1. Дім: організація прибирання квартири, будинку; організація ремонту оргтехніки, виклик майстра; інформація про послуги ландшафтних дизайнерів, будівельних фірм; підбір служби охорони будинку.
2. Сім'я: підбір гувернантки, хатньої робітниці; допомога у виборі дитячого садка, школи, репетиторів; замовлення і доставка продуктів харчування, медичних препаратів; послуги з супроводження та охорони членів сім'ї.
3. Відпочинок: поради з планування дозвілля, пропозиції щодо організації свят; інформація про репертуари театрів, кінотеатрів, концертних залів та замовлення квитків; бронювання столиків у ресторанах.
4. Подорожі: бронювання і доставка авіа- та залізничних квитків, замовлення номерів у готелях, організація трансферів, замовлення послуг екскурсовода.
5. Автомобіль: підбір автосалонів та автосервісу; виклик евакуатора; консультації при настанні страхового випадку; виклик служби технічної допомоги.
6. Бізнес: підбір конференц-залів; організація послуг юристів, аудиторів, перекладачів; інформація щодо інвестиційних компаній і фондів тощо.

Сьогодні чимало український банків надають послуги консьєрж-сервісу, зокрема: АТ «Ощадбанк», АТ «Укрексімбанк», ПАТ «Приватбанк», ПАТ «Райффайзен банк Аваль», ПАТ «Банк Кредит Дніпро», ПАТ «Креді Агріколь Банк», ПАТ «УкрСиббанк», ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «ПУМБ», ПАТ «Комінвестбанк», ПАТ «ОТП банк» та інші.

ТЕМА 10. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

10.1. Фінансова стійкість банку: сутність та фактори впливу

Глобалізація фінансових ринків, динамічне зростання пропозиції банківських операцій та послуг, застосування нових технологій сприяють виникненню нових ризиків банківській діяльності. Відповідно, виникає необхідність перегляду підходів до оцінки і аналізу фінансового стану банку, якісною характеристикою якого є його фінансова стійкість.

Фінансова стійкість комерційного банку — це стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю.

Стійкий фінансовий стан забезпечує спроможність банків ефективно працювати, протидіючи різноманітним ризикам, притаманним ринку фінансових послуг, а також зберігати та поновлювати життєздатність у кризових ситуаціях. Важливу роль у забезпеченні стійкого фінансового стану комерційного банку відіграють його ліквідність і платоспроможність.

Ліквідність банку — це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів.

Платоспроможність відображає здатність банку своєчасно та у повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торгових, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Поняття ліквідності банку — ширше, ніж поняття платоспроможності. Воно включає здатність банку виконувати не лише боргові та позабалансові зобов'язання, але й забезпечувати грошовими коштами своїх клієнтів. Іншими словами, ліквідність банку обов'язково передбачає платоспроможність, але, крім неї, ще й можливості вести окремі категорії активних операцій.

Розрізняють три основні види фінансової стійкості банку у залежності від стабільності його функціонування:

- нормальна стійкість, яка характеризується стабільною діяльністю, відсутністю неплатежів чи затримки виконання своїх зобов'язань, стабільною рентабельністю;
- нестійкий фінансовий стан, що характеризується затримкою платежів, неможливістю своєчасно виконувати свої зобов'язання, низьким рівнем рентабельності;
- кризовий фінансовий стан, який характеризується регулярними неплатежами, наявністю простроченої заборгованості.

Кризовий фінансовий стан може призвести до неспроможності банку фінансувати поточну діяльність, здійснювати платежі, виконувати свої зобов'язання та зрештою — до банкрутства.

Факторами фінансової стійкості комерційних банків є певні рушійні сили, що сприяють безпеці банку та його стабільному розвитку або, навпаки, виступають причинами їхньої проблемності. Їх поділяють на зовнішні та внутрішні чинники впливу. Умовно фактори впливу на фінансову стійкість банку можна згрупувати в економічні, правові, соціальні, політичні та техніко-технологічні (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Основні фактори впливу на фінансову стійкість банку

Фактори впливу на фінансову стійкість банку	Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
1	2	3
Економічні	<ul style="list-style-type: none"> - загальний економічний стан країни (ВВП, рівень інфляції, розвиток виробництва, інвестиції, стан платіжної дисципліни); - стан та динаміка грошового, фондового та валютного ринків; - стан ринку кредитів та депозитів 	<ul style="list-style-type: none"> - структура активів, фінансовий стан банку; - динаміка фінансових показників; - наявність стратегічної програми розвитку (освоєння нових ринків, нових видів продуктів, послуг); - стан маркетингу та реклами
Правові	<ul style="list-style-type: none"> - законодавство, його несуперечність, достатність, повнота, дієвість; - дієздатність судової системи при відстоюванні інтересів банків; - наявність, компетентність, дієздатність органів державного регулювання та контролю за діяльністю банків 	<ul style="list-style-type: none"> - повнота установчих та внутрішніх документів банку, їхня відповідність чинному законодавству; - правомірність здійснюваних банком операцій; - зловживання власників банку, - керівництва, персоналу, клієнтів; - стан претензійно-позовної роботи
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - довіра суспільства до банків; - імідж банку; - стан освіти; - демографічна ситуація 	<ul style="list-style-type: none"> - стиль керівництва (авторитарний, колегіальний, партнерський); - рівень корпоративної культури; - взаємовідносини з клієнтами, державними органами, діловими партнерами
Політичні	<ul style="list-style-type: none"> - політична система країни; - корумпованість чиновників; - рівень внутрішньої політичної стабільності країни; - рівень політичної стабільності у світовому масштабі; - імідж країни на світовій арені 	<ul style="list-style-type: none"> - кадрова політика; - політика розвитку; - політика відносин із клієнтами та діловими партнерами

1	2	3
Техніко-технологічні	- новації та відкриття; - пріоритетні напрями розвитку науки і техніки; - техногенні катастрофи	- техніко-технологічне забезпечення банківських операцій та процесів сучасним обладнанням; - технології видачі та погашення позичок і забезпечення їхнього повернення; - методики оцінювання кредитоспроможності клієнтів, аналізу фінансового стану підприємств

Вплив факторів на фінансовий стан банку залежить від ефективності його менеджменту, пріоритетів політики банку, його стратегічних і тактичних цілей, критеріїв та принципів діяльності. Управління фінансовою стійкістю банку передбачає об'єктивне визначення її поточного і бажаного стану, скоординоване управління фінансовими ресурсами банківської установи, вибір таких управлінських рішень, які би сприяли забезпеченню фінансової стійкості.

Важливою умовою ефективного функціонування механізму управління фінансовою стійкістю банків є дотримання останніми комплексу принципів, до яких слід віднести наступні:

- *принцип задовільності фінансового стану.* Задовільність фінансового стану банку передбачає: по-перше, дотримання банком чинних економічних нормативів та резервних вимог, встановлених центральним банком та іншими органами влади й управління; по-друге, відповідність фінансових показників, не зарахованих до нормативних, рекомендованому рівню згідно з вітчизняним та світовим досвідом; по-третє, відповідність фінансового стану банку загальноекономічному стану країни загалом і особливостям грошового, фондового, валютного, страхового та інших ринків, зокрема;
- *принцип наявності мети, політики та стратегії,* які забезпечують ефективний розвиток банку. Успішне функціонування банку тісно пов'язане з наявною стратегією, оскільки сформульовані пріоритети банку, його головна мета і цілі повинні забезпечувати спрямування банку щодо гарантування його стабільного функціонування на фінансовому ринку;
- *принцип правової досконалості.* Діяльність банку повинна здійснюватися відповідно до чинних правових норм. Банк, що систематично або періодично порушує законодавство, не має класифікуватися як фінансово стабільний через наявність правових факторів ризику, санаційних і штрафних санкцій центрального банку та інших органів регулювання і нагляду;
- *принцип виваженості соціально-кадрової політики* передбачає компетентність керівництва та персоналу, високий професіоналізм, досвід роботи, наявність освіти відповідного фахового спрямування. Кадрова політика має охоплювати адекватну систему заохочення та відповідальності

для стимулювання належного виконання своїх обов'язків, попередження недбалого ставлення до них;

- *принцип структурної та функціональної мобільності*. Сучасні умови господарювання характеризуються перманентною нестабільністю. Для адекватної реакції на трансформації зовнішнього середовища внутрішня структура банку повинна характеризуватися високою гнучкістю і адаптованістю;
- *принцип технічної озброєності* передбачає застосування новітніх інформаційних технологій та технічних інновацій для підвищення ефективності роботи банку. Сучасні стандарти господарювання вимагають від банків забезпечення швидкості, надійності, точності розрахунків, використання індивідуального підходу до клієнтів, скорочення операційних і трансакційних витрат;
- *принцип сприятливості зовнішнього середовища*. Оскільки комерційні банки обслуговують перерозподільчі процеси в економіці, традиційно вважається, що країна, яка характеризується політичними потрясіннями і економічною нестабільністю, не здатна забезпечити сприятливі умови функціонування фінансово стійких банків. Відомо, що у рейтингах провідних агентств містяться обмеження, коли рейтинг банку не може перевищувати рейтингу власної країни.

Управління фінансовою стійкістю банків здійснюється на двох рівнях:

- на макрорівні — головним чином, шляхом впливу Національного банку України на діяльність комерційних банків;
- на мікрорівні — через саморегулювання власної фінансової стійкості комерційним банком.

Фінансова стійкість комерційного банку визначається через такі характеристики:

- рівень капіталізації;
- якість активів;
- якість зобов'язань;
- рівень платоспроможності та ліквідності;
- рівень прибутковості;
- якість управління капіталом, активами і зобов'язаннями, платоспроможністю, ліквідністю і прибутковістю;
- рівень чутливості банку до ризиків і якість управління ними.

У світовій банківській практиці найбільш поширеними підходами до оцінки фінансової стійкості банківської системи є такі:

- системи коефіцієнтного аналізу та аналізу однорідних груп;
- рейтингові системи оцінки – «інсайдерські» та «дистанційні»;
- системи комплексної оцінки банківського ризику;
- статистичні моделі: розрахунок рейтингів та рейтингових понижень;
- макро- та мікропруденційний аналіз.

У вітчизняній банківській практиці застосовують різноманітні методи оцінки діяльності комерційних банків залежно від мети, яку ставлять перед собою дослідники. Єдиної універсальної методики немає, оскільки усі банки

різняються за функціональним призначенням, за комплексом виконуваних операцій та послуг, за складом клієнтів, а також залежно від типу політики, здійснюваної на фінансовому ринку. Найбільш поширеними є підходи до оцінювання фінансового стану банківських установ, що базуються на коефіцієнтному аналізі, рейтингових оцінках, системі індикаторів фінансової стійкості, інтегральному методі тощо.

Кожний із цих методів має свої умови застосування, переваги та обмеження щодо достовірності оцінювання стану та перспектив роботи банківської установи.

Коефіцієнтний аналіз полягає в обчисленні фінансових коефіцієнтів, які характеризують фінансовий стан банку, з подальшим порівнянням отриманих результатів із нормативними (рекомендованими) значеннями. При високій деталізації статей банківської звітності існує можливість обчислити значну кількість фінансових коефіцієнтів, що забезпечує глибину аналізу, дає змогу виявити специфічні риси функціонування банку. За цим методом інформацію про фінансовий стан комерційного банку несуть ті фінансові коефіцієнти, що відібрані та включені до аналізу.

Методики, побудовані на основі коефіцієнтного аналізу, передбачають:

- структурний аналіз для виявлення ризиків, викликаних особливостями структури активів, пасивів, позабалансовою позицією банку;
- оцінку рентабельності діяльності банку, а також його окремих операцій;
- оцінку достатності власного капіталу;
- аналіз кредитного ризику, ринкового ризику, ризику ліквідності.

Для кожного з коефіцієнтів емпіричним шляхом визначають діапазон значень, вихід за межі якого є тривожним сигналом. Зокрема, на основі такого підходу побудовано коефіцієнтний аналіз офіційних економічних нормативів НБУ. Коефіцієнтний метод передбачає необхідність формування остаточного висновку, який би опирався на набір числових значень.

При розрахунку єдиного параметра, що характеризує фінансовий стан банку та рівень його фінансової стійкості, у світовій практиці звертаються до інтегрального та бально-рейтингового методів.

Оцінювання фінансової стійкості банків за **інтегральним методом** здійснюється шляхом зважування базових фінансових коефіцієнтів на відповідні вагові коефіцієнти, які характеризують значущість кожного базового коефіцієнта, та наступного визначення узагальнюючої оцінки додаванням чи множенням отриманих компонент. Позитивними рисами методу є незначна складність обчислень і отримання однієї кількісної характеристики фінансової стійкості банків. Це відкриває широкі можливості для оцінювання всієї банківської системи, проведення зіставлень і порівнянь банків. Інтегральний метод базується на обчисленні обмеженої кількості фінансових коефіцієнтів, що не створює проблем із застосуванням інформації конфіденційного характеру. Цей метод найбільш прийнятний при проведенні дистанційного аналізу, який не передбачає високого рівня деталізації.

Поширеним підходом щодо оцінки фінансового стану комерційних банків є практика застосування **систем бально-рейтингової оцінки**, зокрема системи

CAMELSO. Система CAMELSO ґрунтується на поєднанні оцінки кількісних та якісних показників, бухгалтерського підходу та професійного судження. Нагляд за банками, що ґрунтується на оцінках ризиків за цією рейтинговою системою, полягає у визначенні загального стану банку на підставі стандартизованих критеріїв, що охоплюють усі напрями його діяльності. Метою оцінки банків за рейтинговою системою CAMELSO є визначення їхнього фінансового стану, якості менеджменту та корпоративного управління, прозорості операцій та ефективності внутрішнього контролю, управління ризиками; виявлення проблем, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку органів банківського нагляду, а також вжиття відповідних заходів для виправлення недоліків і стабілізації фінансового стану банку.

Система CAMELSO — система рейтингування банків, яка полягає у визначенні загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють банківську діяльність за всіма напрямками. Оцінювання роботи банків за цією системою в Україні регламентується Порядком визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO, затвердженим рішенням Правління НБУ № 393–рш від 01.11.2016 р.

Основою рейтингової системи CAMELSO є оцінка ризиків і визначення рейтингових оцінок за такими основними компонентами:

1. Капітал — *Capital Adequacy* (C) — оцінка розміру капіталу банку з точки зору його достатності для захисту інтересів вкладників і підтримки платоспроможності.
2. Якість активів — *Asset Quality* (A) — спроможність забезпечити повернення активів, вплив проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку.
3. Менеджмент і корпоративне управління — *Management* (M) — оцінка методів управління банком із точки зору принципів корпоративного управління, ефективності діяльності, методів управління та контролю.
4. Надходження — *Earnings* (E) — достатність доходів банку для перспективного розвитку та зростання.
5. Ліквідність — *Liquidity* (L) — здатність банку забезпечити своєчасне та повне виконання своїх зобов'язань.
6. Чутливість до ринкових ризиків — *Sensitivity to Risk* (S) — ступінь реагування банку на зміну ситуації на ринку.
7. Операційний ризик — *Operational Risk* (O) — здатність банку ефективно управляти операційним та інформаційним ризиками з метою недопущення чи мінімізації фінансових втрат внаслідок реалізації ризиків.

За системою CAMELSO для кожного банку встановлюється цифровий рейтинг за сімома компонентами, а комплексна рейтингова оцінка визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із цих компонентів з урахуванням їх ваги. При цьому комплексна оцінка може перевищувати найнижчу з оцінок за компонентами не більше, ніж на один бал. Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за 4-бальною шкалою, де оцінка «1» є найвищою, а оцінка «4» — найнижчою.

Із метою оцінки банківської системи у контексті її взаємодії з міжнародними фінансовими інститутами Національний банк України здійснює

макропруденційний аналіз у відповідності до індикаторів фінансової стійкості, розроблених Міжнародним валютним фондом.

Індикатори фінансової стійкості — це показники поточного фінансового стану і стійкості банківських установ країни. Індикатори фінансової стійкості розраховуються і поширюються для використання у макропруденційному аналізі. Такий аналіз містить оцінку та контроль за сильними сторонами та вразливими місцями фінансових систем із метою підвищення їхньої фінансової стійкості. МВФ передбачає компіляцію та поширення країнами 40 індикаторів фінансової стійкості: 25 індикаторів — для сектору депозитних корпорацій (із яких 12 основних) і 15 індикаторів — для клієнтів сектору депозитних корпорацій. В Україні координатором робіт із компіляції індикаторів фінансової стабільності є Національний банк за погодженням із Державною службою статистики та Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Відповідно до методології Міжнародного валютного фонду Національним банком розраховуються та поширюються дані за 12-ма основними та 12-ма рекомендованими індикаторами фінансової стабільності банківського сектору.

Варто зазначити, що у сучасній банківській практиці, як правило, використовують не один із перелічених методів, а найчастіше використовується змішаний підхід щодо визначення фінансової стійкості комерційних банків.

10.2. Доходи та витрати банку. Фінансова звітність банків

Аналіз доходів, витрат і прибутковості банку дає змогу оцінити ефективність його діяльності як комерційного підприємства. Структура доходів і витрат значною мірою визначає фінансовий стан банку, його прибутковість, масштаб операцій, основні напрями діяльності, якість кредитного портфеля. Аналіз складових банківських доходів і витрат є необхідною передумовою для визначення доцільності співпраці з потенційними клієнтами, вкладниками та інвесторами.

Доходи банку — це загальна сума грошових коштів, що надходять до банку в результаті здійснення активних операцій та надання інших банківських послуг.

Доходи банку мають бути достатніми не тільки для покриття операційних витрат, але й для нарощення власного капіталу та виплати доходів акціонерам, що у кінцевому підсумку підвищує авторитет банку та поліпшує його конкурентну позицію на ринку.

Витрати банку — це загальна сума грошових коштів, що витрачаються банком у процесі здійснення діяльності щодо залучення коштів та інших видів діяльності.

Доходи і витрати банку розглядаються як такі, що виникають у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.

У результаті операційної діяльності банку виникають такі доходи і витрати:

- процентні доходи і витрати — операційні доходи і витрати, отримані (сплачені) банком за використання грошових коштів, їх еквівалентів або сум, що заборговані банку (залучені банком), суми яких обчислюються пропорційно до часу та суми активу чи зобов'язання із застосуванням ефективного ставки процента;
- комісійні доходи і витрати — операційні доходи і витрати за наданими (отриманими) послугами, сума яких обчислюється пропорційно сумі активу або зобов'язання чи є фіксованою;
- прибутки (збитки) від торговельних операцій — результат від операцій з купівлі–продажу різних фінансових інструментів, у тому числі, за операціями з цінними паперами, іноземною валютою та банківськими металами;
- відрахування у резерви — це витрати на покриття можливих збитків від зменшення корисності активів банку та списання безнадійних активів;
- загальні адміністративні витрати — операційні витрати, пов'язані зі забезпеченням діяльності банківської установи. До них належать:
  - витрати на утримання персоналу (заробітна плата, витрати на соціальне забезпечення, обов'язкові нарахування, страхування, додаткові виплати, премії, навчання тощо);
  - витрати на утримання та експлуатацію основних засобів і нематеріальних активів (ремонт, страхування);
  - інші експлуатаційні витрати (комунальні послуги, охорона тощо);
  - гонорари за професійні послуги (юридичні, медичні тощо);
  - витрати на зв'язок (поштові, телефонні, факс тощо);
  - сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток, та інші витрати, спрямовані на обслуговування та управління банком;
- інші операційні доходи і витрати — доходи і витрати від операцій, що не пов'язані з інвестиційною та фінансовою діяльністю, а також ті, що не включені у вищезазначені групи операційних доходів і витрат, зокрема:
  - доходи (витрати) від оперативного лізингу;
  - доходи (витрати) від наданих (отриманих) консультаційних послуг фінансового характеру;
  - дивідендні доходи;
  - витрати на інкасацію;
  - штрафи, пені, отримані (сплачені) за банківськими операціями.
- непередбачені доходи і витрати. Вони мають випадковий, разовий характер і тому справляють особливий вплив на фінансовий результат, одержаний банком. Вони є результатом надзвичайних подій, які можуть істотно вплинути на доходи банку, але не стосуються його звичайної діяльності. До непередбачених належать доходи (витрати), поява яких пов'язана зі змінами податкового законодавства, правил бухгалтерського обліку, збитками від стихійного лиха тощо.

За результатами інвестиційної діяльності банку виникають такі доходи і витрати:

- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій в асоційовані компанії;
- доходи (витрати) за операціями зі збільшення (зменшення) інвестицій у дочірні установи;
- доходи (витрати) від реалізації (придбання) основних засобів та нематеріальних активів.

За результатами операцій, пов'язаних із фінансовою діяльністю банку, виникають такі доходи і витрати:

- доходи (витрати) за операціями з цінними паперами власного боргу;
- доходи (витрати) за субординованим боргом;
- дивіденди, що сплачені протягом звітного періоду;
- доходи, які виникають у результаті випуску інструментів власного капіталу.

Одним із найважливіших показників ефективності функціонування банку та його стабільності є прибуток. У ньому зацікавлені всі учасники економічного процесу. Розмір банківського прибутку важливий для акціонерів, тому що є показником отриманого доходу на інвестований ними капітал. Вкладникам банку прибуток гарантує стабільний дохід і впевненість у завтрашньому дні, оскільки збільшення резервів і власних коштів банку свідчить про його стабільність. Позичальники банку також зацікавлені у прибутках банку, адже таким чином зростають їх власні накопичення. Банківський прибуток формується у результаті здійснення активних операцій та інших видів діяльності банку. Він є джерелом виплати дивідендів акціонерам, створення фондів банку, базою підвищення добробуту банківських працівників.

Прибуток банку — це різниця між валовими доходами банку та витратами.

Прибуток банку складають:

- прибуток від основної діяльності;
- валовий прибуток, до якого, крім прибутку від основної діяльності, входять небанківські операційні доходи і витрати, відрахування у резерви, непередбачені доходи і витрати;
- чистий прибуток, який залишається у розпорядженні банку після сплати податку на прибуток.

Прибуток банку розподіляється таким чином:

- сплата податку на прибуток;
- відрахування до резервного фонду банку;
- відрахування до фонду матеріального заохочення;
- відрахування у фонд виробничого та соціального розвитку;
- відрахування в інші фонди банку;
- сплата дивідендів акціонерам.

Прибутковість банку залежить від ефективності використання його власних і залучених коштів. Рівень дохідності банк може підвищити шляхом зміни структури активних операцій і співвідношення між позичковими та інвестиційними операціями на користь більш вигідних, а також через

регулювання своєї короткострокової заборгованості і депозитних рахунків. Рациональне і ефективне розміщення коштів банку значною мірою забезпечує його фінансову стійкість, дозволяє досягти оптимального співвідношення між ліквідністю, надійністю і прибутковістю банку.

Результати діяльності банківської установи, витрати і отримані доходи у звітному періоді відображаються у фінансовій звітності банку.

Фінансова звітність банку — це система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період.

Метою банківської звітності є забезпечення інформацією про фінансовий стан банку, його діяльність на грошовому, валютному та фондовому ринках. З одного боку, звітність є основним джерелом отримання інформації для суб'єктів господарювання, а, з іншого, — каналом зв'язку, через який суб'єкт передає відомості про свою діяльність у ринкове середовище.

Відповідно до міжнародних стандартів, фінансова звітність комерційного банку повинна мати якісні характеристики, тобто містити інформацію, важливу і необхідну для користувачів.

Користувачами банківської звітності є такі суб'єкти:

- *інвестори*. Їх цікавить інформація про ризик, що супроводжує інвестиції, та дохід від них; вартість акцій, а, отже, надійність та прибутковість емітента;
- *акціонери*. Зацікавлені в інформації, яка дала би змогу оцінити здатність банку виплачувати дивіденди, а саме: перелік та обґрунтованість витрат, загальна дохідність банку, обсяг отриманого прибутку;
- *керівництво*. Зацікавлене в аналізі всієї звітності на основі розробленої системи показників. Це дає змогу прогнозувати грошові надходження у банк та приймати рішення про ефективність, з якою банк міг би використовувати додаткові ресурси, визначати свою позицію щодо інших банків;
- *співробітники*. Зацікавлені в інформації про стабільність та рентабельність свого банку, його здатність забезпечувати їх заробітною платою;
- *кредитори*. Цікавляться інформацією про ліквідність та платоспроможність банку з метою прогнозування його можливостей вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання;
- *контрагенти*. Зацікавлені в оптимальному виборі партнера та оптимізації обсягу, характеру та рівня ризикованості операцій з банком—контрагентом. Джерелом інформації є балансовий звіт;
- *органи влади*. Їх цікавить інформація про розподіл ресурсів і результати діяльності банків;
- *громадськість*. Отримує інформацію щодо діяльності окремих банків та стабільності банківської системи;
- *міжнародні фінансово-кредитні установи*. Їх цікавить інформація, що публікується у збірнику «Міжнародна фінансова статистика»: дані про валютні курси, міжнародна ліквідність, гроші та банківські операції, відсоткові ставки, міжнародні трансакції, рахунки державного сектору, державні рахунки;

— *центральний банк*. Здійснює контроль за достовірністю інформації і бухгалтерського обліку. Джерелом інформації є баланси банків із різною періодичністю та рівнями розшифровок. Збирає інформацію, яка дає змогу дати загальну оцінку ризиків кожного банку, а також визначити ступінь виконання банком економічних нормативів.

Звітність комерційних банків класифікують за кількома ознаками:

1. За економічним змістом:

- фінансова звітність;
- статистична звітність;
- податкова звітність;
- управлінська звітність.

2. За строком надання:

- щоденна звітність;
- щодекадна звітність;
- щомісячна звітність;
- квартальна звітність;
- річна звітність.

3. За способом агрегування інформації:

- неконсолідована звітність;
- консолідована звітність.

Важливою вимогою до фінансової та статистичної звітності банків є наявність таких якісних характеристик:

- *зрозумілість та адекватність*. Припускається, що користувачі мають відповідні знання з бізнесу, економічної діяльності та бухгалтерського обліку;
- *доречність*. Інформація, яка впливає на прийняття економічних рішень користувачів, дає змогу оцінити ними події чи скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому;
- *суттєвість*. Відсутність або викривлення інформації, може вплинути на економічні рішення користувачів звітності. У фінансових звітах має відображатись уся істотна інформація;
- *достовірність*. Відсутність суттєвих помилок і відображення дійсного стану справ банку;
- *нейтральність*. Відсутність в інформації упередженості. Фінансові звіти не є нейтральними, якщо у результаті відбору або викладу інформації вони впливають на прийняття рішення або на судження з метою досягнення заздалегідь визначеного результату;
- *зіставність*. Можливість порівнювати фінансові звіти за різні періоди для того, щоби визначати тенденції змін у фінансовому стані та результатах діяльності банку. Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни;
- *своєчасність*. Несвоєчасне подання фінансової звітності може призвести до втрати доречності та достовірності інформації.

Комерційні банки в Україні складають та подають такі форми річної фінансової звітності:

1. Звіт про фінансовий стан (Баланс) відображає активи, зобов'язання та власний капітал банку за станом на кінець звітного періоду.
2. Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Звіт про фінансові результати) відображає основні види доходів і витрат, що групуються за їх характером.
3. Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал) відображає рух капіталу за звітний період.
4. Звіт про рух грошових коштів відображає грошові потоки, що виникають від здійснення банківських операцій.
5. Примітки до фінансової звітності надають загальну інформацію про банк, основні принципи облікової політики банку, зміни, що в ній відбулися протягом звітного періоду, їхній вплив на фінансовий стан та результати діяльності банку.

У Додатках 36-39 відображені бланки фінансових звітів комерційних банків.

10.3. Регулювання банківської діяльності

Забезпечення надійного і стійкого функціонування комерційних банків як найважливіших елементів фінансової інфраструктури ринкової економіки вимагає державного регулювання їхньої діяльності в інтересах суспільства та постійного, безперервного нагляду за банківською діяльністю з боку держави чи уповноважених органів.

Регулювання діяльності банків — це система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне і безпечне функціонування банків, запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі.

Основні завдання регулювання діяльності банків:

- підтримка стабільності та надійності банківської системи з метою сприяння економічному зростанню;
- захист інтересів вкладників, які розміщують свої кошти у банках, від неефективного управління банками і від шахрайства;
- створення конкурентного середовища у банківському секторі. Завдяки банківській конкуренції знижуються відсоткові ставки за кредитами, підвищуються відсоткові ставки за депозитами, розширюється спектр банківських послуг, запроваджуються новітні банківські технології;
- забезпечення відкритості (прозорості) політики і діяльності банківського сектору загалом і кожного банку, зокрема;
- підтримання необхідного рівня стандартизації і професіоналізму у банківському секторі, забезпечення ефективної діяльності банків і запровадження технологічних нововведень в інтересах споживачів банківських послуг.

В Україні згідно із Законами України «Про Національний банк України» №679–XIV від 20.05.1999 р. та «Про банки і банківську діяльність» № 2121–III від 07.12.2000 р. регулювання діяльності банків здійснює Національний банк України.

До основних повноважень центрального банку як органу банківського регулювання належать:

- встановлення для банків обов'язкових економічних нормативів;
- вимоги щодо формування резервів для покриття ризиків від проведення активних та пасивних операцій;
- створення системи гарантування банківських депозитів;
- встановлення для банків принципів та стандартів ведення бухгалтерського обліку, правил складання звітності та порядку проведення внутрішнього аудиту;
- здійснення безвізного дистанційного моніторингу діяльності банків;
- проведення інспекційних перевірок банків на місцях;
- застосування заходів примусового впливу щодо проблемних банків.

Із метою регулювання банківської діяльності на основі безвізного нагляду задля моніторингу роботи окремих банків і банківської системи загалом Національний банк України встановив показники — **економічні нормативи діяльності банків**, що є обов'язковими до виконання всіма банками.

Відповідно до Інструкції «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні», затвердженої Постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р., та «Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні», затвердженої Постановою Правління НБУ № 315 від 02.06.2009 р., обов'язкові економічні нормативи за напрямками регулювання групують таким чином:

- група 1 — нормативи капіталу;**
- група 2 — нормативи ліквідності;**
- група 3 — нормативи кредитного ризику;**
- група 4 — нормативи інвестування.**

До групи нормативів, що регулюють капітальну базу банків, включено норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та норматив достатності основного капіталу (Н3).

Регулювання банківської діяльності за допомогою економічних нормативів передбачає врахування при розрахунку нормативів найбільш стійкої частини фінансового капіталу, яка найменше підлягає змінам і може гарантувати покриття негативних наслідків різноманітних ризиків та забезпечення захисту інтересів вкладників, фінансової стійкості і стабільності діяльності банків. Таким показником є розмір регулятивного капіталу банку.

Регулятивний капітал банку складається із основного та додаткового капіталу (Н1).

Основний капітал, або капітал першого рівня — це найбільш стабільна частина фінансового капіталу банку, яка не підлягає передаванню та перерозподілу.

Основний капітал складається з таких елементів:

- фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- додаткові внески акціонерів у статутний капітал;
- фінансова допомога акціонерів банку;
- прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу;
- розкриті резерви — резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку.

До розкритих резервів відносять:

- емісійні різниці. Емісійні різниці (емісійний дохід) — сума перевищення надходжень, отриманих емітентом від емісії (випуску) власних акцій (інших корпоративних прав), над номінальною вартістю таких акцій (інших корпоративних прав) під час їх первинного розміщення;
- резервні фонди, що створюються згідно з банківським законодавством;
- загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківської діяльності;
- інші фонди банку.

Обсяг усіх перерахованих складових фінансового капіталу може бути змінений лише за результатами фінансового року.

Додатковий капітал, або капітал другого рівня — це частина фінансового капіталу банку, обсяг якої піддається змінам.

Додатковий капітал включає:

- резерви під заборгованість за кредитними операціями (крім резервів за наданими банком фінансовими зобов'язаннями) та за операціями з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, яку віднесено до I-ї (найвищої) категорії якості;
- результат переоцінки основних засобів, що включався до суми регулятивного капіталу банків за станом на 31.12.2010 р.;
- результат поточного та звітного року (прибуток), зменшений на суму:
  - нарахованих доходів, неотриманих понад 30 днів із дати їх нарахування, строк сплати яких не настав (крім доходів за цінними паперами, які віднесені до I-ї групи активів зі ступенем ризику 0 %), зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами;
  - прострочених нарахованих доходів, зменшених на суму сформованих резервів за цими доходами.

Якщо прибуток поточного та звітного року менший від загальної суми коригування, то на суму такої різниці зменшується розмір основного капіталу банку. Прибутки та збитки від операцій з акціонерами, що отримані до 04.06.2016 р., включаються до регулятивного капіталу банку у складі результату поточного та звітного років;

- субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал);
- нерозподілений прибуток минулих років.

Регулятивний капітал банку розраховується за такою формулою:

$$PK = OK + DK - B,$$

де РК — регулятивний капітал банку;

OK — основний капітал (капітал 1-го рівня);

DK — додатковий капітал (капітал 2-го рівня);

B — відвернення (вкладення банку в акції та боргові зобов'язання інших банків як з метою продажу, так і з метою інвестування, а також резерви, що утворюються для покриття збитків від знецінених цінних паперів і боргових зобов'язань; вкладення в асоційовані та дочірні компанії).

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 року, має становити 500 млн. грн.

Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію до 11 липня 2014 року, має становити:

120 мільйонів гривень — до 17 червня 2016 року;

200 мільйонів гривень — з 11 липня 2017 року;

300 мільйонів гривень — з 11 липня 2018 року;

400 мільйонів гривень — з 11 липня 2019 року;

450 мільйонів гривень — з 11 липня 2020 року;

500 мільйонів гривень — з 11 липня 2024 року.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу Н2 відображає здатність банку своєчасно та у повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру.

Цей норматив визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику.

Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу розраховується за формулою:

$$H2 = \frac{PK}{A_p + C_{вп} - НКР} * 100\%,$$

де РК — регулятивний капітал банку;

A_p — активи, зменшені на суму створених відповідних резервів за активними операціями;

C_{вп} — сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металлами;

НКР — величина непокритого кредитного ризику.

Нормативне значення нормативу Н2 діючих банків не має бути менше за 10 %. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку, і навпаки — чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе кредитори/вкладники банку.

Норматив достатності основного капіталу (НЗ) визначається як співвідношення основного капіталу до суми активів та позабалансових зобов'язань, зважених на відповідні коефіцієнти кредитного ризику.

Норматив достатності основного капіталу для банків буде запроваджено на рівні 7 %, починаючи з 01.01.2019 р.

Крім зазначених нормативів, банки зобов'язані формувати буфери капіталу, а саме: буфер запасу (консервації) капіталу та контрциклічний буфер. Банки формують буфери капіталу понад нормативне значення нормативу достатності основного капіталу (НЗ).

Буфер консервації капіталу використовується для покриття втрат у період фінансової і економічної нестабільності, формується виключно за рахунок базового капіталу. На банки, що не підтримують необхідний рівень цього буферу, передбачено накладення обмежень відносно виплати дивідендів, купки власних акцій і бонусів.

Буфер консервації капіталу накопичується банками протягом періоду економічного зростання для компенсації можливих втрат, які виникають в умовах економічного спаду. Банки формують буфери консервації капіталу:

- з 01 січня 2020 року — у розмірі 0,625 %;
- з 01 січня 2021 року — у розмірі 1,25 %;
- з 01 січня 2022 року — у розмірі 1,875 %;
- з 01 січня 2023 року — у розмірі 2,5 %.

Буфер консервації капіталу розраховується від загального обсягу ризику.

Контрциклічний буфер капіталу вводиться на додаток до буфера консервації капіталу залежно від економічної ситуації у країні та формується за рахунок базового або іншого виду капіталу, який використовується для покриття збитків. Контрциклічний буфер капіталу розраховується від загального обсягу ризику у розмірі 0–2,5 %. Розмір контрциклічного буфера капіталу встановлюється за рішенням Правління Національного банку України у разі значної кредитної активності банків із урахуванням ризиків, пов'язаних із надмірним зростанням кредитування. Буфери капіталу плануються до запровадження з 01.01.2020 р.

Банківська діяльність піддається **ризикові ліквідності** — ризику недостатності надходжень грошових коштів для покриття їх відпливу, тобто ризику того, що банк не зможе розрахуватися у строк за власними зобов'язаннями через настання за певних умов неможливості швидкої конверсії фінансових активів у платіжні засоби без суттєвих втрат.

У зв'язку з цим банки повинні постійно підтримувати на достатньому рівні свою ліквідність для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їхніх обсягів, строкості та валюти платежів; забезпечувати потрібне співвідношення між власними та залученими коштами; формувати оптимальну структуру активів зі збільшенням частки високоякісних активів із прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів та інших клієнтів.

Із метою контролю за станом ліквідності банків НБУ встановив такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань за рахунок високоліквідних активів протягом одного операційного дня. Норматив миттєвої ліквідності визначається як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку.

Норматив миттєвої ліквідності розраховується за такою формулою:

$$H4 = \frac{K_{кр} + K_a + D_c}{P_{п} + C_k} * 100\%,$$

де $K_{кр}$ — кошти на кореспондентському рахунку;

K_a — кошти в касі;

D_c — необтяжені депозитні сертифікати Національного банку України;

$P_{п}$ — поточні рахунки для розрахунку нормативу миттєвої ліквідності;

C_k — строкові кошти суб'єктів господарювання, фізичних осіб і небанківських фінансових установ, кінцевий строк погашення яких настав.

Нормативне значення нормативу Н4 має бути не менше 20 %.

Норматив поточної ліквідності (Н5) характеризує спроможність банку погашати свої поточні зобов'язання за рахунок активів зі строками повернення до одного місяця. Цей норматив встановлює мінімально необхідний обсяг активів банку для забезпечення виконання поточного обсягу зобов'язань протягом 1 календарного місяця.

Норматив поточної ліквідності розраховується за такою формулою:

$$H5 = \frac{A}{З_{п}} * 100\%,$$

де A — активи банку з кінцевим строком погашення до 31 дня;

$З_{п}$ — зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до 31 дня.

Нормативне значення нормативу Н5 має бути не менше 40 %.

Норматив короткострокової ліквідності (Н6) характеризує спроможність банку погашати свої зобов'язання за рахунок активів зі строками повернення до одного року. Цей норматив встановлює мінімально необхідний обсяг активів для забезпечення виконання своїх зобов'язань протягом 1 року.

Норматив короткострокової ліквідності розраховується за такою формулою:

$$H6 = \frac{A_{л}}{31} * 100\%,$$

де $A_{л}$ — ліквідні активи з кінцевим строком погашення до одного року;

31 — зобов'язання банку з кінцевим строком погашення до одного року.

Нормативне значення нормативу Н6 встановлено на рівні не менше 60 %.

До активних операцій, пов'язаних із кредитним ризиком, належать операції банку, що пов'язані з наданням клієнтам у тимчасове користування залучених коштів (надання кредитів у готівковій або безготівковій формі, врахування векселів, розміщення депозитів, здійснення факторингових операцій, фінансового лізингу тощо) або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування (надання гарантій, поручительств, авалів тощо). До вказаних операцій також відносять операції з купівлі–продажу цінних паперів за дорученням клієнтів і від свого імені (включаючи андеррайтинг) та будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми.

Банки зобов'язані мати ефективну політику та процедури своєчасного виявлення, розрахунку, оцінки, моніторингу, контролю та управління кредитним ризиком, у тому числі за операціями з пов'язаними з банком особами, а також великими ризиками щодо одного контрагента або групи пов'язаних контрагентів, пов'язаних із банком осіб. Така політика та відповідні процедури мають охоплювати весь цикл кредитування, який включає видачу кредиту, оцінку кредиту, а також здійснення управління кредитним та інвестиційним портфелем.

Кредитний ризик — це ризик несплати чи несвоєчасної або неповної сплати позичальником основного боргу та відсотків за ним.

НБУ регулює кредитні ризики банків за допомогою таких нормативів: норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7); норматив великих кредитних ризиків (Н8); норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9).

Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (або групи пов'язаних контрагентів) (Н7) встановлюється з метою обмеження кредитного ризику, що виникає внаслідок невиконання окремими контрагентами своїх зобов'язань.

Норматив Н7 розраховується за такою формулою:

$$Н7 = \frac{Зс}{РК} * 100\%,$$

де Зс — сукупна заборгованість за строковими та простроченими депозитами, кредитами, факторингом, фінансовим лізингом, врахованими векселями, цінними паперами, іншими активними банківськими операціями та фінансові зобов'язання банку щодо одного контрагента;

РК — регулятивний капітал банку.

Нормативне значення Н7 становить не більше 25 %, тобто надання кредитів одному позичальнику або групі пов'язаних позичальників не повинна перевищувати четвертої частини регулятивного капіталу банку.

Норматив великих кредитних ризиків (Н8) встановлюється з метою обмеження концентрації кредитного ризику за окремим контрагентом або групою пов'язаних контрагентів. Кредитний ризик, що прийняв банк на одного

контрагента або групи пов'язаних контрагентів, вважається великим, якщо сума всіх вимог банку до таких позичальників становить більше 10 % регулятивного капіталу банку. Тому рішення кредитного комітету банку про можливість здійснення з контрагентом/позичальником активних операцій у розмірі 10 % і більше регулятивного капіталу банку затверджується правлінням банку.

Норматив великих кредитних ризиків розраховується за формулою:

$$H8 = \frac{Зв}{PK} * 100\%,$$

де Зв — сукупна заборгованість за строковими та простроченими депозитами, кредитами, факторингом, фінансовим лізингом, врахованими векселями, цінними паперами, дебіторською заборгованістю, іншими активними банківськими операціями та фінансові зобов'язання банку за всіма великими кредитними ризиками, наданими банком щодо всіх контрагентів (або групи пов'язаних контрагентів), усіх пов'язаних із банком осіб;

PK — регулятивний капітал банку.

За вимогами НБУ сукупний розмір великих кредитних ризиків не повинен більше, ніж у 8 разів перевищувати регулятивний капітал банку, тобто нормативне значення H8 має бути не більше 800 %. Якщо норматив великих кредитних ризиків перевищує 8-кратний розмір регулятивного капіталу, то вимоги до нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (H2) автоматично підвищуються:

— якщо перевищення становить менше 50 %, то вимоги до нормативу H2 подвоюються;

— якщо перевищення більше 50 %, то вимоги до нормативу H2 потроюються.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (H9) встановлюється для обмеження ризику, який виникає під час здійснення операцій з інсайдерами, що може призвести до прямого та непрямого впливу на діяльність банку.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами, розраховується за формулою:

$$H9 = \frac{Зін}{PK} * 100\%,$$

де Зін — сукупна заборгованість за строковими та простроченими депозитами, кредитами, факторингом, фінансовим лізингом, врахованими векселями, цінними паперами, іншими активними банківськими операціями та фінансові зобов'язання банку щодо пов'язаних із банком осіб;

PK — регулятивний капітал банку.

Нормативне значення H9 встановлено на рівні не більше 25 %.

Національний банк України здійснює контроль за придбанням банком корпоративних прав (акцій, паїв, часток) в обмін на кошти або майно з метою отримання доходу/прибутку або права на участь в управлінні юридичною

особою, у тому числі за прямими інвестиціями. Банк, регулятивний капітал якого відповідає усім вимогам, має право здійснювати інвестування без письмового дозволу, якщо:

- інвестиція у фінансову установу становить загалом не більше 1 % статутного капіталу банку;
- інвестиція здійснюється до статутного капіталу бюро кредитних історій, що має ліцензію національної комісії, яка інвестує кошти на підставі письмового дозволу НБУ.

Національний банк України з метою обмеження інвестиційного ризику, пов'язаного зі здійсненням банками інвестицій та операцій із цінними паперами, встановлює такі нормативи інвестування: норматив інвестування у цінні папери окремо за кожною установою (Н11), норматив загальної суми інвестування (Н12).

Норматив інвестування у цінні папери окремо за кожною установою (Н11) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного з інвестуванням в акції, паї, частки та інвестиційні сертифікати окремої юридичної особи.

Норматив інвестування у цінні папери окремо за кожною установою розраховується за формулою:

$$H11 = \frac{K_{ін}}{СТ} * 100\%,$$

де $K_{ін}$ — кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток/паїв) та інвестиційних сертифікатів окремо за кожною установою;

$СТ$ — статутний капітал банку.

До коштів, що інвестуються, також включаються вкладення в асоційовані та дочірні установи. *Нормативне значення Н11 встановлено на рівні не більше 15 %.* Отже, комерційний банк може вкладати у цінні папери однієї окремо взятої установи не більше 15 % статутного капіталу.

Норматив загальної суми інвестування (Н12) встановлюється для обмеження ризику, пов'язаного зі здійсненням банком інвестиційної діяльності загалом.

Норматив загальної суми інвестування розраховується за формулою:

$$H12 = \frac{СК_{ін}}{СТ} * 100\%,$$

де $СК_{ін}$ — кошти банку, що інвестуються з метою придбання акцій (часток/паїв) та інвестиційних сертифікатів будь-яких юридичних осіб;

$СТ$ — статутний капітал банку.

Нормативне значення Н12 встановлено на рівні не більше 60 %, тобто всі інвестиції банку не можуть перевищувати 60 % його статутного капіталу.

Важливим інструментом банківського менеджменту у забезпеченні фінансової стійкості є створення **системи резервів на покриття банківських ризиків**. Вимоги щодо формування резервів для покриття ризиків від

проведення активних операцій викладені у Положенні про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затвердженому Постановою Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016 р.

У банківській справі розрізняють обов'язкові, загальні та спеціальні резерви.

Обов'язкові резерви — це акумульовані комерційним банком кошти, які зберігаються на резервному рахунку у центральному банку з метою забезпечення ліквідності, депозитної заборгованості чи інших пасивних операцій банків.

Загальні резерви — це кошти, мобілізовані банком за рахунок прибутку банку після оподаткування для відшкодування непередбачених збитків від різних видів невизначених ризиків. Для покриття збитків від банківської діяльності загалом за результатами фінансового року комерційні банки створюють резервний фонд, який, по суті, є загальним резервом, тобто резервом коштів для покриття збитків від статутної діяльності.

Спеціальні резерви — це кошти, мобілізовані комерційним банком на покриття сумнівних боргів, непередбачених витрат, збитків від проведення активних операцій. Формування спеціальних резервів здійснюється за рахунок витрат банку.

Банк за кожним видом фінансових активів, групою фінансових активів, дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю банку та наданими фінансовими зобов'язаннями розробляє внутрішньобанківське положення щодо оцінки активу та розрахунку розміру кредитного ризику за таким активом та затверджує його рішенням уповноваженого органу.

Внутрішньобанківськими положеннями встановлюються оптимальні, економічно обґрунтовані значення показників оцінки фінансового стану боржників/контрагентів, що забезпечують своєчасну та адекватну оцінку розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями з урахуванням законодавства України.

Банк визначає кредитний ризик за такими видами активних операцій:

- кредити, надані юридичним та фізичним особам;
- кредити та вимоги до банків (включаючи операції зворотного репо, розміщення коштів на кореспондентських рахунках, кошти у розрахунках);
- фінансова дебіторська заборгованість;
- дебіторська заборгованість за господарською діяльністю;
- боргові цінні папери.

Усі зазначені резерви формуються банками шляхом віднесення на витрати. Кожен із них має свій власний напрям використання акумульованих коштів. Передусім, це покриття збитків від конкретної активної операції. Резерв за одним видом активних операцій не може використовуватись банком для покриття збитків за іншими видами активних операцій. Саме тому резерви за активними операціями часто називають відповідними резервами. Фактично резерви, створені за активними операціями, не використовуються на покриття

збитків від банківської діяльності загалом. Перерахування коштів до резервів проводяться до встановленого строку подання щомісячного балансу.

НБУ здійснює контроль за дотриманням комерційними банками нормативів обов'язкового резервування, порівнюючи суму, визначену на підставі встановленого нормативу, з фактичною середньоарифметичною сумою залишків коштів на кореспондентському рахунку банку. За недотримання комерційним банком нормативу резервування до комерційного банку можуть застосовуватися відповідні заходи впливу.

Із метою захисту прав і законних інтересів вкладників комерційних банків, зміцнення довіри до банківської системи, стимулювання залучення коштів у банківську систему, забезпечення ефективної процедури виведення неплатоспроможних банків із ринку в Україні створено **систему гарантування вкладів фізичних осіб**, яка регламентується Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» № 4452–VI від 23.02.2012 р.

Законом встановлюються правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між Фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків із фінансового ринку і ліквідації банків.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні було створено у 1998 р. згідно з Указом Президента «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб–вкладників комерційних банків» № 996/98 від 10.09.1998 р. 20 вересня 2001 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Фонд є державною спеціалізованою установою. Він функціонує як економічно самостійна установа, яка не ставить за мету отримання прибутку. Учасниками Фонду є всі комерційні банки, крім ПАТ «Державний ощадний банк України», вклади в якому гарантуються державою за рахунок коштів бюджету. Участь банків у Фонді є обов'язковою. Банк стає учасником Фонду у день отримання ним банківської ліцензії. Фонд виключає банк із числа учасників Фонду у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку. Фонд є підзвітним Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України та Національному банку України.

Згідно із законом, комерційні банки зобов'язані страхувати лише вклади фізичних осіб. На депозити юридичних осіб система гарантування не поширюється. Фонд гарантування вкладів відшкодовує залишки вкладів лише у разі їх недоступності через визначені банки–агенти і тільки у межах встановленої законом суми (200 тис. грн.). У суму відшкодування включаються і нараховані відсотки за вкладом.

Нагляд та контроль за фінансовою стійкістю банків із боку Національного банку України здійснюється також через встановлення принципів та стандартів ведення бухгалтерського обліку, правил складання звітності та порядку проведення внутрішнього аудиту, проведення інспекційних перевірок банків на

місцях та застосовування заходів примусового впливу щодо проблемних банків. Основним завданням усіх рівнів системи банківського нагляду НБУ є регулювання діяльності комерційних банків із метою приведення її у відповідність до норм і вимог чинного банківського законодавства, а також із метою забезпечення ліквідності, платоспроможності і стабільності банківської системи, захисту інтересів вкладників і кредиторів.

10.4. Методи забезпечення фінансової безпеки банків

Банківська система є основним елементом фінансово-кредитної системи держави, оскільки вона не тільки забезпечує ефективний та безпечний перерозподіл грошового капіталу, але і є ключовою ланкою платіжного механізму. Підвищення безпеки банківської системи необхідне насамперед тому, що банківська діяльність, по-перше, стосується майнових інтересів необмеженої кількості суб'єктів, а, по-друге, внаслідок своєї специфіки вона спроможна впливати на економічні процеси у країні загалом.

Основною метою безпеки банку є виключення можливості нанесення йому збитків або упущення вигоди, а також забезпечення його ефективної діяльності та якісної реалізації банківських операцій.

Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи загалом. Проблеми, що виникли в одному банку, здатні призвести до системної банківської кризи. Пояснюється це природою діяльності банків, адже, на відміну від інших комерційних установ, вони працюють з чужими грошима. Саме тому будь-яка недовіра навіть до одного банку може зумовити масовий відтік депозитів із банківської системи. Сутність фінансової безпеки банківської діяльності полягає у захищеності фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості, а також від середовища, в якому він функціонує.

Фінансова безпека банку — це сукупність умов, при яких потенційно небезпечні для фінансового стану банківської установи дії або обставини цілеспрямовано ліквідовані або зведені до такого рівня, при якому вони не зможуть завдавати збитків при функціонуванні банку, перешкоджати збереженню і відтворенню його майна, інфраструктури та, головне, — досягненню банком його статутних цілей.

Загрози фінансовій безпеці банків можна поділити на дві групи: внутрішні та зовнішні.

До основних видів **внутрішніх загроз** належать низька якість кредитного портфеля банку (наявність проблемних кредитів, збільшення простроченої заборгованості), недостатній рівень менеджменту (прийняття неправильних управлінських рішень, помилки у стратегічному плануванні), незбалансована структура активів і пасивів (низький рівень ліквідності), неефективна діяльність банку (слабке маркетингове дослідження ринку, недостатній рівень диверсифікованості банківських операцій), злочинні дії персоналу (шахрайство, перехід до конкурентів, недостатній рівень кваліфікації), наявність каналів витоку банківської інформації.

Зовнішніми загрозами фінансовій безпеці банків є недосконале нормативне регулювання банківської діяльності, непослідовна грошово-кредитна політика центрального банку, нестабільність зовнішнього середовища, недовіра до банківської системи з боку кредиторів та вкладників, наявність потужного конкурентного середовища, злочинна діяльність третіх осіб, негативні макроекономічні умови, хакерські вірусні атаки.

У таблиці 10.2 згруповано найпоширеніші методи усунення загроз фінансової безпеки банків, а також наведено сучасну практику вітчизняних банків щодо їхнього застосування.

Таблиця 10.2

Методи усунення типових загроз фінансової безпеки банків

Загроза	Методи усунення	Практика вітчизняних банків
1	2	3
МЕНЕДЖМЕНТ		
Низька якість менеджменту Низький рівень банківського сервісу	<ul style="list-style-type: none"> – регламентація вимог до керівництва банків; – прийом на роботу висококваліфікованих співробітників; – реінжиніринг бізнес-процесів; – перегляд організаційної структури; – розробка та виконання внутрішніх положень, що регламентують роботу підрозділів 	<ul style="list-style-type: none"> – дефіцит висококваліфікованих кадрів; – банки працюють в умовах низької конкуренції; – орієнтація на досягнення кількісних показників зростання; – низька корпоративна культура
ЛІКВІДНІСТЬ		
Нездатність банку виконувати свої поточні зобов'язання	<ul style="list-style-type: none"> – прогнозування; – достатній обсяг високоліквідних активів; – збалансованість активів і пасивів; – використання керованих пасивів 	<ul style="list-style-type: none"> – банки дотримуються нормативів ліквідності; – ринок керованих пасивів в основному представлений міжбанківськими позиками
КРЕДИТУВАННЯ		
Зростання проблемної заборгованості	<ul style="list-style-type: none"> – перегляд кредитної політики; – формування резервів під кредитні операції; – диверсифікація кредитного портфеля; – врахування у методиках оцінки кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників; – контроль за позичальниками та їх фінансовим станом 	<ul style="list-style-type: none"> – резерви формуються у повних обсягах; – орієнтація переважно на швидке нарощування кредитних портфелів; – надмірно ліберальні процедури кредитування фізичних осіб; – слабкий контроль використання кредитних коштів і стану заставного майна

1	2	3
МІЖБАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ		
Ризик зміни вартості кредиту Наявність залежності між умовами кредитування і репутацією банку	<ul style="list-style-type: none"> – підтримка необхідного іміджу банку на ринку; – використання математичних моделей для порівняння динаміки витрат на обслуговування кредитів і доходів від розміщення отриманих коштів 	<ul style="list-style-type: none"> – ринок міжбанківських кредитів найчастіше використовується для покриття потреби у ліквідних коштах; – кошти надаються переважно на короткостроковій основі
ВАЛЮТНІ ОПЕРАЦІЇ		
Можливість зміни валютного курсу Значні запозичення на міжнародних фінансових ринках Світові фінансові кризи	<ul style="list-style-type: none"> – управління валютною позицією; – обмеження спекулятивних операцій з валютними цінностями; – вирівнювання структури активів і пасивів в іноземній валюті; – хеджування. 	<ul style="list-style-type: none"> – відсутні інструменти для хеджування ризиків; – валютні ризики обмежуються нормативами НБУ, яких банки дотримуються
ОПЕРАЦІЇ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ		
Падіння ринкового курсу цінних паперів, що знаходяться у власності банку	<ul style="list-style-type: none"> – встановлення лімітів на операції з цінними паперами; – диверсифікація торговельного та інвестиційного портфелів; – проведення операцій тільки з високоткласними паперами 	<ul style="list-style-type: none"> – обмежена активність банків на ринку цінних паперів, що пов'язана із нерозвиненістю фондового ринку України; – нормативи, які встановлені НБУ, банками виконуються
ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ		
Низька рентабельність банків	<ul style="list-style-type: none"> – перегляд кредитної політики; – розширення масштабів діяльності; – пошук ринкової ніші; – залучення нових клієнтів; – підвищення якості менеджменту 	<ul style="list-style-type: none"> – у малих банках відсутня диверсифікація операцій; – низька якість управління; – значна залежність від крупних акціонерів
ЗЛОЧИННІ ДІЇ		
Протиправні дії з боку третіх осіб (напади на касу, відділення, злам інформаційних систем)	<ul style="list-style-type: none"> – фізична охорона приміщень і вантажів, що інкасуються; – використання спеціальних приміщень; – побудова захищених комп'ютерних мереж 	<ul style="list-style-type: none"> – рекомендації дотримуються у повному обсязі
Злочинні дії співробітників	<ul style="list-style-type: none"> – фінансовий контроль; – справедлива оплата праці; – ефективна робота служби внутрішньої безпеки 	<ul style="list-style-type: none"> – середня заробітна плата у банківському секторі є однією з найвищих у галузях економіки; – наявність служби безпеки та внутрішнього аудиту

Банки, як і будь-які інші господарюючі суб'єкти, мають економічну самостійність щодо вжиття заходів, спрямованих на досягнення фінансової безпеки. Разом із тим, їхня діяльність підлягає втручанню з боку держави, яка має інструменти впливу на роботу банківських установ.

До внутрішньобанківських методів забезпечення фінансової безпеки банку належать: фінансове планування, фінансовий аналіз, фінансове управління та фінансовий контроль.

Фінансове планування полягає у формуванні прогнозного балансу ресурсів, розрахунок прогнозних фінансових результатів, складання плану руху капіталу, плану банківських операцій, плану розробки і впровадження нових банківських продуктів та послуг, формуванні бюджету банку на рік.

Основними завданнями **фінансового аналізу** є визначення та аналіз показників, які характеризують процес управління активами і зобов'язаннями банку, процес управління банківськими комісійними і торговельними операціями; аналіз показників прибутковості діяльності банку та аналіз факторів, які впливають на показники ефективності.

Фінансове управління полягає в оперативному управлінні прибутковістю банку, фінансовими ризиками банку та коштами з метою підтримки необхідного рівня ліквідності.

Фінансовий контроль зводиться до перевірки відповідності результатів діяльності банку заданим параметрам і включає контроль над дотриманням нормативів ліквідності банку, лімітів і показників, встановлених з урахуванням різноманітних фінансових ризиків, а також контроль над виконанням планових завдань.

Одним із базових елементів впливу на фінансову безпеку банків із боку державних органів є банківське регулювання. Зовнішні методи банківського регулювання реалізуються через систему заходів, які умовно розподіляються на превентивні, що застосовуються для попередження можливих негативних наслідків від тієї або іншої економічної ситуації, і протекційні, які застосовуються для захисту від уже існуючих ризиків.

До превентивних заходів банківського регулювання можна віднести вимоги до розміру та структури власного капіталу банку, вимоги до ліквідності, ліцензування окремих банківських операцій.

До протекційних заходів банківського регулювання належать такі, як створення системи гарантування вкладів; формування банками резервів для покриття кредитних та інших ризиків; рефінансування центральним банком комерційних банків.

Усвідомлення внутрішніх та зовнішніх загроз банківської діяльності є першим кроком до формування надійної системи забезпечення фінансової безпеки банку. Сама ж система повинна знаходитися у постійному розвитку та адаптуватися до змін зовнішнього і внутрішнього середовища. Від оцінки рівня банківської безпеки та ефективного інструментарію її забезпечення залежить повнота, своєчасність і результативність управлінських заходів із ліквідації, попередження і запобігання наявним і потенційним загрозам банківській системі, а відтак і соціально-економічній сфері держави.

Цікаво знати

Ефективним інструментом державного контролю та регулювання банківської діяльності у країнах із розвинутою ринковою економікою є система спеціального оподаткування. Особливої ретельно її почали відпрацьовувати після світової фінансово-економічної кризи 2008-2009 рр. У посткризовий період у різних країнах запровадили системи адміністрування спеціальних банківських податків та зборів.

Основне призначення спеціального оподаткування банків полягає у створенні стабілізаційного фонду банківської системи з метою компенсації витрат на подолання наслідків криз та зниження ризиків банкрутства системно важливих банків.

Кошти, отримані від сплати спеціальних податків і зборів, розподіляються на різні цілі. До прикладу, в Аргентині, Бразилії та Великобританії вони спрямовуються до державного бюджету, а у Швеції та Німеччині кошти акумулюються у спеціальному стабілізаційному фонді, що сприяє мінімізації ризиків банкрутства банків в умовах фінансової кризи. Обидва варіанти дають змогу врегулювати ряд важливих державних завдань. Так, перший сценарій дозволяє вирішити проблему бюджетного дефіциту, а другий — дає змогу повернути довіру населення до банківської системи.

Спеціальні податки на банківську діяльність у різних країнах світу

Країна	Назва податку/збору	База оподаткування	Ставка податку/збору
Бельгія	Стабілізаційний фінансовий внесок	Загальна сума зобов'язань за мінусом капіталу і депозитів	0,245 %
Великобританія	Банківський збір	Підсумок балансу за мінусом страхових зобов'язань, захищених вкладів, суверенних зобов'язань, репо	0,088 %
Греція	Банківський збір	Річна сума зобов'язань банків	0,6 %
Португалія	Банківський збір	Загальні зобов'язання за мінусом певних статей	0,05 %
Сполучені штати Америки	Плата за відповідальність за фінансову кризу	Балансові зобов'язання за мінусом депозитів, застрахованих Федеральною корпорацією страхування вкладів	0,15 %
Угорщина	Банківський збір	Підсумок балансу за мінусом міжбанківських кредитів і дебіторської заборгованості	0,15 % — при базі до 50 млрд. форинтів; 0,53 % — при перевищенні
Франція	Податок на системні ризики	Сума власного капіталу банку, що перевищує 500 млн. євро	0,25 %

РОЗДІЛ 2. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. РЕКОМЕНДОВАНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ ТА ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

Тема 1. Теоретичні основи функціонування банківської системи

- 1. Еволюція банківської діяльності, походження комерційних банків.*
- 2. Сутність банківської системи, її цілі та функції.*
- 3. Структура банківської системи та принципи її функціонування.*
- 4. Особливості становлення і розвитку банківської системи України.*

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про Національний банк України [Електронний ресурс] / Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
3. Банківська система: у схемах і таблицях (за заг. ред. Кузнецової С. А. // Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С.), К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 320 с.
4. Банківська система: практикум // Кузнецова С. А., Пестовська З. С. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 348 с.
5. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
6. Банківські операції: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
7. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. – К.: Знання, 2008. – 564 с.

8. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2011. – 602 с.
9. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
10. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник / За ред. А. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
12. Прасолова С. П. Банківські операції: Навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.
13. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції: навчальний посібник / за ред. Рябініної Л. М. – Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Назвіть історичні передумови розвитку банківської справи.
2. Розкрийте сутність понять «банківська справа», «банківська установа».
3. Де і коли виникли перші банківські установи?
4. Які економічні передумови викликали формування банківської системи?
5. Охарактеризуйте загальні та специфічні риси банківської системи.
6. Назвіть основні принципи функціонування банківської системи.
7. Які функції виконує банківська система в економіці країни?
8. Дайте характеристику основним періодам розвитку банківської системи України.
9. Охарактеризуйте сучасну структуру банківської системи України.
10. Які основні закони регулюють діяльність банківських установ в Україні?

Тестові завдання

1. Фінансове посередництво – це:

- а) банківські операції з надання кредитів;
- б) банківські операції з фінансування інвестицій;
- в) акумуляція вільних коштів та їх розміщення на грошовому ринку;
- г) операції зі створення депозитної бази банку.

2. Сутність кредитної системи може бути виражена як:

- а) законодавчо закріплена сукупність елементів грошового обороту у їх єдності;
- б) законодавчо структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність;
- в) сукупність кредитних відносин, форм, методів кредитування та кредитних установ;
- г) інституційна форма організації банківської справи у країні.

3. Банком вважається:

- а) будь-який посередник на грошовому ринку;
- б) фінансовий посередник на грошовому ринку, який здійснює кредитування економічних суб'єктів;
- в) фінансова установа, яка мобілізує тимчасово вільні кошти економічних суб'єктів;
- г) фінансовий посередник грошового ринку, який виконує комплекс базових банківських операцій.

4. Банківська система – це:

- а) законодавчо закріплена сукупність елементів грошового обороту у їх єдності;
- б) законодавчо структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність;
- в) сукупність кредитних відносин, форм, методів кредитування і кредитних установ;
- г) інституційна форма організації банківської справи у країні.

5. Визначте мету діяльності комерційного банку:

- а) залучення депозитів;
- б) надання кредитів;
- в) отримання прибутку;
- г) організація грошових розрахунків у державі.

6. Яка структурна побудова банківської системи ринкового типу:

- а) однорівнева;
- б) дворівнева;
- в) трирівнева;
- г) багаторівнева.

7. Коли був прийнятий Закон України «Про банки і банківську діяльність»:

- а) у 1991 році;
- б) у 1996 році;
- в) у 2000 році;
- г) у 1999 році.

8. Банківська система:

- а) входить до складу кредитної системи;
- б) входить до складу грошової системи;
- в) включає кредитну систему;
- г) входить до складу валютної системи.

9. До складу банківської системи входять:

- а) кредитні спілки;
- б) небанківські фінансово-кредитні інститути;
- в) страхові компанії;
- г) комерційні банки.

10. Яку функцію виконують банки в економіці:

- а) кредитну;
- б) розрахунково-касову;
- в) трансформаційну;
- г) регулюючу.

Практичні завдання

Завдання 1. Визначити основні етапи зародження та розвитку банківської справи.

Завдання 2. Визначити місце банківської системи в економічній системі країни (у вигляді схеми).

Завдання 3. Скласти перелік основних пошукових електронних джерел показників діяльності банківської системи України.

Тема 2. Статус та основні напрями діяльності центральних банків

- 1. Передумови виникнення та принципи організації центральних банків.***
- 2. Основні напрями діяльності центральних банків.***
- 3. Особливості функціонування центральних банків зарубіжних країн.***
- 4. Статус і принципи організації Національного банку України.***
- 5. Функції Національного банку України.***

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Конституція України [Електронний ресурс] / Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про Національний банк України [Електронний ресурс] / Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
3. Банківська система: у схемах і таблицях (за заг. ред. Кузнецової С. А. // Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С.), К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 320 с.
4. Банківська система: практикум // Кузнецова С. А., Пестовська З. С. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 348 с.
5. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
6. Банківські операції: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
7. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
8. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2011. – 602 с.
9. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
10. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
11. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник / За ред. Л. М. Мороза, М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.
12. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.
13. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції: навчальний посібник / за ред. Рябініної Л. М. – Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.

6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, що обумовило необхідність створення центральних банків?
2. Які форми власності центральних банків прийняті у світовій практиці?
3. Чим відрізняються функції центрального банку від функцій комерційних банків?
4. Охарактеризуйте основні напрями діяльності центрального банку.
5. Визначте моделі взаємовідносин центральних банків з органами державної влади.
6. Охарактеризуйте основні аспекти, що визначають статус центрального банку.
7. Які функції делегували центральні банки країн Єврозони Європейському центральному банку?
8. Визначте принципи функціонування Національного банку України.
9. У чому полягає головне призначення Національного банку України?
10. Які структури є органами управління НБУ?

Тестові завдання

1. Яка форма власності центрального банку України:

- а) державна;
- б) акціонерна;
- в) кооперативна;
- г) приватна.

2. Центральний банк емітує готівку в обіг через:

- а) комерційні банки;
- б) державне казначейство;
- в) страхові компанії;
- г) пенсійні фонди.

3. Право монопольної емісії банкнот належить:

- а) комерційним банкам;
- б) страховим компаніям;
- в) центральним банкам;
- г) пенсійним фондам.

4. Голову Національного банку України на посаду призначає:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Верховна Рада України;
- в) Президент України;
- г) Рада НБУ.

5. Згідно з чинним законодавством НБУ дозволяється здійснювати операції з цінними паперами:

- а) на первинному ринку;
- б) на вторинному ринку;
- в) на первинному і вторинному ринках;
- г) на позабіржовому ринку.

6. У процесі виконання функції фінансового агента уряду центральний банк:

- а) здійснює касове обслуговування бюджету;
- б) надає кредити банкам;
- в) обслуговує державний борг;
- г) здійснює емісію банкнот.

7. Центральний банк виконує такі функції (основні напрями діяльності):

- а) кредитування уряду;
- б) регулювання банківської діяльності та кредитне обслуговування банків;
- в) кредитування фізичних та юридичних осіб;
- г) касове обслуговування бюджету.

8. Яка форма власності центрального банку США:

- а) державна;
- б) акціонерна;
- в) кооперативна;
- г) приватна.

9. Коли був прийнятий Закон України «Про Національний банк України»:

- а) у 1991 році;
- б) у 1996 році;
- в) у 1999 році;
- г) у 1992 році.

10. Основною метою валютної політики НБУ є:

- а) визначення режиму обмінного курсу національної валюти;
- б) формування золотовалютних резервів держави;
- в) регулювання міжбанківського валютного курсу;
- г) стабілізація курсу національної валюти і збалансованість платіжного балансу країни.

Практичні завдання

Завдання 1. До територіального управління НБУ для реєстрації комерційного банку надійшли такі документи:

- 1) заява про погодження статуту юридичної особи;
- 2) протоколи зборів засновників та установчих зборів;
- 3) установчий договір про створення банку;
- 4) статут банку;
- 5) копія тимчасового свідоцтва про реєстрацію випуску акцій;
- 6) документи, що засвідчують повну сплату засновниками внесків до статутного капіталу;

- 7) відомості про структуру власності юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та засновника, що набуває в ній істотної участі;
- 8) копію платіжного документа про внесення плати за погодження статуту банку.

Визначити достатність документів для реєстрації комерційного банку. Яке рішення прийме територіальне управління НБУ після розгляду поданого пакету документів?

Завдання 2. До територіального управління НБУ надійшов повний пакет документів для реєстрації регіонального комерційного банку. Копії платіжних документів про сплату внесків до статутного фонду свідчать, що платежі здійснені у сумі 200 млн. грн.

Визначити, яке рішення може бути прийняте територіальним управлінням НБУ. У яких випадках НБУ може відмовити у державній реєстрації банку.

Завдання 3. Комерційний банк здійснив емісію акцій номінальною вартістю 1000 грн. загальною кількістю 500 тис. штук. Із загальної кількості емітованих акцій 200 тис. були реалізовані за ціною 1200 грн. за одну акцію.

Визначити розмір статутного фонду комерційного банку та його відповідність встановленому Національним банком нормативу. Розрахувати емісійний дохід банку від випуску акцій.

Тема 3. Організація діяльності комерційних банків

- 1. Сутність і види комерційних банків.**
- 2. Створення та реєстрація комерційних банків.**
- 3. Ліцензування банківської діяльності.**
- 4. Організаційно-функціональна структура комерційних банків.**
- 5. Класифікація операцій комерційних банків.**

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про Національний банк України [Електронний ресурс] / Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 306 від 08.09.2011 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
3. Банківська система: у схемах і таблицях (за заг. ред. Кузнецової С. А. // Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С.), К.: «Центр учбової літератури», 2012. – 320 с.
4. Банківська система: практикум // Кузнецова С. А., Пестовська З. С.), К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 348 с.
5. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
6. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
7. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
8. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.
9. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції: навчальний посібник / за ред. Рябініної Л. М. – Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність і види комерційних банків.
2. Розкрийте переваги та недоліки універсальних та спеціалізованих банків.

3. Охарактеризуйте організаційно-функціональну структуру сучасного комерційного банку.
4. На які групи поділяються банківські операції за призначенням?
5. Що таке пасивні операції комерційного банку?
6. У чому полягають цілі банку при здійсненні активних операцій?
7. Які операції банку належать до комісійно-посередницьких і чим вони відрізняються від активних і пасивних операцій?
8. У чому полягає зміст поділу операцій банку на базові і додаткові?
9. Які документи необхідно подати для державної реєстрації банку?
10. Що таке банківська ліцензія і у чому полягає зміст процедури ліцензування?

Тестові завдання

1. Яка із операцій комерційних банків вважається базовою:

- а) операції з іноземною валютою;
- б) надання інформаційних послуг;
- в) купівля цінних паперів;
- г) прийняття вкладів та депозитів.

2. Мінімальний розмір статутного капіталу для новостворених банків в Україні становить:

- а) 120 млн. грн.;
- б) 500 тис. грн.;
- в) 10 млн. грн.;
- г) 500 млн. грн.

3. Яка із наведених операцій банку є активною:

- а) формування статутного фонду;
- б) депозитні операції;
- в) надання кредитів іншим банкам;
- г) випуск боргових зобов'язань банку.

4. Основною функцією комерційних банків є:

- а) мобілізація тимчасово вільних грошових коштів і їх перетворення у капітал;
- б) отримання максимального прибутку;
- в) емісія грошей;
- г) грошово-кредитне регулювання економіки.

5. Активні операції комерційних банків — це операції:

- а) з розміщення банківських ресурсів із метою отримання прибутку;
- б) зі створення кредитних ресурсів;
- в) із формування статутного фонду;
- г) зі здійснення міжбанківських розрахунків.

6. Які з операцій належать до комісійно-посередницьких?

- а) вкладення коштів банку у цінні папери;
- б) випуск цінних паперів власного боргу;
- в) засновницькі операції;
- г) посередництво у розміщенні цінних паперів клієнтів.

7. Які зі вказаних банків є спеціалізованими?

- а) кооперативні;
- б) інвестиційні;
- в) державні;
- г) іноземні.

8. Банк має право здійснювати банківську діяльність за умови отримання:

- а) банківської ліцензії;
- б) свідоцтва про реєстрацію;
- в) письмового дозволу;
- г) ліцензії на виконання окремих операцій.

9. Відповідно до законодавства, комерційні банки в Україні можна створювати у формі:

- а) публічного акціонерного товариства та кооперативного банку;
- б) товариства з обмеженою відповідальністю та закритого акціонерного товариства;
- в) відкритого акціонерного товариства та закритого акціонерного товариства;
- г) закритого акціонерного товариства та кооперативного банку.

10. Пасивні операції комерційних банків – це операції:

- а) зі створення банківських ресурсів;
- б) із розміщення вільних кредитних коштів;
- в) інвестиційні операції;
- г) факторингові операції.

Практичні завдання

Завдання 1. Діяльність комерційного банку за квартал характеризується такими показниками:

1. Кошти на поточних рахунках юридичних осіб — 63 986 млн. грн.
2. Депозити фізичних осіб — 80 910 млн. грн.
3. Міжбанківські кредити — 66 705 млн. грн.
4. Кредити, надані суб'єктам господарювання — 124 340 млн. грн.
5. Кредити, надані іншим банкам — 17 618 млн. грн.
6. Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ — 33 531 млн. грн.
7. Статутний капітал — 17 869 млн. грн.
8. Нерозподілений прибуток — 10 259 млн. грн.
9. Споживчі кредити — 45 098 млн. грн.
10. Вкладення у цінні папери — 19 142 млн. грн.

Згрупувати показники за характером операції на пасивні та активні та розрахувати баланс.

Завдання 2. *Згрупувати операції за характером на пасивні, активні та комісійно-посередницькі.*

1. Банк придбав державні цінні папери.
2. Банк отримав кредит від центрального банку.
3. Банк виплатив гроші клієнту на підставі пред'явленого чека.
4. Банк перевів кошти на рахунок КП «Водоканал» згідно квитанції клієнта.
5. Банк оформив клієнту ощадний сертифікат.

6. Банк купив облігації за дорученням клієнта.
7. Банк сформував спеціальний фонд розвитку.
8. Банк сформував резерв під заборгованість клієнтів.
9. Банк розмістив кошти на депозит в іншому банку.

Завдання 3. На основі спрощеного балансового звіту банку скласти результативні балансові звіти А, Б, В, Г після здійснення кожної операції.

При цьому вихідний балансовий звіт передує кожній операції:

А. Гроші за розрахунковим чеком на суму 50 тис. грн., отримані одним із вкладників банку та покладені ним в інший банк.

Б. Вкладник зняв зі свого рахунку готівкою 50 тис. грн. Банк відновив втрату своєї готівки, отримавши її в розмірі 50 тис. грн. у НБУ.

В. Розрахунковий чек на суму 60 тис. грн., наданий іншим банком, розміщено у даному банку.

Г. Банк продав державні цінні папери (ОВДП) на суму 100 тис. грн.

Вихідні дані:

Активи (тис. грн.)	Пасиви (тис. грн.)
Каса банку – 100	Залишки на поточних рахунках та депозити – 900
Резерви – 200	
Кредити – 500	Власний капітал – 100
Цінні папери – 200.	
<i>Баланс – 1000</i>	<i>Баланс – 1000</i>

Тема 4. Формування ресурсної бази комерційних банків

1. *Сутність та особливості формування ресурсів комерційного банку.*
2. *Склад і структура банківських ресурсів.*
3. *Функції та значення власного капіталу банку.*
4. *Залучені ресурси банку.*
5. *Запозичені кошти банку.*

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними та фізичними особами [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 1256/8577 від 29.12.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 259 від 30.04.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] / Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. – 316 с.
3. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
6. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
7. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. –568 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Поясніть сутність та значення банківських ресурсів.
2. Охарактеризуйте джерела формування банківських ресурсів.
3. Яка структура та які джерела формування власного капіталу банку?

4. Охарактеризуйте основні форми та види залучених банківських ресурсів.
5. У чому полягає сутність депозитних операцій банківських установ?
6. Які кошти входять до складу залучених ресурсів комерційних банків?
7. Які особливості міжбанківського кредитування?
8. Які види кредитів надає Національний банк України комерційним банкам?
9. Які цінні папери належать до власних боргових зобов'язань банків?
10. Які види облігацій може випускати комерційний банк?

Тестові завдання

1. Які кошти банку відносяться до залучених:

- а) строковий вклад фірми;
- б) кошти, вкладені до іншого комерційного банку;
- в) кошти, отримані внаслідок емісії облігацій;
- г) кошти на кореспондентському рахунку у центральному банку.

2. Статутний капітал акціонерного банку може створюватись за рахунок:

- а) бюджетних коштів;
- б) власних коштів засновників;
- в) отриманих кредитів;
- г) всі відповіді вірні.

3. До позичених коштів банків належать:

- а) депозити юридичних осіб;
- б) кошти від емісії облігацій;
- в) кошти від емісії депозитних сертифікатів;
- г) депозити фізичних осіб.

4. Метою випуску облігацій комерційними банками є:

- а) покриття збитків;
- б) поповнення статутного капіталу;
- в) формування залучених коштів;
- г) формування позичених коштів.

5. До власного капіталу банку входять:

- а) кошти від емісії облігацій;
- б) кошти рефінансування;
- в) міжбанківські кредити;
- г) нерозподілений прибуток.

6. Джерелом формування резервного фонду комерційного банку:

- а) статутний капітал;
- б) прибуток;
- в) субординований борг;
- г) кредити від інших банків.

7. Субординований борг входить до складу:

- а) власного капіталу;
- б) статутного капіталу;
- в) позичених коштів;
- г) кредитів банку.

8. До цінних паперів власного боргу банку відносять:

- а) акції;
- б) облігації;
- в) депозитні сертифікати;
- г) векселі.

9. Кредитування центральним банком комерційних банків — це:

- а) рефінансування;
- б) реструктуризація;
- в) рестрикція;
- г) політика резервних вимог.

10. Операція між центральним та комерційним банками щодо купівлі державних цінних паперів із зобов'язанням їх зворотного викупу — це:

- а) операція з державними облігаціями;
- б) операція з рефінансування;
- в) операція прямого репо;
- г) тендерна операція.

Практичні завдання

Завдання 1. Комерційний банк здійснив емісію простих акцій загальною кількістю 10 млн. шт. номіналом 35 грн. та 4,5 млн. шт. привілейованих акцій номіналом 40 грн. за акцію. Із загальної кількості емітованих акцій 2,5 млн. шт. простих акцій були реалізовані по 38 грн., а 1,2 млн. шт. привілейованих акцій — за ціною 45 грн. за акцію.

Визначити розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу. До якої складової власного капіталу банку входить емісійний дохід?

Завдання 2. Клієнт відкрив депозит у банку в розмірі 15000 грн. під 22 % річних строком на 3 роки.

Визначити суму відсотків, нарахованих на вклад, у випадку, якщо банк нараховує: а) прості відсотки; б) складні відсотки.

Завдання 3. Підприємство А відкрило у банку депозитний рахунок із сумою вкладу у розмірі 50 000 грн. строком на 3 місяці на термін з 10 березня до 10 червня за річною відсотковою ставкою 20 %. Відсотки нараховуються і сплачуються 1-го числа кожного місяця.

Визначити щомісячні платежі за відсотками та суму повернення вкладу по закінченні дії депозитної угоди.

Тема 5. Організація грошового обороту у комерційних банках

- 1. Характеристика грошового обороту та платіжної системи.**
- 2. Відкриття та обслуговування банківських рахунків.**
- 3. Безготівкові міжгосподарські розрахунки.**
- 4. Організація готівкових грошових розрахунків.**
- 5. Види та характеристика банківських платіжних карток.**
- 6. Система електронних платежів НБУ.**

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні [Електронний ресурс] / Закон України № 2346-III від 05.04.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 22 від 21.01.2004 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 174 від 01.06.2011 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
5. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 320 від 16.08.2006 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 492 від 12.11.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 705 від 05.11.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
5. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».

5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Української міжбанківської Асоціації членів платіжних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ema.com.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте структуру грошового обороту.
2. Розкрийте сутність платіжної системи та назвіть основні види платіжних інструментів.
3. Визначте принципи організації безготівкових розрахунків.
4. Які рахунки відкривають банки своїм клієнтам?
5. Охарактеризуйте переваги та недоліки форм безготівкових розрахунків.
6. Що таке міжбанківські розрахунки?
7. Що таке кореспондентський рахунок?
8. Розкрийте механізм функціонування системи електронних платежів НБУ.
9. Назвіть основні принципи організації готівкових розрахунків.
10. Дайте характеристику основних видів банківських платіжних карток.

Тестові завдання

1. До касових документів банку належать:

- а) інкасове доручення;
- б) видатковий касовий ордер;
- в) заява на переказ готівки;
- г) меморіальний ордер.

2. Ініціатор здійснення розрахунків при використанні платіжних вимог:

- а) платник;
- б) стягувач;
- в) банк платника;
- г) банк стягувача.

3. Банківський рахунок, відкритий у даному банку для іншого банку називається:

- а) «Ностро»;
- б) поточний;
- в) депозитний;
- г) «Лоро».

4. До інструментів, що засновані на кредитовому переказуванні коштів, належить:

- а) платіжне доручення;
- б) кредитна картка;
- в) чек;
- г) дебетова картка.

5. Яким документом оформляється приймання готівки від клієнтів через касу банку:

- а) заява на переказ готівки;
- б) повідомлення про приймання готівки;
- в) платіжне доручення;
- г) розрахунковий чек.

6. До платіжних інструментів банку належать:

- а) дебетова картка;
- б) квитанція;
- в) касовий ордер;
- г) інкасове доручення.

7. Кореспондентський рахунок – це рахунок, що відкривається:

- а) одним банком в іншому банку;
- б) фізичними особами в банку;
- в) державними установами у центральному банку;
- г) юридичними особами в іноземному банку.

8. До касових операцій банку належать:

- а) оформлення акредитивів;
- б) операції з обміну валюти;
- в) операції з банківськими металами;
- г) відкриття рахунків клієнтам.

9. Документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача, – це:

- а) платіжне поручительство;
- б) платіжне доручення;
- в) платіжна заява;
- г) платіжна вимога-доручення.

10. Учасниками Системи електронних платежів НБУ є:

- а) клієнти банків;
- б) Міністерство фінансів;
- в) страхові компанії;
- г) комерційні банки.

Практичні завдання

Завдання 1. *Відобразіть схему документообігу при розрахунках платіжними дорученнями за такими операціями:*

1. Підприємство А (продавець) відвантажує товар і надсилає Підприємству Б (покупець) рахунок та комерційні документи згідно з договором.
2. Підприємство Б, одержавши товар, виписує платіжне доручення й надсилає його до банку, де відкрито його поточний рахунок.
3. Банк покупця приймає до виконання платіжне доручення та списує кошти з поточного рахунку клієнта.
4. Банк покупця повідомляє банк постачальника про списання коштів.
5. Банк постачальника зараховує кошти на його поточний рахунок.

Завдання 2. *Відобразіть схему документообігу при розрахунках чеками за такими операціями.*

1. Підприємство А (покупець) подає до свого банку заяву на одержання чекової книжки і платіжне доручення для депонування коштів у розмірі ліміту чекової книжки.
2. Банк Підприємства А списує кошти з його поточного рахунку й зараховує їх на чековий рахунок відповідно до платіжного доручення.
3. Банк видає клієнтові чекову книжку.
4. Підприємство Б (продавець) відвантажує товар Підприємству А.
5. Покупець виписує чек продавцеві, підтверджуючи одержання товару.
6. Перевіривши чек продавець здає його до банку, що його обслуговує.
7. Банк продавця інкасує чек до банку покупця.
8. Банк покупця перевіряє чек і списує відповідну суму з рахунку Підприємства А, на якому депоновано кошти для розрахунків чеками.
9. Банк покупця повідомляє банк продавця про списання коштів.
10. Банк Підприємства Б зараховує кошти на його поточний рахунок.

Завдання 3. Станом на 01.09.2017 р. залишок коштів на поточному рахунку Підприємства А становить 65 тис. грн. Протягом дня до банку Підприємства А надійшли платіжні документи у такій послідовності:

1. Платіжне доручення на сплату відсотків за кредитом банку — 10,4 тис. грн.
2. Заява на відкриття акредитива щодо оплати сировини іноземному постачальнику — 35,8 тис. грн.
3. Платіжна вимога щодо стягнення коштів на відшкодування шкоди завданої здоров'ю працівника, оформлена на підставі рішення суду, — 2,8 тис. грн.
4. Платіжне доручення на сплату комунальних послуг — 5,3 тис. грн.
5. Платіжне доручення на оплату ремонтних робіт — 15,7 тис. грн.
6. Інкасове доручення про стягнення суми недоїмки за ПДВ — 6,7 тис. грн.
7. Комісія банку за виконання кожного платіжного документу в межах України складає 25 грн., за межі — 0,1 % від суми платежу.

Визначити, які розрахункові документи, у якому обсязі і у якій послідовності банк прийме до виконання протягом операційного дня.

Тема 6. Кредитна діяльність комерційних банків

1. *Класифікація банківських кредитів.*
2. *Форми позичкових рахунків.*
3. *Процес банківського кредитування.*
4. *Плата за кредит та її диференціація.*
5. *Методи надання та погашення банківських кредитів.*
6. *Кредитний ризик та методи роботи з проблемними кредитами.*

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг [Електронний ресурс] / Закон України № 3795-VI від 22.09.2011 р. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 361 від 02.08.2004 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 23 від 25.01.2012 р. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
5. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень [Електронний ресурс] / Закон України № 1255-IV від 18.11.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про організацію формування та обігу кредитних історій [Електронний ресурс] / Закон України № 2404-IV від 23.06.2005 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
4. Вовк, В. Я. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмелинко. – К.: Знання, 2008. – 463 с.
5. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
6. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
7. Кузнєцова, Л. В. Кредитний менеджмент: навч. посіб. / Л. В. Кузнєцова. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2007. – 322 с.
8. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>.
8. Офіційний сайт рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urik.com.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Які основні принципи та умови банківського кредитування?
2. Який зміст і значення кредитної угоди для організації кредитних відносин?
3. Як визначаються строки та порядок погашення позик?
4. Що таке плата за кредит і які фактори на неї впливають?
5. Які методи управління кредитним ризиком на мікрорівні та на макрорівні?
6. Охарактеризуйте форми забезпечення своєчасності повернення позик.
7. Який порядок формування резервів для покриття втрат від кредитної діяльності?
8. Поясніть класифікацію позичальників щодо оцінювання їхнього фінансового стану?
9. У чому полягає кількісна та якісна характеристика позичальника при оцінюванні його кредитоспроможності?
10. Охарактеризуйте методи роботи банків із проблемними кредитами.

Тестові завдання

1. Який із наведених чинників впливає на рівень відсотка за банківськими кредитами:

- а) соціальний статус позичальника;
- б) рівень рентабельності банку;
- в) форма власності банку;
- г) якість застави.

2. Кредит, заставою за яким є нерухоме майно, називається:

- а) овердрафт;
- б) іпотечний;
- в) контокорентний;
- г) бланковий.

3. Вкажіть вид кредиту, що погашається на першу вимогу банку:

- а) бланковий кредит;
- б) контокорентний кредит;
- в) онкольний кредит;
- г) іпотечний кредит.

4. Надання паралельних кредитів передбачає:

- а) надання кредиту в межах встановленого ліміту;
- б) надання кредитів одному позичальнику декількома банками окремо;
- в) надання кредиту понад залишок на рахунку;
- г) надання банком кредитів декільком позичальникам одночасно.

5. Зміна істотних умов за кредитним договором у зв'язку з фінансовими труднощами боржника – це:

- а) рефінансування;
- б) пролонгація;
- в) реструктуризація;
- г) кредитні канікули.

6. Зменшення кредитного навантаження протягом певного періоду — це:

- а) кредитні канікули;
- б) пролонгація кредиту;
- в) реабілітація кредиту;
- г) рефінансування через третю особу.

7. Кредит, наданий іншим банком на строк не більше одного операційного дня, називається:

- а) контокорентним;
- б) револьверним;
- в) овернайт;
- г) овердрафт.

8. Як називається кредит, що надається групою банків:

- а) іпотечний;
- б) міжбанківський;
- в) контокорентний;
- г) консорціумний.

9. Овердрафт — це:

- а) кредит, який надається у товарній формі;
- б) короткостроковий кредит, що надається клієнту понад залишок коштів на його рахунку;
- в) кредит, що надається під заставу майна;
- г) кредит, що надається в іноземній валюті.

10. Автоматично поновлюваний кредит, який надається без додаткових переговорів між позичальником і банком, коли його сума не перевищує встановленого ліміту та строків погашення, — це:

- а) револьверний кредит;
- б) контокорентний кредит;
- в) гарантійний кредит;
- г) разовий кредит.

Практичні завдання

Завдання 1. Клієнт отримав у банку кредит у розмірі 25000 грн. строком на 3 місяці з 01 березня по 31 травня включно за ставкою 18 % річних.

Визначити суму нарахованих відсотків.

Завдання 2. Клієнт звернувся до банку для отримання кредиту. Форма забезпечення кредиту — застава 150 акцій публічного акціонерного товариства номінальною вартістю 290 грн. за одну акцію. Величина позики розраховується виходячи із 90 % вартості цінних паперів. Річна відсоткова ставка становить 17 %. Термін кредитування — 6 місяців.

Визначити суму кредиту, яку може запропонувати банк, та суму відсотків за умови використання дисконтної відсоткової ставки.

Завдання 3. Клієнт отримав у банку кредит на суму 200 000 грн. строком на 5 років. Відсоткова ставка за кредитом — 16 % річних.

Розрахувати щорічні платежі за кредитом чотирма способами:

- 1) за умови нарахування простих відсотків;
- 2) за умови нарахування складних відсотків;
- 3) за умови повернення кредиту з погашенням тіла кредиту рівними частинами;
- 4) за умови повернення кредиту зі сплатою однакової загальної суми щороку.

Обрати та обґрунтувати найбільш прийнятний для клієнта варіант погашення кредиту.

Тема 7. Операції комерційних банків в іноземній валюті

1. **Сутність валюти та валютних операцій.**
2. **Характеристика операцій банків в іноземній валюті.**
3. **Порядок відкриття та ведення валютних рахунків клієнтів.**
4. **Неторговельні операції банків з іноземною валютою.**
5. **Операції за міжнародними торговельними розрахунками.**
6. **Операції з торгівлі іноземною валютою на міжбанківському ринку.**

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України [Електронний ресурс] / Закон України № 354 від 03.06.2015 р. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>.
2. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 492 від 12.11.2003 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Про систему валютного регулювання і валютного контролю [Електронний ресурс] / Декрет КМУ № 15-93 від 19.02.1993 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 502 від 12.12.2002 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 281 від 10.08.2005 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
8. Про затвердження Правил здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 496 від 29.12.2007 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
9. Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 200 від 30.05.2007 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
10. Про систему валютного регулювання і валютного контролю [Електронний ресурс] / Декрет КМУ № 15-93 від 19.02.1993 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Івасів Б.С. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посіб. / Б.С. Івасів, Л.М. Прийдун, В.Я. Рудан. — Тернопіль: Вектор, 2013. — 572 с.
4. Ковальчук К. Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: навч. посіб. / К. Ф. Ковальчук, Д. Є. Козенков, Ю. Г. Момот. — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 150 с.
5. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
6. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. –568 с.
7. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: Видання 2-ге, перероблене і доповнене. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 632 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».

3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «валютні операції».
2. За якими ознаками класифікуються валютні операції?
3. Поясніть сутність, види та структуру валютного ринку.
4. Дайте характеристику форм міжнародних торговельних розрахунків.
5. Якими повноваженнями наділений НБУ щодо регулювання операцій на міжбанківському валютному ринку?
6. Розкрийте зміст міжнародних банківських кореспондентських відносин.
7. Які операції здійснюють банки з готівковою іноземною валютою?
8. Здійсніть порівняльну характеристику форвардних та ф'ючерсних валютних операцій.
9. Які існують різновиди поточних валютних операцій?
10. Охарактеризуйте банківський переказ як форму міжнародних розрахунків.

Тестові завдання

1. Операція «своп» поєднує:

- а) опціонну угоду та угоду «спот»;
- б) форвардну угоду та угоду «спот»;
- в) ф'ючерсну угоду та угоду «спот»;
- г) опціонну угоду та угоду «тод».

2. Банк, що має генеральну ліцензію НБУ, називається:

- а) валютним;
- б) комерційним;
- в) уповноваженим;
- г) ліцензованим.

3. При здійсненні якої операції видається довідка-certificate?

- а) купівлі банком готівкової іноземної валюти у фізичної особи-нерезидента;
- б) купівлі банком готівкової іноземної валюти у фізичної особи-резидента;
- в) продажу банком готівкової іноземної валюти фізичній особі-нерезиденту;
- г) продажу банком готівкової іноземної валюти фізичній особі-резиденту.

4. Форма міжнародних розрахунків, за якою ініціатором проведення платежу є отримувач коштів, — це:

- а) банківський переказ;
- б) платіжне доручення в іноземній валюті;
- в) документарний акредитив;
- г) документарне інкасо.

5. Які з наведених елементів є валютними цінностями?

- а) євро;
- б) золоті зливки;
- в) облігації в іноземній валюті
- г) всі відповіді вірні.

6. Валютна операція «тод» — це купівля-продаж валюти на умовах її поставки:

- а) у день підписання контракту;
- б) протягом двох робочих днів з дня підписання контракту;
- в) протягом п'яти робочих днів з дня підписання контракту;
- г) у строк понад два дні з дня укладання угоди.

7. До строків валютних операцій належать:

- а) операції «спот»;
- б) касові операції;
- в) конверсійні операції;
- г) операції «своп».

8. Об'єктами валютних операцій є:

- а) національна валюта;
- б) цінні папери в іноземній валюті;
- в) цінні папери в національній валюті;
- г) усі відповіді вірні.

9. Банк зараховує кошти через розподільчі рахунки, що надійшли для юридичних осіб:

- а) перераховані з іншого власного поточного рахунку;
- б) перераховані з-за кордону нерезидентами у формі кредитів;
- в) перераховані з власного депозитного рахунку;
- г) куплені за дорученням власника рахунку.

10. Угода, за якою покупець отримує право купити або продати певний обсяг валюти за зафіксованою ціною у день закінчення контракту, — це:

- а) дериватив;
- б) валютний форвард;
- в) валютний своп;
- г) валютний опціон.

Практичні завдання

Завдання 1. 01.09.2017 р. банк оголосив такі котирування валют:

- долар США до гривні: купівля — 25,75 грн.; продаж — 26,00 грн.;
- євро до гривні: купівля — 29,90 грн.; продаж — 30,45 грн.;
- фунт стерлінгів до гривні: купівля — 32,65 грн.; продаж — 34,35 грн.

Визначити, яку суму отримає клієнт банку при обміні 300 євро та 100 фунтів стерлінгів на долари США.

Завдання 2. Українське підприємство уклало угоду на експорт сировини на суму 5 000 євро. 01.09.2017 р. на його поточний рахунок надійшла попередня оплата у розмірі 20 % від суми контракту. Відповідно до угоди комісійні витрати сплачує експортер через касу банку готівкою у валюті контракту.

Умови проведення операції:

- офіційний курс НБУ євро до гривні — 30,28 грн.;
- офіційний курс НБУ долара до гривні — 25,90 грн.;
- курс банку євро до гривні: купівля — 29,90 грн.; продаж — 30,45 грн.;
- комісія банку за купівлю валюти (стягується у гривнях) — 2 % від суми;
- комісія банку за здійснення переказу (стягується у валюті переказу) — 1 % від суми + фіксовано 30 доларів США (сплачується у валюті переказу в еквіваленті).

Визначити загальні витрати продавця на оплату банківської комісії та суму коштів, яка буде зарахована банком на поточний рахунок продавця, враховуючи вимоги законодавства.

Завдання 3. Банк А уклав із Банком Б форвардний контракт на поставку 10 000 євро за форвардним курсом 28,6 грн. за 1 євро через три місяці. На дату виконання форвардного контракту спот-курс євро збільшився на 9 %. Після виконання форвардного контракту Банк А продав кошти на спотовому ринку.

Визначити суму коштів, яку Банк А зобов'язаний купити через три місяці від Банку Б, та фінансові результати, які отримають обидва банки.

Тема 8. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів

- 1. Характеристика фондового ринку.**
- 2. Види цінних паперів.**
- 3. Емісійні перації банків на ринку цінних паперів.**
- 4. Інвестиційні перації банків на ринку цінних паперів.**
- 5. Посередницька діяльність банків на фондовому ринку.**

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 259 від 30.04.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 1560-XII від 18.09.1991 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
4. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] / Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Про затвердження Положення щодо організації діяльності банків та їх відокремлених підрозділів при здійсненні ними професійної діяльності на фондовому ринку [Електронний ресурс] / Рішення НКЦПФР № 1708 від 16.12.2014 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
3. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
4. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
5. Спіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Спіфанов, Н. Маслак, І. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
6. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
7. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.
8. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. / за ред. Рябініної Л. М. Банківські операції: навчальний посібник. – Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Офіційний сайт рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://urik.com.ua>.
9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. Дайте загальну характеристику фондового ринку.
2. Які цінні папери є об'єктами операції банків на фондовому ринку?
3. Які види діяльності здійснюють банки на ринку цінних паперів?
4. Охарактеризуйте порядок випуску банками депозитних сертифікатів.
5. Які цінні папери відносять до боргових цінних паперів?
6. Визначте основні принципи формування портфеля цінних паперів банку.
7. Охарактеризуйте види портфелів цінних паперів комерційного банку.
8. Опишіть порядок формування резервів на відшкодування можливих втрат за операціями з цінними паперами.
9. Які функції виконує Національний банк України на ринку державних цінних паперів?
10. Охарактеризуйте діяльність банків як професійних учасників ринку цінних паперів.

Тестові завдання

1. До пайових цінних паперів належать:

- а) облігації;
- б) інвестиційні сертифікати;
- в) векселі;
- г) деривативи.

2. Ощадні сертифікати емітуються банком для:

- а) юридичних осіб;
- б) фізичних осіб;
- в) юридичних осіб-нерезидентів;
- г) юридичних осіб-резидентів;

3. До цінних паперів власного боргу банку відносять:

- а) акції;
- б) облігації;
- в) депозитні сертифікати;
- г) комерційні векселі.

4. Операції банку, пов'язані зі зберіганням цінних паперів клієнтів, мають назву:

- а) брокерські;
- б) дилерські;
- в) інвестиційні;
- г) депозитарні.

5. Цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі та надають йому право на участь в управлінні емітентом, — це:

- а) облігації;
- б) акції;
- в) інвестиційні сертифікати;
- г) депозитарні розписки.

6. Операції банку, пов'язані з первинним випуском та розміщенням цінних паперів клієнта, мають назву:

- а) брокерські;
- б) дилерські;
- в) депозитарні;
- г) андеррайтингові.

7. Процес зменшення ризиків шляхом розподілу капіталу між різними об'єктами інвестування — це:

- а) кореляція;
- б) диверсифікація;
- в) мінімізація;
- г) реструктуризація.

8. Цінні папери, придбані банком для перепродажу, містяться:

- а) у портфелі банку до погашення;
- б) у портфелі торгових цінних паперів;
- в) у портфелі банку на продаж;
- г) у портфелі пайових цінних паперів асоційованої компанії банку.

9. Цінний папір, у якому зазначається особа, яка може реалізовувати права щодо управління цінним папером, називається:

- а) іменним;
- б) похідним;
- в) ордерним;
- г) приватизаційним.

10. Сукупність цінних паперів, які придбані банком для отримання доходу і забезпечення ліквідності, — це:

- а) реальні інвестиції;
- б) цінні папери;
- в) портфель цінних паперів;
- г) фінансові інвестиції.

Практичні завдання

Завдання 1. Банк купив 500 акцій підприємства номіналом 85 грн. Курс акцій на момент купівлі склав: курс купівлі – 88 грн., курс продажу – 92 грн. Через 5 років акції були продані. На момент продаж курс купівлі становив 115 грн., а курс продажу — 118 грн.

Визначити дохідність операцій з акціями, купленими банком, якщо рівень нарахованих дивідендів склав: за 1-й рік – 10 % річних; за 2-й рік – 11 % річних; за 3-й рік – 15 % річних; за 4-й рік – 17 % річних; за 5-й рік – 18 % річних.

Завдання 2. З метою запозичення коштів банк здійснив емісію облігацій у кількості 100 шт. загальним номіналом 80 тис. грн. зі строком погашення 5 років. Облігації були придбані за курсом 770 грн за 1 шт. Відсотки за облігаціями сплачуватимуться щорічно за ставкою 12 % річних. Доходи від нарахованих відсотків були реінвестовані протягом аналогічного періоду за ставкою 9 %.

Визначити загальний дохід інвестора від здійснення операції.

Завдання 3. Банківський вексель на суму 80 000 грн. випущений на строк 180 днів зі сплатою 13 % річних.

Визначити, за якою ціною банк продасть вексель та викупить його після закінчення терміну обертання.

Тема 9. Нетрадиційні банківські операції та послуги

- 1. Лізингові операції банків.**
- 2. Факторингові операції банків.**
- 3. Форфейтингові операції банків.**
- 4. Трестові послуги банків.**
- 5. Організація банківських послуг зі зберігання цінностей.**
- 6. Діяльність банків на ринку дорогоцінних металів.**

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Господарський кодекс України № 436–IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 325 від 06.08.2003 р. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Правил з організації захисту приміщень банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 63 від 10.02.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Про обіг векселів в Україні [Електронний ресурс] / Закон України № 2374–III від 05.04.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] / Закон України № 723/97–ВР від 16.12.1997 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку операцій довірчого управління в банках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 498 від 12.11.2003 р. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
8. Цивільний кодекс України № 435–IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрушак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
2. Банківські операції: навч. посібник / О. Т. Левандівський, П. У. Деметер. – К.: Знання, 2012. – 463 с

3. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
6. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренева. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 796 с.
7. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 568 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]:– Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості банківських нетрадиційних операцій?
2. Визначте сутність, види та значення лізингу у банківській діяльності.
3. Поясніть економічний зміст факторингових послуг?
4. У чому полягає сутність форфейтингу і яка сфера його застосування?
5. Зробіть порівняльну характеристику факторингу та форфейтингу.
6. Охарактеризуйте посередницькі послуги банків та їхні основні види.
7. Дайте характеристику банківській гарантії та поручительству.
8. Назвіть основні види консультативно-інформаційних послуг банків.
9. Дайте характеристику операціям банків із дорогоцінними металами.
10. Дайте характеристику основних видів трастових послуг банку.

Тестові завдання

1. Операції банків, які поєднують у собі посередницько-комісійні послуги з кредитування оборотного капіталу суб'єктів господарювання, — це:

- а) лізинг;
- б) траст;
- в) факторинг;
- г) форфейтинг.

2. Об'єктом факторингової операції банку є:

- а) цінні папери;
- б) деривативи;
- в) право вимоги боргу;
- г) право купівлі-продажу іноземної валюти.

3. Як називається кредитування експорту шляхом купівлі банком боргу у вигляді векселів:

- а) факторинг;
- б) овердрафт;
- в) лізинг;
- г) форфейтинг.

4. Договір лізингу, у результаті підписання якого лізингоотримувач отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, що не перевищує строку, за який амортизується 60 % вартості об'єкта лізингу, має назву:

- а) фінансовий;
- б) банківський;
- в) оперативний;
- г) сублізинг.

5. До трастових послуг, що надаються банком фізичним особам, відносять:

- а) розпорядження спадщиною;
- б) операції з банківськими металами;
- в) викуп боргу;
- г) гарантування кредитів.

6. Довгострокова оренда обладнання, придбаного банком для підприємства з метою виробничого використання, називається:

- а) траст;
- б) лізинг;
- в) форфейтинг;
- г) факторинг.

7. Який вид лізингу передбачає можливість викупу об'єкта лізингу після закінчення дії договору лізингу:

- а) оперативний;
- б) чистий;
- в) фінансовий;
- г) сублізинг.

8. До складу трастових послуг банків, які надаються юридичним особам, відносять:

- а) тимчасове управління справами компанії при її реорганізації;
- б) інвестування коштів клієнта у визначені ним види активів;
- в) управління коштами благодійних фондів;
- г) усі відповіді вірні.

9. Операції з дорогоцінними металами банк має право здійснювати на підставі:

- а) спеціальної ліцензії;
- б) генеральної ліцензії;
- в) валютної ліцензії;
- г) банківської ліцензії.

10. Вид банківських послуг, пов'язаних із переуступкою клієнтом неоплачених платіжних вимог за поставлену продукцію, виконані роботи, надані послуги і права отримання платежу за ними, називається:

- а) лізинг;
- б) факторинг;
- в) форфейтинг;
- г) траст.

Практичні завдання

Завдання 1. Підприємство здійснило поставку товарів у сумі 900 000 грн. Для прискорення погашення заборгованості вона була передана факторинговому відділу банку на таких умовах:

- факторинговий кредит – 85 % від суми поставки;
- комісійна винагорода банку – 0,5 % від суми факторингового кредиту;
- відсоткова ставка – 20 %;
- строк факторингового кредиту – 100 днів.

Визначити загальний дохід банку від факторингової операції.

Завдання 2. Банк надав підприємству устаткування у фінансовий лізинг. Умови лізингового договору:

- вартість устаткування — 50 тис. грн.;
- строк його повної амортизації — 4 роки;
- річна норма амортизації — 25 %;
- строк лізингу — 4 роки;
- відсоткова ставка за лізинговий кредит — 18 %;
- розмір комісії по лізингу — 4 %.

Визначити суму лізингових платежів.

Завдання 3. *Визначити вартість партії золота у гривнях, якщо вона має вагу 22 кг, проба 999 (проба обчислюється у вагових частинах на 1000 проміле – одна тисячна речовини). Ціна золота на міжнародному ринку 1 200 дол. США за тройську унцію (31,1034768 г). Офіційний курс долара США — 26,8 грн.*

Тема 10. Забезпечення фінансової стійкості банків

1. *Сутність фінансової стійкості банку. Ліквідність та платоспроможність банку.*
2. *Оцінка діяльності банку. Система CAMELSO.*
3. *Доходи і витрати комерційного банку.*
4. *Фінансова звітність банків.*
5. *Економічні нормативи регулювання банківської діяльності.*
6. *Формування резервів на покриття банківських ризиків.*

Рекомендована література

Нормативні документи:

1. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України [Електронний ресурс] / Постанова Правління НБУ № 242 від 07.04.2016 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
4. Про затвердження Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 315 від 02.06.2009 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 361 від 02.08.2004 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 351 від 30.06. 2016 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
7. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 259 від 30.04.2009 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
8. Про затвердження Порядку визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 393–рш від 01.11.2016 р. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
9. Про Національний банк України [Електронний ресурс] / Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
10. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб / Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

Підручники:

1. Аналіз банківської діяльності: підручник / [А. М. Герасимович, І. М. Парасій-Вергуненко, В. М. Кочетков та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2010. – 599 с.
2. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 556 с.
3. Банківські операції: підручник / А. М. Мороз [та ін.]; заг. ред. А. М. Мороза; – 3-тє вид., переробл. і доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
4. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності: навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 486 с.
6. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / (С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська); за ред. С. А. Кузнецової. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 400с.
7. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практ. / С. П. Прасолова, О. С. Вовченко – К.: «Центр учбової літератури», 2013. –568 с.

Інформаційні ресурси:

1. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
4. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
5. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
7. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.

Завдання для перевірки знань

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає зміст фінансової стійкості банку?
2. Що таке ліквідність та платоспроможність банку? Яка між ними різниця?
3. Від яких факторів залежить фінансова стабільність комерційних банків?
4. Охарактеризуйте принципи забезпечення фінансової стійкості банку.

5. Визначте основні види доходів і витрат комерційних банків.
6. Назвіть основні показники прибутковості банку.
7. Охарактеризуйте оцінювання фінансової стійкості банків за системою CAMELSO.
8. Назвіть основні форми фінансової звітності комерційних банків в Україні.
9. Які види резервів формують банки з метою забезпечення фінансової стабільності?
10. Дайте характеристику обов'язковим економічним нормативам банківської діяльності.

Тестові завдання

1. Комплекс заходів, за допомогою яких держава через центральний банк країни прагне забезпечити стабільне функціонування банків, — це:

- а) ліцензування банківської діяльності;
- б) регулювання банківської діяльності;
- в) реорганізація та заборона банківської діяльності;
- г) стимулювання діяльності банків.

2. Здатність банку своєчасно виконувати свої грошові зобов'язання за рахунок високоліквідних активів відображає норматив:

- а) швидкої ліквідності;
- б) миттєвої ліквідності;
- в) поточної ліквідності;
- г) касової ліквідності.

3. Фінансовий звіт, який відображає доходи і витрати банку, — це:

- а) Звіт про прибутки і збитки;
- б) Звіт про зміни у власному капіталі;
- в) Баланс;
- г) Звіт про фінансовий стан.

3. За рейтинговою системою банків CAMELSO найвищою оцінкою є:

- а) 10;
- б) 5;
- в) 4;
- г) 1.

5. Фінансовий звіт, який відображає активи, зобов'язання та власний капітал банку, називається:

- а) Звіт про прибутки і збитки;
- б) Звіт про рух грошових коштів;
- в) Звіт про фінансовий стан (Баланс);
- г) Примітки до фінансової звітності.

6. Обов'язковими до виконання є такі економічні нормативи банків:

- а) нормативи капіталу, ліквідності, інвестування, кредитного ризику;
- б) нормативи кредитування та залучення;
- в) нормативи достатності, ліквідності та стійкості;
- г) нормативи платоспроможності, стабільності та оборотності капіталу.

7. Система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період, — це:

- а) платоспроможність банку;
- б) економічні нормативи НБУ;
- в) фінансова звітність банку;
- г) бізнес-план банку.

8. Загальні резерви комерційних банків створюються за рахунок:

- а) власних коштів банку;
- б) депозитних коштів;
- в) кредитів від НБУ;
- г) залучених коштів.

9. Регулятивний капітал комерційного банку розраховується за такою формулою:

- а) основний капітал + додатковий капітал + субординований капітал;
- б) статутний капітал + додатковий капітал + субординований капітал;
- в) основний капітал + додатковий капітал – кошти вкладені;
- г) основний капітал + додатковий капітал – субординований капітал.

10. Система гарантування банківських вкладів в Україні поширюється:

- а) на юридичних осіб;
- б) на юридичних осіб-нерезидентів;
- в) на фізичних осіб;
- г) на органи місцевого самоврядування.

Практичні завдання

Завдання 1. Розрахувати та дати оцінку показникам ліквідності банку, користуючись даними, наведеними у таблиці.

Назва показника	Млн. грн.
Кошти в операційній касі банку	5 897
Кошти на кореспондентському рахунку у центральному банку	17 105
Депозити фізичних та юридичних осіб, строк погашення яких настав	11 356
Кошти на поточних рахунках клієнтів	58 974
Кошти на кореспондентському рахунку в іншому банку	3 658
Кредити овернайт, надані іншому банку	1 677
Кредит від центрального банку строком на 14 днів	8 330
Кредит від центрального банку строком на 90 днів	27 992
Облігації, придбані від центрального банку на строк 14 днів	9 450
Депозит овернайт, розміщений іншим банком у даному банку	15 647
Депозити населення строком до 1 року	44 637
Споживчі кредити строком 3-6 місяців	38 156
Короткострокові депозитні сертифікати центрального банку	22 620

Завдання 2. *Визначити, які з наведених операцій банку відносяться до операційної, інвестиційної та фінансової діяльності при складанні Звіту про рух грошових коштів банку.*

Зміст операції	Вид діяльності
Продаж асоційованих компаній	
Отримання комісії	
Витрати банку на охорону	
Збільшення вкладень в дочірні компанії	
Придбання приміщення під філію	
Випуск привілейованих акцій	
Виплати працівникам на відрядження	
Викуп простих акцій у акціонерів	
Зміни у резервах банку	
Кошти від продажу основних засобів	
Сплата комісії за послуги інших банків	
Отримання дивідендів	
Реалізація доларів США	
Виплата дивідендів	
Сплата податку на прибуток	
Купівля нового програмного забезпечення	
Отримання відсотків за кредитами	
Витрати на комунальні послуги	
Придбання ОВДП	
Виплати власним акціонерам	

Завдання 3. *За даними, наведеними у таблиці, заповнити Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід та визначити фінансовий результат діяльності банку.*

Статті доходів та витрат	Тис. грн.
Процентні доходи за строковими коштами, розміщеними в НБУ	6 400
Процентні доходи за кредитами до 31 дня, що надані іншим банкам	4 800
Процентні доходи за споживчими кредитами	13 200
Комісійні доходи від розрахунково-касового обслуговування клієнтів	2 900
Комісійні доходи за операціями на валютному ринку	1 600
Результат від переоцінки іноземної валюти	600
Збільшення резервів під знецінення дебіторської заборгованості	850
Процентні витрати за короткостроковими депозитами інших банків	4 200
Процентні витрати за коштами на вимогу суб'єктів господарювання	1 500
Комісійні витрати на розрахунково-касове обслуговування	1 800
Комісійні витрати за операціями на валютному ринку	490
Заробітна плата працівників банку	18 000
Єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	1 200
Витрати на комунальні послуги	630
Збиток від участі в асоційованій компанії	300

2.2. МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Вивчення навчального основ банківської справи передбачає аудиторне навчання та самостійну роботу студентів.

Аудиторне навчання здійснюється із застосуванням класичних методів: лекцій, семінарських та практичних занять, а також методів інтерактивного навчання – роботу у дискусійних групах, метод кейсів, ігрове проектування, заняття-тренінги у навчально-тренувальному банку, комп'ютерне тестування, мультимедійні презентації тощо. Методи інтерактивного навчання використовуються для розвитку творчого мислення та формування відповідних практичних умінь та навичок студентів. Ці методи стимулюють і підвищують інтерес студентів до занять, активізують та загострюють сприйняття навчального матеріалу.

Самостійна робота студентів полягає у підготовці до семінарських занять та виконанні індивідуальних завдань.

Підготовка до семінарських занять включає:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- опрацювання навчальної та навчально-методичної літератури;
- реферування літературних джерел та законодавчо-нормативних актів;
- розв'язування практичних та тестових завдань;
- підготовка до модульного контролю знань.

Індивідуальні завдання включають:

- аналіз наукових публікацій за заданою темою;
- пошук та аналіз банківських статистичних даних;
- написання рефератів;
- підготовку доповідей на конференції;
- виконання конкурсних наукових робіт тощо.

Оцінка знань та практичних навичок студентів здійснюється у вигляді поточного та підсумкового контролю знань. Навчальна дисципліна містить один модуль, який складається із двох змістових модулів. Після виконання програми кожного змістового модуля проводиться його оцінювання у межах від 0 до 100 балів.

Поточне оцінювання знань за змістовим модулем враховує:

- систематичність та активність роботи студента під час аудиторних занять;
- індивідуальну та самостійну роботу студента;
- виконання модульних контрольних завдань.

Оцінювання активності під час аудиторних занять та індивідуальної (самостійної роботи) студента здійснюється у межах від 0 до 40 балів і включає наступне:

- відвідування лекційних, семінарських та практичних занять;
- активність на семінарських та практичних заняттях;
- рівень засвоєння знань програмного матеріалу;
- рівень виконання індивідуальних завдань.

Модульний контроль з навчальної дисципліни здійснюється у вигляді письмової роботи, яка включає два теоретичні питання та десять

тестових завдань. Протягом семестра студенти виконують дві модульні контрольні роботи, які завершують вивчення змістових модулів. Модульна контрольна робота оцінюється від **0 до 60 балів**.

Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, він має право за погодженням деканату ліквідувати заборгованість протягом двох тижнів після її виникнення.

Загальна кількість балів із навчальної дисципліни за семестр складає **від 0 до 100** балів і складає середнє арифметичне за змістові модулі.

Студент, який має певні здобутки у науковій роботі в межах навчальної дисципліни, має можливість отримати додаткові бали, зокрема:

25 балів: призер предметної олімпіади, призер конкурсу наукових студентських робіт міжнародного та всеукраїнського рівнів;

15 балів: призер предметної олімпіади, призер конкурсу наукових студентських робіт регіонального рівня, автор (співавтор) статті чи тез в університетських збірниках наукових праць;

10 балів: призер предметної олімпіади, призер конкурсу наукових студентських робіт університетського рівня, учасник університетських студентських наукових конференцій.

Підсумковий контроль із навчальної дисципліни проводиться у вигляді іспиту в усній формі.

Студент, який у результаті поточного оцінювання знань отримав більше 60-ти балів, має право не складати іспит із навчальної дисципліни. У такому випадку у заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка поточного контролю знань за семестр. Якщо студент хоче покращити підсумкову оцінку із дисципліни, він має право складати іспит, при цьому оцінка за іспит не може бути нижчою за підсумкову оцінку поточного контролю.

Студент, який у результаті підсумкового поточного оцінювання знань із дисципліни отримав менше 60-и балів, зобов'язаний здавати іспит. Відповідь студента під час іспиту оцінюється **від 0 до 100 балів**.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі форми навчальної діяльності	Оцінка в ECTS	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

2.3. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Історія розвитку банківництва у світі.
2. Сутність та функції банківської системи.
3. Структура банківської системи та принципи її функціонування.
4. Роль банківської системи у ринковій економіці.
5. Етапи становлення та розвитку банківської системи України.
6. Структура банківської системи України.
7. Передумови виникнення центральних банків.
8. Статус і принципи організації центральних банків.
9. Незалежний статус центральних банків та форми його реалізації.
10. Основні напрями діяльності центральних банків.
11. Особливості організації центральних банків зарубіжних країн.
12. Створення та розвиток центрального банку України.
13. Принципи діяльності Національного банку України.
14. Організаційна структура та органи управління НБУ.
15. Основні функції Національного банку України.
16. Види та класифікація комерційних банків.
17. Створення та державна реєстрація банківських установ.
18. Порядок реєстрації представництва іноземного банку.
19. Ліцензування банківської діяльності.
20. Організаційна та функціональна структура комерційного банку.
21. Сутність та основні принципи здійснення банківських операцій.
22. Класифікація операцій комерційних банків.
23. Активні операції комерційних банків.
24. Пасивні операції комерційних банків.
25. Комісійно-посередницькі операції комерційних банків.
26. Економічна характеристика ресурсів комерційного банку.
27. Власний капітал банку, його склад і порядок формування.
28. Функції власного капіталу банку.
29. Залучені ресурси комерційного банку, порядок їхнього формування.
30. Види банківських вкладів та їхня економічна характеристика.
31. Позичені ресурси комерційного банку.
32. Залучення ресурсів на міжбанківському ринку.
33. Методи рефінансування комерційних банків.
34. Емісія боргових зобов'язань банку як засіб запозичення коштів.
35. Управління банківськими ресурсами на макро- та макрорівнях.
36. Характеристика грошового обороту.
37. Сутність та принципи організації платіжної системи.
38. Форми та сфери використання безготівкових розрахунків.
39. Порядок відкриття та обслуговування банківських рахунків.
40. Організація готівкових грошових розрахунків.
41. Здійснення банківських касових операцій через банкомати.
42. Поняття, види та характеристика банківських платіжних карток.
43. Технологія розрахунків із використанням платіжних карток.

44. Міжбанківські розрахунки.
45. Система електронних платежів Національного банку України.
46. Сутність, принципи та функції кредиту.
47. Класифікація банківських кредитів.
48. Організація кредитної діяльності банку.
49. Форми позичкових банківських рахунків.
50. Методи надання та способи погашення банківських кредитів.
51. Споживчі банківські кредити.
52. Іпотечні банківські кредити.
53. Консорціальні та паралельні кредити.
54. Контокорентний кредит. Поточний рахунок з овердрафтом.
55. Ціна банківського кредиту. Позичковий процент.
56. Оцінка кредитоспроможності позичальника.
57. Поняття кредитного портфеля банку та його якісна характеристика.
58. Кредитний ризик: сутність і методи управління.
59. Методи управління проблемними кредитами банку.
60. Організаційні основи здійснення операцій банків в іноземній валюті.
61. Відкриття та обслуговування рахунків в іноземній валюті.
62. Неторговельні операції банків в іноземній валюті.
63. Обмінні операції банків із готівковою іноземною валютою.
64. Електронні системи міжнародних міжбанківських платежів.
65. Торговельні операції банків в іноземній валюті.
66. Операції комерційних банків на міжбанківському валютному ринку.
67. Касові валютні операції банків.
68. Строкові валютні операції банків.
69. Форвардні та ф'ючерсні угоди на валютному ринку.
70. Валютні опціони. Валютні угоди «своп».
71. Сутність та особливості функціонування фондового ринку.
72. Класифікація цінних паперів.
73. Пайові цінні папери.
74. Боргові цінні папери.
75. Іпотечні цінні папери.
76. Похідні цінні папери.
77. Види діяльності банків на ринку цінних паперів.
78. Емісійна діяльність банків на ринку цінних паперів.
79. Інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів.
80. Посередницькі операції комерційних банків із цінними паперами.
81. Формування банківського портфеля цінних паперів.
82. Принципи та методи управління банківським портфелем цінних паперів.
83. Загальна характеристика нетрадиційних банківських операцій та послуг.
84. Лізингові операції банків.
85. Механізм здійснення факторингових операцій банків.
86. Форфейтингові операції комерційних банків.
87. Довірчі (трастові) послуги банків.
88. Гарантійні, посередницькі та інформаційні послуги банків.

89. Послуги банків зі зберігання цінностей.
90. Діяльність банків на ринку дорогоцінних металів.
91. Сутність фінансової стійкості комерційних банків.
92. Ліквідність та платоспроможність банку.
93. Методи оцінювання фінансового стану комерційних банків.
94. Рейтингова оцінка діяльності банків за системою CAMELSO.
95. Доходи і витрати комерційних банків.
96. Фінансова звітність комерційних банків.
97. Економічна сутність та необхідність регулювання банківської діяльності.
98. Економічні нормативи регулювання банківської діяльності.
99. Резерви для покриття можливих втрат банків від активних операцій.
100. Система гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.

2.4. КЛЮЧІ ВІДПОВІДЕЙ ДО ТЕСТІВ ТА РОЗВ'ЯЗКИ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Теоретичні основи функціонування банківської системи

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	в	г	б	в	б	а	а	г	в

Розв'язок завдання 1:

Основні етапи розвитку банківської справи:

I етап – від античності до виникнення Венеціанського банку в 1157 році.

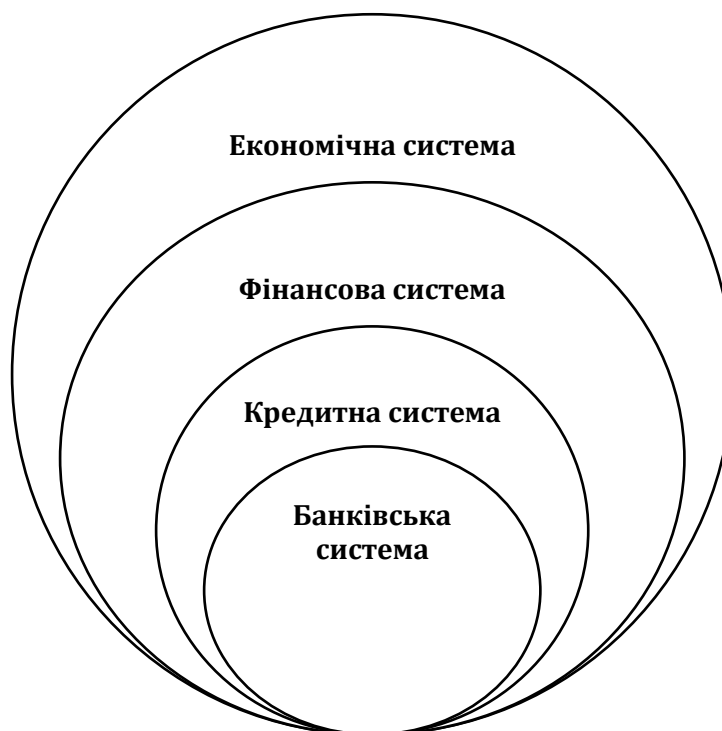
II етап – із 1157 року до заснування Англійського банку в 1694 році.

III етап – із 1694 року до виникнення спеціалізованих банків: Паризької облікової каси (1776 р.), Пруського банку для морської торгівлі (1767 р.), Петербурзького банку (1780 р.) та інших.

IV етап – із початку XIX ст., коли були створені перші центральні банки: Банк Франції (1848 р.), Рейхсбанк у Німеччині (1874 р.), Федеральна Резервна Система США (1913 р.), – до теперішнього часу.

Розв'язок завдання 2:

Місце банківської системи в економічній системі країни:

Розв'язок завдання 3:

1. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
2. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
3. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.
4. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua>.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.
10. Офіційний сайт рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://turik.com.ua>.
11. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Української міжбанківської Асоціації членів платіжних систем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ema.com.ua>.
13. Офіційний сайт Асоціації «Український кредитно-банківський союз» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.kbs.org.ua.
14. Офіційні сайти комерційних банків (наприклад, ПАТ КБ «ПриватБанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://privatbank.ua>).

Тема 2. Статус та основні напрями діяльності центральних банків

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	а	а	в	б	б	в	б	б	в	г

Розв'язок завдання 1:

Пакет документів, поданий до територіального відділення Національного банку України щодо реєстрацію комерційного банку, неповний. У ньому відсутні такі документи:

- 1) відомості про пов'язаних із банком осіб, які відповідають ознакам, передбаченим законом;
- 2) висновок Антимонопольного комітету України у випадках, передбачених законодавством України;

- 3) копії документів, необхідних для ідентифікації засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;
- 4) документи, що дають змогу зробити висновок про:
  - ділову репутацію засновника та всіх осіб, через яких здійснюватиметься опосередковане володіння істотною участю у банку;
  - фінансовий стан засновника-юридичної особи (фізичної особи);
  - наявність у засновника достатньої кількості власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу, джерела походження коштів.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», НБУ має право відмовити юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у погодженні статуту у разі, якщо подано неповний пакет документів, визначених законом. Рішення про погодження статуту або про відмову у погодженні статуту НБУ приймає не пізніше тримісячного строку з дня подання повного пакета документів.

Розв'язок завдання 2:

- 1) Територіальне управління НБУ у даному випадку має право відмовити у прийомі документів для реєстрації банку, бо відповідно до закону України «Про банки і банківську діяльність», мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, не може бути меншим 500 млн. грн.
- 2) Національний банк України має право відмовити юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність у разі, якщо:
  - подано неповний пакет документів, необхідних для погодження статуту;
  - документи містять недостовірну інформацію;
  - документи не відповідають вимогам законів України чи нормативно-правових актів НБУ;
  - ділова репутація засновника не відповідає встановленим вимогам;
  - фінансовий стан засновника-юридичної особи або майновий стан засновника-фізичної особи не відповідають вимогам, встановленим Національним банком України;
  - засновник не має власних коштів для здійснення заявленого внеску до статутного капіталу;
  - не надано документи, які підтверджують наявність сплаченого статутного капіталу.

Розв'язок завдання 3:

1. Вартість акцій, реалізованих за номінальною ціною:
 $300\ 000 * 1000 = 300\ 000\ 000$ грн.
2. Вартість акцій, реалізованих за ціною 1200 грн:
 $200\ 000 * 1200 = 240\ 000\ 000$ грн.
3. Розмір статутного капіталу банку становить:
 $300\ 000\ 000 + 240\ 000\ 000 = 540\ 000\ 000$ грн.
4. Емісійний дохід банку від випуску акцій складає:
 $240\ 000\ 000 - (200\ 000 * 1000) = 40\ 000\ 000$ грн.

Розмір статутного капіталу банку відповідає встановленому НБУ нормативу. Емісійний дохід банку складає 40 млн. грн.

Тема 3. Організація діяльності комерційних банків

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	г	б	в	а	а	г	б	а	а	а

Розв'язок завдання 1:

Активи	Показник (млн. грн.)	Пасиви	Показник (млн. грн.)
Кредити, надані суб'єктам господарювання	124 340	Кошти на поточних рахунках юридичних осіб	63 986
Кредити, надані іншим банкам	17 618	Депозити фізичних осіб	80 910
Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ	33 531	Міжбанківські кредити	66 705
Споживчі кредити	45 098	Статутний капітал	17 869
Вкладення у цінні папери	19 142	Нерозподілений прибуток	10 259
Усього	239 729	Усього	239 729

Розв'язок завдання 2:

Активні операції	Пасивні операції	Комісійно-посередницькі операції
Банк придбав державні цінні папери	Банк сформував спеціальний фонд розвитку	Банк перевів кошти на рахунок КП «Водоканал» згідно квитанції клієнта
Банк розмістив кошти на депозит в іншому банку	Банк оформив клієнту ощадний сертифікат	Банк купив облігації за дорученням клієнта
Банк сформував резерв під заборгованість клієнтів	Банк отримав кредит від центрального банку	Банк виплатив гроші клієнту на підставі пред'явленого чека

Розв'язок завдання 3:

Статті балансу	Зміни у звітних даних, тис. грн. (+, -)	Баланс А, тис. грн.	Зміни у звітних даних, тис. грн. (+,-)	Баланс Б, тис. грн.	Зміни у звітних даних, тис. грн. (+,-)	Баланс В, тис. грн.	Зміни у звітних даних, тис. грн. (+,-)	Баланс Г, тис. грн.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Активи								
Каса банку	—	100	-50 +50	100	—	100	—	100
Резерви	-50	150	-50	150	+60	260	+100	300
Кредити	—	500	—	500	—	500	—	500
Цінні папери	—	200	—	200	—	200	-100	100
Баланс	-50	950	-50	950	+60	1060	0	1000

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Пасиви								
Залишки на поточних рахунках та депозити	-50	850	-50	850	+60	960	—	900
Власний капітал	—	100	—	100	—	100	—	100
Баланс	-50	950	-50	950	+60	1060	0	1000

Тема 4. Формування ресурсної бази комерційних банків

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	а	б	б	г	г	б	а	в	а	в

Розв'язок завдання 1:

- Розмір статутного капіталу банку складає:
 $10\,000\,000 * 35 + 4\,500\,000 * 40 = 530\,000\,000$ грн.
  - Розмір емісійного доходу від продажу простих акцій:
 $2\,500\,000 * (38 - 35) = 7\,500\,000$ грн.
  - Розмір емісійного доходу від продажу привілейованих акцій:
 $1\,200\,000 * (45 - 40) = 6\,000\,000$ грн.
  - Загальна сума емісійного доходу:
 $7\,500\,000 + 6\,000\,000 = 13\,500\,000$ грн.
- Емісійний дохід банку відноситься до основного капіталу банку.

Розв'язок завдання 2:

Для розрахунку майбутньої вартості депозиту за умови нарахування простих відсотків використовується формула:

$$S = P * (1 + i * n),$$

де S — загальна сума боргу перед вкладником;

P — базова сума вкладу;

i — відсоткова ставка;

n — тривалість вкладу в роках.

$$S = 15\,000 * (1 + 0,22 * 3) = 24\,900 \text{ грн.}$$

- Відсотковий прибуток вкладника при нарахуванні простих відсотків складає:
 $24\,900 - 15\,000 = 9\,900$ грн.

Для розрахунку майбутньої вартості депозиту за умови нарахування складних відсотків використовуємо формулу:

$$S = P * (1 + i)^n$$

$$S = 15\,000 * (1 + 0,22)^3 = 27\,237,72 \text{ грн.}$$

- Відсотковий прибуток вкладника при нарахуванні простих відсотків складає:
 $27\,237,72 - 15\,000 = 12\,237,72$ грн.

Розв'язок завдання 3:

Суми відсотків за розрахункові періоди:

1. З 10 березня по 31 березня:

$$\frac{50000 * 20 * 22}{365 * 100} = 602,74 \text{ грн.}$$

602,74 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника 01 квітня;

2. З 01 квітня по 30 квітня:

$$\frac{50000 * 20 * 30}{365 * 100} = 821,92 \text{ грн.}$$

821,92 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника 01 травня;

3. З 01 травня по 31 травня:

$$\frac{50000 * 20 * 31}{365 * 100} = 849,32 \text{ грн.}$$

849,32 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника 01 червня;

4. з 01 червня по 10 червня:

$$\frac{50000 * 20 * 10}{365 * 100} = 273,97 \text{ грн.}$$

273,97 грн. перераховується банком на поточний рахунок вкладника 10 червня.

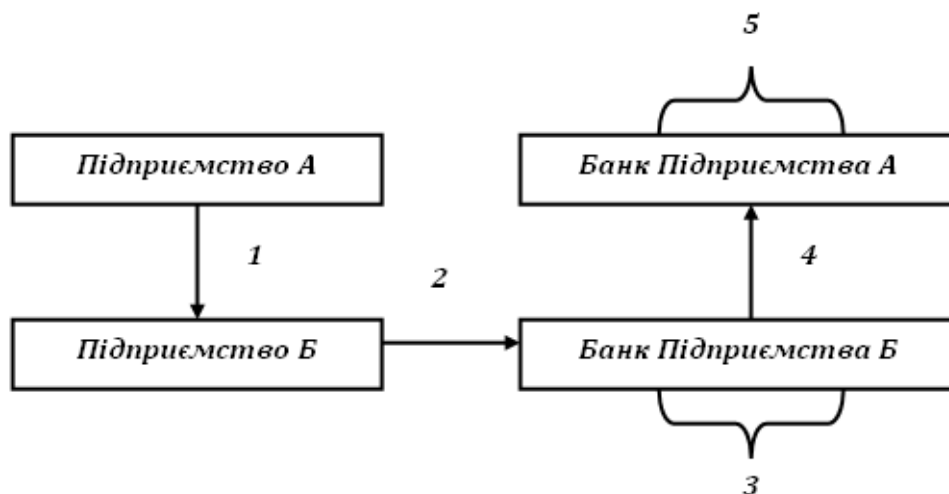
Загальна сума повернення вкладу по закінченні дії депозитної угоди складає 51945,21 грн.

Тема 5. Організація грошового обороту у комерційних банках

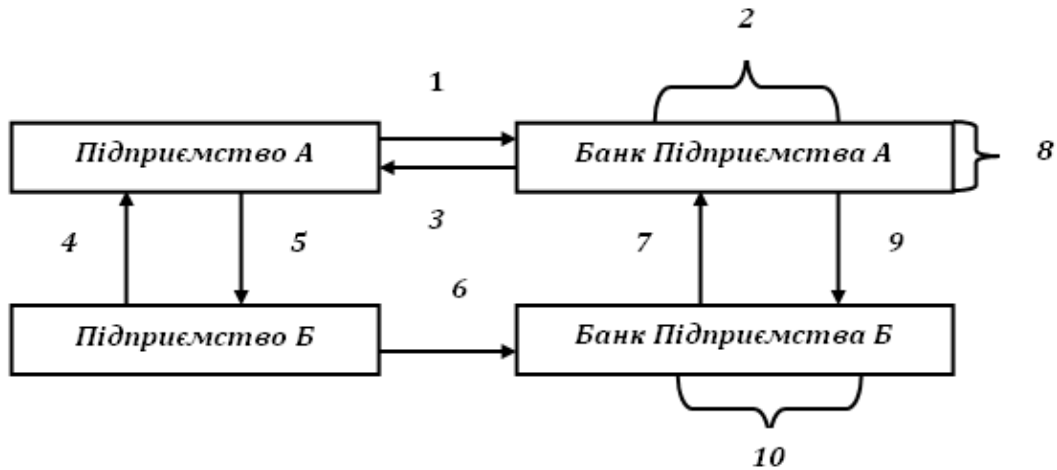
Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	б	б	г	б	а	г	а	б	б	г

Розв'язок завдання 1:

Розв'язок завдання 2:

Розв'язок завдання 3:

Порядок виконання платіжних документів:

1. Платіжна вимога щодо стягнення коштів на відшкодування шкоди, завданої здоров'ю працівника, оформлена на підставі рішення суду – 2,8 тис. грн.;
2. Інкасове доручення про стягнення суми недоїмки за ПДВ – 6,7 тис. грн.;
3. Платіжне доручення на сплату комунальних послуг – 5,3 тис. грн.;
4. Платіжне доручення на сплату відсотків за кредитом банку – 10,4 тис. грн.;
5. Заява на відкриття акредитива щодо оплати сировини іноземному постачальнику – 35,8 тис. грн.;
6. Платіжне доручення на оплату ремонтних робіт – 15,7 тис. грн.

Загальна сума – 61 тис. грн. (крім платіжного доручення на оплату ремонтних робіт). Комісія – 3,68 тис. грн.

Тема 6. Кредитна діяльність комерційних банків

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	г	б	в	б	в	а	в	г	б	а

Розв'язок завдання 1:

$$I = P * n * i; n = \frac{t}{K},$$

де I — сума нарахованих відсотків;

P — сума кредиту;

i — річна відсоткова ставка;

n — строк кредитування в роках;

t — строк кредитування в днях;

K — кількість днів у році;

t = 92 дні.

$$I = 25\,000 * 0,18 * \frac{92}{365} = 1\,134,25 \text{ грн.}$$

Розв'язок завдання 2:

1. Вартість забезпечення кредиту складає:
 $150 * 290 = 43\,500$ грн.
2. Розмір позики становить:
 $43\,500 * 0,9 = 39\,150$ грн.
3. Дисконтна відсоткова ставка за кредитом:
 $0,17 * \frac{6}{12} * 100 \% = 8,5 \%$
4. Розмір суми дисконтної відсоткової ставки (грн.):
 $39\,150 * 0,085 = 3\,327,75$ грн.
5. Сума кредиту, яку може запропонувати банк:
 $39\,150 - 3\,327,75 = 35\,822,25$ грн.

Розв'язок завдання 3:

Розрахунок щорічних платежів за кредитом за умови нарахування простих відсотків.

<i>Прості відсотки</i>				
Рік	Сума непогашеного тіла кредиту на початок року (грн.)	Сума погашення тіла кредиту в кінці року (грн.)	Сума відсотків за користування кредитом за рік (грн.)	Загальна сума до сплати за рік (грн.)
1	200000	0	32000	32000
2	200000	0	32000	32000
3	200000	0	32000	32000
4	200000	0	32000	32000
5	200000	200000	32000	232000
—	Усього:	200000	160000	360000

$$I = L * i * n,$$

де I — загальна сума відсотків за кредитом,

L — сума кредиту,

i — відсоткова ставка,

n — кількість періодів (років).

$$I = 200\,000 * 0,16 * 5 = 160\,000 \text{ грн.}$$

Загальна сума повернення коштів (кредит та відсотки) визначається за формулою:

$$S = L * (1 + i * n)$$

$$S = 200\,000 * (1 + 0,16 * 5) = 360\,000 \text{ грн.}$$

1. Розрахунок щорічних платежів за кредитом за умови нарахування складних відсотків.

<i>Складні відсотки</i>				
Рік	Сума непогашеного тіла кредиту на початок року (грн.)	Сума погашення тіла кредиту в кінці року (грн.)	Сума відсотків за користування кредитом за рік (грн.)	Загальна сума до сплати за рік (грн.)
1	200000	0	32000	0
2	232000	0	37120	0
3	269120	0	43059.2	0
4	312179.2	0	49948.7	0
5	362127.9	362127.9	57940.5	420068.4
—	Всього:	362127.9	220068.4	420068.4

Розрахунок можна провести за формулою складних відсотків:

$$I = L * ((1 + i)^n - 1)$$

$$I = 200\,000 * ((1 + 0,16)^5 - 1) = 220\,068,4 \text{ грн.}$$

Загальну суму повернення коштів розраховують за формулою:

$$S = L * (1 + i)^n$$

$$S = 200\,000 * (1 + 0,16)^5 = 420\,068,4 \text{ грн.}$$

2. Розрахунок щорічних платежів за кредитом за умови повернення кредиту з погашенням тіла кредиту рівними частинами.

<i>Повернення кредиту з погашенням тіла кредиту рівними частинами</i>				
Рік	Сума непогашеного тіла кредиту на початок року (грн.)	Сума погашення тіла кредиту в кінці року (грн.)	Сума відсотків за користування кредитом за рік (грн.)	Загальна сума до сплати за рік (грн.)
1	200000	40000	32000	72000
2	160000	40000	25600	65600
3	120000	40000	19200	59100
4	80000	40000	12800	52800
5	40000	40000	6400	46400
	Всього:	200000	96000	296000

Клієнт починає повертати тіло кредиту у кінці першого року. Сума відсотків за користування кредитом зменшується щороку через зменшення залишку тіла кредиту. Розрахунок можна провести, модифікуючи формулу простих відсотків:

$$I = \frac{2 * L - \frac{L * (n - 1)}{n}}{2} * n * i$$

$$I = \frac{2 * 200000 - \frac{200000 * (5 - 1)}{5}}{2} * 5 * 0,16 = 96000 \text{ грн.}$$

3. Розрахунок щорічних платежів за кредитом за умови повернення кредиту зі сплатою однакової загальної суми щороку (ануїтет).

<i>Повернення кредиту зі сплатою однакової загальної суми щороку (ануїтет)</i>				
Рік	Сума непогашеного тіла кредиту на початок року (грн.)	Сума погашення тіла кредиту в кінці року (грн.)	Сума відсотків за користування кредитом за рік (грн.)	Загальна сума до сплати за рік (грн.)
1	200000	29081,87	32000	61081,87
2	170918,13	33734,97	27346,9	61081,87
3	137183,16	39132,56	21949,3	61081,87
4	98050,6	45393,78	15688,09	61081,87
5	52656,82	52656,82	8425,09	61081,87
—	Всього:	200000	104409,35	305409,35

При розрахунку такого способу погашення кредиту ключовим моментом є розрахунок коефіцієнта ануїтету:

$$K = \frac{i * (1 + i)^n}{(1 + i)^n - 1}$$

$$K = \frac{0,16 * (1 + 0,16)^5}{(1 + 0,16)^5 - 1} = 0,30540938161$$

Щорічна сума сплати А розраховується як добуток коефіцієнта ануїтету К та суми кредиту L:

$$A = K * L$$

$$A = 0,30540938161 * 200\ 000 = 61\ 081,87 \text{ грн.}$$

Загальна сума відсотків:

$$I = L * (K * n - 1)$$

$$I = 200\ 000 * (0,30540938161 * 5 - 1) = 105\ 409,35 \text{ грн.}$$

Загальна сума повернення (кредит та відсотки):

$$S = L * K * n$$

$$S = 200\ 000 * 0,30540938161 * 5 = 305\ 409,35 \text{ грн.}$$

Тема 7. Операції комерційних банків в іноземній валюті

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	б	в	а	г	г	а	г	б	б	а

Розв'язок завдання 1:

1. Визначаємо суму у гривнях, яку отримає клієнт від продажу 300 євро та 100 фунтів стерлінгів:

$$300 * 29,90 + 100 * 32,65 = 12\,235 \text{ грн.}$$

2. Визначаємо суму, яку отримає клієнт у доларах США:

$$12\,235 / 26,00 = 471,57 \text{ дол. США}$$

Розв'язок завдання 2:

1. Сума передоплати:

$$5\,000 * 0,2 = 1\,000 \text{ євро}$$

2. Комісія за переказ передоплати:

$$1\,000 * 0,01 = 10 \text{ євро}$$

3. Фіксована комісія за переказ передоплати:

1) крос-курс (за офіційним курсом НБУ): $25,90 / 30,28 = 0,85$

2) $30 * 0,85 = 25,50$ євро

4. Загальна комісія банку:

$$10 + 25,50 = 35,50 \text{ євро}$$

5. Витрати на купівлю валюти:

$$30,45 * 35,50 = 1\,080,97 \text{ грн.}$$

6. Комісія за купівлю валюти:

$$1\,080,97 * 0,02 = 21,62 \text{ грн.}$$

7. Загальні витрати експортера на оплату комісії:

$$1\,080,97 + 21,62 = 1\,102,59 \text{ грн.}$$

8. Зарахування коштів банком на рахунок експортера (Постанова НБУ № 410 від 13 грудня 2016 року зі змінами і доповненнями):

$$1\,000 * 0,5 = 500 \text{ євро}$$

9. Продаж на міжбанківському ринку (за офіційним курсом):

$$500 * 30,28 = 15\,140 \text{ грн.}$$

Розв'язок завдання 3:

1. Банк А зобов'язаний після закінчення терміну купити у Банку Б 10 000 євро за 28,6 грн. за 1 євро, заплативши 286000 гривень. У свою чергу Банк Б зобов'язаний продати 10000 євро за 286000 гривень незалежно від того, якою буде ринкова кон'юнктура.

2. На дату виконання форвардного контракту спот-курс євро:

$$28,6 * 1,09 = 31,17 \text{ грн.}$$

3. Банк А продав 10000 євро на спотовому ринку по 31,17 грн. за 1 євро і отримав дохід:

$$311\,700 - 286\,000 = 25\,700 \text{ грн.}$$

4. Як правило, при продажі термінових контрактів (у т.ч., форвардних) учасники ринку не мають у наявності базового активу. Для виконання зобов'язання за форвардним контрактом Банк Б купив 10000 євро на спотовому ринку по 31,17 грн. за євро і поставив їх Банку А по 28,60 грн. за євро.

Таким чином, виконання форвардного контракту принесло збиток банку Б у 25700 гривень.

Тема 8. Діяльність комерційних банків на ринку цінних паперів

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	б	б	в	г	б	г	б	б	в	в

Розв'язок завдання 1:

Дохід банку від операцій з акціями складається із курсових різниць та нарахованих дивідендів.

1. Вартість купівлі 500 акцій:

$$92 * 500 = 46\,000 \text{ грн.}$$

2. Сума, отримана від продажу акцій:

$$115 * 500 = 57\,500 \text{ грн.}$$

3. Сума дивідендів, нарахованих за акціями за 5 років:

$$500 * 85 * (0,1 + 0,11 + 0,15 + 0,17 + 0,18) = 30\,175 \text{ грн.}$$

4. Загальна сума доходу банку від операції з акціями:

$$30\,175 + (57\,500 - 46\,000) = 41\,675 \text{ грн.}$$

5. Дохідність операцій з акціями розраховується за формулою:

$$i = \frac{I(D)}{P * n} * 100\%,$$

де I(D) — сума нарахованих відсотків або отриманого доходу;

P — сума витрачена на здійснення операції;

n — тривалість операції в роках.

$$i = \frac{41675}{46000 * 5} * 100\% = 18,11 \%$$

Розв'язок завдання 2:

1. Сума позики за випущеними облігаціями становить:

$$770 * 100 = 77\,000 \text{ грн.}$$

2. Сума відсотків, нарахованих на облігації становить:

$$80\,000 * 5 * 0,12 = 48\,000 \text{ грн.}$$

3. Дохід від реінвестування нарахованих відсотків визначається за формулою:

$$D_p = R * \frac{(1+i)^n - 1}{i},$$

де Др — дохід від реінвестування нарахованих відсотків;
R — сума нарахованих відсотків.

$$Др = 48000 * \frac{(1+0.09)^5 - 1}{0.09} = 287\,266,1 \text{ грн.}$$

4. Дохід від купівлі облігації за ціною, меншої за номінал, складе:
 $80\,000 - 77\,000 = 3\,000 \text{ грн.}$

5. Загальний дохід від операції з облігацією складе:
 $287\,266,1 + 3\,000 = 290\,266,1 \text{ грн.}$

Розв'язок завдання 3:

Купуючи вексель, клієнт сплатить банку 80 000 грн., а продаючи його банку після закінчення терміну, одержить від банку (див. формули до розв'язку завдання 1 Теми 6):

$$\frac{80000 * 0,13 * 180}{365} + 80000 = 85\,128,76 \text{ грн.}$$

Тема 9. Нетрадиційні банківські операції та послуги

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	в	в	г	а	а	б	в	г	а	б

Розв'язок завдання 1:

1. Розмір факторингового кредиту:

$$900\,000 * 0,85 = 765\,000 \text{ грн.}$$

2. Сума комісійної винагороди:

$$765\,000 * 0,005 = 3\,825 \text{ грн.}$$

3. Сума нарахованих відсотків (див. формули до розв'язку завдання 1 Теми 6):

$$I = 765000 * 0,2 * \frac{100}{365} = 41\,917,81 \text{ грн.}$$

4. Загальний дохід банку:

$$3\,825 + 41\,917,81 = 45\,742,81 \text{ грн.}$$

Розв'язок завдання 2:

1. Розмір річної амортизації становить:

$$50\,000 * 0,25 = 12\,500 \text{ грн.}$$

Сума плати за кредитні ресурси, комісійної винагороди та ПДВ залежить від залишкової вартості устаткування.

Розрахунок середньорічної вартості устаткування (у грн.)

Рік	Вартість устаткування на початок року	Річна сума амортизації	Вартість обладнання на кінець року	Середньорічна вартість обладнання
1	50000	12500	37500	43750
2	37500	12500	25000	31250
3	25000	12500	12500	18750
4	12500	12500	0	6250

2. Загальний розмір лізингового платежу за 1-ий рік:

Амортизаційні відрахування: 12500 грн.

Відсотки за кредит (див. формулу до розв'язку завдання 1 Теми 6):

$$I = 43\,750 * 0,18 * 1 = 7\,875 \text{ грн.}$$

Комісійна винагорода лізингодавця:

$$43\,750 * 0,04 = 1\,750 \text{ грн.}$$

Дохід лізингодавця (банку) за лізинговою угодою:

$$7\,875 + 1\,750 = 9\,625 \text{ грн.}$$

Загальна сума лізингових платежів за перший рік:

$$12\,500 + 9\,625 = 22\,125 \text{ грн.}$$

Загальний розмір лізингових платежів по роках (у грн.)

Рік	Амортизаційні відрахування	Відсоток за кредит	Комісія	Загальна сума лізингових платежів
1	12500	7875	1750	22125
2	12500	5625	1250	19375
3	12500	3375	750	16625
4	12500	1125	250	13875
Всього	50000	18000	4000	72000

3. Загальна сума лізингових платежів за 5 років складе 72 000 грн.

Розв'язок завдання 3:

1. Кількість чистого золота в партії:

$$22\,000 * 0,999 = 21\,978 \text{ г}$$

2. Кількість тройських унцій в партії:

$$21\,978 / 31,1034768 = 706,6 \text{ тр. ун.}$$

3. Вартість партії золота в грн.:

$$706,6 * 1\,200 * 26,8 = 22\,724\,256 \text{ грн.}$$

Тема 10. Забезпечення фінансової стійкості банків

Ключі відповідей до тестів

Номер тесту	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Правильна відповідь	б	б	а	г	в	а	в	а	в	в

Розв'язок завдання 1:

Нормативи ліквідності	Нормативні значення	Фактичні показники ліквідності банку
$H4 = \frac{K_{кр} + K_a + D_c}{P_{п} + C_k} * 100 \%$	$\geq 20 \%$	$H4 = \frac{17105 + 3658 + 5897}{11356 + 58974} * 100\% = 37,9\%$
$H5 = \frac{A}{З_{п}} * 100 \%$	$\geq 40 \%$	$H5 = \frac{1677 + 9450}{8330 + 15647} * 100\% = 46,4\%$
$H6 = \frac{A_{л}}{З_1} * 100 \%$	$\geq 60 \%$	$H6 = \frac{48156 + 22620}{27992 + 44637} * 100\% = 97,4\%$

Значне перевищення показників ліквідності банку нормативних значень свідчить про наявність непрацюючого капіталу, низьку інвестиційну активність банку, неповне використання наявних можливостей для підвищення його прибутковості.

Розв'язок завдання 2:

Зміст операції	Вид діяльності
Продаж асоційованих компаній	інвестиційна
Отримання комісії	операційна
Витрати банку на охорону	операційна
Збільшення вкладень в дочірні компанії	фінансова
Придбання приміщення під філію	інвестиційна
Випуск привілейованих акцій	фінансова
Виплати працівникам на відрядження	операційна
Викуп простих акцій у акціонерів	фінансова
Зміни у резервах банку	операційна
Кошти від продажу основних засобів	інвестиційна
Сплата комісії за послуги інших банків	операційна
Отримання дивідендів	інвестиційна
Реалізація доларів США	операційна
Виплата дивідендів	фінансова
Сплата податку на прибуток	операційна
Купівля нового програмного забезпечення	інвестиційна
Отримання процентів за кредитами	операційна
Витрати на комунальні послуги	операційна
Придбання ОВДП	інвестиційна
Виплати власним акціонерам	фінансова

Розв'язок завдання 3:

Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід

Найменування статті	тис. грн.
Процентні доходи	24 400
Процентні витрати	(5 700)
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)	18 700
Чисте збільшення (зменшення) резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках	
Чистий процентний дохід/(чисті процентні витрати) після створення резерву під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках	
Комісійні доходи	4 500
Комісійні витрати	(2290)
Результат від операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток	
Результат від операцій з хеджування справедливої вартості	
Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж	
Результат від операцій з іноземною валютою	
Результат від переоцінки іноземної валюти	600
Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості	
Доходи/(витрати), які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова	
Витрати/(доходи), які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова	
Чисте збільшення (зменшення) резервів під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів	(850)
Чисте збільшення (зменшення) резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж	
Чисте збільшення (зменшення) резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення	
Чисте збільшення (зменшення) резервів за зобов'язаннями	
Інші операційні доходи	
Адміністративні та інші операційні витрати	(19 830)
Частка в прибутку/(збитку) асоційованих компаній	(300)
Прибуток/(збиток) до оподаткування	530
Витрати на податок на прибуток	95
Прибуток/(збиток) від діяльності, що триває	
Прибуток/(збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	
Прибуток/(збиток) за рік	435

ГЛОСАРІЙ

Акредитив — договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

Активні операції банків — операції, спрямовані на розміщення та використання наявних у банку власних та залучених ресурсів із метою одержання прибутку при раціональному розподілі ризиків за окремими видами операцій та підтриманні необхідного рівня ліквідності.

Акцепт — згода платника на оплату розрахункових документів або гарантія оплати товарів і послуг.

Акція — іменний цінний папір, який посвідчує майнові права його власника, що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку у вигляді дивідендів та право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права.

Андеррайтинг — послуги, які надає торговець цінними паперами (банк, фінансова або інша компанія), щодо відкритого (публічного) розміщення емісії цінних паперів за дорученням, від імені та за рахунок емітента.

Асоційована компанія — юридична особа, в якій інша юридична особа володіє прямо та/або опосередковано 20-ма або більше відсотками статутного капіталу та/або голосів.

Базельські угоди — угоди про визначення достатності банківського капіталу для забезпечення ефективної та стабільної діяльності банківських установ та їх регулювання.

Банк — фінансовий посередник, який має статус юридичної особи і на підставі ліцензії має виняткове право здійснювати операції, віднесені законодавством до банківської діяльності..

Банк з іноземним капіталом — банк, у якому частка статутного капіталу, що належить хоча б одному нерезиденту, перевищує 10 відсотків.

Банківська діяльність — особливий вид комерційної діяльності, який можуть здійснювати виключно банківські установи відповідно до банківського законодавства після реєстрації банку та одержання ліцензії Національного банку України.

Банківська корпорація — юридична особа (банк), засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки. Банківська корпорація створюється з метою концентрації капіталів банків-учасників корпорації, підвищення їх загальної ліквідності та платоспроможності, а також забезпечення координації та нагляду за їх діяльністю.

Банківська криза — різка зміна зовнішніх і внутрішніх умов діяльності банківської системи, внаслідок чого вона стає неспроможною стабільно функціонувати та виконувати свої основні функції.

Банківська ліцензія — документ, який видається Національним банком України у встановленому порядку і на умовах, визначених у законі, та на підставі якого банки мають право здійснювати банківську діяльність.

Банківська система — законодавчо визначена, чітко структурована та субординована сукупність фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані у самостійну економічну структуру.

Банківська холдингова група — банківське об'єднання, до складу якого входять виключно банки. Материнському банку банківської холдингової групи має належати не менше 50 % акціонерного (пайового) капіталу або голосів кожного з інших учасників групи, які є його дочірніми банками.

Банківське страхування або bancassurance — інтегрування банків і страхових компаній з метою координації продажів та поєднання страхових і банківських продуктів, налагодження спільних каналів їх розповсюдження, використання спільної бази даних клієнтів із метою отримання прибутку.

Банківський кредит — позичковий капітал банку у грошовій формі та у банківських металах, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру.

Банківський нагляд — система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України та встановлених нормативів із метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Банківський переказ — просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей на прохання і за рахунок переказодавця іноземному отримувачу.

Банківський рахунок — відкритий банком клієнтові банку рахунок, на який відповідно до договору банк зобов'язується приймати та зараховувати грошові кошти, що надходять клієнтові (власнику рахунка), виконувати розпорядження клієнта про перерахування та видачу відповідних сум із рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Банківські метали — золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Банківські операції — це комплекс взаємопов'язаних дій, спрямованих на реалізацію економічних завдань банку як суб'єкта ринкових відносин, предметом яких є рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів або зобов'язання з їхнього переміщення, що здійснюється на підставі укладених договорів згідно з чинним законодавством.

Банківські ресурси — сукупність власних, залучених та запозичених коштів банку, що знаходяться у його розпорядженні та використовуються для здійснення банківської діяльності шляхом проведення активних операцій та надання послуг із метою отримання прибутку.

Безготівковий грошовий оборот — сукупність платежів без використання готівки, які здійснюються у вигляді перерахування сум через рахунки у банківських установах.

Безготівкові розрахунки — платежі, які здійснюються банками шляхом перерахування певної суми коштів із рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою у касу банку, на рахунки отримувачів коштів.

Безнадійна кредитна заборгованість — заборгованість позичальника за договором кредиту, не сплачена у строк, наявна ймовірність її неповернення та визнана такою кредитним комітетом банку.

Бек-офіс — операційно-обліковий підрозділ банку, який забезпечує роботу підрозділів, що беруть участь в управлінні активами та пасивами, та здійснює діяльність щодо оформлення, обліку та реєстрації угод з цінними паперами, а також розрахунків з клієнтами.

Бенефіціар — особа, якій призначений платіж або на користь якої відкрито акредитив.

Боргові цінні папери — цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання.

Брокерська діяльність — укладання договорів комісії та доручення щодо цінних паперів від свого імені (від імені іншої особи), за дорученням і за рахунок іншої особи.

Валюта — грошові знаки іноземних держав, а також кредитні та платіжні документи в іноземних грошових одиницях, що застосовуються у міжнародних розрахунках.

Валютна операція на умовах «форвард» — валютна операція за форвардним договором, умови якого передбачають виконання цієї операції пізніше, ніж на другий робочий день після дня укладення договору.

Валютна позиція — співвідношення вимог і зобов'язань банку у кожній іноземній валюті та у кожному банківському металі.

Валютний дериватив — це стандартизований документ, що засвідчує право та/або зобов'язання купити, продати або обміняти іноземну валюту на визначених умовах у майбутньому.

Валютний опціон — це угода, за якою покупець (власник опціону) отримує право (але не зобов'язання) купити або продати певний обсяг валюти за заздалегідь зафіксованою ціною у день закінчення опціонного контракту.

Валютний ризик — наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали.

Валютні операції — це операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, з використанням їх в міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності, а також з ввезенням, вивезенням, переказуванням і пересиланням валютних цінностей на територію країни та за її межі.

Валютні операції на умовах «своп» — валютні операції за договором, умови якого передбачають купівлю (продаж) іноземної валюти зі зворотним її продажем (купівлею) на певну дату у майбутньому з фіксацією умов цих операцій (курсів, обсягів, дат валютування) під час укладення договору.

Валютні цінності — цінності, по відношенню до яких валютним законодавством країни встановлено особливий режим обігу на території країни та при перетині її кордонів. До них відносять іноземну валюту, платіжні документи та фондові цінності в іноземній валюті, дорогоцінні метали та дорогоцінне каміння.

Вексель — цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника сплатити після настання терміну визначену суму грошей власнику векселя.

Витрати банку — це загальна сума грошових коштів, що витрачаються банком у процесі здійснення діяльності.

Вклад (депозит) — кошти у готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку, і підлягають виплаті вкладникові відповідно до законодавства України та умов договору.

Вкладний (депозитний) рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнтові на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банкові в управління на встановлений термін та під визначені відсотки відповідно до умов договору.

Власний капітал банку (капітал банку) — грошові кошти, внесені засновниками банку, та грошові кошти фондів, які створюються банком для забезпечення фінансової стабільності та ефективної діяльності банку.

Внутрішньобанківська платіжна система — платіжна система банку, яка забезпечує найбільш сприятливі умови для проведення переказу коштів між його філіями.

Гарантія, або порука — зобов'язання третьої особи сплатити борг позичальника у випадку його неплатоспроможності.

Грошовий оборот — сукупність усіх грошових платежів і розрахунків, що відбуваються в економіці.

Грошово-кредитна політика — комплекс взаємопов'язаних скоординованих заходів держави у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України шляхом використання визначених Законом «Про Національний банк України» засобів та методів.

Депозитарна діяльність — діяльність пов'язана з наданням послуг щодо зберігання цінних паперів або обліку прав власності на них, а також деякі інші операції, пов'язані з обслуговуванням угод із цінними паперами.

Депозитні операції — операції, пов'язані із залученням грошових коштів або банківських металів від вкладників на їхні рахунки у банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами.

Державний банк — банк, 100% статутного капіталу якого належить державі.

Державний реєстр банків — реєстр, що ведеться Національним банком України, і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Дериватив — документ визначеної форми, який засвідчує право та (або) зобов'язання купувати чи продавати активи у майбутньому за визначеною у момент укладання угоди ціною.

Дилерська діяльність — укладення торговцем цивільно-правових договорів щодо цінних паперів від свого імені та за свій рахунок із метою їх перепродажу.

Договір банківського вкладу — це специфічний різновид договору банківського рахунку, відповідно до якого одна сторона (банк), що прийняла від іншої сторони (вкладника) грошову суму (вклад), зобов'язується виплачувати вкладникові відсотки на неї.

Договір банківського рахунку — це банківський договір, за яким одна сторона (банк або інша фінансова установа) зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок, відкритий клієнтові (власникові рахунка), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум із рахунка та проведення інших операцій за рахунком.

Документарне інкасо — це форма міжнародних розрахунків, за якою продавець (експортер) доручає своєму банку одержати від покупця (імпортера) за посередництвом його банку платіж проти передачі документів, що засвідчують відвантаження товару, виконання робіт або надання послуг.

Документарний акредитив — це зобов'язання банку, який відкрив акредитив за розпорядженням покупця (імпортера), виплатити на користь продавця (експортера) суму, передбачену умовами акредитиву після надання продавцем у зазначений термін документів, що відповідають умовам акредитиву та підтверджують відвантаження товару, надання послуг або виконання робіт.

Дорожній чек — це паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті та використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену в чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу чеку.

Доходи банку — це загальна сума грошових коштів, що надходять до банку в результаті здійснення активних операцій та надання інших банківських послуг.

Дочірня компанія — юридична особа, яка контролюється іншою юридичною особою (материнською компанією).

Економічні нормативи — показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвизного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи загалом.

Електронний розрахунковий документ — документ, інформація в якому подана у формі електронних даних, включаючи реквізити розрахункового документа, який може бути сформований, переданий, збережений і перетворений у візуальну форму подання електронними засобами.

Емісійні різниці (емісійний дохід) — перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акції над вартістю їх викупу.

Емісія готівки — випуск центральним банком в обіг банкнот і монет.

Єврооблігації — це міжнародні боргові цінні папери, номіновані у валюті, відмінній від валюти країни емітента, які випускаються позичальниками для отримання довгострокової позики та розміщуються серед іноземних інвесторів.

Заборгованість — борг позичальника перед банком за кредитом та/або нарахованими процентами, банківськими комісіями.

Загальні резерви банку — це кошти, мобілізовані банком за рахунок прибутку банку після оподаткування для відшкодування непередбачених збитків від різних видів невизначених ризиків.

Залучені кошти банку — сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, громадських організацій, суспільних фондів, які використовуються в активних операціях із метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

Запозичені кошти банку — кошти, отримані від інших банків, у тому числі і центрального банку на умовах кредитування, отримання коштів від емісії боргових зобов'язань, а також позики на міжнародних фінансових ринках

Застава — спосіб забезпечення виконання зобов'язань, укладених суб'єктами економічної діяльності; форма гарантії, яку надає позичальник кредиторіві в обумовленому обов'язку та у визначені терміни.

Золотовалютні резерви — сукупність високоліквідних валютних активів та монетарного золота, що знаходяться у розпорядженні центрального банку країни. Використовується центральними банками під час обслуговування зовнішнього боргу країни, та, в окремих випадках, для підтримки курсової стабільності шляхом проведення інтервенцій на валютному ринку.

Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії банку — це пайові цінні папери емітентів, які відповідають визначенням асоційованої або дочірньої компанії банку.

Індосамент — передавальний напис на зворотному боці векселя (чека), що засвідчує передачу права на цей цінний папір від однієї особи до іншої.

Інкасове доручення — це розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунку платника на рахунок отримувача.

Інтернет-банкінг або веб-банкінг — це вид дистанційного банківського обслуговування клієнтів, засобами якого забезпечується доступ до рахунків та операцій за рахунками у будь-який час та з будь-якого комп'ютера через мережу Інтернет.

Іпотека — вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні та користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право у разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки у порядку, встановленому законодавством.

Іпотечний кредит — правовідносини, які виникають на підставі договору про іпотечний кредит між кредитором і боржником із приводу надання коштів у користування зі встановленням іпотеки. Це особливий вид економічних відносин із приводу надання кредитів під заставу нерухомого майна (іпотеки).

Іпотечний сертифікат — особливий вид цінного паперу, забезпечений іпотечними активами або іпотеками.

Іпотечні цінні папери — це цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів.

Істотна участь у банку — пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

Казначейське зобов'язання України — це державний цінний папір, що розміщується виключно на добровільних засадах серед фізичних осіб, посвідчує факт заборгованості Державного бюджету України перед власником казначейського зобов'язання України, дає власнику право на отримання грошового доходу та погашається відповідно до умов розміщення казначейських зобов'язань України.

Капітал банку — залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал регулятивний — сукупність основного та додаткового капіталу банку, складові яких визначаються законом та нормативно-правовими актами Національного банку України.

Капітал статутний — сплачена грошовими внесками учасників банку вартість акцій, паїв банку у розмірі, визначеному статутом.

Каса — приміщення або місце здійснення готівкових розрахунків, а також приймання, видачі, зберігання готівкових коштів, інших цінностей, касових документів.

Касовий ордер — первинний документ (прибутковий або видатковий касовий ордер), що застосовується для оформлення надходжень (видачі) готівки з каси.

Касові валютні операції — це операції, які полягають у купівлі–продажі валютних цінностей на умовах їхньої поставки не пізніше другого робочого дня з дня укладання угоди за курсом, узгодженим у момент її підписання.

Касові документи — документи, за допомогою яких оформляються касові операції, звіти про використання коштів, а також відповідні журнали встановленої форми для реєстрації цих документів та книги обліку.

Касові операції банків — це операції, пов'язані з обслуговуванням готівкового обігу: приймання готівки від клієнтів, зарахування її на рахунки, збереження прийнятих коштів та видача готівки на вимогу клієнтів.

Клієнт банку — будь-яка фізична чи юридична особа, яка має рахунок у банку, або користується послугами банку.

Кліринг — механізм, що включає збирання, сортування, реконсиляцію та проведення взаємозаліку зустрічних вимог учасників платіжної системи, а також обчислення за кожним із них сумарного сальдо за визначений період часу між загальними обсягами вимог та зобов'язань.

Комісійна винагорода (комісія) — плата, яку банки стягують зі своїх клієнтів за виконання за їх дорученням комісійно-посередницьких і довірчих операцій.

Комісійно-посередницькі операції — операції банків за дорученням клієнтів за певну плату у вигляді комісії.

Консорціумний кредит — кредит, що надається об'єднанням кількох банків (банківським консорціумом) одному позичальнику для кредитування крупних інвестиційних проектів, фінансування яких неможливе одним банком.

Контокорентний кредит — кредит банку, що надається у національній або іноземній валюті відповідно до потреб клієнта в обсязі, який не перевищує встановленого ліміту (кредитну лінію).

Кореспондентський рахунок — рахунок одного банку, відкритий в іншому банку, на якому відображаються платежі, проведені останнім за дорученням і за рахунок першого банку на основі укладеного між ними кореспондентського договору.

Кореспондентські відносини — договірні відносини між банківськими установами, метою яких є здійснення платежів за дорученням один одного.

Котирування валюти — встановлення валютних курсів.

Кредит — це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному у тимчасове користування вільних коштів на засадах повернення, строковості, платності, цільового використання та реального забезпечення.

Кредитна історія — інформація про виконання позичальником у минулому зобов'язань за кредитними операціями.

Кредитна картка — іменний (з ідентифікатором власника) грошовий оплатно-розрахунковий банківський документ, який використовується для надання споживчого кредиту.

Кредитна лінія — згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому у розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовлених розмірів за певний відрізок часу без проведення додаткових спеціальних переговорів.

Кредитне бюро — компанія, яке накопичує, зберігає та опрацьовує інформацію, що становить кредитну історію позичальника, та обмінюється нею із суб'єктами господарювання, які надають кредити або товари і послуги з відтермінуванням платежу.

Кредитний договір — угода у письмовій формі між кредитором і позичальником, яка визначає взаємні зобов'язання та відповідальність сторін і не може змінюватися в односторонньому порядку без згоди обох сторін.

Кредитний ризик — це ризик несплати чи несвочасної або неповної сплати позичальником основного боргу та відсотків за ним.

Кредитні операції банків — це вид активних операцій, пов'язаних із наданням клієнтам коштів у тимчасове користування або прийняттям зобов'язань про надання коштів у тимчасове користування за певних умов, а також надання гарантій, поручительств, авалів, розміщення депозитів, проведення факторингових операцій, фінансового лізингу, видача кредитів у формі врахування векселів, у формі операцій репо, будь-яке продовження строку погашення боргу.

Кредитно-інвестиційні ризики банку — це ризики, які пов'язані з розміщенням ресурсів у кредитно-інвестиційні банківські операції та які проявляються в імовірності зміни якісних та кількісних характеристик вкладених коштів під дією зовнішніх та внутрішніх факторів, що може призвести до недоотримання очікуваних доходів або до збитків, до зниження або до відсутності соціально-економічного ефекту від інвестицій у реальний сектор економіки.

Кредитоспроможність — наявність у позичальника банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки.

Лізинг — це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, яка полягає у наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу певного майна.

Ліквідність банку — здатність забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, що визначається збалансованістю між сумами і строками погашення розміщення активів за сумами та строками виконання зобов'язань банку.

Ліцензування — порядок надання дозволу Національним банком України на здійснення окремих чи всіх банківських операцій комерційному банку, який з моменту реєстрації набув статусу юридичної особи.

Меморіальний ордер — це розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів із рахунку платника, тобто меморіальний ордер є внутрішньобанківським документом.

Металевий рахунок — рахунок, який відкривається уповноваженим банком для обліку операцій, що здійснюються з банківськими металами.

Мідл-офіс — підрозділ банку, в якому зосереджена сукупність бізнес-процесів, процедур, нормативних документів (регламентів), довідників, друкованих форм, організаційноштатних документів, що забезпечують процеси підготовки та ухвалення рішень.

Міжбанківський кредит — кредит, наданий на міжбанківському ринку одним банком іншому.

Міжбанківські розрахунки — система організації, здійснення та регулювання платежів за грошовими вимогами і зобов'язаннями, які виникають між банківськими установами у процесі їхньої діяльності.

Мобільний банкінг — це вид дистанційного банківського обслуговування, засобами якого забезпечується доступ до рахунків та операцій за рахунками у будь-який час із використанням номера мобільного телефона клієнта, зареєстрованого у банку.

Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) — внутрішньодержавна банківська багатомітентна платіжна система масових платежів, в якій розрахунки за товари, послуги, одержання готівки та інші операції здійснюються за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, розробленою Національним банком України.

Національний банк України — центральний банк України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, спеціальним законом та іншими законами України.

Неплатоспроможність банку — неспроможність банку своєчасно та у повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку.

Нерозподілений прибуток банку — тимчасово вільні кошти банку, які залишаються після розподілу прибутку на сплату податків, формування резерву та виплати дивідендів, призначені для реінвестування у діяльність банку.

Неторговельні операції банків в іноземній валюті — це операції, які пов'язані з переміщенням валютних цінностей між суб'єктами валютних відносин, що здійснюються на некомерційних засадах, тобто вони не пов'язані з торговельною, інвестиційною та підприємницькою діяльністю резидентів і нерезидентів.

Облігація — цінний папір, що посвідчує внесення його власником грошей, визначає відносини позики між власником облігації та емітентом, підтверджує зобов'язання емітента повернути власникові облігації її номінальну вартість у передбачений строк та виплатити дохід.

Облікова ставка Національного банку України — один із монетарних інструментів, за допомогою якого Національний банк України встановлює для банків та інших суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів.

Обов'язкові резерви банку — кошти банків, які вони зобов'язані зберігати на кореспондентських рахунках у центральному банку як забезпечення певних напрямків своєї діяльності відповідно до нормативів, встановлених центральним банком..

Овердрафт — короткостроковий кредит, що надається банком надійному клієнтові понад належний йому залишок на поточному рахунку у межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку.

Оперативний лізинг — це договір лізингу, за яким лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, менший від строку, за який амортизується 90 % вартості об'єкта лізингу, визначеної у день укладення договору.

Операційний день банку — частина робочого дня банку або іншої установи – учасника платіжної системи, протягом якої приймаються від клієнтів документи на переказ і документи на відкликання та можна, за наявності технічної можливості, здійснити їх обробку, передачу та виконання.

Операції РЕПО — фінансові операції, що ґрунтуються на угоді між центральним банком та комерційними банками про продаж-купівлю державних цінних паперів на певний термін із зобов'язанням їх зворотної купівлі-продажу у визначений термін або на вимогу однієї зі сторін за обумовленою ціною.

Ощадний (депозитний) сертифікат — цінний папір, що підтверджує суму вкладу, внесеного у банк, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання у зв'язку із закінченням встановленого строку суми вкладу та процентів, установлених сертифікатом, у банку, який його видав.

Пайові цінні папери — цінні папери, які посвідчують участь їхнього власника у статутному капіталі, надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента.

Пасивні операції банку — операції, за допомогою яких банк формує свої ресурси для здійснення активних операцій.

Платіжна вимога — розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача до банку, який обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів із рахунка платника на рахунок отримувача.

Платіжна вимога-доручення — це комбінований розрахунковий документ, що містить вимогу отримувача безпосередньо до платника сплатити суму коштів та доручення платника банку, що його обслуговує, здійснити переказ визначеної платником суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.

Платіжна картка — це електронний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів із рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі у касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором.

Платіжна система — це сукупність організаційно-економічних, технічних і фінансових процедур, а також законодавчо регульованих механізмів, які забезпечують здійснення платежів між контрагентами в процесі виконання ними своїх зобов'язань.

Платіжне доручення — розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок отримувача.

Платіжний оборот — це частина грошового обороту, в якому гроші функціонують як засіб платежу і використовуються для погашення боргових зобов'язань.

Платіжні інструменти — це складені за встановленою формою документи, які подаються банкам юридичними та фізичними особами з дорученням (чи з вимогою) переказати з їхніх рахунків (чи зарахувати на їхні рахунки) певну суму грошей.

Платоспроможність — 1) здатність банку своєчасно та у повному обсязі розраховуватися за своїми зобов'язаннями, що випливають з торгових, кредитних або інших операцій грошового характеру; 2) здатність позичальника своєчасно здійснювати розрахунки за всіма видами своїх зобов'язань.

Пов'язана особа — фізична особа, яка за своїм службовим статусом, родинними зв'язками або майновим станом пов'язана з діяльністю та управлінням банком і може одержати певні матеріальні переваги в процесі виконання банком своїх функцій.

Позичені кошти — ресурси, які банк позичає на міжбанківському ринку кредитних ресурсів та в НБУ, а також випускаючи цінні папери власного боргу.

Позичковий процент — це плата, яку отримує кредитор від позичальника за користування позиченими коштами.

Портфель цінних паперів банку — сукупність певних видів цінних паперів, які знаходяться у банку та обліковуються на його рахунку залежно від мети придбання, характеристики та строків зберігання.

Порука — вид забезпечення виконання зобов'язання, за яким поручитель (фізична або юридична особа) поручається перед банком за виконання позичальником своїх обов'язків за договором кредиту.

Поточний рахунок — це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства.

Похідні цінні папери — цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів.

Прибутковість капіталу (ROE) — показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку (прибутку після оподаткування) до акціонерного капіталу.

Прибутковість активів (ROA) — показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку (прибутку після оподаткування) до активів банку.

Приватизаційні цінні папери — це цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду.

Проблемний кредит — це кредит, за яким є істотні порушення строків виконання зобов'язань позичальника перед банком, значне погіршення фінансового стану боржника, погіршення якості чи повна втрата забезпечення.

Прострочена заборгованість — заборгованість (за кредитом, нарахованими процентами, банківськими комісіями, іншими платежами, передбаченими договором кредиту), строк погашення якої, передбачений умовами договору кредиту, вже минув.

Рахунок ЛОРО — рахунок, відкритий банком своєму банку-кореспонденту, на якому відображаються всі операції, що здійснюються за його дорученням.

Рахунок НОСТРО — кореспондентський рахунок банку, відкритий у банку-кореспонденті, на якому відображаються всі взаємні платежі.

Регулювання діяльності банків — система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк забезпечує стабільне і безпечне функціонування банків, запобігає дестабілізуючим процесам у банківському секторі.

Режим фінансового оздоровлення банку — система непримусових та примусових заходів, спрямованих на збільшення обсягу капіталу банку до необхідного рівня протягом визначеного НБУ періоду з метою відновлення ліквідності та платоспроможності банку.

Резервний капітал банку (розкриті резерви) — грошові кошти, які резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, спеціальних потреб та покриття збитків.

Резервний фонд банку — грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат, покриття збитків від банківської діяльності, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях при недостатності отриманого банком прибутку.

Реорганізація банку — зміна організаційно-правової форми банку шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення, перетворення.

Реструктуризація кредиту — це зміна істотних умов за первісним кредитним договором шляхом укладання додаткової угоди, у зв'язку з фінансовими труднощами боржника (за визначенням банку) і необхідністю створення сприятливих умов для виконання ним зобов'язань за активом: зміна відсоткової ставки; скасування (повністю або частково) нарахованих і несплачених боржником фінансових санкцій (штрафу, пені, неустойки); зміна графіка погашення боргу.

Рефінансування — операції з надання центральним банком кредитів комерційним банкам.

Ризик ліквідності — наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність банку виконати свої зобов'язання у належні строки, не зазнавши при цьому неприйнятних втрат.

Ризик-менеджмент — система управління банківськими ризиками, яка включає стратегію та тактику управління, спрямовані на досягнення основних бізнес-цілей банку.

Ризики ресурсного забезпечення банку — це ризики, пов'язані з формуванням банківських ресурсів, призначених для здійснення активних операцій, а також підтримки ліквідності та фінансової стійкості банку.

Ринок цінних паперів — це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів).

Розрахунковий чек — розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунку (чекодавця) банкам-емітента, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної у чеку суми коштів.

Синдикований кредит — кредит, що надається декількома кредиторами одному позичальникові.

Система «клієнт–банк» — програмно-технічний комплекс, створений з метою оперативного ведення клієнтом своїх рахунків у банку та обміну технологічною інформацією.

Система CAMELSO — система рейтингування банків, яка полягає у визначенні загального стану банку на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють банківську діяльність за всіма напрямками.

Система електронних платежів Національного банку України (СЕП) — державна банківська платіжна система, що забезпечує проведення міжбанківського переказу через кореспондентські рахунки банків (філій)-резидентів у Національному банку, застосовуючи електронні засоби приймання, опрацювання, передавання та захисту інформації у файловому режимі або режимі реального часу.

Система підтвердження угод на міжбанківському валютному ринку — це комплекс організаційно-технічних засобів, який забезпечує підтвердження договорів про купівлю–продаж іноземної валюти та банківських металів за гривні.

Системний ризик — ризик порушення діяльності всієї фінансової системи з потенційними серйозними негативними наслідками для внутрішнього ринку та реального сектору економіки.

Системоутворюючий банк — банк, зобов'язання якого становлять не менше 10 % від загальних зобов'язань банківської системи.

Спеціальні резерви банку — це кошти, мобілізовані комерційним банком на покриття сумнівних боргів, непередбачених витрат, збитків від проведення активних операцій.

Споживчий кредит — кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування, під процент, на умовах забезпечення, строковості, платності та цільової спрямованості.

Строкові валютні операції — це операції, які полягають у купівлі–продажі валютних цінностей з відстрочкою їх поставки на термін, що перевищує два робочі дні.

Субординований борг — звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти (складові елементи капіталу), які відповідно до договору не можуть бути взяті з банку раніше п'яти років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій інших кредиторів.

Субординований капітал — кошти, залучені від юридичних осіб-резидентів і нерезидентів, як у національній, так і в іноземній валюті, на умовах субординованого боргу.

Товаророзпорядчі цінні папери — це цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Торговельні операції банків в іноземній валюті — це операції, що пов'язані з обслуговуванням зовнішньоекономічної діяльності через посередництво у міжнародних розрахунках за експорт та імпорт між суб'єктами господарювання — резидентами та нерезидентами.

Торговий портфель цінних паперів — це цінні папери, придбані банком для перепродажу та переважно з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни.

Трастові (довірчі) послуги — послуги банків з управління майном і фондовими цінностями, виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнтів на правах довіреної особи.

Тройська унція — одиниця виміру маси дорогоцінних металів, яка складає 31,1034768 грамів.

Уповноважений банк — банк, який офіційно зареєстрований на території України, має генеральну ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій, а також здійснює валютний контроль за операціями своїх клієнтів.

Факторинг — це операція, яка полягає у придбанні банком-фактором від постачальника (продавця) права вимоги боргу покупця у грошовій формі за відвантажені товари (виконані роботи, надані послуги) з прийняттям ризику виконання такої вимоги шляхом купівлі банком розрахункових документів постачальника.

Філія банку — відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Фінансова безпека банку — це сукупність умов, при яких потенційно небезпечні для фінансового стану банківської установи дії або обставини цілеспрямовано ліквідовані або зведені до такого рівня, при якому вони не зможуть завдавати збитків при функціонуванні банку, перешкоджати збереженню і відтворенню його майна, інфраструктури та, головне, — досягненню банком його статутних цілей.

Фінансова звітність банку — система взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період.

Фінансова стійкість банку — стан банку, який характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю.

Фінансовий лізинг — це договір лізингу, внаслідок укладення якого лізингодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 75 % вартості об'єкта лізингу, визначеної у день укладення договору.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб — установа, що виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.

Форфейтинг — це фінансова операція з рефінансування дебіторської заборгованості за експортним товарним (комерційним) кредитом через передавання (індосамент) переказного векселя на користь банку (факторингової компанії) зі сплатою останньому комісійної винагороди.

Фронт-офіс — операційний підрозділ банку та інші його структурні одиниці, які відповідають за розвиток і управління взаємовідносинами з контрагентами.

Ф'ючерсні операції — це строкові валютні операції щодо купівлі–продажу певної суми іноземної валюти за узгодженим курсом в узгоджений період, які оформляються стандартизованим контрактом.

Центральний банк — установа, яка регулює діяльність банків у країні, проводить монетарну та валютно-курсову політику держави або спільноти держав.

Цінні папери — документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Цінні папери у портфелі до погашення — це боргові цінні папери, щодо яких є намір і здатність банку утримувати їх до строку погашення.

Цінні папери у портфелі на продаж — це цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових відсоткових ставок, потреб ліквідності, наявності альтернативних інвестицій, а також — боргові цінні папери та акції, за якими неможливо достовірно визначити справедливую вартість, боргові цінні папери з фіксованою датою погашення, які банк не має наміру тримати до дати їх погашення.

QR-банкінг — це електронна система безконтактних платежів, яка дозволяє сплачувати покупки та отримувати доступ до банківських послуг, зчитуючи QR-код камерою смартфона.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

Нормативно-правові акти

1. Господарський кодекс України № 436–IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] / Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Положення про встановлення офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 496 від 12.11.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи [Електронний ресурс] / Закон України № 1533-VI від 23.06.2009 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг [Електронний ресурс] / Закон України № 3795-VI від 22.09.2011 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
7. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 13 грудня 2016 року № 410 [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 13 від 22.02.2017 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
8. Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 410 від 13.12.2016 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні [Електронний ресурс] / Закон України № 448/96-ВР від 30.10.1996 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
10. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень [Електронний ресурс] / Закон України № 1255-IV від 18.11.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
11. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 22 від 21.01.2004 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Про затвердження Інструкції про ведення касових операцій банками України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 174 від 01.06.2011 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
13. Про затвердження Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 320 від 16.08.2006 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

14. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 492 від 12.11.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
15. Про затвердження Інструкції про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 502 від 12.12.2002 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
16. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
17. Про затвердження Класифікатора іноземних валют [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 34 від 04.02.1998 р. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
18. Про затвердження Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 315 від 02.06.2009 р. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
19. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 361 від 02.08.2004 р. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
20. Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 351 від 30.06.2016 р. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
21. Про затвердження Положення про здійснення операцій з банківськими металами [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 325 від 06.08.2003 р. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
22. Про затвердження Положення про кредитну підтримку Національним банком України банків України в разі реальної загрози стабільності їх роботи [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 262 від 30.04.2009 р. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
23. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними та фізичними особами [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 1256/8577 від 29.12.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
24. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 23 від 25.01.2012 р. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
25. Про затвердження Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 259 від 30.04.2009 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

26. Про затвердження Положення щодо організації діяльності банків та їх відокремлених підрозділів при здійсненні ними професійної діяльності на фондовому ринку [Електронний ресурс] / Рішення НКЦПФР № 1708 від 16.12.2014 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
27. Про затвердження Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 306 від 08.09.2011 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
28. Про затвердження Положення про порядок та умови торгівлі іноземною валютою [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 281 від 10.08.2005 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
29. Про затвердження Порядку визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 393–рш від 01.11.2016 р. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
30. Про затвердження Правил з організації захисту приміщень банків в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 63 від 10.02.2016 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
31. Про затвердження Правил здійснення за межі України та в Україні переказів фізичних осіб за поточними валютними неторговельними операціями та їх виплати в Україні [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 496 від 29.12.2007 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
32. Про захист персональних даних [Електронний ресурс] / Закон № 2297-VI від 01.06.2010 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
33. Про інвестиційну діяльність [Електронний ресурс] / Закон України № 1560-XII від 18.09.1991 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
34. Про іпотеку [Електронний ресурс] / Закон України № 898-IV від 05.06.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
35. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати [Електронний ресурс] / Закон України № 979-IV від 19.06.2003 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
36. Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 48 від 06.02.2014 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
37. Про Національний банк України [Електронний ресурс] / Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
38. Про обіг векселів в Україні [Електронний ресурс] / Закон України № 2374–III від 05.04.2001 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
39. Про окремі питання діяльності банків [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 413 від 04.12.2008 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
40. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні [Електронний ресурс] / Закон України № 2346-III від 05.04.2001 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

41. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] / Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
42. Про споживче кредитування [Електронний ресурс] / Закон № 1734-VIII від 15.11.2016 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
43. Про спрощення процедур реорганізації та капіталізації банків [Електронний ресурс] / Закон № 1985-VIII від 23.03.2017 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
44. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс] / Закон України № 723/97-ВР від 16.12.1997 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
45. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] / Закон № 2664-III від 12.07.2001 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
46. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс] / Закон України № 3480-IV від 23.02.2006 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
47. Про затвердження Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 373 від 24.10.2011 р. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
48. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку операцій довірчого управління в банках України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 498 від 12.11.2003 р. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
49. Про затвердження Правил використання готівкової іноземної валюти на території України [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 200 від 30.05.2007 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
50. Про здійснення операцій з використанням електронних платіжних засобів [Електронний ресурс] / Постанова НБУ № 705 від 05.11.2014 р. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
51. Про організацію формування та обігу кредитних історій [Електронний ресурс] / Закон України № 2404-IV від 23.06.2005 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
52. Про систему валютного регулювання і валютного контролю [Електронний ресурс] / Декрет КМУ № 15-93 від 19.02.1993 р. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
53. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

Підручники

1. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика: підручник / Б. П. Адамик. — 2-ге вид., доповн. — К.: Кондор, 2011. — 416 с.
2. Аналіз банківської діяльності: підручник / [А. М. Герасимович, І. М. Парасій-Вергуненко, В. М. Кочетков та ін.]; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2010. — 599 с.

3. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання, 2011. — 504 с.
4. Банківська система: навчальний посібник / Ю. Є. Холодна, О. М. Рац. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2013. — 316 с.
5. Банківська система: підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. — 556 с.
6. Банківська система: практикум // Кузнецова С. А., Пестовська З. С. — К.: «Центр учбової літератури», 2014. — 348 с.
7. Банківська система: у схемах і таблицях (за заг. ред. Кузнецової С. А. // Кузнецова С. А., Болгар Т. М., Пестовська З. С.). — К.: «Центр учбової літератури», 2012. — 320 с.
8. Банківський нагляд: підручник / О. І. Скаско, Т. С. Смовженко, М. П. Могильницька та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. — К.: УБС НБУ, 2011. — 432 с.
9. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. — Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. — 696 с.
10. Банківські операції: підручник / заг. ред. А. М. Мороза. — 3-тє вид., переробл. і доп. — К.: КНЕУ, 2008. — 608 с.
11. Божидарнік Н. В. Валютні операції: підручник / Н. В. Божидарнік, Т. В. Божидарнік. — К.: ЦУЛ, 2013. — 698 с.
12. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посіб. / О. Васюренко. — К.: Знання, 2004. — 324 с.
13. Владичин У. В. Банківське кредитування / У. В. Владичин. — К.: Атака, 2008. — 648 с.
14. Вовк В. Я. Кредитування і контроль: навч. посіб. / В. Я. Вовк, О. В. Хмелинко. — К.: Знання, 2008. — 463 с.
15. Вовчак О. Д. Банківська безпека / О. Д. Вовчак, Ю. О. Самура, В. А. Сидоренко, В. А. Вареник. — К.: Знання, 2013. — 237 с.
16. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Вовчак, Н. Руцишин, Т. Андрейнів. — К.: Знання, 2008. — 564 с.
17. Галіцейська Ю. М. Ресурсна політика комерційних банків: навч. посіб. / Ю. М. Галіцейська. — Тернопіль, Астон, 2014. — 185 с.
18. Герасимчук З. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн: навчальний посібник для студ. економ. спец. вищ. навч. закладів / З. В. Герасимчук [та ін.]; М-во освіти і науки України, Луцький нац. техн. ун-т. — Херсон: Олді-плюс, 2015. — 570 с.
19. Гроші та кредит: навч. посібник / О. Д. Вовчак, І. Є. Бучко, З. Р. Костак. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 424 с.
20. Гроші та кредит: підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М. І. Савлука. — К.: КНЕУ, 2011. — 602 с.
21. Довгань, Ж. М. Фінансовий менеджмент у банку: навч.-метод. матеріали / Ж. М. Довгань. — Тернопіль: ТНЕУ, 2010. — 205 с.

22. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан / Пер. с англ. В. Лукашевича и др. — М., 1996. — 448 с.
23. Дорошенко Г. О. Міжнародні розрахунки і валютні операції: навч. посіб.: для студ. вищ. навч. закл. / Дорошенко Г. О., Дорошенко Н. О.; Харк. ін-т фінансів Укр. держ. ун-ту фінансів та міжнар. торгівлі. — Х.: НТМТ, 2013. — 211 с.
24. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. [Мочерний С. В., Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І.]; за ред. С. В. Мочерного. — Львів: Світ, 2005. — Т. 1. — 616 с.
25. Енциклопедія банківської справи України / ред. В. С. Стельмах; Національний банк України, Інститут незалежних експертів. — К.: Молодь: Ін Юре, 2001. — 680 с.
26. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посіб. / А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало. — Суми: «Університетська книга», 2007. — 523 с.
27. Збірник виробничих ситуацій з навчальної дисципліни «Банківські операції» / Керівник авт. кол. А.М. Мороз. — К.: КНЕУ, 2004. — 380 с.
28. Зверяков М. І. Управління фінансовою стійкістю банків: навчальний посібник / М. І. Зверяков, В. В. Коваленко, О. С. Сергеева. — Одеса «Атлант», 2014. — 567 с.
29. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: підручник / М. І. Зубок, С. М. Яременко. — К.: КНЕУ, 2012. — 477 с.
30. Івасів Б.С. Міжнародні розрахунки та валютні операції: навч. посіб. / Б.С. Івасів, Л.М. Прийдун, В.Я. Рудан. — Тернопіль: Вектор, 2013. — 572 с.
31. Карась П. М., Приходько Н. В., Пащенко О. В. та ін. Банківська система: навчальний посібник / П. М. Карась, Н. В. Приходько, О. В. Пащенко, Л. О. Гришина. — Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. — 292 с.
32. Кидуэлл Д. С., Петерсон Р. Л., Блэкуэлл Д. У. Финансовые институты, рынки и деньги / Д. С. Кидуэлл, Р. Л. Петерсон, Д. У. Блэкуэлл. — СПб: Издательство «Питер», 2000. — 752 с.
33. Ковальчук К. Ф. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: навч. посіб. / К. Ф. Ковальчук, Д. Є. Козенков, Ю. Г. Момот. — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 150 с.
34. Копилюк О. І. Банківські операції: навч. посібник / О. І. Копилюк, О. М. Музичка. [2-ге вид., випр. і доп.]. — К.: Центр учбової літератури, 2012. — 536 с.
35. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності: навч. посіб. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 486 с.
36. Кравець В. М., Кравець О. В. Західноєвропейський банківський бізнес: становлення і сучасність / за ред. В. І. Міщенко. — К.: Знання-Прес, 2003. — 470 с.
37. Кузнецова С. А. Банківська система: навч. посіб. / С. А. Кузнецова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська; за ред. С. А. Кузнецової. — К.: «Центр учбової літератури», 2014. — 400с.
38. Кузнецова Л. В. Кредитний менеджмент: навч. посіб. / Л. В. Кузнецова. — О.: ОРІДУ НАДУ, 2007. — 322 с.

39. Левандівський О. Т. Банківські операції / О. Т. Левандівський, П. Е. Деметер. — К.: Знання, 2012. — 463 с.
40. Луців Б. Л. Інвестиційна політика банків: навч. посіб. / Б. Луців, А. Тимків. — Терноп. нац. екон. ун-т. — Т.: ТНЕУ, 2010. — 266 с.
41. Мельник П. В. Банківські системи зарубіжних країн: підручник / П. В. Мельник, Л. Л. Тарангул, О. Д. Гордей. — К.: Алерта, Центр учбової літератури, 2010. — 589 с.
42. Міщенко В. І. Банківські операції: підручник / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Знання, 2007. — 796 с.
43. Національний банк і грошово-кредитна політика: підручник / за ред. А. М. Мороза, М. Ф Пуховкіної. — К.: КНЕУ, 2005. — 556 с.
44. Орлюк О. П. Банківська система України правові засади організації / О. П. Орлюк. — К.: Юрінком Інтер, 2009. — 239 с.
45. Пиріг С. О. Платіжні системи. навч. посіб. / С.О.Пиріг. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 240 с.
46. Прасолова С. П. Банківські операції: навч. посіб. та практик. / С. Прасолова, О. Вовченко // Центр учбової літератури, 2013. — 568 с.
47. Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І. Основи банківської справи: навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005. — 410 с.
48. Руденко Л.В. Міжнародні кредитно-розрахункові та валютні операції: Видання 2-ге, перероблене і доповнене. Підручник. — К.: Центр учбової літератури, 2007. — 632 с.
49. Рябініна Л. М., Няньчук Н. Ю., Ухлічева Л. І. Банківські операції: навчальний посібник // Одеса: ОДЕУ, 2011. — 536 с.
50. Скоморович І. Г. Банківські операції: навч. посібник / І. Г. Скоморович. — Львів: Магнолія-2006, 2010. — 482 с.
51. Скоморович І. Г., Реверчук С. К., Малик Я. Й. та ін. Історія грошей і банківництва: підручник / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. — К.: Атіка, 2004. — 340 с.
52. Сороківська З. К. Банківський роздрібний бізнес: навч. посіб. / З. К. Сороківська. — Тернопіль, Астон, 2013.— 245 с.
53. Управління банківськими ризиками: навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та інші. — К.: КНЕУ, 2007. — 600 с.
54. Фінансовий словник-довідник / М. Дем'яненко, Ю. Лузан, П. Саблук, В. Скупий. — К.: ІАЕ УААН, 2003. — 555 с.
55. Фінансовий менеджмент у банку: підручник /Л.О. Примостка. — 3-тє вид., доп. і перероб.-К.: КНЕУ, 2012. — 338 с.
56. Фінансово-економічний словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. — К.: Знання, 2007. — 1072 с.
57. Центральний банк і грошово-кредитна політика: підруч. / А. В. Сілакова, Г. І. Лановська, Н. І. Климаш, [та ін.] за заг. ред. . Говорушко.— Львів «Магнолія 2006», 2015. — 224 с.

Допоміжна література

Монографії

1. Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework — Comprehensive Version // Bank for International Settlements. — June 2006. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs128.pdf>
2. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems // Bank for International Settlements. — December 2010. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bis.org/publ/bcbs189_dec2010.htm
3. Buckle M., Beccalli E. Principles of banking and finance // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.londoninternational.ac.uk/sites/default/files/programme_resources/lse/lse_pdf/subject_guides/fn1024_ch1-4.pdf
4. Mishkin Frederic S. The economics of money, banking, and financial markets // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://books.mec.biz/tmp/books/UUS2534MNYWCMGCGBB23.pdf>
5. Wright R. E., Quadrini V. Money and Banking // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.saylor.org/site/textbooks/Money%20and%20Banking.pdf>
6. Банківська система України: монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль // ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. — 187 с.
7. Банківська система України: вектори посткризових трансформацій: колект. наук. монографія / К. В. Ануфрієва, О. І. Барановський, С. І. Брус та ін.; за ред. д-ра екон. наук Н. М. Шелудько; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». — К.: Ін-т економіки та прогнозування, 2013. — 171 с.
8. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / О. В. Дзюблюк, Б. П. Адамик, Г. Р. Балянт та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. Дзюблюка О. В. // Терноп. нац. екон. ун-т. — Тернопіль: Астон, 2012. — 357 с.
9. Банківський менеджмент: питання теорії та практики: монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак, О. М. Пожар. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. — 152 с.
10. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання: монографія / О. І. Барановський. — Видавництво: Київський національний торговельно-економічний університет, 2010. — 754 с.
11. Болгар Т. М. Проблемні кредити у банківській діяльності в умовах фінансової кризи: монографія / Т. Болгар // Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля. — Кременчук: Вид-во Щербатих О. В., 2013. — 367 с.
12. Вожжов А. П. Процеси трансформації банківських ресурсів: монографія / А. Вожжов. — Севастополь: Вид-во СевНТУ, 2006. — 339 с.

13. Вплив глобалізації на розвиток банківської системи України / за редакцією проф. Л. В. Кузнецової. — Одеса: Видавництво «Атлант», 2011. — 517 с.
14. Дзюблюк О. В., Владимир О. М. Банки у системі організації валютних відносин. Монографія / О. В. Дзюблюк, О. М. Владимир // Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2014. — 296 с.
15. Діяльність банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку України: монографія / За ред. В. В. Коваленко. — Одеса: Видавництво «Атлант», 2014. — 358 с.
16. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України: монографія / за заг. ред. д. е. н., доц. Колодізева О.М. — Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. — 312 с.
17. Кишакевич Б. Ю. Моделювання та оптимізація кредитних ризиків банку: монографія / Б. Ю. Кишакевич. — Дрогобич: Коло, 2011. — 412 с.
18. Кльоба Л. Г. Управління банківською інвестиційною діяльністю / монографія [за ред. д.е.н., проф. С. К. Реверчука] / Л. Кльоба — Львів: Тріада плюс, 2007. — 194 с.
19. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В. В. Коваленко. — Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. — 217 с.
20. Кубів С. І. Маркетингова концепція формування привабливості комерційного банку / С. І. Кубів, Є. В. Крикавський, Н. С. Косар // Нац. ун-т «Львів. політехніка». — Л.: 2006. — 232 с.
21. Моделі оцінки банківської діяльності для забезпечення стабільності банківської системи: монографія / О. В. Васюренко, О. М. Тридід, В. В. Качук та ін. — К.: УБС НБУ, 2010. — 294 с.
22. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / За ред. В. С. Стельмаха. — К.: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. — 404 с.
23. Панасенко Г. О. Банк. Ресурси. Капітал: монографія / Г. О. Панасенко. — Донецьк: ДонНУЕТ, 2012. — 318 с.
24. Розвиток банківської системи в умовах трансформації економічного простору: монографія / за ред. Чепелюк Г. М., Пантелеєвої Н. М. — Черкаси, 2016. — 414 с.
25. Розвиток банківської системи в умовах формування нової архітектури фінансового ринку / За ред. В. В. Коваленко. — Одеса: Видавництво «Атлант», 2012. — 765 с.
26. Розвиток банківської системи України: монографія / У. Я. Рудзевич, Я. В. Грудзевич, О. Б. Денис та ін.; за заг. ред. Т. С. Смовженко, Р. А. Слав'юк. — К.: УБС НБУ, 2010. — 462 с.
27. Савченко Т. Г. Банківська система у формуванні та підтриманні рівноважних станів в економіці: монографія / Т. Г. Савченко. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. — 368 с.
28. Тиркало Р. І., Кравчук І. С. Банківські операції з цінними паперами: Монограф. — Тернопіль: Карт-бланш, 2004. — 211 с.

29. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / А. О. Єпіфанов, Т. А. Васильєва, С. М. Козьменко та ін. — Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. — 283 с.
30. Фінансова стабільність банків в Україні: організаційно-управлінські аспекти: монографія / С. К. Реверчук, А. В. Фалюта. — Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. — 208 с.

Інформаційні ресурси

1. Basel Committee on Banking Supervision / Bank for International Settlements // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bis.org>.
2. Аналітично-статистичне видання НБУ «Бюлетень Національного банку України».
3. Додаток до журналу «Вісник Національного банку України» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності».
4. Науково-практичний журнал «Банківська справа».
5. Науково-практичний журнал НБУ «Вісник Національного банку України».
6. Офіційний сайт Асоціації «Український кредитно-банківський союз» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.kbs.org.ua.
7. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://aub.org.ua>.
8. Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws>.
9. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://treasury.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
12. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
13. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua>.
14. Офіційний сайт Рахункової палати України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ac-rada.gov.ua>.
15. Офіційний сайт рейтингового агентства «Рюрик» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rurik.com.ua>.
16. Офіційний сайт Української міжбанківської Асоціації членів платіжних систем [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ema.com.ua>
17. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.
18. Офіційні сайти комерційних банків України.

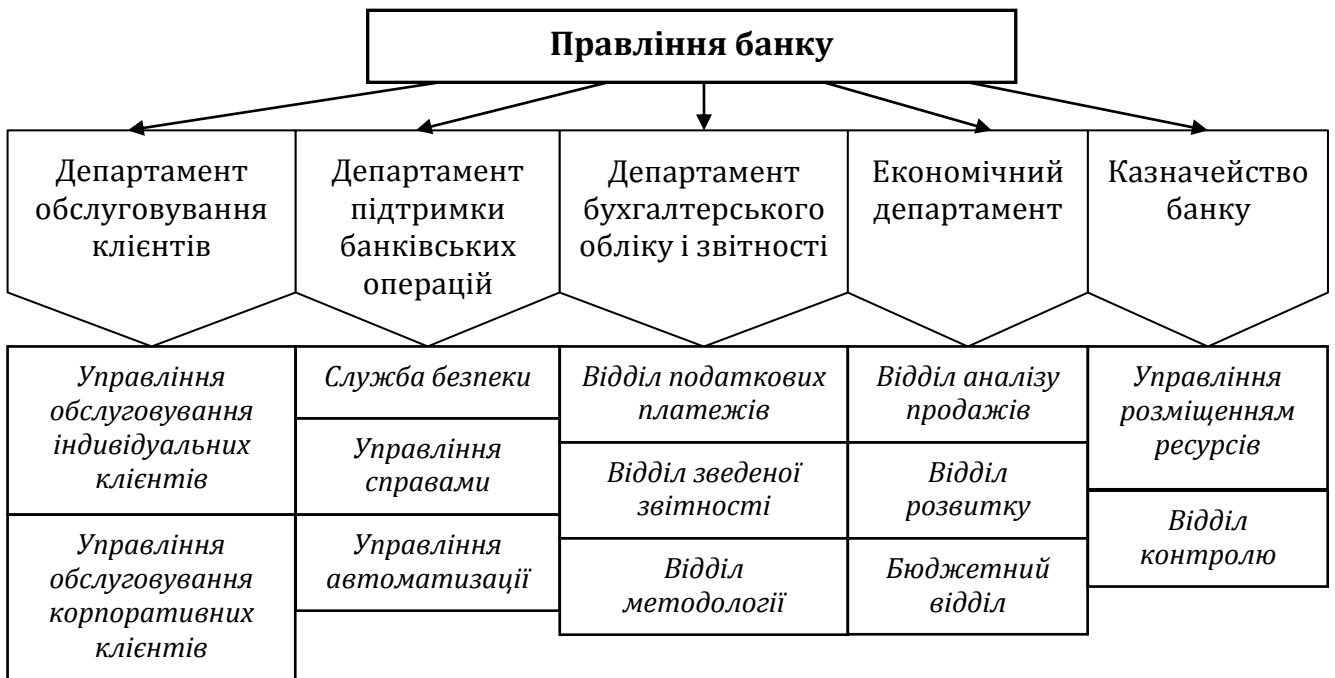

ДОДАТКИ

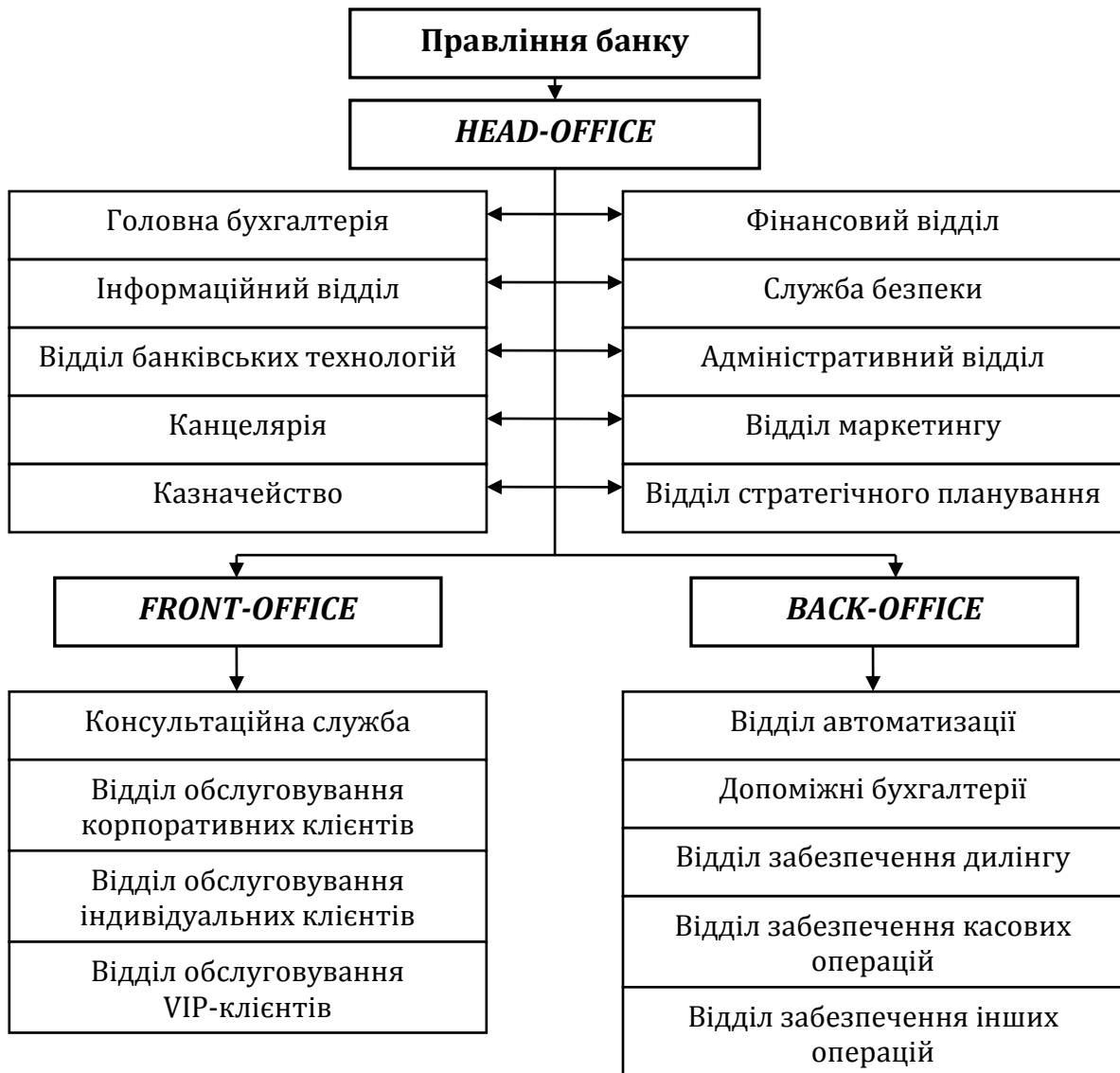
Функціональна структура комерційного банку

Дивізіональна структура комерційного банку

Матрична структура комерційного банку

Меморіальний ордер

МЕМОРІАЛЬНИЙ ОРДЕР № _____ від «__» _____ 20_р.		0410009						
Платник Код <input style="width: 150px; height: 20px;" type="text"/>								
Банк платника _____ у м.	Код банку <input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;">ДЕБЕТ рах. №</td> <td style="width: 40%;">СУМА</td> </tr> <tr> <td><input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/></td> <td rowspan="3" style="width: 40%;"></td> </tr> <tr> <td>КРЕДИТ рах. №</td> </tr> <tr> <td><input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/></td> </tr> </table>	ДЕБЕТ рах. №	СУМА	<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>		КРЕДИТ рах. №	<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>
ДЕБЕТ рах. №	СУМА							
<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>								
КРЕДИТ рах. №								
<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>								
Отримувач Код <input style="width: 150px; height: 20px;" type="text"/>								
Банк отримувача _____ у м.	Код банку <input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 60%;">КРЕДИТ рах. №</td> <td style="width: 40%;">СУМА</td> </tr> <tr> <td><input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/></td> <td rowspan="2" style="width: 40%;"></td> </tr> <tr> <td><input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/></td> </tr> </table>	КРЕДИТ рах. №	СУМА	<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>		<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>	
КРЕДИТ рах. №	СУМА							
<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>								
<input style="width: 95%; height: 20px;" type="text"/>								
Сума словами _____								
Призначення платежу _____								
ДР <input style="width: 150px; height: 20px;" type="text"/>								
Підписи _____ _____		Штамп бланку						

Платіжне доручення

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ № __		0410001
від «__» _____ 20__ р.		Одержано банком __ _____ 20__ р.
Платник		
Код	<input style="width: 100px;" type="text"/>	
Банк платника	у м.	
Код банку	<input style="width: 80px;" type="text"/>	ДЕБЕТ рах.№
		<input style="width: 100px;" type="text"/>
Отримувач		СУМА
Код	<input style="width: 100px;" type="text"/>	
Банк отримувача	у м.	КРЕДИТ
Код банку	<input style="width: 80px;" type="text"/>	<input style="width: 100px;" type="text"/>
Сума словами		<input style="width: 100px;" type="text"/>
<hr/>		
Призначення платежу		
ДР	<input style="width: 60px;" type="text"/>	Проведено банком
		__ _____ 20__ р.
М.П.	Підписи _____	Підпис банку
	_____	

Платіжна вимога

ПЛАТІЖНА ВИМОГА № ____		0410007	
від «_»_____20_ р.		Одержано банком __ _____ 20_ р. __ _____ 20_ р.	
Платник			
Код	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>		
Банк платника	у м.	Код банку	ДЕБЕТ рах.№
		<input style="width: 80px; height: 20px;" type="text"/>	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>
Стягувач			
Код	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>		КРЕДИТ
Банк стягувача	у м.	Код банку	СУМА
		<input style="width: 80px; height: 20px;" type="text"/>	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>
Сума словами			
<hr/>			
Призначення платежу			
	<input style="width: 60px; height: 20px;" type="text"/>		Проведено банком __ _____ 20_ р.
М.П.	Підписи _____ _____		Підпис банку

Платіжна вимога-доручення

ПЛАТІЖНА ВИМОГА-ДОРУЧЕННЯ № _____		0410002
від «__» _____ 20__ р.		Одержано банком «__» _____ 20__ р.
Платник		
Код <input style="width: 100%;" type="text"/>	Код банку <input style="width: 100%;" type="text"/>	ДЕБЕТ рах. № <input style="width: 100%;" type="text"/>
Банк платника _____ у м. _____		СУМА <input style="width: 100%; height: 40px;" type="text"/>
Отримувач		
Код <input style="width: 100%;" type="text"/>	Код <input style="width: 100%;" type="text"/>	КРЕДИТ рах. № <input style="width: 100%;" type="text"/>
Банк отримувача _____ у м. _____		<input style="width: 100%; height: 40px;" type="text"/>
Призначення платежу _____		
ДР <input style="width: 100%;" type="text"/>		<input style="width: 100%; height: 20px;" type="text"/>
М. П.	Підписи отримувача _____	
Сума до оплати словами _____		СУМА ДО ОПЛАТИ
		ДЕБЕТ рах. № <input style="width: 100%;" type="text"/>
		КРЕДИТ рах. № <input style="width: 100%;" type="text"/>
М. П.	Підписи _____	<input style="width: 100%; height: 40px;" type="text"/>
		Проведено банком _____ 20__ р.
		Підпис банку _____

Розрахунковий чек для фізичних осіб

<p>КОРИНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА Серія _____ № _____ На _____ (сума цифрами) «___» _____ 20__ р. (дата видачі) _____ (ідентифікаційний номер) _____ (прізвище, ім'я, по батькові) Паспорт серії ___ № _____ виданий «___» _____ 20__ р. _____ (сума словами) Виданий філією (відділенням) № _____ банку _____ Чек дійсний до «___» _____ 20__ р. Підпис банку _____ Чек отримав _____</p>	<p>РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК Серія _____ № _____ (назва банку-емітента, код банку) _____ на _____ Д-т рах. № _____ (сума цифрами) К-т рах. № _____ Ідентифікаційний номер _____ _____ «___» _____ 20__ р. Підпис банку _____ (прізвище, ім'я, по батькові) Паспорт серії _____ № _____, _____ «___» _____ 20__ р. (ким і коли виданий) Чек на _____ (сума словами) Виданий філією (відділенням) № _____ банку _____ (назва банку, його місцезнаходження) Чек дійсний до «___» _____ 20__ р. Підпис чекодавця М.П. _____ Дата складання «___» _____ 20__ р. Серійний № _____ Рахунок _____ Сума _____ Код банку _____ Текст _____</p>
--	---

(зворотний бік розрахункового чека)

<p>Відмітка банку, підприємства торгівлі або послуг про прийняття розрахункового чека до оплати</p>	<p>Розрахунковий чек діє на всій території України незалежно від місця його видачі для розрахунків за товари або послуги; обмін чека на готівку підприємством торгівлі або послуг не здійснюється; невикористаний чек його власник може повернути до банку, який його видав, для зарахування суми на свій рахунок або обміняти чек на готівку. РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК ДІЙСНИЙ ТРИ МІСЯЦІ</p>	<p>Сума</p> <p>а) перерахована в безготівковій формі з рахунку фізичної особи № _____ _____ (сума словами) _____ б) внесена готівкою _____ _____ (сума словами) _____</p>
<p>Зберігайте чек окремо від паспорта!</p>		
<p>Заповнюється під час виплати готівкою</p>		
<p>Сума чека _____ (словами) Отримав _____ «___» _____ 20__ р. (підпис) (дата) Пред'явлений паспорт серії _____ № _____ Ким та коли виданий _____ Контролер (оператор) _____ Касир _____</p>		

Розрахунковий чек для юридичних осіб

<p>КОРІНЕЦЬ РОЗРАХУНКОВОГО ЧЕКА Серія _____ № _____</p> <p>«___» _____ 20__ р. (дата видачі)</p> <p>_____</p> <p>(кому)</p> <p>_____</p> <p>(платити за що)</p> <p>_____</p> <p>(№ і дати документів)</p> <p>Залишок ліміту _____</p> <p>_____</p> <p>Списано за цим чеком _____</p> <p>_____</p> <p>Залишок ліміту до наступного чека</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Сума літерами _____</p> <p>_____</p>	<p>_____</p> <p>(чекодавець) _____</p> <p>(назва банку, МФО)</p> <p>РОЗРАХУНКОВИЙ ЧЕК Серія _____ № _____</p> <p>Д-т рах. № _____ К-т рах. № _____</p> <p>Ідентифікаційний код _____ на _____ «___» _____ 20__ р. _____ (сума цифрами)</p> <p>Підпис банку _____</p> <p>Кому _____ _____ (назва чекодавця)</p> <p>Сплатіть за цим чеком _____ _____ (за що, номери та дати документів)</p> <p>Сума літерами _____</p> <p>Місце складання _____</p> <p>Дата «___» _____ 20__ р. Підпис чекодавця _____</p> <p style="text-align: right;">М.П. _____</p> <p>Серійний № _____ Рахунок _____ Сума _____ МФО банку _____ Текст _____</p>
---	--

(зворотний бік розрахункового чека)

<p>Місце календарного штампеля постачальника</p> <p>_____</p> <p>(підпис уповноваженої особи чекодержателя, що приймає роздрукований чек в сплату)</p> <p>ВІДМІТКИ БАНКУ про причини несплату розрахункового чека</p> <p>Підпис банку _____</p>	<p>Місце для штампеля постачальника</p> <p>Відмітка власника книжки про перевірку правильності використання</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>Головний бухгалтер чекодавця _____</p>
--	---

Заява про відкриття акредитива

ЗАЯВА ПРО ВІДКРИТТЯ АКРЕДИТИВА

«_» _____ 20_ р.

0410003

Одержано банком

«_» _____ 20_ р.

Заявник акредитива Код Рахунок №	Бенефіціар Код Рахунок №
Банк-емітент _____ у м. _____ Код банку	Банк бенефіціара _____ у м. _____ Код банку
Відкрийте нам акредитив (вид акредитива)	Строк дії акредитива до _____ р.
Сума (цифрами і словами)	Акредитив в іншому (виконуючому) банку виконати: а) за рахунок коштів платника, депонованих у виконуючому банку; б) інкасацією документів до банку-емітента; в) через кореспондентський рахунок банку- емітента.
Умови акредитива до виконуючого банку направити: а) спецв'язком; б) коротке повідомлення: - електронною поштою; - телетайпом.	(зайве закреслити) З акцептом (чиїм), без акцепту
(Іншими засобами зв'язку, зазначити, якими саме, зайве закреслити)	
Договір № _____ від «_» _____ _____ р. Назва товарів (виконаних робіт, наданих послуг) (Кількість, ціна, сума)	Платіж (чи акцепт) здійснити проти:
Додаткові умови:	(перелік документів, які додаються до реєстру документів за акредитивом)
М.П. Підписи _____	Проведено банком «_» _____ 20_ р. Підпис банку

Інкасове доручення

ІНКАСОВЕ ДОРУЧЕННЯ (розпорядження) № ____		0410008
від «_»_____20_ р.		Одержано банком __ _____ 20_ р.
Платник		
Код	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>	
Банк платника	у м.	
	Код банку	ДЕБЕТ рах.№
	<input style="width: 80px; height: 20px;" type="text"/>	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>
Отримувач		
Код	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>	КРЕДИТ
Банк отримувача	у м.	
	Код банку	<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>
Сума словами		<input style="width: 100px; height: 20px;" type="text"/>
<hr/>		
Призначення платежу		
Стягувач	_____	Проведено банком __ _____ 20_ р.
М.П.	Підписи _____	Підпис банку
	_____	

**Указівки щодо заповнення реквізитів розрахункових документів
на паперових носіях, їх реєстрів і заяви про відкриття аккредитива**

№ поля	Назва реквізиту	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	2	3
1	Назва документа	Зазначається назва розрахункового документа
2	Код розрахункового документа	Зазначається код розрахункового документа з Державним класифікатором управлінської документації. Код має відповідати назві розрахункового документа, зазначеній у полі 1.
3	№	Зазначається номер розрахункового документа, що може включати як цифри, так і букви.
4	Дата складання	Зазначається дата складання розрахункового документа: число, місяць та рік цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР (за винятком розрахункових чеків) або число - цифрами ДД місяць - словом, рік - цифрами РРРР.
5	Дата валютування	Зазначається дата, починаючи з якої кошти, переказані платником отримувачу, переходять у власність отримувача.
6	Сума словами	Зазначаються з великої букви сума розрахункового документа та слово "гривень" ("гривня", "гривні" або "грн."), копійки - цифрами та слово "копійка" ("копійки", "копійок" або "коп."). Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням обов'язковим є написання слів "Нуль гривень". Якщо сума платежу виражена в цілих гривнях, то зазначається "00 копійок" або "00 коп."
7	Сума	Зазначається сума цифрами, гривні від копійок відділяються комою, копійки позначаються двома знаками. Якщо сума розрахункового документа виражена в цілих гривнях, то замість копійок проставляються два нулі "00". Сума цифрами відповідає сумі словами.
8	Код платника	Зазначається ідентифікаційний код платника за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку, який присвоюється органами доходів і зборів (ідентифікаційний код).
9	Платник	Зазначаються найменування платника, що відповідає найменуванню платника, яке заявлене в банку платника в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочене найменування, яке відповідає зареєстрованому в установчих документах. Зазначається прізвище, ім'я, по батькові платника, що відповідає прізвищу, імені, по батькові платника, яке заявлене в банку платника в картці із зразками підписів.
10	Рахунок платника	Зазначається номер рахунку платника в банку.
11	Банк платника	Зазначаються найменування та місцезнаходження банку платника.
12	Код банку платника	Код банку, зазначеного в полі 11.
13	Банк отримувача	Зазначається найменування та місцезнаходження банку отримувача.
14	Код банку отримувача	Код банку, зазначеного в полі 13.

1	2	3
15	Отримувач	Зазначаються найменування отримувача, що відповідає найменуванню отримувача, яке заявлене в банку отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочене найменування, яке відповідає зареєстрованому в установчих документах. Зазначається прізвище, ім'я, по батькові отримувача, що відповідає прізвищу, імені, по батькові отримувача, яке заявлене в банку отримувача в картці із зразками підписів.
16	Код отримувача	Зазначається ідентифікаційний код отримувача за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку, який присвоюється органами доходів і зборів (ідентифікаційний код).
17	Рахунок отримувача	Зазначається номер рахунку отримувача в банку.
18	Код країни нерезидента	Якщо платник є нерезидентом, то проставляється символ "П" і тризначний код країни платника; якщо отримувач є нерезидентом, то проставляються символ "О" і тризначний код країни отримувача; якщо платник і отримувач є нерезидентами одночасно, то проставляються символ "П" і тризначний код країни платника, далі символ "О" і тризначний код країни отримувача.
19	Призначення платежу	Цей реквізит у платіжних документах заповнюється з урахуванням вимог, установлених главою 3 Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.
20	Додатковий реквізит	Заповнюється відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України
40	М.П.	Ставиться відбиток печатки, зразок якої заявлений банку платника в картці із зразками підписів і відбитка печатки (за наявності).
41	Підписи платника	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб (відповідальної особи), які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку платника в картці із зразками підписів і відбитка печатки. Під час здійснення операцій за вкладним (деPOSITИМ) рахунком фізичної особи як зразок підпису власника рахунку використовується зразок підпису, зазначений у договорі банківського вкладу.
42	Підпис банку	Ставляться підписи відповідального виконавця банку, який оформив меморіальний ордер, та працівника, на якого покладено функції контролера. У разі перерахування коштів на рахунки клієнтів-отримувачів (фізичних та юридичних осіб), які відкриті в інших банках, розрахунковий документ засвідчується підписами керівника (його заступника) і головного бухгалтера (його заступника) банку або підписами уповноважених осіб згідно з внутрішніми нормативними документами банку та відповідального виконавця банку.
43	М.П. отримувача	Ставиться відбиток печатки отримувача, зразок якої заявлений банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки (за наявності).
44	Підписи отримувачів	Ставляться підписи (підпис) відповідальних осіб отримувача, які вповноважені розпоряджатися рахунком і зразки підписів яких заявлені банку отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.

1	2	3
45	Строк дії чека	Строк дії чека зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом.
50	Дата надходження	Зазначаються число, місяць та рік отримання банком платника розрахункового документа: цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число зазначається цифрами ДД, місяць - словом і рік - цифрами РРРР, які засвідчуються підписом виконавця та відбитком штампа банку.
51	Дата виконання	Зазначаються число, місяць та рік списання коштів з рахунку платника цифрами у форматі ДД/ММ/РРРР або число зазначається цифрами ДД, місяць - словами, рік - цифрами РРРР, які засвідчуються підписом відповідального виконавця та відбитком штампа банку.
60	Дата надходження в банк стягувача/отримувача	Зазначається дата прийняття та перевірки банком стягувача платіжної вимоги, яка підлягає надсиланню в банк платника (банком чи безпосередньо стягувачем), або дата прийняття банком отримувача розрахункового документа для надсилання в банк платника, які засвідчуються підписом виконавця та відбитком штампа банку.
61	Рахунок стягувача/отримувача	Зазначається номер рахунку стягувача/отримувача в обслуговуючому банку.
62	Стягувач/отримувач	Зазначається назва стягувача/отримувача, що відповідає назві стягувача/отримувача, яка заявлена в банку стягувача/отримувача в картці із зразками підписів та відбитка печатки, або його скорочена назва, яка відповідає зареєстрованій в установчих документах.
63	Банк стягувача/отримувача	Зазначається назва банку (філії, відділення), що обслуговує стягувача/отримувача, у який стягувач/отримувач подав платіжну вимогу.
64	М.П. стягувача/отримувача	Ставиться відбиток печатки стягувача/отримувача (за наявності), зразок якої заявлений банку стягувача/отримувача в картці із зразками підписів і відбитка печатки.
65	Підписи стягувача/отримувача	Ставлять підписи відповідальні особи стягувача/отримувача, зразки підписів яких заявлені банку стягувача/отримувача в картці зі зразками підписів та відбитка печатки.
66	Код стягувача/отримувача	Зазначається ідентифікаційний код стягувача/отримувача за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України (ЄДРПОУ) або реєстраційний (обліковий) номер платника податку.
67	Код банку стягувача/отримувача	Зазначається код банку стягувача або отримувача, якому стягувач/отримувач надав розрахунковий документ.
70	Дата перевірки органом, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, який обслуговує орган доходів і зборів	Зазначається дата перевірки органом, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, у якому відкрито рахунок органу доходів і зборів, інкасового доручення (розпорядження), оформленого органом доходів і зборів, що засвідчується підписом відповідального виконавця та відбитком штампа органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів
71	Рахунок отримувача	Зазначається номер бюджетного рахунку, відкритого в органі, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, у разі стягнення коштів з платника податків/суб'єкта господарювання як надходження до бюджету на підставі інкасового доручення (розпорядження), оформленого органом доходів і зборів

1	2	3
72	Отримувач	Зазначаються найменування (повне або скорочене) відповідної установи, на ім'я якої відкрито рахунки для зарахування надходжень до державного та/або місцевих бюджетів, найменування території та код бюджетної класифікації в разі стягнення коштів з платника податків/суб'єкта господарювання як надходження до бюджету на підставі інкасового доручення (розпорядження), оформленого органом доходів і зборів
73	Банк отримувача	Зазначається найменування органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, на балансі якого відкрито рахунок отримувача коштів, у разі стягнення коштів з платника податків/суб'єкта господарювання як надходження до бюджету на підставі інкасового доручення (розпорядження), оформленого органом доходів і зборів
74	Код отримувача	Зазначається код органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів за Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України
75	Код банку отримувача	Зазначається код органу, що здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, на ім'я якого відкрито рахунки для зарахування надходжень до державного та/або місцевих бюджетів, у разі стягнення коштів на підставі інкасового доручення (розпорядження), оформленого органом доходів і зборів
76	Стягувач	Зазначається найменування органу доходів і зборів в разі стягнення коштів з платника податків/суб'єкта господарювання як надходження до бюджету на підставі інкасового доручення (розпорядження). Додатково може зазначатися місцезнаходження органу доходів і зборів.
77	М.П. стягувача	Ставиться відбиток печатки органу доходів і зборів в разі стягнення коштів на підставі інкасового доручення (розпорядження)
78	Підписи стягувача	Ставлять підписи відповідальні особи органу доходів і зборів в разі стягнення коштів на підставі інкасового доручення (розпорядження)

Заява на переказ готівки

Заява на переказ готівки № _____

Дата здійснення операції «__» _____ 20__ р.

Дата валютування «__» _____ 20__ р.

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Платник _____

Код платника _____

Банк платника _____

Отримувач _____

Код отримувача _____

Банк отримувача _____

Код банку отримувача _____

Загальна сума _____

(словами)

Призначення платежу _____

Пред'явлений документ _____

(паспорт або документ, що його замінює)

серія № _____, виданий _____

(номер документа)

(найменування установи, яка видала документ)

(дата видачі документа)

(дата народження)

(місце проживання особи)

Додаткові реквізити _____

Підпис платника _____ Підписи банку _____

Квитанція № _____

Дата здійснення операції «__» _____ 20__ р.

Дата валютування «__» _____ 20__ р.

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Платник _____

Код платника _____

Банк платника _____

Отримувач _____

Код отримувача _____

Банк отримувача _____

Код банку отримувача _____

Загальна сума _____

(словами)

Призначення платежу _____

Додаткові реквізити _____

Підписи банку _____

Прибутковий касовий ордер

ПРИБУТКОВИЙ
касовий ордер № ____

 _____
 (дата здійснення касової операції)

 _____
 [найменування банку (філії, відділення)]

Платник _____

Назва валюти	Дебет	№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

 Загальна сума _____
 (словами)

Призначення платежу _____

Підстава _____

 Пред'явлений документ _____ № _____
 (посвідчення, перепустка)

Підпис платника

Підписи банку

_____

_____

Заява на видачу готівки

Заява на видачу готівки № ____

_____ (дата здійснення операції)

Банк отримувача _____

Отримувач _____

Назва валюти		№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Дебет			
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Загальна сума _____ (словами)

Зміст операції _____

Пред'явлений документ _____ (паспорт або документ, що його замінює)

серія _____ № _____, виданий _____ (номер документа) (найменування установи, яка видала документ)

_____ (дата видачі документа)

_____ (дата народження) _____ (місце проживання особи)

Підпис отримувача _____

Підписи банку _____

Видатковий касовий ордер

ВИДАТКОВИЙ
касовий ордер № __________
(дата здійснення касової операції)_____
[найменування банку (філії, відділення)]

Платник _____

Назва валюти	Дебет	№ рахунку	Сума	Еквівалент у гривнях
	Кредит			
Загальна сума (цифрами)				

Загальна сума _____

(словами)

Призначення платежу _____

Підстава _____

Пред'явлений документ _____

№ _____

(посвідчення, перепустка)

Підпис отримувача _____

Підписи банку _____

Договір банківського рахунку (для юридичних осіб)

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ № _____

м. _____

«_____» _____ 20__р.

Публічне акціонерне товариство «_____», (далі — Банк), в особі _____, який діє на підставі _____, з одного боку, та _____, (далі — Клієнт), з юридичною адресою _____, в особі _____, що діє на підставі _____, з іншого боку, іменовані разом як «Сторони» та окремо як «Сторона», уклали цей договір банківського рахунку (далі — Договір) про наступне:

1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. На умовах цього Договору Банк відкриває Клієнту поточний рахунок № _____ у _____ (вид валюти) (далі — «Рахунок») та здійснює його розрахунково-касове обслуговування у валюті, визначеній Клієнтом у заяві про відкриття Рахунку, і надає пов'язані з цим послуги.

1.2. Клієнт доручає Банку відправити до уповноважених державних органів, в тому числі до органів державної податкової служби, у порядку, передбаченому чинним законодавством України, файл-повідомлення про відкриття або закриття Рахунку засобами електронного зв'язку в захищеному вигляді з обов'язковим наданням підтвердження отримувачем про його надходження з використанням засобів захисту.

1.3. Клієнт доручає Банку здійснювати розрахунково-касове обслуговування Рахунку на умовах Договору, включаючи:

а) виконувати платежі в межах залишку коштів на Рахунку у відповідній валюті на момент подання в Банк належним чином оформлених розрахункових документів або на момент виконання відповідного розрахункового документа, якщо іншого не передбачено окремим договором;

б) здійснювати договірне списання з Рахунку, відкритого у Банку;

в) виконувати інші операції, передбачені чинним законодавством України.

1.4. В цілях Договору, розрахунковий документ означає документ на паперовому носії або у формі електронних даних, складений відповідно до вимог чинного законодавства України та внутрішніх положень Банку, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача.

2. ПРАВА ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СТОРІН**2.1. Клієнт має право:**

а) розпоряджатися коштами на Рахунку з дотриманням вимог чинного законодавства України та умов Договору, крім випадків обмеження права розпорядження Рахунком за рішенням суду або в інших випадках, встановлених законом, а також у разі зупинення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, передбачених законом;

б) отримувати готівкові кошти за умови наявності на Рахунку коштів, у випадках і на потреби, передбачені чинним законодавством України;

в) для здійснення розрахунків використовувати розрахункові документи, визначені чинним законодавством України та нормативно-правовими актами Національного банку України, внутрішніми документами Банку.

2.2. Банк має право:

а) використовувати кошти Клієнта, які зберігаються на Рахунку, гарантуючи Клієнту його права безперешкодно розпоряджатись цими коштами відповідно до умов цього Договору, чинного законодавства України, в тому числі нормативних актів Національного банку України;

б) відмовляти Клієнту у його обслуговуванні у разі ненадання документів та відомостей, необхідних для здійснення ідентифікації Клієнта, для визначення суті його діяльності, фінансового стану, змісту та підстав здійснення операцій за Рахунком;

в) тимчасово зупиняти/обмежувати операції по Рахунку Клієнта у випадках, передбачених чинним законодавством України;

- г) здійснювати примусове та договірне списання коштів з Рахунку у випадках, передбачених чинним законодавством України, цим Договором та відповідними домовленостями;
- д) отримувати плату за надані послуги, та/чи здійснювати договірне списання для отримання плати.

2.3. Клієнт бере на себе зобов'язання:

- а) належним чином виконувати умови цього Договору, вимоги чинного законодавства України, діючих інструкцій, правил, інших нормативних актів Національного банку України з питань здійснення розрахунково-касових операцій;
- б) у разі здавання Клієнтом готівкової виручки до каси Банку, здавати готівку, яка є понадлімітним залишком, не пізніше робочого дня, наступного за днем надходження готівки до каси Клієнта, протягом операційного часу Банку або через вечірню касу Банку;
- в) не пізніше наступного робочого дня після отримання виписок з Рахунку письмово повідомляти Банк про всі помічені неточності або помилки у виписках та інших документах або про невизнання підсумкового сальдо за Рахунком;
- г) своєчасно здійснювати оплату за виконані Банком операції та послуги згідно з Тарифами Банку;
- д) надавати на першу вимогу Банку документи та/або відомості, необхідні для здійснення Банком процедури відкриття Рахунку, ідентифікації Клієнта.

2.4. Банк бере на себе зобов'язання:

- а) належним чином виконувати умови цього Договору;
- б) зарахувати на Рахунок готівкову виручку, здану Клієнтом до каси Банку:
  - у разі здачі виручки протягом операційного часу Банку – у день її надходження до каси Банку;
  - у разі здачі виручки через вечірню касу Банку – наступного робочого дня;
- в) виконувати розрахункові документи із зарахування грошових коштів на і перерахування (списання) грошових коштів з Рахунку у строки, визначені чинним законодавством України та внутрішніми документами Банку;
- г) після здійснення операцій списання або зарахування коштів на Рахунок надати Клієнту інформацію щодо проведеної операції.

3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

3.1. Клієнт зобов'язується відшкодувати всі витрати Банку, пов'язані з неналежним або несвоєчасним виконанням своїх зобов'язань за Договором, у повному обсязі.

3.2. За порушення Банком з його вини:

- строків виконання доручення Клієнта на переказ коштів, у тому числі внаслідок помилкового переказу коштів на рахунок неналежного отримувача;
- строків завершення переказу коштів;
- здійснення Банком безпідставного списання коштів з Рахунку,

3.3. Банк не несе відповідальності за нестачу отриманих Клієнтом готівкових коштів, якщо така була виявлена Клієнтом при перерахунку готівки поза межами Банку і без його представника.

3.4. Банк не несе відповідальності за повноту та правильність розрахунків Клієнта з державними органами, юридичними та фізичними особами.

3.5. Банк не несе відповідальність за достовірність інформації, зазначеної Клієнтом в документі на переказ коштів, суті операції, щодо якої здійснюється цей переказ.

3.6. Банк не несе відповідальності, якщо помилкове зарахування/списання грошових коштів з Рахунку Клієнта відбулось з вини Клієнта або його контрагентів.

4. ФОРМИ ТА ПОРЯДОК РОЗРАХУНКІВ

4.1. Перелік Послуг, які надаються Банком Клієнту, а також їх вартість визначаються в тарифах на послуги з розрахунково-касового обслуговування відповідно до обраного Клієнтом тарифного пакету _____ (далі — «Тарифний пакет») та тарифів (далі — «Тарифи»), що затверджені Рішеннями Тарифного комітету Банку, які оприлюднюються шляхом їх розміщення на інформаційних стендах Банку та на сайті _____.

4.2. Оплата вартості наданих Банком послуг здійснюється Клієнтом шляхом безготівкового перерахування, внесення готівки в касу Банку або шляхом договірного списання.

5. БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ ТА ІНФОРМАЦІЯ ПРО КЛІЄНТА

5.1. Банк гарантує, що інформація стосовно діяльності та фінансового стану Клієнта, яка є банківською таємницею відповідно до закону, не буде розголошена Банком без згоди Клієнта,

зокрема якщо розголошення такої інформації може завдати матеріальної чи моральної шкоди Клієнту, за виключенням випадків, визначених чинним законодавством та цим Договором.

6. ФОРС-МАЖОР

6.1. Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання будь-якого з положень Договору, якщо це невиконання стало наслідком причин, що знаходяться поза сферою контролю не виконуючої Сторони. Такі причини включають стихійне лихо, екстремальні погодні умови, пожежі, війни, страйки, військові дії, громадянське безладдя, перебої чи збої в роботі систем Банку, і таке інше (далі — «форс-мажор»), але не обмежуються ними. Період звільнення від відповідальності починається з моменту оголошення не виконуючою Стороною «форс-мажору».

6.2. «Форс-мажор» автоматично продовжує термін виконання зобов'язань на весь період його дії та ліквідації наслідків. Про настання "форс-мажорних" обставин Сторони мають інформувати одна одну невідкладно у письмовій формі.

7. ПОРЯДОК ЗМІН ТА ПРИПИНЕННЯ ДІЇ ДОГОВОРУ. ЗАКРИТТЯ РАХУНКУ

7.1. Розірвання Договору та закриття Рахунку може здійснюватись за взаємною згодою Сторін, крім випадків, обумовлених Договором.

7.2. Клієнт має право у разі відсутності заборгованості перед Банком за цим або іншими договорами та у разі відсутності інших діючих договорів з Банком у будь-який час закрити Рахунок і припинити дію Договору з наданням письмового повідомлення за 5 робочих днів та виконанням інших дій, передбачених чинним законодавством України.

7.3. При закритті Рахунку залишок коштів на ньому має бути перерахований на інший рахунок, вказаний Клієнтом, відповідно до його платіжного доручення. У разі закриття Рахунку за ініціативою Банку і неповідомлення Клієнтом Рахунку для перерахування залишку, будь-які відсотки та плата за такий залишок не нараховуються з дати відправлення повідомлення Клієнту.

8. СТРОК ДІЇ ДОГОВОРУ

8.1. Договір укладений на невизначений строк та набуває чинності з дня його підписання належним чином уповноваженими представниками Сторін.

8.2. Договір зберігає свою чинність до повного виконання Клієнтом зобов'язань за цим Договором.

9. ІНШІ УМОВИ ДОГОВОРУ

9.1. Банк має право користуватися коштами, що знаходяться на Рахунку, із сплатою процентів за таке користування відповідно до діючих Тарифів Банку або до умов укладеної з Клієнтом додаткового договору до Договору. Метод та порядок нарахування процентів, а також виплата нарахованих процентів здійснюються в порядку та у розмірі, визначеному діючими Тарифами Банку.

9.2. Договір укладений у двох примірниках українською мовою. Обидва примірники мають однакову юридичну силу.

9.3. Клієнт дає згоду на передачу інформації про Клієнта особами, дочірнім компаніями, пов'язаними особами Банку, юридичним та податковим радникам, аудиторам, контролюючим органам, в тому числі органу з питань фінансового моніторингу.

10. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

БАНК: <u>Назва банку</u> Адреса: МФО Код ЄДРПОУ № тел. Філія/ Відділення _____ підпис М.П.	КЛІЄНТ <u>Назва</u> Код ЄДРПОУ: Адреса: № тел. _____ (ПІБ) _____ підпис М.П. Примірник договору отримав _____ «__» _____ 20__ р. (ПІБ та підпис)
--	---

Договір банківського рахунку (для фізичних осіб)

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ №__

м. _____

«__» _____ 20__ р.

Публічне акціонерне товариство «_____», (далі — Банк), в особі _____, який діє на підставі _____, з одного боку, та _____, (далі — Вкладник), що проживає за адресою _____, з іншого боку, іменовані разом як «Сторони» та окремо як «Сторона», уклали цей договір банківського вкладу (далі — Договір) про наступне:

1. Вкладник передає Банку грошову суму у розмірі _____ грн.

(сума прописом і літерами)

(далі — «Вклад») в день підписання цього Договору шляхом _____, а Банк приймає вклад і зобов'язується виплачувати Вкладникові суму вкладу та проценти на неї в порядку та на умовах, встановлених цим Договором.

2. Вид вкладу - строковий.

3. Вклад вноситься та оформлюється у відповідності із банківськими правилами, встановленими для вкладів цього виду. Внесення вкладу за цим Договором підтверджується шляхом видачі Вкладникові _____.

4. Строк вкладу становить: ____ місяців з дня, наступного за днем укладення цього Договору.

5. Реквізити депозитного рахунку, який відкривається за цим Договором: _____.

6. Розмір процентів на вклад становить _____. Умови перегляду розміру процентів за вкладом _____.

7. Проценти на вклад нараховуються в період з дня, наступного за днем укладення цього Договору, і до дня, що передує її поверненню.

8. Проценти на вклад виплачуються Вкладникові на його вимогу зі спливом кожного кварталу окремо від суми вкладу, а не витребувані у цей строк проценти збільшують суму вкладу, на яку нараховуються проценти.

9. При поверненні вкладу Вкладникові одночасно виплачуються усі нараховані проценти на дату повернення вкладу.

10. Виплата Вкладникові процентів на суму вкладу провадиться шляхом _____.

11. Банк зобов'язується повернути вклад зі спливом строку вкладу.

12. Банк також зобов'язується видати вклад (або його частину) на першу вимогу Вкладника. У такому разі проценти виплачуються у розмірі _____.

13. Вклад повертається Вкладнику при пред'явленні _____ шляхом _____.

14. Якщо Вкладник не вимагає повернення вкладу зі спливом строку вкладу, цей Договір вважається продовженим на таких умовах: _____.

15. Банк зобов'язується забезпечити повернення вкладу Вкладникові шляхом страхування ризику неповернення вкладу на таких умовах _____ в строк _____.

16. Банк зобов'язується надати Вкладнику інформацію про забезпечення повернення вкладу шляхом _____ в строк _____.

17. Вкладник має право розпоряджатися вкладом як особисто, так і через свого представника.

18. У випадку порушення Договору, Сторона несе відповідальність, визначену цим Договором та (або) чинним законодавством України.

18.1. Порушенням Договору є його невиконання або неналежне виконання, тобто виконання з порушенням умов, визначених змістом цього Договору.

18.2. Сторони не несуть відповідальності за порушення Договору, якщо воно сталося не з їх вини (умислу чи необережності).

18.3. Сторона вважається невинуватою і не несе відповідальності за порушення Договору, якщо вона доведе, що вжила всіх залежних від неї заходів щодо належного виконання цього Договору.

19. Банк несе наступну відповідальність за цим Договором _____.

20. Вкладник несе наступну відповідальність за цим Договором _____.

21. Цей Договір підписується Сторонами та скріплюється печаткою Банку.

22. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту внесення вкладу Вкладником.

23. Строк цього Договору починає свій перебіг у момент, визначений у п. 2 цього Договору та закінчується _____.

24. Закінчення строку цього Договору не звільняє Сторони від відповідальності за його порушення, яке мало місце під час дії цього Договору.

25. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

26. Зміни у цей Договір набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

27. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, цей Договір може бути розірваний тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору, або на вимогу Вкладника.

28. Умови дострокового розірвання цього Договору _____.

29. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

30. Сторони несуть повну відповідальність за правильність вказаних ними у цьому Договорі реквізитів та зобов'язуються своєчасно у письмовій формі повідомляти іншу Сторону про їх зміну, а у разі неповідомлення несуть ризик настання пов'язаних із ним несприятливих наслідків.

31. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємними частинами і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені печаткою Банку.

32. Всі виправлення за текстом цього Договору мають силу та можуть братися до уваги виключно за умови, що вони у кожному окремому випадку датовані, засвідчені підписами Сторін та скріплені печаткою Банку.

33. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу.

РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

БАНК: Назва банку Адреса: МФО Код ЄДРПОУ № тел. Філія/ Відділення _____ підпис М.П.	КЛІЄНТ ПІБ Код ІПН: Адреса: № тел. _____ підпис Примірник договору отримав _____ «__» _____ 20__ р. (ПІБ та підпис)
---	--

Заява про відкриття поточного рахунку (для юридичних осіб)

**ЗАЯВА
про відкриття поточного рахунку**

Найменування банку _____
 Найменування клієнта банку, _____ Код за ЄДРПОУ або
 що відкриває рахунок, _____ реєстраційний
 (повне і точне найменування) _____ (обліковий) номер
 _____ платника податків
 _____
 _____ (юридичної особи/відокремленого підрозділу)

Просимо відкрити _____ рахунок у _____.
 (вид поточного рахунку) (вид валюти)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлені. Вимоги цієї Інструкції для нас обов'язкові.

Додаткова інформація _____.

Керівник (посада) _____ (підпис, прізвище, ініціали)

«___» _____ 20__ р.

М.П.

Відмітки банку

Відкрити _____ рахунок _____ Документи на оформлення відкриття
 (вид поточного рахунку) _____ рахунку перевірів
 дозволяю _____

Керівник _____ (підпис)
 (уповноважена керівником особа)

_____ (посада і підпис уповноваженої особи, на яку покладено обов'язок відкривати рахунки клієнтів)

Дата відкриття рахунку

«___» _____ 20__ р.

Головний бухгалтер _____
 (інша відповідальна особа, яка контролює правильність присвоєння номера рахунку)
 _____ (підпис)

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Картка із зразками підписів і відбитка печатки (для юридичних осіб)

**КАРТКА
із зразками підписів і відбитка печатки**

<p>Власник рахунку Повне найменування _____</p> <hr/> <p>Скорочене найменування _____</p> <p>Код за ЄДРПОУ <input type="text"/></p> <p>Місцезнаходження _____</p> <p>Телефон _____</p> <p>Найменування організації, якій клієнт адміністративно підпорядкований, _____ (міністерство, центральна _____ кооперативна або громадська організація)</p>	<p>Відмітка банку Дозвіл на прийняття зразків підписів</p> <hr/> <p>Головний бухгалтер (або інша уповноважена на це особа банку)</p> <hr/> <p>(підпис) «___» _____ 20__ р. Інші відмітки _____</p>
---	--

Найменування банку _____
Місцезнаходження банку _____
Наводимо зразки підписів і відбитка печатки (за наявності), які слід уважати обов'язковими під час здійснення операцій за рахунком _____
(номер рахунку)

Розпорядження за рахунком слід уважати дійсними в разі наявності на них одного першого і одного другого підписів.

Посада (за наявності)	Прізвище, ім'я та по батькові	Зразок підпису	Зразок відбитка печатки
Перший підпис	_____	_____	
Другий підпис	_____	_____	

<p>Місце для відбитка печатки організації, що засвідчила повноваження та підписи клієнта</p>	<p>Повноваження та підписи керівника і головного бухгалтера, які діють відповідно до статуту (положення), засвідчую:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>(посада і підпис керівника чи заступника керівника організації, якій клієнт адміністративно підпорядкований)</p>	<p>Строк повноважень і підписи службових осіб, які тимчасово користуються правом першого або другого підпису, засвідчуємо:</p>	<p>Керівник _____</p> <p>Головний бухгалтер _____</p>
--	--	--	---

Місце для посвідчувального напису нотаріуса відповідної форми _____

Заява про відкриття поточного рахунку (для фізичних осіб – підприємців)**Заява
про відкриття поточного рахунку
(для фізичних осіб – підприємців)**

Найменування банку _____

Особа-підприємець, яка відкриває рахунок, _____
(прізвище, ім'я, по батькові)Реєстраційний номер облікової картки
платника податків

Код економічної діяльності _____

Назва виду економічної діяльності _____

Прошу відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)

для здійснення підприємницької діяльності.

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлений. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові.

Додаткова інформація _____.

«___» _____ 20__ р.

_____
(підпис власника рахунку)

Відмітки банку

Відкрити _____ рахунок
(вид поточного рахунку)Документи на оформлення відкриття
рахунку перевірів

дозволяю

Керівник (уповноважена керівником особа)

_____
(посада і підпис уповноваженої особи, на яку
покладено обов'язок відкривати рахунки
клієнтів)_____
(підпис)

Дата відкриття рахунку

«___» _____ 20__ р.

№ балансового рахунку	№ особового рахунку

Головний бухгалтер

(інша відповідальна особа, яка контролює
правильність присвоєння номера рахунку)_____
(підпис)

**Картка із зразками підписів
(для фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців)**

**КАРТКА
із зразками підписів**

Реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідний орган державної фіскальної служби і мають відмітку в паспорті) _____

Власник рахунку _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Місце проживання _____

Телефон _____

Найменування банку _____

Зразок підпису власника
рахунку

Зразки підписів довірених
осіб

Наведений (наведені) зразок (зразки) підпису (підписів) прошу вважати обов'язковим (обов'язковими) під час здійснення операцій за рахунком.

Зразок відбитка печатки

Відмітка банку

Рахунок _____
(номер рахунку)

Дозвіл на прийняття
зразка підпису

Головний бухгалтер
(або інша уповноважена
на це особа банку)

_____

(підпис та прізвище)

«___» _____ 20__ р.

Інші відмітки

Засвідчую справжність
підпису (підписів)

_____

(прізвище, ім'я, по батькові)

який (які) зроблено в
моїй присутності.

_____

(підпис та прізвище
працівника банку, який
відкриває рахунок)

Заява про відкриття поточного рахунку (для фізичних осіб)**Заява
про відкриття поточного рахунку**

Найменування банку _____

Особа, яка відкриває рахунок _____
[прізвище, ім'я, по батькові (по батькові - за наявності)]Реєстраційний номер облікової
картки платника податківПрошу відкрити поточний рахунок у _____
(вид валюти)на моє ім'я / на ім'я _____
(прізвище, ім'я, по батькові особи, на ім'я якої відкривається рахунок)

Із змістом Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах ознайомлений. Вимоги цієї Інструкції для мене обов'язкові. Мені відомо про те, що цей рахунок забороняється використовувати для проведення операцій, пов'язаних із здійсненням підприємницької діяльності. Письмові розпорядження підписуватимуться мною або уповноваженою мною особою за довіреністю.

У разі зміни повноважень особи на право розпоряджатися рахунком зобов'язуюсь негайно повідомити про це в письмовій формі.

Усе листування щодо цього рахунку прошу надсилати за адресою:

_____.

Про зміну адреси повідомлятиму банк письмово.

Додаткова інформація _____

«___» _____ 20__ р.

_____
(підпис власника рахунку / підпис особи,
яка відкриває рахунок на користь іншої особи)

Заявка-анкета на отримання кредиту фізичною особою

Заявка-анкета заповнюється Позичальником за наданою формою без пропусків та змін. У разі відсутності у Позичальника інформації по якомусь з пунктів, в анкеті проставляється прочерк або вказується причина відсутності інформації. У разі, якщо Позичальник вважає необхідним навести додаткові відомості, заповнюється остання графа анкети «Додаткова інформація».

I. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЗИЧАЛЬНИКА

Прізвище:	
Ім'я:	
По-батькові:	
Паспорт: Серії _____ № _____ виданий _____ _____ «__» _____ року	
Ідентифікаційний номер: № _____, присвоєний Державною податковою адміністрацією України міста _____ району _____	
Дата занесення до реєстру: «__» _____ р. Дата народження: «__» _____ р. Місце народження: _____	
За пропискою (місцем реєстрації) _____ _____ — Фактична адреса проживання _____ _____ — E-mail: _____	Телефони: Домашній _____ — Робочий _____ — Мобільний _____ —
Освіта:	
☐ вища ☐ середньо-спеціальна ☐ середня	
Сімейний стан:	
П.І.Б. дружини / чоловіка: _____	
Дата та місце народження дружини / чоловіка: _____	
Місце основної роботи та посада дружини / чоловіка: _____	
Сума щомісячного доходу дружини/чоловіка: _____	
Діти:	
П.І.Б. _____	Рік народження: _____
_____	_____
Утриманці:	
П.І.Б. _____	Рік народження: _____
_____	_____

2. ОПИСАННЯ КРЕДИТУ, ЩО ЗАПИТУЄТЬСЯ

Валюта	Сума	Строк	Відсоткова ставка

Мета отримання кредиту: _____

Шлях конвертації валютних коштів _____

Форма і графік отримання кредиту: _____

Графік погашення кредиту:

Періодичність та розміри платежів за основною сумою кредиту: _____

Періодичність сплати відсотків: _____

Джерела погашення кредиту:

Основне: _____

Додаткове: _____

Забезпечення кредиту: _____

Описання поручителів (гарантів): _____

3. ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЩОМІСЯЧНІ ДОХОДИ ТА ЗАГАЛЬНІ ВИТРАТИ ПОЗИЧАЛЬНИКА (СІМ'Ї)

Доходи:

	Стаття щомісячного доходу, грн.	Всього
1	Основний дохід	
2	Додатковий дохід	
ВСЬОГО:		

Витрати:

	Стаття щомісячних витрат, грн.	Всього
1	Комунальні платежі	
2	Орендна плата за житло	
3	Погашення кредитів та процентів за кредитами	
4	Харчування, одяг	
5	Інші витрати	
ВСЬОГО:		

Джерела погашення кредиту:

Основне: _____

Додаткове: _____

4. АКТИВИ ТА ЗОБОВ'ЯЗАННЯ СІМ'Ї

АКТИВИ	Грошові кошти або ринкова вартість	ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	Несплачений залишок
Поточні та депозитні рахунки в банках: Сума, строк розміщення		Кредити банків: Сума, строк погашення	
Власна нерухомість (опис, місцезнаходження, ринкова вартість)		Зобов'язання перед іншими кредиторами: Сума, строк погашення	
Автомобіль (марка, дата виготовлення)		Зобов'язання перед фізичними особами: Сума, строк погашення	
Інші активи		Інші зобов'язання	
ВСЬОГО:		ВСЬОГО:	

Укажіть наявність застави власного майна (нерухомості, автомобілю, цінних паперів та інше): _____

Чи отримували Ви кредити за останні три роки?

Назва банку	Сума кредиту	Дата отримання	Дата погашення за договором	Дата погашення фактична	Сума заборгованості за кредитом на даний момент

Вкажіть, чи були затримки при виплаті кредиту та/або відсотків _____

ІНШІ ВІДОМОСТІ ПРО ПОЗИЧАЛЬНИКА

1. Чи мали Ви або члени Вашої сім'ї нарікання з боку податкових органів? Якщо мали, вкажіть які: _____

2. Наявність судимостей позичальника або членів сім'ї позичальника: _____

3. Чи мало місце примусове стягнення майна за останні три роки? _____

Банк гарантує, що вся інформація, що надана клієнтом, буде використана строго конфіденційно та лише для прийняття рішення по суті цієї анкети та кредитної заяв.

Я, що підписався нижче, підтверджую, що інформація в цій анкеті є повною та правдивою, при цьому згодний негайно інформувати банк про всі зміни у відомостях, наведених в анкеті, чи суттєві зміни фінансового стану сім'ї. Банк залишає за собою право перевірки достовірності наданої в анкеті інформації та отримання додаткових даних про Позичальника та сім'ю Позичальника для складання вичерпного висновку. Я розумію, що виявлення прихованої або недостовірної інформації є достатньою умовою для припинення процесу кредитування.

Підтверджую достовірність наданої інформації та не заперечую проти її перевірки.

_____
(підпис)

«___» _____ 20__ р.

**Перелік методик та процедур, які мають бути передбачені
внутрішньобанківськими положеннями щодо визначення розміру
кредитного ризику за активними банківськими операціями**

1. Внутрішньобанківські положення щодо визначення розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями мають передбачати, зокрема:

1) порядок проведення активних банківських операцій, у тому числі порядок прийняття рішення та проведення реструктуризації кредитів;

2) порядок включення/виключення фінансових активів до/з групи фінансових активів;

3) порядок накопичення, документування та систематичного оновлення інформації про своєчасність сплати боргу боржником/контрагентом;

4) окремі методики оцінки фінансового стану та визначення класу (у тому числі опис переліку основних джерел інформації та даних, що використовуються) боржника/контрагента, в тому числі який є учасником групи юридичних осіб під спільним контролем/групи пов'язаних контрагентів, для: юридичних осіб; фізичних осіб (у тому числі суб'єктів господарювання); банків (у тому числі нерезидентів); бюджетних установ; боржників - емітентів цінних паперів;

5) окремі порядки формування, статистичного підтвердження та документування власного досвіду банку щодо: коефіцієнтів PD та LGD за групами фінансових активів; дефолтів боржників/контрагентів та втрат за активами; ризиків, на які наражається боржник/контрагент унаслідок участі в групі юридичних осіб під спільним контролем/групі пов'язаних контрагентів;

6) методику визначення значень коефіцієнтів PD та LGD в межах встановлених діапазонів значень згідно з вимогами цього Положення;

7) порядок визнання/припинення визнання банком дефолту боржника/контрагента;

8) окремі порядки розрахунку розміру кредитного ризику за: активом/наданим фінансовим зобов'язанням за видами активів/наданих фінансових зобов'язань (на індивідуальній та груповій основі); цінним папером, що містить, у тому числі докладні перелік та опис критеріїв, що враховуються банком під час оцінки кредитного ризику за цінними паперами; наявного додаткового забезпечення та/або рейтингових оцінок; дебіторською заборгованістю;

9) порядки та процедури щодо роботи банку із заставою, зокрема:

порядок здійснення правового аналізу документів під час укладення договору застави за кредитом з метою юридичного обґрунтування своїх прав як заставодержателя;

процедуру страхування предмета застави;

порядок визначення ринкової вартості предметів застави та здійснення її переоцінки (для оцінки, що здійснюється оцінювачем майна - працівником банку, який має кваліфікаційне свідоцтво оцінювача, визначаються процедури проведення ним оцінки (переоцінки, перегляду вартості), застосовувані методики оцінки, зміст і форма внутрішнього документа про оцінку майна);

процедури реалізації забезпечення;

10) порядок здійснення контролю за правильністю розрахунку розміру кредитного ризику за активами/наданими фінансовими зобов'язаннями;

11) порядок формування та ведення кредитної документації.

Кредитний договір

КРЕДИТНИЙ ДОГОВІР № __

М. _____

«__» _____ 20__ р.

(вказати найменування сторони та необхідні відомості про неї)

(надалі іменується «Банк») в особі _____

(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____

(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

з однієї сторони, та _____

(вказати найменування сторони)

(надалі іменується «Позичальник») в особі _____

(вказати посаду, прізвище, ім'я, по батькові)

що діє на підставі _____

(вказати: статуту, довіреності, положення тощо)

з іншої сторони, (в подальшому разом іменуються «Сторони») уклали цей Кредитний договір № _____ (надалі іменується «Договір») про наступне.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. За цим Договором Банк зобов'язується надати Позичальнику грошові кошти (надалі іменується «кредит») для _____

(вказати цільове призначення кредиту)

в сумі _____

(сума цифрами і літерами)

строком на _____ місяців з ____ до ____ року зі сплатою _____ процентів річних від наданої та неповернутої суми кредиту.

1.2. Кожна із Сторін гарантує, що на момент укладання Договору вона не є жодним чином обмеженою законом, іншим нормативним чи правозастосовчим актом, судовим рішенням або іншим, передбаченим відповідним чинним законодавством, способом в своєму праві укладати цей Договір та виконувати усі умови, визначені у ньому.

2. ОБОВ'ЯЗКИ БАНКУ

2.1. Банк зобов'язується для надання кредиту (кредитів), обліку використання кредиту (кредитів), нарахування процентів, а також для обліку погашення заборгованості за кредитом (кредитами) і процентами відкрити Позичальнику наступні рахунки:

2.1.1. _____ рахунок № _____,

2.1.2. рахунок для обліку нарахованих процентів № _____.

2.2. Банк зобов'язується надавати кредит (кредити) шляхом перерахування Позичальнику відповідних грошових сум на _____ рахунок № _____ у строки _____ із дня, наступного за днем отримання відповідної заяви Позичальника.

2.3. Банк зобов'язується надати Позичальнику консультативні послуги з питань виконання цього Договору в строк _____ шляхом _____.

3. ОБОВ'ЯЗКИ ПОЗИЧАЛЬНИКА

3.1. Позичальник зобов'язується використовувати кредит за цільовим призначенням та повернути його у строк.

3.2. Позичальник зобов'язується оплатити відкриття рахунка в розмірі _____ (_____) гривень шляхом перерахування грошових коштів на рахунок

Банку не пізніше ____ (_____) банківських днів з дня набрання чинності цим Договором.

3.3. У разі порушення строків повернення кредиту Позичальник зобов'язується сплатити Банку пеню у розмірі ____ % від простроченої суми за кожен день прострочення.

3.3.1. За порушення строків сплати процентів за користування кредитом Позичальник зобов'язується сплатити Банку пеню у розмірі ____ % від простроченої суми за кожен день прострочення.

3.4. Позичальник зобов'язується надавати Банку наступні планові та звітні документи, необхідні для видачі кредиту, контролю за його використанням та поверненням.

4. ПРАВА БАНКУ

4.1. Банк має право відмовитися від надання Позичальникові кредиту частково або у повному обсязі у разі порушення процедури визнання Позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий Позичальникові кредит своєчасно не буде ним повернений.

4.2. Банк має право проводити перевірки цільового використання кредитів на місці у Позичальника шляхом.

4.2.1. У разі виявлення нецільового використання кредитів Банк має право стягнути з Позичальника штраф у розмірі _____ та відмовитися від подальшого кредитування Позичальника за цим Договором.

4.3. Банк має право аналізувати кредитоспроможність Позичальника, здійснювати на місці у Позичальника перевірки з питань економічного та фінансового стану, бухгалтерського обліку та звітності.

5. ПРАВА ПОЗИЧАЛЬНИКА

5.1. Позичальник має право відмовитися від одержання кредиту (кредитів) частково або у повному обсязі, повідомивши про це Банк.

5.2. Позичальник має право порушувати перед Банком питання про перенесення строків повернення кредиту та процентів по ньому в разі виникнення тимчасових фінансових або інших ускладнень з незалежних від нього причин, пов'язаних з виконанням проекту, що кредитується.

5.3. Позичальник має право здійснювати дострокове повернення частини або всієї суми кредиту, достроково сплачувати проценти за користування ним.

6. ВИРІШЕННЯ СПОРІВ

6.1. Усі спори, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

6.2. Якщо відповідний спір не можливо вирішити шляхом переговорів, він вирішується в судовому порядку за встановленою підвідомчістю та підсудністю такого спору відповідно до чинного законодавства України.

7. ДІЯ ДОГОВОРУ

7.1. Цей Договір вважається укладеним і набирає чинності з моменту його підписання Сторонами та його скріплення печатками Сторін.

7.2. Якщо інше прямо не передбачено цим Договором або чинним законодавством України, зміни у цей Договір можуть бути внесені тільки за домовленістю Сторін, яка оформлюється додатковою угодою до цього Договору.

7.3. Зміни до цього Договору набирають чинності з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

7.4. Цей Договір вважається розірваним з моменту належного оформлення Сторонами відповідної додаткової угоди до цього Договору, якщо інше не встановлено у самій додатковій угоді, цьому Договорі або у чинному законодавстві України.

8. ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

8.1. Усі правовідносини, що виникають з цього Договору або пов'язані із ним, у тому числі пов'язані із дійсністю, укладенням, виконанням, зміною та припиненням цього Договору, тлумаченням його умов, визначенням наслідків недійсності або порушення Договору, регулюються цим Договором та відповідними нормами чинного законодавства України, а також звичаями ділового обороту, які застосовуються до таких правовідносин, на підставі принципів добросовісності, розумності та справедливості.

8.2. Після підписання цього Договору всі попередні переговори за ним, листування, попередні договори, протоколи про наміри та будь-які інші усні або письмові домовленості Сторін з питань, що так чи інакше стосуються цього Договору, втрачають юридичну силу, але можуть братися до уваги при тлумаченні умов цього Договору.

8.3. Додаткові угоди та додатки до цього Договору є його невід'ємними частинами і мають юридичну силу у разі, якщо вони викладені у письмовій формі, підписані Сторонами та скріплені їх печатками.

8.4. Цей Договір складений при повному розумінні Сторонами його умов та термінології українською мовою у ___ автентичних примірниках, які мають однакову юридичну силу.

РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

БАНК: Назва банку Адреса: МФО Код ЄДРПОУ № тел. Філія/ Відділення _____ підпис М.П.	КЛІЄНТ Назва Код ЄДРПОУ: Адреса: № тел. _____ (ПІБ) підпис М.П. Примірник договору отримав _____ «__» _____ 20__ р. (ПІБ та підпис)
--	---

Вимоги до кредитної документації (справи) боржника

1. Кредитна документація (справа) формується банком на паперових носіях і повинна містити такі дані, згруповані хронологічно за визначеними нижче розділами.

2. Установчі та реєстраційні документи боржника, у тому числі:

1) установчі та реєстраційні документи (для юридичних осіб);

2) копії відповідних сторінок паспорта та довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків (для фізичних осіб) або серії та номера паспорта для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку в паспорті;

3) інформація щодо юридичної структури боржника/групи (для юридичних осіб) із зазначенням часток володіння (зазначаються компанії, які не пов'язані юридично, але входять до групи, пов'язані по бізнес-моделі та/або контролюються кінцевим бенефіціаром; зазначаються роль кожного учасника групи, схема товарно-грошових потоків; зазначається реальний власник(и); роль боржника в групі і в схемі товарно-грошових потоків);

4) інформація про менеджмент боржника (для юридичних осіб).

3. Документація про прийняття рішення щодо надання кредиту:

1) письмове клопотання (заява) боржника про надання кредиту;

2) бізнес-план, техніко-економічне обґрунтування потреби в кредиті на відповідні цілі, наявність впливу фактору сезонності або циклічності (для юридичних осіб);

3) інформація, надана боржником та документально підтверджена іншими банками, про:

борг боржника з визначенням основних умов договору про надання кредиту (сума за договором, строк, залишок боргу, вид забезпечення за кредитом тощо);

наявність простроченої заборгованості;

4) інформація про стан виконання зобов'язань боржника перед банком за попередніми договорами, кредитну історію (за наявності);

5) аудиторський висновок про фінансовий стан боржника (за наявності);

6) висновок уповноважених фахівців банку щодо оцінки кредитоспроможності боржника;

7) рішення колегіального органу/визначеної особи банку про можливість надання кредиту; рішення колегіального органу щодо надання повноважень визначеній особі банку приймати рішення про можливість надання кредитів, унесення змін до діючих умов договору про надання кредиту;

8) договір про надання кредиту і додаткові договори до нього;

9) документи, що підтверджують повноваження особи підписувати договір про надання кредиту та додаткові договори до нього від імені боржника/контрагента банку.

4. Документи щодо застави (у тому числі її моніторингу):

1) договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них, гарантійні листи;

2) документи, що підтверджують повноваження особи підписувати договори застави (іпотеки) та додаткові договори до них від імені боржника/контрагента банку;

3) юридична документація заставодавця/поручителя;

4) копії правовстановлюючих документів на майно (майнові права), що передається в забезпечення;

5) документи, що підтверджують ринкову вартість заставленого майна;

6) документи, що свідчать про наявність та якість збереження заставленого майна (акти, довідки, матеріали перевірок);

7) документи, що свідчать про обтяження майна та його державну реєстрацію відповідно до вимог законодавства України;

8) договори страхування заставленого майна та документи, що підтверджують сплату страхового платежу (за наявності).

5. Документація щодо моніторингу, супроводження кредиту:

1) інформація про перевірку спрямування кредитних коштів;

2) контракти та/або договори про купівлю-продаж (за наявності);

3) фінансова звітність та розшифрування даних форм № 2 (2-м, 2-мс) "Звіт про фінансові результати" (графа 2000) річної фінансової звітності боржника за останній звітний рік щодо структури доходів (для юридичних осіб) відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерського обліку 1 або 25; інформація про доходи (для фізичних осіб, клас яких визначається на підставі оцінки фінансового стану) боржника; фінансова та бюджетна звітність (для бюджетної установи);

4) інформація щодо руху коштів на поточних рахунках у банку та в інших банках щонайменше за останні шість повних місяців (надається за запитом);

5) підтвердні документи (виписки за балансовими та позабалансовими рахунками, платіжні доручення тощо), що свідчать про надання та погашення кредиту, наявні фінансові зобов'язання, оприбуткування заставленого майна тощо (надаються за запитом);

6) інформація щодо визначення та коригування класу боржника;

7) інформація про вжиті банком заходи для погашення боргу (документи, що засвідчують процедуру повернення або стягнення боргу), ведення претензійно-позовної роботи;

8) узагальнена інформація про кредит з дати його надання з урахуванням даних, передбачених у таблиці цього додатка.

6. Інші документи.

7. Наведений перелік не є вичерпним та доповнюється на розсуд банку.

8. Інформація, визначена в таблиці цього додатка, може зберігатися банком на електронних носіях за умови дотримання таких вимог:

1) формування файлу в розрізі боржників (угод);

2) забезпечення щомісячного доповнення (актуалізації) накопиченої інформації у файлах;

3) забезпечення створення резервних копій (або запобігання втраті інформації в інший спосіб);

4) зведена інформація з файлу роздруковується і розміщується в кредитній справі один раз на рік (не пізніше 01 лютого, наступного за звітним року) або частіше - на вимогу уповноважених працівників Національного банку України;

5) забезпечення можливості оперативного перегляду інформації в динаміці (надається за запитом).

Квитанція про здійснення валютно-обмінної операції

Примірник № _____

(найменування та місцезнаходження структурного підрозділу уповноваженого банку/уповноваженої фінансової установи/ національного оператора поштового зв'язку)

КВИТАНЦІЯ № __
про здійснення валютно-обмінної операції

Дата та час здійснення операції _____

Назва операції _____

(купівля, продаж, зворотний обмін, конвертація іноземної валюти)

Прийнято	Курс, крос-курс	До видачі
назва валюти та сума		назва валюти та сума

Сума комісії _____

Клієнт _____

[прізвище, ім'я та по батькові (за наявності) фізичної особи]

(зазначаються додаткові реквізити, необхідні для проведення валютно-обмінних операцій)

_____
(підпис клієнта)

Надаю згоду на проведення операції з купівлі іноземної валюти без оформлення довідки-certificate за формою № 377 _____

(підпис клієнта-нерезидента проставляється в разі надання такої згоди)

_____
(підпис працівника уповноваженого банку/
уповноваженої фінансової установи/
національного оператора поштового зв'язку)

Місце для відбитка штампа

Довідка-certificate

Примірник № _____

Форма № 377

(дійсна протягом шести місяців)

_____
 (найменування та місцезнаходження структурного підрозділу
 уповноваженого банку/уповноваженої фінансової установи/
 національного оператора поштового зв'язку)
 (name and address of structural unit of authorised bank/
 financial institution, national post operator)

ДОВІДКА-CERTIFICATE №
«___» _____ 20__ року

Обміняно _____
 Exchanged (назва валюти, сума цифрами і словами/currency, amount in figures and in words)

Видано готівкові гривні _____
 Hryvnias paid out (сума цифрами і словами/amount in figures and in words)

_____
(прізвище, ім'я/surname, name)_____
(громадянство/citizenship)_____
(підпис власника)
(holder's signature)_____
(підпис касира)
(cashier's signature)

Місце для відбитка штампа

Обмін невикористаних гривень на іноземну валюту
 Exchange of unspent hryvnias for foreign currency

Прийнято для обміну готівкові гривні _____
 Hryvnias accepted for exchange (сума цифрами і словами/amount in figures and in words)

З них видано:
 готівковою валютою _____
 Including:
 paid out in cash

_____
(підпис власника)
(holder's signature)_____
(підпис касира)
(cashier's signature)

Реєстр купленої іноземної валюти

(найменування та місцезнаходження структурного підрозділу уповноваженого банку/уповноваженої фінансової установи/ національного оператора поштового зв'язку)

(реєстраційний номер пункту обміну іноземної валюти і його місцезнаходження)

РЕЄСТР
купленої іноземної валюти
за «_____» _____ 20__ року

№ з/п	Час здійснення операції	Назва іноземної валюти (код)	Сума іноземної валюти	Курс	Сума виданих гривень	Номер виданої довідки/квитанції/квитанції платіжного пристрою	Відмітка про сторно

Підпис касира _____

Місце для відбитка штампа

Реєстр проданої іноземної валюти

(найменування та місцезнаходження структурного підрозділу уповноваженого банку/уповноваженої фінансової установи/ національного оператора поштового зв'язку)

(реєстраційний номер пункту обміну іноземної валюти і його місцезнаходження)

РЕЄСТР
купленої іноземної валюти
за «_____» _____ 20__ року

№ з/п	Час здійснення операції	Номер виданої квитанції	Сума в гривнях	Назва іноземної валюти (код)	Сума іноземної валюти	Курс	Номер одержаної довідки	Відмітка про сторно

Підпис касира _____

Місце для відбитка штампа

Зразок дорожнього чека

Платіжне доручення в іноземній валюті

Примірник ____

Платіжне доручення в іноземній валюті № ____

Дата _____ 20__ р.

CU/Код валюти переказу	SP/Сума переказу цифрами	PR/Пріоритет:	
		Normal ☐ Urgent ☐ Very urgent ☐	
Сума та назва іноземної валюти словами			
АОС/Рахунок платника		СС/Код платника (ЄДРПОУ або ПІН):	
50/Найменування та місцезнаходження платника 1 українською мовою Резидентність 2 англійською/російською мовою	1	2	
СА/Комісії утримати з рахунку			
АВ/Рахунок бенефіціара (IBAN)			
59/Найменування та місцезнаходження бенефіціара			СС/Код країни бенефіціара
АВВ/Коррахунок або код банку бенефіціара (BLZ, Sort Code, FW)			
СВВ/SWIFT-код банку бенефіціара			
57/Найменування та місцезнаходження банку бенефіціара			
СВС/Код банку-кореспонденту (BLZ, Sort Code, FW або АВА)			
СВС/SWIFT-код банку кореспондента			
56/Найменування та місцезнаходження банку - кореспондента			
70/Призначення платежу			
70PF/Форма оплати	Передплата ☐		Оплата по факту ☐
71/Комісійні витрати	SERIAL ☐ Послідовний		COVER ☐ З покриттям
	BEN ☐ За рахунок бенефіціара	OUR ☐ За рахунок платника	SHA ☐ За рахунок платника та бенефіціара
72/Додаткова інформація			
Контактний телефон платника	CN/Код операції	СВ/Код банку України	

Підписи та _____

відбиток печатки (у разі наявності) _____

Відмітка про надходження	Підрозділ валютного контролю	Відмітка про виконання
Дата надходження _____	Дата реєстрації _____	Дата виконання _____
Підпис _____	Підпис _____	Підпис _____

Документарне інкасо

ІНКАСОВЕ ДОРУЧЕННЯ № _____
Order for Documentary Collection

Дата: «___» _____ 20__ р.
Date (day, month, year)

Довіритель (трасант) / Principal (Drawer):

(1)	Повне найменування <i>Full name</i>		
	Юридична адреса/місцезнаходження <i>Legal Address</i>		
	№ поточного рахунку у Банку <i>Account No. with Bank</i>		
	ПІБ уповноваженої особи <i>Authorized person name</i>		
	Посада <i>Position</i>		
	Контактний тел. №: <i>Tel.No.:</i>	Факс №: <i>Fax No.:</i>	Адреса e-mail: <i>E-mail address:</i>
	ПІБ контактної особи <i>Contact person name</i>		
	Посада <i>Position</i>		
	Контактний тел. № <i>Tel.No.:</i>	Факс №: <i>Fax No.:</i>	Адреса e-mail: <i>E-mail address</i>
	Поштова адреса для листування <i>Postal address for correspondence</i>		

(2) Банк Платника (трасата) <i>Payer's (Drawee's) bank</i>		(3) Платник (трасат) <i>Payer (Drawee)</i>	
Повне найменування <i>Full name</i>		Повне найменування <i>Full name</i>	
Юридична адреса <i>Legal Address</i> S.W.I.F.T. код		Юридична адреса <i>Legal Address</i>	
Додатково <i>Additional</i>		Додатково <i>Additional</i>	

(4) Надаємо Вам нижчевказані документи на інкасо стосовно поставки товару, вказаного у комерційному рахунку/транспортному документі, згідно з договором між Довірителем і Платником № _____ від _____ на нижчевказаних умовах.

We enclose the below listed documents for collection concerning shipment of the merchandise as per commercial invoice/transport document in accordance with the contract between the Principal and the Payer No. _____ dated _____, on the conditions indicated herein.

Товар відвантажено безпосередньо Платнику вищевказаному банку
Платника
The merchandise was sent *directly to the Payer* *to the Payer's bank*

Інкасо підпорядковується Уніфікованим Правилам для Інкасо, у чинній редакції та іншим міжнародним документам, затвердженим Міжнародною торговельною палатою, м. Париж.

The documentary collection is subject to currently valid Uniform Rules for Collections and other international rules, published by the International Chamber of Commerce, Paris.

Документ <i>Document</i>	Оригіналів <i>Originals</i>	Копій <i>Copies</i>	Документ <i>Document</i>	Оригіналів <i>Originals</i>	Копій <i>Copies</i>
Трата <i>Draft</i>			Страховий поліс/сертифікат <i>Insurance policy/certificate</i>		
Комерційний рахунок <i>Commercial Invoice</i>			Пакувальний лист <i>Packing/Weight List</i>		
Коносамент <i>Bill of Lading (B/L)</i>			Сертифікат походження <i>Certificate of Origin</i>		
Авіанакладна <i>Airway Bill (AWB)</i>					
Дорожня накладна <i>Road Waybill (CMR/FCR)</i>					

(5) Сума платежу за інкасо проти вищевказаних документів (сума, код валюти цифрами та прописом) <i>Amount of payment under the collection against abovementioned documents</i> <i>(amount and currency in figures and words)</i>	
---	--

(6) Документи повинні бути видані Платнику/трасату

The documents are to be released to the Payer/drawee

- проти платежу за пред'явленням не пізніше _____
against payment at sight at the latest on
 проти акцепту трати з опротестуванням у разі неакцепту неплатежу
against acceptance of the draft with protest in case of non-acceptance non-payment
 проти (інше вказати) _____
against (other, pls specify)

(7) Банківські комісії

- Всі комісії за наш рахунок за рахунок Платника
All charges to our debit to the debit of Payer
 Комісії Банку за наш рахунок за рахунок Платника
Charges of the Bank to our debit to the debit of Payer

- У разі відмови Платника сплачувати комісії документи не видавати.
If charges are refused by the Payer please do not release the documents.

(8) Акцептовані трати просимо

Accepted drafts to be

- зберігати у банку Платника та пред'явити до сплати у зазначену дату повернути нам
held at the Payer's bank and presented for payment at maturity returned to us
 У разі неакцепту/неплатежу просимо повідомити нас із зазначенням причин.
Please advise us on non-acceptance/non-payment stating reason.

(9) Просимо надіслати документи до банку Платника

Please forward the documents to the Payer's bank

- кур'єрською поштою (інше вказати) _____
by courier mail other, pls specify

(10) Додаткові інструкції

Additional instructions

(11) Просимо зарахувати платіж на наш рахунок

Please credit proceeds to our account

- вказаний у графі 1 цього доручення №/No. _____
indicated in the box 1 of this order
у банку _____ (повне найменування, адреса, S.W.I.F.T. код, інші деталі)
with bank (full name, address, S.W.I.F.T., other details)

(12) Доручаємо Банку самостійно списувати з будь-якого поточного рахунку нашого підприємства (Довірителя) у Банку всі комісії за інкасо та інші витрати, які можуть виникнути за інкасо, в тому числі пов'язані зі сплатою Банком комісій і витрат інших банків, що діють за дорученням Банку за цим інкасо.

We instruct the Bank to debit any of our current accounts with Bank for all collection charges and other expenses, including those connected with payment of charges and expenses of other banks acting by order of the Bank under this collection order.

Умови про договірне списання грошових коштів/Debit authorization agreement:

1. Банк має право на договірне списання грошових коштів з вказаного в цій заяві будь-якого поточного рахунку Довірителя,

в рахунок сплати комісій і витрат за інкасо, в розмірах, встановлених тарифами Банку./*The Bank is authorized to debit any of the Principal's current accounts specified herein for its charges and expenses under the collection in the amounts according to the terms and conditions of the Bank.*

2. Договірне списання грошових коштів з поточного рахунку Довірителя здійснюється Банком за дорученням Довірителя відповідно до вимог чинного законодавства України, включаючи нормативно-правові акти Національного банку України./ *The agreed debiting of the current account(s) of the Principal is made by the Bank in accordance with the Law of Ukraine including rules of the National Bank of Ukraine.*

3. Договірне списання грошових коштів з поточного рахунку Довірителя Банк здійснює при настанні встановленого тарифами Банку терміну сплати відповідних комісій і витрат Банку або в будь-який момент після настання такого терміну сплати./*The Bank is authorized to debit the current account(s) of the Principal in terms (on dates) according to the terms and conditions of the Bank for payment of the relative charges and expenses and/or at any time after such terms (dates) for payment.*

4. Договірне списання грошових коштів з поточного рахунку Довірителя Банк не здійснює у разі сплати Довірителем комісій і витрат самостійно у встановлений тарифами Банку строк./*The Bank shall not debit the current account(s) of the Principal provided the Principal paid the charges and expenses in terms (on dates) according to the terms and conditions of the Bank).*

5. У разі несплати Довірителем комісій і витрат Банку у встановлений строк та неможливості списання грошових коштів із поточного рахунку Довірителя з причини недостатності коштів на поточному рахунку останнього, Довіритель сплачує Банку пеню у розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла в період, за який сплачується пеня, вирахована від суми несплачених комісій за кожний день прострочення./*Principal fails to pay the Bank's charges and expenses in time and the Bank is unable to debit the Principal's current account(s) due to insufficiency of available balance the Principal is engaged to pay the fine at the double discount rate established by the National Bank of Ukraine for the period of indebtedness calculated on the actual amount of unpaid commissions and expenses for each day of delay.*

Підпис(и) уповноваженої(их) особи(осіб) Довірителя
Authorized Signature(s) of the Principal

Відмітки Банку
For Bank's Use

Підпис(и) і печатка Довірителя відповідають заявленим у картці із зразками підписів і відбитка печатки. Валютний контроль проведено.

Signatures and seal of the Principal are in compliance with those declared in the card with the samples of authorized signatures and seal. Verified by the export/import payment control.

ПІБ, посада уповноваженого працівника Банку,
особистий штамп/печатка, найменування філії Банку.

Full name, position of the Bank's officer, personal stamp/seal, relative Bank's branch name

Заява про відкриття документарного акредитива

Заява про відкриття документарного акредитива

Примірник №__

Application form for a Documentary Credit
Від «__» _____ 20__р.

Просимо відкрити безвідкличний документарний акредитив згідно з контрактом № ____ від «__» _____ 20__ р. на таких умовах:

Please open an irrevocable Documentary Credit according to the Contract № __ dated __/__/__ for execution under the following terms and conditions:

40А: Вид акредитива (Form of Documentary Credit) ☐ Підтверджений Confirmed ☐ Непідтверджений W/o confirmation ☐ Трансферабельний (Transferable) ☐ Резервний (Standby) ☐ Револьверний (Revolving)	
50: Заявник акредитива (найменування та адреса) (Applicant (the name and address))	59: Бенефіціар (найменування та адреса) (Beneficiary (the name and address)) .....
32В: Сума та назва іноземної валюти (цифрами і прописом) (Currency Code, Amount)	Банк бенефіціара (Beneficiary's Bank) ....
☐ не перевищує ☐ точно ☐ +/- ___%	57: Авізуючий банк (Advising bank) ....
Акредитив виконується: ☐ Шляхом платежу за пред'явленням	41: Підтверджуючий банк (Confirming bank) ....
☐ Шляхом акцепту	Ким виконується акредитив ☐ Авізуючим банком (підтверджуючим) ☐ Банком-емітентом
☐ Шляхом неогоціації	31D: Строк дії та місце закінчення акредитива (Date and place of Expiry) _____
☐ Шляхом відстрочки платежу на ____ днів	44С: Остання дата відвантаження: (Latest Date of Shipment) _____
☐ від дати подання документів	43Р: Часткові відвантаження Partial Shipments ☐ Дозволені Allowed ☐ Не дозволені Not allowed
☐ від дати транспортного документа	43Т: Перевантаження Transshipment ☐ Дозволені Allowed ☐ Не дозволені Not allowed

Акредитив підпорядкований Уніфікованим правилам та звичаям для документарних акредитивів (редакція 2007 р., публікація МТП N600)

44A: Місце прийняття до перевезення/Відправка з .../Місце прийняття (Place of Taking in Charge/Dispatch from .../Place of Receipt) _____	
44E: Порт навантаження/Аеропорт відправлення: Port of Loading/Airport of departure _____	
44F: Порт розвантаження/Аеропорт призначення: Port of Discharge/Airport of Destination _____	
44B: Місце кінцевого призначення/Для транспортування до .../Місце поставки (Place of Final Destination/For Transportation to ... /Place of Delivery) _____	
45A: Короткий опис товару (Description of Goods)	
Умови поставки (Terms of delivery) ☐ CIF ... ☐ EX WORK ... ☐ FOB ... ☐ ...	
46A: Документи (Documents Required) ☐ Комерційний рахунок, ____ оригінал і ____ копії ☐ Авіанакладна, адресована _____ (вказати найменування вантажоодержувача) ☐ Автонакладна, адресована _____ (вказати найменування вантажоодержувача) ☐ Повний комплект чистих бортових коносаментів, виписаних наказу _____ з повідомленням (кого) _____ ☐ фрахт сплачує продавець ☐ Фрахт сплачує покупець ☐ Дублікат залізничної накладної, адресований _____ (вказати найменування вантажоодержувача) ☐ Пакувальний лист ☐ Сертифікат ваги ☐ Специфікація ☐ Сертифікат походження, виписаний _____ ☐ Страховий поліс/страховий сертифікат ☐ Інші документи:	
48: Документи мають бути надані протягом ____ днів після дати виписки транспортного документа, але в межах терміну дії акредитива (Period of presentation)	
71B:Всі банківські витрати за межами України за рахунок	☐ Заявника ☐ Бенефіціара акредитива ☐ Інше ....
Комісійні винагороди та відшкодування витрат ☐ Кошти грошового забезпечення (покриття) та суму банківських комісійних винагород просимо списати з нашого рахунку № _____ ☐ Відкрити акредитив за рахунок залучених коштів відповідно до кредитного договору № _____ Суму банківських комісійних винагород просимо списати з рахунку № _____	

М.П.

Генеральний директор
Головний бухгалтер

Відмітка банку _____
(відбиток печатки, підпис)

Звіт про фінансовий стан (Баланс) комерційного банку

Звіт про фінансовий стан (Баланс) на _____
(число, місяць, рік)

(тис.грн.)

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
АКТИВИ			
Грошові кошти та їх еквіваленти			
Кошти обов'язкових резервів банку в Національному банку України			
Фінансові активи, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Кошти в інших банках			
Кредити та заборгованість клієнтів			
Цінні папери в портфелі банку на продаж			
Цінні папери в портфелі банку до погашення			
Інвестиції в асоційовані/асоційовані та дочірні-2 компанії			
Інвестиційна нерухомість			
Дебіторська заборгованість щодо поточного податку на прибуток			
Відстрочений податковий актив			
Гудвіл			
Основні засоби та нематеріальні активи			
Інші фінансові активи			
Інші активи			
Необоротні активи, утримувані для продажу, та активи групи вибуття			
Усього активів			
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ			
Кошти банків			
Кошти клієнтів			
Фінансові зобов'язання, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Боргові цінні папери, емітовані банком			
Інші залучені кошти			
Зобов'язання щодо поточного податку на прибуток			
Відстрочені податкові зобов'язання			
Резерви за зобов'язаннями			
Інші фінансові зобов'язання			
Інші зобов'язання			
Субординований борг			
Зобов'язання групи вибуття			
Усього зобов'язань			

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ			
Статутний капітал			
Емісійні різниці			
Незареєстрований статутний капітал			
Інший додатковий капітал			
Резервні та інші фонди банку			
Резерви переоцінки			
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)			
Неконтрольована частка			
Усього власного капіталу			
Усього зобов'язань та власного капіталу			

Затверджено до випуску та підписано

«__» _____ 20__ року

Голова правління _____
(підпис, ініціали, прізвище)

_____
(прізвище виконавця, номер телефону)

Головний бухгалтер _____
(підпис, ініціали, прізвище)

**Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід
(Звіт про фінансові результати) комерційного банку**

**Звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід
(Звіт про фінансові результати) за ___ рік**

(тис. грн.)

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
Процентні доходи			
Процентні витрати			
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати)			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках			
Чистий процентний дохід/(Чисті процентні витрати) після створення резерву під знецінення кредитів та заборгованості клієнтів, коштів в інших банках			
Комісійні доходи			
Комісійні витрати			
Результат від операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Результат від операцій з хеджування справедливої вартості			
Результат від продажу цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Результат від операцій з іноземною валютою			
Результат від переоцінки іноземної валюти			
Результат від переоцінки об'єктів інвестиційної нерухомості			
Доходи/(витрати), які виникають під час первісного визнання фінансових активів за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова			
Витрати/(доходи), які виникають під час первісного визнання фінансових зобов'язань за процентною ставкою, вищою або нижчою, ніж ринкова			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення дебіторської заборгованості та інших фінансових активів			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Чисте (збільшення) зменшення резервів під знецінення цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Чисте (збільшення) зменшення резервів за зобов'язаннями			
Інші операційні доходи			
Адміністративні та інші операційні витрати			
Частка в прибутку/(збитку) асоційованих компаній			
Прибуток/(збиток) до оподаткування			
Витрати на податок на прибуток			
Прибуток/(збиток) від діяльності, що триває			

1	2	3	4
Прибуток/(збиток) від припиненої діяльності після оподаткування			
Прибуток/(збиток) за рік			
ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД:			
СТАТТІ, ЩО НЕ БУДУТЬ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка основних засобів та нематеріальних активів			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями іншого сукупного доходу, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що не буде рекласифікований у прибуток чи збиток після оподаткування			
СТАТТІ, ЩО БУДУТЬ РЕКЛАСИФІКОВАНІ В ПРИБУТОК ЧИ ЗБИТОК			
Переоцінка цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Результат переоцінки за операціями з хеджування грошових потоків			
Накопичені курсові різниці від перерахунку у валюту подання звітності			
Частка іншого сукупного прибутку асоційованої компанії			
Податок на прибуток, пов'язаний із статтями, іншого сукупного доходу, що буде рекласифікований у прибуток чи збиток			
Інший сукупний дохід, що буде рекласифікований в прибуток чи збиток після оподаткування			
Інший сукупний дохід після оподаткування			
Усього сукупного доходу за рік			
Прибуток (збиток), що належить:			
власникам банку			
неконтрольованій частці			
Усього сукупного доходу, що належить:			
власникам банку			
неконтрольованій частці			
Прибуток/(збиток) на акцію від діяльності, що триває:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
Прибуток/(збиток) на акцію від припиненої діяльності:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію			
Прибуток/(збиток) на акцію, що належить власникам банку:			
чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію за рік			
скоригований чистий прибуток/(збиток) на одну просту акцію за рік			

Затверджено до випуску та підписано

«__» _____ 20__ року

_____
(прізвище виконавця, номер телефону)

Голова правління _____

(підпис, ініціали, прізвище)

Головний
бухгалтер _____

(підпис, ініціали, прізвище)

Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал) комерційного банку

Звіт про зміни у власному капіталі (Звіт про власний капітал) за ___ рік

(тис. грн.)

Найменування статті	Примітки	Належить власникам банку							Неконтрольована частка	Усього власного капіталу
		статутний капітал	емісійні різниці та інший додатковий капітал	незарєєстрований статутний капітал	резервні та інші фонди	резерви переоцінки	нерозподілений прибуток	усього		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Залишок на кінець періоду, що передує попередньому періоду (до перерахунку)										
Вплив змін облікової політики, виправлення помилок та вплив переходу на нові та/або переглянуті стандарти і тлумачення										
Скоригований залишок на початок попереднього періоду										
Усього сукупного доходу										
прибуток/(збиток)										
інший сукупний дохід										
Амортизація резерву переоцінки основних засобів										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розподіл прибутку до резервних та інших фондів										
Неzareєстрований статутний капітал										
Операції з акціонерами										
Емісія акцій:										
номінальна вартість										
емісійний дохід										
Власні акції, що викуплені в акціонерів:										
купівля										
продаж										
анулювання										
Об'єднання компаній										
Дивіденди										
Залишок на кінець попереднього періоду										
Усього сукупного доходу										
прибуток/(збиток)										
інший сукупний дохід										
Амортизація резерву переоцінки основних засобів або реалізований результат										
Розподіл прибутку до резервних та інших фондів										

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Незареєстрований статутний капітал										
Операції з акціонерами										
Емісія акцій:										
номінальна вартість										
емісійний дохід										
Власні акції, що викуплені в акціонерів:										
купівля										
продаж										
анулювання										
Об'єднання компаній										
Дивіденди										
Залишок на кінець звітного періоду										

Затверджено до випуску та підписано
«__» _____ 20_ року

_____
(прізвище виконавця, номер телефону)

Голова правління

Головний бухгалтер

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

Звіт про рух грошових коштів комерційного банку

Звіт про рух грошових коштів за ___ рік

(тис. грн.)

Найменування статті	Примітки	Звітний період	Попередній період
1	2	3	4
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Процентні доходи, що отримані			
Процентні витрати, що сплачені			
Комісійні доходи, що отримані			
Комісійні витрати, що сплачені			
Результат операцій з фінансовими інструментами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток			
Результат операцій з фінансовими похідними інструментами			
Результат операцій з іноземною валютою			
Інші отримані операційні доходи			
Виплати на утримання персоналу, сплачені			
Адміністративні та інші операційні витрати, сплачені			
Податок на прибуток, сплачений			
Грошові кошти, отримані/(сплачені) від операційної діяльності до змін в операційних активах і зобов'язаннях			
Зміни в операційних активах та зобов'язаннях			
Чисте (збільшення)/зменшення обов'язкових резервів у Національному банку України			
Чисте (збільшення)/зменшення торгових цінних паперів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю з визнанням результату переоцінки у фінансових результатах			
Чисте (збільшення)/зменшення коштів в інших банках			
Чисте (збільшення)/зменшення кредитів та заборгованості клієнтів			
Чисте (збільшення)/зменшення інших фінансових активів			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів банків			
Чисте збільшення/(зменшення) коштів клієнтів			
Чисте збільшення/(зменшення) боргових цінних паперів, що емітовані банком			
Чисте збільшення/(зменшення) резервів за зобов'язаннями			
Чисте збільшення/(зменшення) інших фінансових зобов'язань			
Чисте збільшення/(зменшення) інших зобов'язань			
Чисті грошові кошти, що отримані/ (використані) від операційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Придбання цінних паперів у портфелі банку на продаж			
Надходження від реалізації цінних паперів у портфелі банку на продаж			

1	2	3	4
Придбання цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Надходження від погашення цінних паперів у портфелі банку до погашення			
Придбання дочірніх компаній за вирахуванням отриманих грошових коштів			
Надходження від реалізації дочірньої компанії за вирахуванням сплачених грошових коштів			
Придбання асоційованих компаній			
Надходження від реалізації асоційованих компаній			
Придбання інвестиційної нерухомості			
Надходження від реалізації інвестиційної нерухомості			
Придбання основних засобів			
Надходження від реалізації основних засобів			
Придбання нематеріальних активів			
Надходження від вибуття нематеріальних активів			
Дивіденди, що отримані			
Чисті грошові кошти, що отримані/(використані) від інвестиційної діяльності			
ГРОШОВІ КОШТИ ВІД ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ			
Емісія простих акцій			
Емісія привілейованих акцій			
Інші внески акціонерів, крім емісії акцій			
Викуп власних акцій			
Продаж власних акцій			
Отримання субординованого боргу			
Погашення субординованого боргу			
Отримання інших залучених коштів			
Повернення інших залучених коштів			
Додаткові внески в дочірню компанію			
Надходження від продажу частки участі без втрати контролю			
Дивіденди, що виплачені			
Інші виплати акціонерам, крім дивідендів			
Чисті грошові кошти, що отримані/(використані) від фінансової діяльності			
Вплив змін офіційного курсу Національного банку України на грошові кошти та їх еквіваленти			
Чисте збільшення/(зменшення) грошових коштів та їх еквівалентів			
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду			
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду			

Затверджено до випуску та підписано

«__» _____ 20__ року

Голова правління

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

_____
(прізвище виконавця, номер телефону)

Головний бухгалтер

_____
(підпис, ініціали, прізвище)

Навчальне видання

**СУЧАСНЕ БАНКІВНИЦТВО:
теорія і практика**

Навчальний посібник

ВАРЦАБА Віра Іванівна
ЗАСЛАВСЬКА Ольга Ігорівна